מדרש תנחומא, בראשית

מדרש תנחומא

geulaquiz.com

בראשית

א **בְּרֵאשִׁית** בָּרָא אֱלֹהִים, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: ה' בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ (משלי ג, יט). וּכְשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ נִתְיָעֵץ בַּתּוֹרָה וּבָרָא אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְבוּרָה (משלי ח, יד). וְהַתּוֹרָה בַּמֶּה הָיְתָה כְתוּבָה? עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: קְוֵיצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֵב (שה"ש ה, יא). מַהוּ קְוֵיצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים? עַל כָּל קוֹץ וָקוֹץ. תִּלֵּי תִלִּים שֶׁל הֲלָכוֹת. כֵּיצַד? כָּתוּב בָּהּ, וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי (ויקרא כב, לב), אִם אַתָּה עוֹשֶׂה חי"ת הֵ"א, אַתָּה מַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם. כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ (תהלים קנ, ו), אִם אַתָּה עוֹשֶׂה הֵ"א חי"ת, אַתָּה מַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם.

וְכֵן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד (דברים ו, ד), אִם אַתָּה עוֹשֶׂה דָּלֶ"ת רֵי"שׁ, אַתָּה מַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר (שמות לד, יד). כְּחָשׁוּ בַּה' (ירמיה ה, יב), אִם אַתָּה עוֹשֶׂה בֵּי"ת כָּ"ף, תַּחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם.

אֵין קָדוֹשׁ כַּה' (ש"א ב, ב), אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כָּ"ף בֵּי"ת, תַּחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם.

וְאִם אוֹת אַחַת כָּךְ, כָּל שֶׁכֵּן הַתֵּבָה כֻּלָּהּ, לְכָךְ נֶאֱמַר: קְוֵיצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים. לְפִיכָךְ דָּוִד מְקַלֵּס וְאוֹמֵר: רְחָבָה מִצְוָתְךָ מְאֹד (תהלים קיט, צו). וְאוֹמֵר: אֲרַכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּה וְגוֹ' (איוב יא, ט).

וְהִיא הָיְתָה אוֹמֶנֶת לְכָל מַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן (משלי ח, ל). אַל תִּקְרֵי אָמוֹן, אֶלָּא אוֹמֵן. וּבָהּ נָטָה שָׁמַיִם וְיָסַד אֶרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה וְגוֹ' (ירמיה לג, כה). וּבָהּ חָתַם יָם אוֹקְיָנוֹס שֶׁלֹּא יֵצֵא וְיִשְׁטֹף אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַאוֹתִי לֹא תִירָאוּ נְאֻם ה' אִם מִפָּנַי לֹא תָחִילוּ וְגוֹ' (ירמיה ה, כב). וּבָהּ כָּבַשׁ אֶת הַתְּהוֹם שֶׁלֹּא יַצִּיף אֶת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּחֻקּוֹ חוּג עַל פְּנֵי תְהוֹם (משלי ח, כז). וּבָהּ בָּרָא חַמָּה וּלְבָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' נֹתֵן שֶׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם חֻקֹּת יָרֵחַ וְכוֹכָבִים לְאוֹר לָיְלָה רֹגַע הַיָּם וַיֵּהֻמוּ גַּלָּיו ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ (ירמיה לא, לד). הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהָעוֹלָם לֹא נִתְיַסֵּד אֶלָּא עַל הַתּוֹרָה,

וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נְתָנָהּ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בָּהּ וּבְמִצְוֹתֶיהָ יוֹמָם וָלָיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלָיְלָה (יהושע א, ח). וְאוֹמֵר: כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וְגוֹ', וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מָיִם, וְגוֹ' (תהלים א, ב-ג).

שֶׁבִּשְׁבִיל שׁוֹמְרֵי הַתּוֹרָה הָעוֹלָם עוֹמֵד, שֶׁכֵּן אָמְרָה חַנָּה, כִּי לַה' מְצֻקֵי אֶרֶץ (ש"א ב, ח). וּמִי הֵם מְצֻקֵי אֶרֶץ? אֵלּוּ שׁוֹמְרֵי הַתּוֹרָה שֶׁבִּזְכוּתָם הֵשְׁתִּתָּה הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל (ש"א ב, ח).

וְתַנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, לָמָּה נֶאֱמַר בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית יוֹם אֶחָד, יוֹם שֵׁנִי, יוֹם שְׁלִישִׁי, יוֹם רְבִיעִי, יוֹם חֲמִישִׁי, יוֹם הַשִּׁשִּׁי, הֵ"א יְתֵרָה לָמָּה? שֶׁהָרִי בְּכֻלָּן לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא יוֹם אֶחָד, יוֹם שֵׁנִי, וְכֵן לְכֻלָּם. מְלַמֵּד, שֶׁהִתְנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית וְאָמַר לָהֶם: אִם יִשְׂרָאֵל מְקַבְּלִים הַתּוֹרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חֲמִשָּׁה סְפָרִים, מוּטָב, וְאִם לָאו, אֲנִי מַחֲזִיר אֶתְכֶם לְתֹהוּ וָבֹהוּ. וְכֵן בְּנֵי קֹרַח אָמְרוּ, נְמוֹגִים אֶרֶץ וְכָל יֹשְׁבֶיהָ אָנֹכִי תִּכַּנְתִּי עַמּוּדֶיהָ סֶלָה (תהלים עה, ד). זוֹ הַתּוֹרָה שֶׁפָּתַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

וְזָכָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וְקִבְּלָהּ, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה סַלְיָתָהּ עֲנָוָה וְכִתְרָהּ יִרְאָה. סַלְיָתָהּ עֲנָוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת ה' (משלי כב, ד). וְכִתְרָהּ יִרְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה' (תהלים קיא, י).

וּשְׁנֵיהֶם בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד (במדבר יב, ג). יִרְאָה, דִּכְתִיב: כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט אֶל הָאֱלֹהִים (שמות ג, ו).

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: בִּשְׁכַר שְׁלֹשָׁה, זָכָה לִשְׁלֹשָׁה. בִּשְׁכַר וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו, זָכָה לְקָלַסְתֵּר פָּנִים. בִּשְׁכַר כִּי יָרֵא, זָכָה וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו (שמות לד, ל). בִּשְׁכַר מֵהַבִּיט, זָכָה וּתְמוּנַת ה' יַבִּיט (במדבר יב, ח).

וְאֵין מַתַּן שְׂכָרָהּ שֶׁל תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם (דברים ז, יא), וְלֹא לָעוֹלָם הַבָּא. הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם וְלֹא הַיּוֹם לִטֹּל שְׂכָרָם. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה, עוֹז וְהָדָר לְבוּשָׁהּ וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן (משלי לא, כה).

בּוֹא וּלְמַד מִפַּרְעֹה, עַל שֶׁאָמַר לְיוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה, נִגְדַּל מְאֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּסֶר פַּרְעֹה וְגוֹ' (בראשית מא, מב). הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל כָּל מִצְוָה, אֲנִי ה', עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. מִזֶּה נִלְמַד שֶׁאֵין קִצְבָה עַל מַתַּן שְׂכָרָהּ. צָפָה דָּוִד וְאָמַר, מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ וְגוֹ' (תהלים לא, כ).

בְּכָל מַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית לֹא כְתִיב פְּעֻלָּה, וּבְמַתַּן שְׂכָרָהּ כְּתִיב פְּעֻלָּה, דִּכְתִיב: פָּעֳלָתְךָ לַחוֹסִים בָּךְ (תהלים לא, כ).

אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַרְאֶה בִּשְׁעַת פְּטִירָתָן שֶׁל עוֹסְקֵי תוֹרָה מַתָּן שְׂכָרָן. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי אַבָּהוּ, כְּשֶׁהָיָה מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם, הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נַהֲרֵי אֲפַרְסְמוֹן. הִתְחִיל לוֹמַר בִּשְׁעַת מִיתָּה לְתַלְמִידָיו, אַשְׁרֵיכֶם עוֹסְקֵי הַתּוֹרָה. אָמְרוּ לוֹ רַבֵּנוּ, מָה רָאִיתָ? אָמַר לָהֶם שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נַהֲרֵי אֲפַרְסְמוֹן נָתַן לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׂכַר תּוֹרָתִי. הִתְחִיל לוֹמַר, וַאֲנִי אָמַרְתִּי לְרִיק יָגַעְתִּי לְתֹהוּ וְהֶבֶל כֹּחִי כִלֵּיתִי אָכֵן מִשְׁפָּטִי אֵת ה׳ וּפְעֻלָּתִי אֵת אֱלֹהָי (ישעיה מט, ד).

וְכֵן יְשַׁעְיָה אָמַר, אַשְׁרֵיכֶם זֹרְעֵי עַל כָּל מָיִם (ישעיה לב, כ). אֵלּוּ עוֹסְקֵי תוֹרָה שֶׁנִּמְשָׁלָה לַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם (ישעיה נה, א). מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל הַשּׁוֹר, זֶה מָשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף שֶׁנִּמְשַׁל לְשׁוֹר. וְחֲמוֹר, זֶה מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר (זכריה ט, ט).

כְּשֶׁיָּבוֹאוּ, עַל אוֹתָהּ שָׁעָה הוּא אוֹמֵר, וּמֵעוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ וְגוֹ׳ (ישעיה סד, ג). וְאוֹמֵר: אַשְׁרֵי תְמִימֵי דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת ה׳ (תהלים קיט, א). כְּלוֹמַר, אַשְׁרֵי מְכַבְּדֵי בַעֲלֵי תוֹרָה. וְאוֹמֵר: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר (משלי ג, יח).

וְכָךְ מֹשֶׁה אָמַר, כִּי אִם שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן (דברים יא, כב). אִם שָׁמַרְתָּ בְּנֵי תוֹרָה, תִּשָּׁמְרוּן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבֹזַי יֵקָלּוּ (ש״א ב, ל), זֶה הַמְכַבֵּד בְּנֵי תוֹרָה.

וְתָנְיָא, אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא (דברים י, כ). אֶת, לְרַבּוֹת בְּנֵי תוֹרָה, לְפִי שֶׁאֵין מִדָּה אַחֶרֶת כַּיּוֹצֵא בָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים (משלי ג, טו), יְקָרָה הִיא מִכֹּהֵן גָּדוֹל הַמְשַׁמֵּשׁ לִפְנֵי וְלִפְנִים.

וְהַתּוֹרָה צוֹוַתָה, אַשְׁרֵי אָדָם שֹׁמֵעַ לִי וְגוֹ׳ (משלי ח, לד). כָּל הַשּׁוֹמֵעַ אֶל הַתּוֹרָה, אֵינוֹ נִזָּק, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשֹׁמֵעַ לִי יִשְׁכָּן בֶּטַח וְשַׁאֲנַן וְגוֹ׳ (משלי א, לג). וְאוֹמֵר: בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ וְגוֹ׳ (משלי ו, כב).

ב **שְׁאִלְתָּא**, דְּמִחְיְבִין בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמֵינַח בְּיוֹמָא דְשַׁבַּתָּא. דְּכַד בָּרְיֵהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְעָלְמֵהּ, בָּרְיֵהּ בְּשִׁתָּא יוֹמִין וְנָח בְּיוֹמָא דְשַׁבַּתָּא, בָּרְכֵהּ וְקַדְּשֵׁהּ, כְּמָאן דְּבָנָא בֵיתָא וְגָמַר לַעֲבִדְתֵּהּ וַעֲבִיד יוֹמָא טָבָא. כָּךְ אֲמָרֵי אֱנָשֵׁי, כִּלּוּל בָּתֵּי, דִּכְתִיב: וַיְכֻל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. וְאוֹמֵר רַחֲמָנָא נוּחוּ בְּיוֹמָא דְשַׁבַּתָּא כִּי הֵיכִי דְּנָחֵי בֵּיהּ אֲנָא דִּכְתִיב וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ ה׳ וְגוֹ׳.

וְאָסוּר לֵישֵׁב בְּתַעֲנִית, וּמְחַיְבִינַן לְעַנּוּגֵי בֵּהּ בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה וְלִקְרוּיֵהּ בִּכְסוּת נְקִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ וְגוֹ׳ (ישעיה נח, יג).

וְאָמְרוּ, וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג, שֶׁלֹּא תְהֵא אֲכִילָתְךָ בַּשַּׁבָּת כְּבַחֹל, אֶלָּא עַנְּגֵהוּ, שֶׁכְּשֶׁכָּרוֹ כְּתִיב: אָז תִּתְעַנַּג עַל ה׳ (ישעיה נח, יד).

וְלִקְדוֹשׁ ה׳ מְכֻבָּד (ישעיה נח, יג), שֶׁלֹּא תְּתַנַּהֵג בּוֹ מִנְהַג קַלּוּת רֹאשׁ, אֶלָּא קַדְּשֵׁהוּ וְכַבְּדֵהוּ בְּכָל דָּבָר.

וְכַבַּדְתּוֹ (ישעיה נח, יג), בִּבְגָדִים נָאִים וּבִכְסוּת נְקִיָּה, שֶׁלֹּא תַּעֲשֵׂהוּ כַּחֹל, כְּהָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן קָרֵי לְמָאנֵהּ מְכַבְּדוּתֵהּ. וְאָמַר רַב הוּנָא, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהַחֲלִיף, יַחֲלִיף. וְאִם לָאו, יְשַׁלְשֵׁל בְּגָדָיו.

מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ (ישעיה נח, יג), שֶׁלֹּא יְהֵא הִלּוּכְךָ בַּשַּׁבָּת כְּהִלּוּכְךָ בַּחֹל.

וְדַבֵּר דָּבָר (ישעיה נח, יג), כִּי הַאי דְּאָמַר דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי הַוְיָא מִשְׁתַּעְיָא מִלֵּי סַגִּי בַּשַּׁבָּת. אָמַר לָהּ: יוֹמָא שַׁבַּתָּא הִיא, וְהִיא שָׁתְקָה. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מִדַּחַק הִתִּירוּ שְׂאֵלַת שָׁלוֹם בַּשַּׁבָּת.

בְּרָם, צָרִיךְ לְמֵילַךְ, מָאן דְּבָעֵי לְמֵיזַל לְדָבָר מִצְוָה אוֹ לִתְפִלָּה אוֹ לְבֵי מִדְרָשָׁא, מִי שָׁרֵי לְפִסְעֵי פְּסִיעָה גַּסָּה בַּשַּׁבָּת? מִצְוָה עָדִיף אוֹ דִּלְמָא כְּבוֹד שַׁבָּת עָדִיף? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לְעוֹלָם יָרוּץ אָדָם לְדָבָר מִצְוָה וַאֲפִלּוּ בַּשַּׁבָּת. וְאָמַר רַבִּי זֵירָא, מֵרֵישׁ כִּי חֲזִינָא לְרַבָּנָן דְּקָא רַהֲטִי לְפִרְקָא בַּשַּׁבָּת, אֲמִינָא קָא מְחַלְּלֵי רַבָּנָן שַׁבַּתָּא. כֵּיוָן דְּשַׁמְעֵית לְהָא דְּאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם, אֲנָא נַמֵּי רָהִיטְנָא, וּמַסְּקִינָא בִּשְׁמַעְתָּא, אַגְּרָא דְּפִרְקָא, רְהַטָא. אִי נַמֵּי אַמְּרֵי מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ, חֶפְצְךָ אַסּוּרִין. חֶפְצֵי שָׁמַיִם אַסּוּרִין אוֹ לָא? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, פּוֹסְקִים צְדָקָה לָעֲנִיִּים בַּשַּׁבָּת. וְאָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִידִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הוֹלְכִין לִבָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וְלִבָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת בַּשַּׁבָּת לִפְקֹחַ עַל עִסְקֵי הָרַבִּים. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְפַקְּחִין פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ בַּשַּׁבָּת.

וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הוֹלְכִין לְאִסְטַרְטִיאוֹת וּלְקַרְקְסָאוֹת לְפַקֵּחַ עַל עִסְקֵי רַבִּים בַּשַּׁבָּת. וְתָנָא, רַבִּי מְנַשֶּׁה מְשַׁדְּכִין עַל הַתִּינוֹקוֹת לְאָרֵס, וְעַל הַתִּינוֹק לְלַמְּדוֹ סֵפֶר וּלְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת בַּשַּׁבָּת. וְדַבֵּר דָּבָר: דִּבּוּר אָסוּר, הִרְהוּר מֻתָּר.

וְכֵן אַמְּרֵי, אָסוּר לְעִנּוּיֵי עִנּוּי הָרְשׁוּת. אֲבָל חָזָא חֶלְמָא וּבְעֵי לְמֵיתַב בְּתַעֲנִית מְשׁוּם בַּטּוּלֵי חֶלְמָא, שַׁפִּיר דָּמֵי, דְּאָמַר רָבָא בַּר מַחְסְיָא אָמַר רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא אָמַר רַב, יָפָה תַּעֲנִית לַחֲלוֹם כָּאֵשׁ לִנְעֹרֶת. וְאָמַר רַב יוֹסֵף, וּבוֹ בַּיּוֹם. וְאָמַר רַב חִסְדָּא, וַאֲפִלּוּ בַּשַּׁבָּת.

אִי נַמִּי בְּרֵם צָרִיךְ לְמֵילַף, הַאי דְּיָתִיב בְּתַעֲנִיתָא בְּמַעֲלִי שַׁבַּתָּא מַהוּ לְאַשְׁלוּמֵי, כֵּינָן דְּקָא עַיֵּיל לַשַּׁבָּת כְּשֶׁהוּא מְעֻנֶּה אָסוּר, אוֹ דִלְמָא כֵּינָן דְּאַשְׁלוּמֵי תַּעֲנִית, שַׁבָּת הוּא דְּקָא עָבִיד וּבְשַׁבָּת גּוּפָא לָא מְעַנֵּי שַׁפִּיר דָּמֵי? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רָבָא, כִּי הֲוֵינַן בֵּי רַב נַחְמָן, אַבַּעְיָא לָן, הַגִּי בְּנֵי בֵּי רַב דְּיָתְבֵי בְּתַעֲנִיתָא בְּמַעֲלֵי שַׁבַּתָּא, מַהוּ לְאַשְׁלוּמֵי, מִי אָסוּר לְכָנֵס בַּשַּׁבָּת כְּשֶׁהוּא מְעֻנֶּה אוֹ לָא? לָא הֲוָה בְּיָדָן. כִּי אֲתָאן בְּבֵי רַב יְהוּדָה בָּעֵינָן מִנֵּיהּ וְלָא הֲוָה בִּידֵיהּ. אָמַר רָבָא, נֶחֱזֵי אֲנַן תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מְבִיאִין לוֹ בֵּיצָה מְגֻלְגֶּלֶת בְּלֹא מֶלַח וְאוֹכְלָהּ, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לַשַּׁבָּת כְּשֶׁהוּא בְּתַאֲוָה,

דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה שֶׁאָמַר בְּשֵׁם רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה הָיָה וְהֵיינוּ יוֹשְׁבִין לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא בְּתִשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת, וְהֵבִיאוּ לוֹ בֵּיצָה מְגֻלְגֶּלֶת וּגְמָעָהּ בְּלֹא מֶלַח, וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁתָּאֵב לָהּ, אֶלָּא לְהַרְאוֹת בָּהּ הֲלָכָה לְתַלְמִידָיו.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, מִתְעַנֶּה וּמַשְׁלִים, וְאָמַר עוּלָא, הֲלָכָה מִתְעַנֶּה וּמַשְׁלִים.

ג **וּתְשׁוּבַת** שְׁאֵלָה זוֹ מְמֻתֶּרֶת. שֶׁאֲלוּ, הָא דְּתָנַן מְגִלָּה נִקְרֵאת בְּאַחַד עָשָׂר, בִּשְׁנֵים עָשָׂר, בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר, בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר,

וְאָמַר רַבִּי יְהוּדָה אֵימָתַי, בִּזְמַן שֶׁהַשָּׁנִים כְּתִקָּנָן וְיִשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין עַל אַדְמָתָן, אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה הוֹאִיל וּמִסְתָּמָא בְּקִיאִין הֵן, אֵין קוֹרִין אוֹתָהּ אֶלָּא בִּזְמַנָּהּ,

וַהֲלָכָה כְּתַנָּא קַמָּא אוֹ הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה? הֵשִׁיבוּ, בֵּין לְרַבִּי יְהוּדָה בֵּין לְתַנָּא קַמָּא, מְגִלָּה אֵינָהּ נִקְרֵאת אֶלָּא בִּזְמַנָּהּ,

וַהֲכִי קָאָמַר תַּנָּא קַמָּא, כְּרַכִּין הַמֻּקָּפִין חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, קוֹרִין אוֹתָהּ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר, כְּפָרִים וַעֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת קוֹרִין בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, אֶלָּא שֶׁהַכְּפָרִים מַקְדִּימִין לְיוֹם הַכְּנִיסָה. וְהָא

דְּתָנַן מְגִלָּה נִקְרֵאת בְּאַחַד עָשָׂר, בִּשְׁנֵים עָשָׂר, בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר וְכוּ׳, לְיוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית שֶׁכְּבָר פֵּרַשׁ בְּסוֹף הַמִּשְׁנָה, אֶלָּא שֶׁהַכְּפָרִים מַקְדִּימִין לְיוֹם הַכְּנִיסָה.

וּמַאי יוֹם הַכְּנִיסָה? יוֹם הַקָּהִלָּה, דְּאָמַר מַר, שְׁלֹשָׁה עָשָׂר, יוֹם קָהִלָּה לַכֹּל הֱיֵא, דִּכְתִיב: וּבִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר יוֹם בּוֹ וְגוֹ׳, נִקָּהֲלוּ הַיְּהוּדִים בְּעָרֵיהֶם וְגוֹ׳ (אסתר ט, א-ב). נִקָּהֲלוּ וְנָזְרוּ תַּעֲנִית בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר בַּאֲדָר. אֲבָל אַרְבָּעָה עָשָׂר, יוֹם טוֹב הוּא, דִּכְתִיב: וְנוֹחַ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹ וְעָשָׂה אֹתוֹ יוֹם מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה (אסתר ט, יז).

וּבְשׁוּשַׁן הַבִּירָה לֹא נָחוּ אֶלָּא בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר, לְפִיכָךְ שׁוּשָׁן וְכָל הַמֻּקָּפִין קוֹרִין בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר וְעוֹשִׂין יוֹם טוֹב. זֶה שֶׁשָּׁנִינוּ מְגִלָּה נִקְרֵאת וְכוּ׳,

לְיוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית, שֶׁאָסוּר לֵישֵׁב בְּתַעֲנִית בַּשַּׁבָּת, שֶׁאִם חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר לִהְיוֹת בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת, אָסוּר לְהִתְעַנּוֹת בַּשַּׁבָּת. וּבְעֶרֶב שַׁבָּת נַמִּי אָסוּר, מִפְּנֵי טֹרַח שַׁבָּת, אֶלָּא מַקְדִּימִין וּמִתְעַנִּין בַּחֲמִישִׁי שֶׁהוּא אַחַד עָשָׂר בַּאֲדָר.

וְאִם חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר בַּשַּׁבָּת, אָסוּר לְהִתְעַנּוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִפְּנֵי טֹרַח שַׁבָּת, שֶׁעִקַּר תַּעֲנִית, סְלִיחוֹת וְרַחֲמִים הוּא, וְאָתֵי לְאִמְנוּעֵי מִכְּבוֹד שַׁבָּת, וּכְבוֹד שַׁבָּת עָדִיף מֵאֶלֶף תַּעֲנִיּוֹת, דִּכְבוֹד שַׁבָּת דְּאוֹרַיְתָא, וְתַעֲנִית דְּרַבָּנָן, וְאָתֵי כְּבוֹד שַׁבָּת דְּאוֹרַיְתָא וְדָחֵי תַּעֲנִית דְּרַבָּנָן, אֶלָּא מַקְדִּימִין וּמִתְעַנִּין בַּחֲמִישִׁי שֶׁהוּא שְׁלֹשָׁה עָשָׂר. וְאִם חָל אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מִתְעַנִּין בַּחֲמִישִׁי שֶׁהוּא שְׁלֹשָׁה עָשָׂר.

וְכֵן פֵּרַשׁ בַּמִּשְׁנָה, כֵּיצַד? חָל לִהְיוֹת בַּשֵּׁנִי, כְּפָרִים וַעֲיָרוֹת גְּדוֹלוֹת קוֹרִין בּוֹ בַיּוֹם וּמֻקָּפִין חוֹמָה לְמָחָר. חָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת אוֹ בְּאֶחָד בַּשַּׁבָּת, כְּפָרִים מַקְדִּימִים לְיוֹם הַכְּנִיסָה וְכוּ׳.

אֲבָל תִּשְׁעָה בְּאָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, מְאַחֲרִין לְאַחַר שַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא פֻּרְעָנוּת, לְכָךְ מְאַחֲרִין וְלֹא מַקְדִּימִין.

וּמַהֲנֵי שְׁמַעְתְּתָא יַלְפִינַן, דְּלָא יַתְבִינַן בְּתַעֲנִית בְּעֶרֶב שַׁבָּת בְּעִנּוּי הָרִאשׁוּת, לֹא צִבּוּר וְלֹא יָחִיד כְּלָל. וְכֵן הִלְכְתָא.

ד **בְּרֵאשִׁית** בָּרָא אֱלֹהִים. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הַבּוֹנֶה בַּיִת חָדָשׁ כֵּיצַד צָרִיךְ לְבָרֵךְ? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, הַבּוֹנֶה בַּיִת חָדָשׁ מְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָינוּ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁלֹּא נִתְּנוּ הַמּוֹעֲדוֹת לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא לַהֲנָאַת עַצְמָן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם הַהֲנָיָתֶם עַצְמְכֶם, תִּהְיוּ שׁוֹנִין לְשָׁנָה הַבָּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה (שמות יג, י), תִּהְיוּ שׁוֹנִין מִיָּמִים יָמִימָה. וֵיוֹ אוֹמֵר, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהָאָדָם מְבָרֵךְ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ ה׳ מְבָרְכוֹ.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, יֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד מִמָּקוֹם אַחֵר, אֶלָּה תַּעֲשׂוּ לַה׳ בְּמוֹעֲדֵיכֶם (במדבר כט, לט). אֶלָּה עֲשִׂיתֶם לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא תַּעֲשׂוּ. תַּעֲשׂוּ כֵּן לְשָׁנָה הַבָּאָה. לְפִיכָךְ הַבּוֹנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְהַקּוֹנֶה כֵּלִים חֲדָשִׁים, צָרִיךְ לְבָרֵךְ.

שֶׁשָּׁבָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹלָמוֹ מַה כְּתִיב שָׁם, וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי (בראשית ב, ג). וְכֵן כְּשֶׁבָּרָא אֶת הַחַיּוֹת וְאֶת הָעוֹפוֹת, וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים (בראשית א, כה). וְכֵן בָּאָדָם, וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם (בראשית ה, ב). וְכֵן בַּשְּׂרָצִים. וְכֵן לְעִנְיַן מָזוֹן.

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, חִטִּין מִלְמַטָּה וּמַיִם מִלְמַעְלָן. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ עוֹשֶׂה כֵּן, אֶלָּא חִטִּין מִלְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם (שמות טז, ד). וּמַיִם מִלְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: עַלי בְּאֵר עֲנוּ לָהּ (במדבר כא, יז).

אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה, בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, סְפוֹג בְּיָדוֹ, עֲצָרוֹ, יָרְדוּ הַמַּיִם, פָּתַח עָמְדוּ הַמַּיִם. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן. עָצַר, עָמְדוּ הַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן יַעְצֹר בַּמַּיִם וְייבָשׁוּ (איוב יב, טו). פָּתַח, יָרְדוּ מַיִם שֶׁנֶּאֱמַר: יִפְתַּח ה' לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב וְגוֹ' (דברים כח, יב).

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, בָּשָׂר וָדָם בּוֹנֶה הַתַּחְתּוֹן וְאַחַר כָּךְ בּוֹנֶה הָעֶלְיוֹן. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתְּחִלָּה בָּרָא עֶלְיוֹנִים וְאַחַר כָּךְ בָּרָא הַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאַחַר כָּךְ וְאֵת הָאָרֶץ.

ה בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בָּרְכוֹת לְרֹאשׁ צַדִּיק וּפִי רְשָׁעִים יְכַסֶּה חָמָס (משלי י, ה). לָמָּה פָּתַח בִּבְרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם בְּבֵי״ת וְלֹא בְּאָלֶ״ף, וַהֲלֹא אָלֶ״ף רֹאשׁ לְכָל הָאוֹתִיּוֹת? אֶלָּא לְפִי שֶׁהָאָלֶ״ף לָשׁוֹן אָרוּר וּבֵי״ת לָשׁוֹן בָּרוּךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶבְרָא אֶת הָעוֹלָם בִּלְשׁוֹן בָּרוּךְ. וּמָה, כְּשֶׁנִּבְרָא בִּלְשׁוֹן בָּרוּךְ, בְּנֵי אָדָם מַכְעִיסִין לְיוֹצְרָם. בִּלְשׁוֹן אָרוּר עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וְעוֹד לָמָּה נִבְרָא בְּבֵי״ת? לְלַמֵּד לַבְּרִיּוֹת שֶׁהֵן שְׁנֵי עוֹלָמוֹת, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא. מִי שֶׁעָסַק בַּטּוֹבָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, טוּבָהּ יֹאכַל בָּזֶה וּבַבָּא.

וְהַצְּדוֹקִין כּוֹפְרִין וְאוֹמְרִים: כָּלָה עָנָן וַיֵּלֶךְ כֵּן יוֹרֵד שְׁאוֹל לֹא יַעֲלֶה (איוב ז, ט). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּפִי רְשָׁעִים יְכַסֶּה חָמָס (משלי י, ו).

שָׁאַל אַדְרְיָאנוּס לַעֲקִילַס, עַל מָה הָעוֹלָם עוֹמֵד? אָמַר לוֹ: עַל הָרוּחַ. רְצוֹנְךָ לִידַע, הָבֵא גֶּמֶל. וְהֵבִיא גֶּמֶל וְנָתַן מַשָּׂאוֹ עָלָיו. אָמַר לוֹ עֲמוֹד, וְעָמַד. שֵׁב, וְיָשַׁב. נָתַן עָלָיו יוֹתֵר מִמַּשָּׂאוֹ וְנָתַן חֶבֶל עַל צַוָּארוֹ. אָמַר לוֹ לְמֹשֵׁךְ. מָשַׁךְ זֶה מִכָּאן וְזֶה מִכָּאן, חָנְקוּ אֶת הַגֶּמֶל. אָמַר לוֹ: אֱמֹר לַגֶּמֶל שֶׁיַּעֲמֹד. אָמַר לוֹ אַדְרְיָאנוּס, אַתָּה חֲנַקְתּוֹ וְהוּא יַעֲמֹד? אָמַר לוֹ: וּמָה, הָרַגְתִּי אוֹתוֹ אוֹ שָׁמָּא חָסַר אַחַד מֵאֵיבָרָיו? אָמַר לוֹ: הוֹצֵאתָ אֶת רוּחוֹ. אָמַר לוֹ: וּמָה, אִם הַגֶּמֶל לֹא הָיָה סוֹבְלוֹ וְלֹא סָבַל אֶת מַשָּׂאוֹ אֶלָּא הָרוּחַ שֶׁבּוֹ. מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵין רוּחוֹ סוֹבֵל אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ? שָׁתַק אַדְרְיָאנוּס.

רְאֵה שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִן הָאָרֶץ לַשָּׁמַיִם, אָדָם בּוֹנֶה טְרַקְלִין, כַּחֲצִי אָרְכּוֹ וְכַחֲצִי רָחְבּוֹ רוּמוֹ. גְּבָהָן שֶׁל שָׁמַיִם כַּחֲצִי אָרְכּוֹ, וְכַחֲצִי רָחְבּוֹ גָּבְהוֹ שֶׁל רָקִיעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲלֹא אֱלוֹהַּ גֹּבַהּ שָׁמָיִם וּרְאֵה רֹאשׁ כּוֹכָבִים כִּי רָמוּ (משלי כב, יב).

הַחַמָּה הַזּוֹ שָׁעָה אַחַת נִכְנֶסֶת לְיִשּׁוּב, וְאֵין בְּרִיָּה בָּעוֹלָם שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אוֹתָהּ עַל רֹאשׁוֹ, וְאֵינָהּ נִרְאֵית בַּשָּׁמַיִם אֶלָּא מְלֹא הַזֶּרֶת, שֶׁהַשָּׁמַיִם גְּבוֹהִים.

וּכְשֶׁהַחַמָּה עוֹלָה, הִיא רְחָבָה. וְכֵן כְּשֶׁהִיא שׁוֹקַעַת. אֲבָל כְּשֶׁהִיא מְמַצַּעַת בְּכַפַּת הָרָקִיעַ אַתָּה רוֹאֶה אוֹתָהּ מְלֹא הַזֶּרֶת, מִפְּנֵי גָּבְהוֹ שֶׁל שָׁמַיִם. וְלֹא תֹּאמַר עַל הַחַמָּה שֶׁהִיא עוֹלָה, הִיא רְחָבָה. וְכֵן כְּשֶׁהִיא שׁוֹקַעַת. אֲבָל כְּשֶׁהִיא מְמַצַּעַת בְּכַפַּת הָרָקִיעַ אַתָּה רוֹאֶה אוֹתָהּ מְלֹא הַזֶּרֶת, מִפְּנֵי גָּבְהוֹ שֶׁל שָׁמַיִם. וְלֹא תֹּאמַר עַל הַחַמָּה שֶׁהִיא עוֹלָה, הִיא רְחָבָה. כּוֹכָב אֶחָד אָנוּ מוֹצְאִין שֶׁהוּא נוֹתֵן כָּל הַבְּרִיּוֹת תַּחְתָּיו. עָבַר הַכּוֹכָב, בָּא חֲבֵרוֹ וְנוֹתֵן הַכֹּל תַּחְתָּיו. וּכְשֵׁם שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אוֹתוֹ לְמַעְלָה מֵרֹאשְׁךָ, כָּךְ כָּל בָּאֵי עוֹלָם רוֹאִין אוֹתוֹ לְמַעְלָה מֵרֹאשָׁם. וְאֵינוֹ נִרְאֶה אֶלָּא כַּנֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲלֹא אֱלוֹהַּ גֹּבַהּ שָׁמָיִם (איוב כב, יב).

וְעָבְיוֹ שֶׁל רָקִיעַ כְּמִן הָאָרֶץ עַד לַשָּׁמַיִם. מִן הַכּוֹכָבִים שֶׁיָּרְדוּ עַל סִיסְרָא אַתָּה יוֹדֵעַ עָבְיוֹ שֶׁל רָקִיעַ, שֶׁהָיָה נִשְׁמָט מִן הָרָקִיעַ וְיָרַד וְעָשָׂה מִלְחָמָה בָּאָרֶץ, כְּמַסְמְרִים הַקְּבוּעִים בַּדֶּלֶת, אִם נִשְׁמַט מִן הַדֶּלֶת תִּדַּע עָבְיָהּ שֶׁל דֶּלֶת, כָּךְ הַכּוֹכָב קָבוּעַ בַּשָּׁמַיִם וְיוֹרֵד וְעוֹשֶׂה מִלְחָמָה בָּאָרֶץ, לְלַמֶּדְךָ עָבְיוֹ שֶׁל רָקִיעַ כְּמִן הָאָרֶץ לַשָּׁמַיִם.

וְאִם בְּרִיּוֹתָיו כָּךְ הוּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד (תהלים קמה, ג), גָּדוֹל מִבְּרִיּוֹתָיו.

מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא גְּבוֹהַּ, וְאֵין רַגְלָיו מַגִּיעוֹת לְרַפְסוֹדוֹת שֶׁתַּחַת רַגְלָיו. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַשָּׁמַיִם כִּסְאוֹ וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלָיו (ישעיה סו, טו). מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם יוֹשֵׁב עַל סֵפֶל, אֲחֵרִים יוֹשְׁבִין מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל קָתֶדְרָא וּמְמַלֵּא אוֹתָהּ, וְהָעוֹלָם כָּמוֹס תַּחַת רַגְלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲלוֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא (ירמיה כג, כד).

מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם יוֹשְׁבִין מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ, שֶׁכְּבוֹדָם כַּיּוֹצֵא בּוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ וְהַכֹּל עוֹמְדִין לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר רָאִיתִי אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְגוֹ' (מלכים א כב, יט). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְרִבּוֹ רִבְבָן קֳדָמוֹהִי יְקוּמוּן (דניאל ז, י). וְכֵן שְׂרָפִים עֹמְדִים וְגוֹ' (ישעיה ו, ב). וְכֵן קְרֵבַת עַל חַד מִן קָאֲמַיָּא (דניאל ז, טז).

מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, גְּבוֹהַּ קוֹמָה וְיֵשׁ בִּמְשָׁרְתָיו כַּיּוֹצֵא בּוֹ גָּבוֹהַּ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גָּדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד (תהלים קמה, ג),

מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, חָכָם וְיֵשׁ בִּמְשָׁרְתָיו גִּבּוֹר וְחָכָם כַּיּוֹצֵא בּוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵאֵין כָּמוֹךָ ה׳ וְגוֹ׳ (ירמיה י, ו). וְאוֹמֵר: כִּי בְכָל חַכְמֵי הַגּוֹיִם וּבְכָל מַלְכוּתָם מֵאֵין כָּמוֹךָ (ירמיה י, ז).

גְּדוֹלִים מַלְאָכָיו, אֲבָל לֹא כַּיּוֹצֵא בּוֹ. בּוֹא וּרְאֵה, מַלְאָךְ שָׁלַח יָדוֹ מִן הָרָקִיעַ וְאָחַז לִיחֶזְקֵאל בְּצִיצִית רֹאשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח תַּבְנִית יָד וַיִּקָּחֵנִי בְּצִיצִית רֹאשִׁי (יחזקאל ח, ג). מַשְׁמַע אַחַר הַכָּתוּב, שֶׁאֵין מִן הָרָקִיעַ לָאָרֶץ אֶלָּא מְלֹא פִּסַּת יָדוֹ שֶׁל מַלְאָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן מִן קֳדָמוֹהִי שְׁלִיחַ פַּסָּא דִי יְדָא וּכְתָבָא דְנָה רְשִׁים (דניאל ה, כד), לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁאֵין קְצָבָה לְשַׁמָּשָׁיו. וְאִם לְשַׁמָּשָׁיו כָּךְ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: גָּדוֹל ה׳ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר (תהלים קמה, ג). וְאוֹמֵר: אַף יָדִי יָסְדָה אֶרֶץ וִימִינִי טִפְּחָה שָׁמָיִם וְגוֹ׳ (ישעיה מח, יג).

מִן יְשִׁיבָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתָּה יוֹדֵעַ מָה הוּא. הַשָּׁמַיִם הָאֵלּוּ פְּרוּשִׂים עַל הַיָּם וְעַל הַיַּבָּשָׁה וְעַל הַמִּדְבָּר וְאֵינָם מְמַלְּאִים אֶת הַכִּפֵּא. מִן שֶׁעָלוֹ אַתָּה יוֹדֵעַ מִי הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מָיִם, וּמִן אָצְבָּעוֹ אַתָּה מֵבִין מִי הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל בַּשָּׁלִישׁ עֲפַר הָאָרֶץ (ישעיה מח, יג).

אוֹי לְבָשָׂר וָדָם הַחוֹטֵא, לִפְנֵי מִי הוּא חוֹטֵא. וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁהוּא זוֹכֶה, לִפְנֵי מִי זוֹכֶה. יַי לוֹ לְמִי שֶׁעָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, וְאַשְׁרֵי לְמִי שֶׁעָתִיד לִתֵּן שְׂכָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה ה׳ בָּאֵשׁ יָבוֹא וְגוֹ׳ (ישעיה סו, טו).

ו **אֵלֶּה** תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה וְרַבִּי חֶלְבּוֹ בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, כָּל תּוֹלְדוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה חֲסֵרִי וָא״ו חוּץ מִזֶּה, וְאַחֲרוֹן, אֵלֶּה תוֹלְדוֹת פֶּרֶץ (רות ד, יח), שֶׁשְּׁנֵיהֶם מְלֵאִין.

אָמַר רַבִּי יוּדָא הַלֵּוִי בַּר שָׁלוֹם, וָא״ו זוֹ כְּנֶגֶד שִׁשָּׁה דְבָרִים שֶׁחִסֵּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן לְאַחַר שֶׁחָטָא. וְאֵלּוּ הֵן: זִיו פָּנָיו, וְקוֹמָתוֹ, וְחַיָּיו, וּפֵרוֹת הָאָרֶץ, וְנִטְרָד מִגַּן עֵדֶן, וְחַמָּה וּלְבָנָה. זִיו פָּנָיו מִנַּיִן, דִּכְתִיב: מְשַׁנֶּה פָּנָיו וַתְּשַׁלְּחֵהוּ (איוב יד, כ). קוֹמָתוֹ מִנַּיִן, דִּכְתִיב: אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי וְגוֹ׳ (תהלים קלט, ה). חַיָּיו מִנַּיִן? דְּאִלּוּ זָכָה הָיָה חַי וְקַיָּם לְעוֹלָם. פֵּרוֹת הָאָרֶץ, דִּכְתִיב: אָרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ (בראשית ג, יז). וְנִטְרָד מִגַּן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם (בראשית ג, כד). וְחַמָּה וּלְבָנָה מִנַּיִן, דִּכְתִיב: חָשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ בְּצֵאתוֹ וְגוֹ׳ (ישעיה יג, י).

וּלְעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַחֲזִירָם. זִיו פָּנָיו מִנַּיִן, דִּכְתִיב: כָּל רֹאֵיהֶם יַכִּירוּם וְגוֹ׳ (ישעיה סא, ט). קוֹמָתוֹ מִנַּיִן, דִּכְתִיב: וְאוּלֵךְ אִתְּכֶם קוֹמְמִיּוּת (ויקרא כו, יג). שֶׁיְּהֵא כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל גְּבֵה קוֹמָה מֵאָה אַמּוֹת. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר, מָאתַיִם אַמָּה. קוֹמָה, מֵאָה. קוֹמְמִיּוּת, מָאתַיִם. וְחַיָּיו מִנַּיִן, דִּכְתִיב: כִּי כִימֵי הָעֵץ יְמֵי עַמִּי (ישעיה סה, כב). וּפֵרוֹת הָאָרֶץ מִנַּיִן, דִּכְתִיב: וְעַל הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל עֵץ מַאֲכָל לֹא יִבּוֹל עָלֵהוּ וְלֹא יִתֹּם פִּרְיוֹ לְחָדָשָׁיו יְבַכֵּר (יחזקאל מז, יב).

מַהוּ? שֶׁכָּל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ יְבַכֵּר בִּכּוּרִים חֲדָשִׁים, לֹא כְּבִכּוּרֵי חֹדֶשׁ זֶה בִּכּוּרֵי חֹדֶשׁ אַחֵר, אֶלָּא מֻחְדָּשׁ. גַּן עֵדֶן מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן (הושע יד, ח). חַמָּה וּלְבָנָה מִנַּיִן, דִּכְתִיב: וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם שִׁבְעַת הַיָּמִים (ישעיה ל, כו). וּכְתִיב: וְאָהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ (שופטים ה, לא). וּמְתַרְגְּמִינַן, וְרַחֲמוֹהִי צַדִּיקַיָּא יְהוֹן עָתִידִין לְאַנְהָרָא כִּזְהוֹר יְקָרֵהּ עַל חַד תְּלַת מְאָה וְאַרְבָּעִין וּתְלָתָא כְּמִפַּק שִׁמְשָׁא בִּגְבוּרְתֵּהּ. וְאֵימָתַי? בְּיוֹם חֲבֹשׁ ה׳ אֶת שֶׁבֶר עַמּוֹ וּמַחַץ מַכָּתוֹ יִרְפָּא (ישעיה ל, כו), מַחַץ מַכָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם יִרְפָּא.

ז **וַיֹּאמֶר** ה׳ אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לְבַד רְאֵה זֶה מָצָאתִי אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת הָאָדָם יָשָׁר (קהלת ז, כט). לֹא בְרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנִּקְרָא צַדִּיק וְיָשָׁר, אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, אֶלָּא כְּדֵי לִהְיוֹת צַדִּיק וְיָשָׁר כָּמוֹהוּ. וְאִם תֹּאמַר, לָמָּה בָּרָא יֵצֶר הָרַע שֶׁכָּתוּב בּוֹ, כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעָרָיו (בראשית ח, כא). אַתָּה אוֹמֵר שֶׁהוּא רַע, מִי יוֹכַל לַעֲשׂוֹתוֹ טוֹב? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה עוֹשֶׂה אוֹתוֹ רַע. לָמָּה? תִּינוֹק בֶּן חָמֵשׁ בֶּן שֵׁשׁ וְשֶׁבַע וּשְׁמוֹנֶה וְתֵשַׁע אֵינָם חוֹטְאִים, אֶלָּא מִבֶּן עֶשֶׂר וָאֵילַךְ, וְאָז הוּא מִגַּדֵּל יֵצֶר הָרָע.

וְאִם תֹּאמַר, אֵין אָדָם יָכוֹל לִשְׁמֹר אֶת עַצְמוֹ? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַתָּה עָשִׂיתָ אוֹתוֹ רַע. לָמָּה? תִּינוֹק הָיִיתָ וְלֹא חָטָאתָ, נִתְגַּדַּלְתָּ וְחָטָאתָ. וְכַמָּה דְבָרִים קָשִׁים יֵשׁ בָּעוֹלָם יוֹתֵר מִיֵּצֶר הָרַע וּמָרִים מִמֶּנּוּ וְאַתֶּם מְמַתְּקִין אוֹתוֹ. אֵין לְךָ מַר מִן הַתּוֹרְמוּס וְאַתָּה שׁוֹקֵד לְשָׁלְקוֹ וּלְהַמְתִּיקוֹ בַּמַּיִם שֶׁבַע פְּעָמִים עַד שֶׁהוּא נַעֲשָׂה מָתוֹק, וְכֵן חַרְדָּל וּצְלָף וּדְבָרִים הַרְבֵּה. וּמָה, מָרִים שֶׁבָּרָאתִי אוֹתָן אַתָּה מְמַתְּקָן לְצָרְכֶךָ, יֵצֶר הָרָע הַמָּסוּר בְּיָדֶיךָ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּחִירָם מֶלֶךְ צוֹר, שֶׁבָּרָאתִי אוֹתוֹ תָּם וְיָשָׁר, שֶׁנֶּאֱמַר: תָּמִים אַתָּה בִּדְרָכֶיךָ מִיּוֹם הִבָּרְאָךְ (יחזקאל כח, טו). לַסּוֹף נִמְצָא עַוְלָתָה בּוֹ וְנִטְרַד.

וּבְדוֹר הַפְּלָגָה כְּתִיב בָּהֶן, וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת (בראשית יא, א). וְאַחַר כָּךְ בִּקְשׁוּ לַעֲלוֹת לָרָקִיעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: הָבָה נִבְנֶה לָנוּ עִיר (בראשית יא, ד). מַה כְּתִיב שָׁם, וַיֵּרֶד ה׳ לִרְאֹת אֶת הָעִיר וְאֶת הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם (בראשית יא, ה). הֲדֵין עַרְקָא מִן הֲדֵין מַשְׁכָּא.

מָשָׁל לְמֶלֶךְ, שֶׁעָשָׂה צֶלֶם זָהָב בִּדְמוּתוֹ וְהֶעֱמִידוֹ בְּפֶתַח פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ, שֶׁכֵּן עָלָיו עוֹף וְנִוְּלוּ, אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה אֶת הָאָדָם יָשָׁר, עָמַד יֵצֶר הָרַע וּמְנַוְּלוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם, אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן (תהלים פב, ו-ז).

בֶּן אָדָם אֱמֹר לִנְגִיד צֹר כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים יַעַן גָּבַהּ לִבְּךָ וַתֹּאמֶר אֵל אָנִי מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי וְגוֹ' (יחזקאל כח, ב). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַל תְּבַהֵל עַל פִּיךָ וְלִבְּךָ אַל יְמַהֵר לְהוֹצִיא דָּבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וְגוֹ' (קהלת ה, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֹהֵב פֶּשַׁע אֹהֵב מַצָּה וְגוֹ' (משלי יז, יט). לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, אֶלָּא מַשְׁפִּיל פִּתְחוֹ מְבַקֵּשׁ שֶׁבֶר, שֶׁכָּל הַמַּשְׁפִּיל פִּתְחוֹ, בְּנֵי אָדָם נִכְשָׁלִין בּוֹ וְנִשְׁבָּרִין. אֶלָּא מַגְבִּיהַּ פִּתְחוֹ מְבַקֵּשׁ שָׁבֶר (משלי יז, יט) מַהוּ? הַמַּגְבִּיהַּ פִּתְחֵי פִיו וּמוֹצִיא דְּבָרִים שֶׁלֹּא כְהֹגֶן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁבְּרוֹ. וּלְכָךְ נֶאֱמַר: אַל תְּבַהֵל עַל פִּיךָ וְגוֹ'.

בּוֹא וּרְאֵה, חֵלֶשׁ שֶׁבַּחֲלָשִׁין מִלְמַעְלָה, נוֹצַחַ גִּבּוֹר מִלְמַטָּה, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וַתַּשְׁלֵךְ אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רֶכֶב עַל רֹאשׁ אֲבִימֶלֶךְ וַתָּר�ץ אֶת גֻּלְגֻּלְתּוֹ (שופטים ט, נג) כָּל שֶׁכֵּן כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמָיִם.

אַנְדְּרְיָאנוּס מֶלֶךְ אֱדוֹם כִּינָן שֶׁכָּבַשׁ אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, הָלַךְ לוֹ לְרוֹמִי. אָמַר לִבְנֵי פַלְטְרִין שֶׁלּוֹ, מְבַקֵּשׁ אֲנִי מִכֶּם שֶׁתַּעֲשׂוּ אוֹתִי אֱלוֹהַּ, שֶׁהֲרֵי כָּבַשְׁתִּי אֶת כָּל הָעוֹלָם. אָמְרוּ לוֹ: עַדַיִן לֹא שָׁלַטְתָּ בְּעִירוֹ וּבְבֵיתוֹ. הָלַךְ וְהִסְפִּיקוּ בְיָדוֹ וְהֶחֱרִיב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְהָגְלָה אֶת יִשְׂרָאֵל וְחָזַר לְרוֹמִי. אָמַר לָהֶם: כְּבָר הֶחֱרַבְתִּי בֵּיתוֹ וְשָׂרַפְתִּי הֵיכָלוֹ וְהִגְלֵיתִי עַמּוֹ, עֲשׂוּ אוֹתִי אֱלוֹהַּ.

אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה, שְׁלֹשָׁה פִילוֹסוֹפִין הָיוּ לוֹ: הָרִאשׁוֹן אָמַר לוֹ: אֵין אָדָם מוֹרֵד בַּמֶּלֶךְ תּוֹךְ פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ, אֶלָּא חוּצָה לָהֶן, צֵא מִפַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ וְתַעֲשֶׂה אֱלוֹהַּ. הַשֵּׁנִי אָמַר, אֵין אַתָּה יָכוֹל, שֶׁכְּבָר אָמַר לְנְבִיאָיו, כִּדְנָה תֵּאמְרוּן לְהוֹן, אֱלָהַיָּא דִּי שְׁמַיָּא וְאַרְקָא וְגוֹ' (ירמיה י, יא). וְהַשְּׁלִישִׁי אָמַר לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, עֲמוֹד לִי בְּשָׁעָה זוֹ. אָמַר לוֹ: מַהוּ? אָמַר לוֹ: סְפִינָה אַחַת יֵשׁ לִי חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה מִילִין וְהִיא מְטֹרֶפֶת בַּיָּם וְכָל אוֹרְיָא שֶׁלִּי בְּתוֹכָהּ. אָמַר לוֹ אַנְדְּרְיָאנוּס, מְשַׁלֵּחַ אֲנִי לְגִיוֹנוֹתַי וּסְפִינוֹתַי לְשָׁם וְיַצִּילוּהָ. אָמַר לוֹ: מָרִי, לָמָּה אַתָּה מַטְרִיחַ לְגִיוֹנוֹת וּסְפִינוֹת לְשָׁם, רוּחַ קְמָעָא שַׁגֵּר לְשָׁם וְאַתָּה מַצִּילָהּ. אָמַר לוֹ: וּמִנַּיִן יֵשׁ לִי רוּחַ לְשַׁגֵּר, אָמַר לוֹ: לְרוּחַ אֵין אַתָּה יָכוֹל לְשַׁגֵּר וְהֵיאַךְ תַּעֲשֶׂה אֱלוֹהַּ. וּכְתִיב בּוֹ, כֹּה אָמַר ה' בּוֹרֵא שָׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ (ישעיה מב, ה).

נִכְנַס לַבַּיִת כְּשֶׁהוּא זָעוּף. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ, הַלָּלוּ הִטְעוּ אוֹתְךָ, שֶׁתּוּכַל לַעֲשׂוֹת אֱלוֹהַּ. אַתָּה מֶלֶךְ גָּדוֹל וְגִבּוֹר וְהַכֹּל בְּיָדְךָ, אֲנִי אוֹמֶרֶת לְךָ דָּבָר אֶחָד, תֵּן לוֹ פִּקָּדוֹנוֹ וְתַעֲשֶׂה אֱלוֹהַּ. אָמַר לָהּ: מַהוּ פִּקָּדוֹנוֹ? אָמְרָה לוֹ: הַנֶּפֶשׁ. אָמַר לָהּ אִם תֵּצֵא נַפְשִׁי מָה אֶעֱשֶׂה. אָמְרָה לוֹ: הַנֶּפֶשׁ שֶׁבְּךָ אִי אַתָּה שׁוֹלֵט בּוֹ, וּכְתִיב: אֵין אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלֹא אֶת הָרוּחַ וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת (קהלת ח, ח), וְהֵיאַךְ תַּעֲשֶׂה אֱלוֹהַּ. וְאַתָּה אָדָם וְלֹא אֵל.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי מְחַיֶּה הַמֵּתִים וְאֶלְיָהוּ הֶחֱיָה מֵתִים וְלֹא אָמַר אֵל אָנִי. אֲנִי מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם וְאֶלְיָהוּ הוֹרִיד גְּשָׁמִים. אֲנִי עוֹצֵר גְּשָׁמִים וְאֶלְיָהוּ כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: חַי ה' אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לְפִי דְבָרִי (מלכים א יז, א). אֲנִי הוֹרַדְתִּי אֵשׁ וְגָפְרִית עַל סְדוֹם, וְאֶלְיָהוּ הוֹרִיד כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם אִישׁ הָאֱלֹהִים אָנִי תֵּרֶד אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם (מלכים ב א, יב), וְלֹא אָמַר אֵל אָנִי. וְאַתָּה אוֹמֵר, אֵל אָנִי, מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי. וְאִם תֹּאמַר, מִפְּנֵי שֶׁחַיֵּית הַרְבֵּה. הוּא חָיָה וְיִחְיֶה עַד תְּחִיַּת הַמֵּתִים. כְּתִיב בֵּיהּ, כָּרְסֵיהּ שְׁבִיבִין דִּי נוּר (דניאל ז, ט). וּכְתִיב בְּאֵלְיָהוּ, הִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ וְסוּסֵי אֵשׁ (מלכים ב ב, יא). כְּתִיב בֵּהּ, ה' בְּסוּפָה וּבִשְׂעָרָה דַּרְכּוֹ (נחום א, ג). וּבְאֵלְיָהוּ כְּתִיב: וַיַּעַל אֵלְיָהוּ בַּסְּעָרָה הַשָּׁמָיְמָה (מלכים ב ב, יא). וְלַסּוּף, וַיִּשְׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ לָמוּת (מלכים א יט, ד). וְאַתָּה אוֹמֵר אֵל אָנִי. יוֹנָה יָרַד לַיָּם, דִּכְתִיב: וַתַּשְׁלִיכֻנִי מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים (יונה ב, ד). וּלְבַסּוֹף שָׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ לָמוּת, וְחָזַר וְאָמַר, וְעַתָּה ה' קַח נָא אֶת נַפְשִׁי מֻמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מֵחַיָּי (יונה ה, ח). וְאַתָּה אוֹמֵר, אֵל אָנִי, מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי בְּלֵב יַמִּים.

בּוֹא וּרְאֵה, כָּל מִי שֶׁבִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ, בּוֹנֶה לוֹ פַּלְטְרִין בְּתוֹךְ הַמַּיִם. פַּרְעֹה בָּנָה לוֹ פַּלְטְרִין בְּתוֹךְ הַמַּיִם וְסָתַם מֵי נִילוּס שֶׁלֹּא יֵרְדוּ לְתוֹךְ הַיָּם, וְהָיוּ הַמַּיִם מִתְגַּבְּרִין וְתוֹלִין הַפַּלְטְרִין וְהִגְבִּיהוּ אוֹתוֹ וּנְשָׂאוּהוּ לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל וְגוֹ' (יחזקאל כט, ג). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע, נִתְגָּאֵיתָ בַּמַּיִם, בַּמַּיִם אַתָּה מֵת, דִּכְתִיב: וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ וְגוֹ' (תהלים קלו, טו).

סַנְחֵרִיב עָשָׂה לוֹ פַּלְטְרִין לִפְנֵי הַלְּבָנוֹן בְּמַגְנִין לְמַעְלָה בֵּין שְׁנֵי הָרִים גְּבוֹהִים, וְהָיוּ מַעְיָנוֹת יוֹצְאוֹת מִן הֶהָרִים וְתוֹלִין פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אַשּׁוּר אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן וְגוֹ', מַיִם גִּדְּלוּהוּ תְּהוֹם רֹמְמָתְהוּ (יחזקאל לא, ג-ד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיֵּיף בְּגָדְלוֹ בְּאָרְךָ דָּלִיּוֹתָיו כִּי הָיָה שָׁרְשׁוֹ אֶל מַיִם רַבִּים (יחזקאל לא, ז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֲנִי קָרָתִי וְשָׁתֹתִי מָיִם (ישעיה לז, כה). וּמֶה הָיָה סוֹפוֹ? כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים בְּיוֹם רִדְתּוֹ שְׁאֹלָה וְגוֹ' (יחזקאל לא, טו).

חִירָם בָּנָה לוֹ פַּלְטְרִין בְּמַגְנִין בֵּין אַדְרִיָאס לָאוֹקְיָנוֹס, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָשְׂאוּ עָלַיִךְ קִינָה וְאָמְרוּ לָךְ אֵיךְ אָבַדְתְּ נוֹשֶׁבֶת מַיָּמִים (יחזקאל כו, יז). הִתְחִיל לוֹמַר, אֵל אָנִי מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי בְּלֵב יַמִּים (יחזקאל כח, ב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים בְּתִתִּי אֹתָךְ עִיר נֶחֱרֶבֶת כֶּעָרִים אֲשֶׁר לֹא נוֹשָׁבוּ בְּהַעֲלוֹת עָלַיִךְ אֶת תְּהוֹם וְכִסּוּךְ הַמַּיִם הָרַבִּים (יחזקאל כו, יט), כְּדֵי שֶׁתֵּלֵךְ אֵצֶל חֲבֵרַיִךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוֹרַדְתִּיךְ אֶת יוֹרְדֵי בוֹר אֶל עַם עוֹלָם וְהוֹשַׁבְתִּיךְ בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת

(יחזקאל כו, כ). אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת, זוֹ גֵּיהִנֹּם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אַתְּ כְּרוּב מִמְשַׁח הַסּוֹכֵךְ וּנְתַתִּיךְ בְּהַר קׇדְשׁ אֱלֹהִים הָיִיתְ בְּתוֹךְ אַבְנֵי אֵשׁ הִתְהַלָּכְתְּ וְגוֹ' (יחזקאל כח, יד). אֲבָל יִשְׂרָאֵל, כִּי תַּעֲבוֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וְגוֹ' (ישעיה מג, ב).

ח **וַיֹּאמֶר** ה' אֱלֹהִים. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע מֶה עָנְשׁוֹ? כְּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, חָמוּר מִן הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה, שֶׁלֹּא נֶחְתַּם גְּזַר דִּין עַל אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנַּסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים (במדבר יד, כב).

אָמַר רַבִּי מָנָא דִּשְׁאָב בְּשֵׁם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אֵין אָדָם אוֹמֵר לָשׁוֹן הָרַע עַד שֶׁכּוֹפֵר בָּעִקָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשׁוֹנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי אָדוֹן לָנוּ (תהלים יב, ה).

רַבָּנָן אַמְרֵי, קָשֶׁה לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁהֵבִיא מִיתָה עַל אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁעָמַד נָחָשׁ וְאָמַר לְאָדָם וְחַוָּה, כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם (בראשית ג, ה), שֶׁמִּן הָאֵילָן הַזֶּה אֲכַל כְּשֶׁבָּרָא אֶת עוֹלָמוֹ, וְכָל אֲמָן שׁוֹנֵא אֶת בְּנֵי אֻמָּנוּתוֹ, וְהֵיכָן כְּאלֹהִים (בראשית ג, ה). שָׁמְעוּ לוֹ, וְגָרְמוּ מִיתָה לָהֶם וּלְתוֹלְדוֹתֵיהֶם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת. מִנַּיִן, מִן מַה שֶּׁקָּרְאוּ בְּעִנְיַן הֵן הָאָדָם, וְאֵין הֵן אֶלָּא מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת (דברים לא, יד).

ט **וַיְהִי** מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן וְגוֹ'. יֵשׁ מִקֵּץ שָׁנָה וְיֵשׁ מִקֵּץ שְׁנָתַיִם, וְיֵשׁ יָמִים, וְיֵשׁ אַרְבָּעִים שָׁנָה. אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, בְּנֵי אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיוּ קַיִן וְהֶבֶל. וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה, מַהוּ? מִן מוֹתַר מַאֲכָלוֹ. וְרַבָּנָן אָמְרֵי, זֶרַע פִּשְׁתָּן הָיָה, וְהֶבֶל הֵבִיא גַּם הוּא מִבְּכוֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן לְפִיכָךְ נֶאֱסַר צֶמֶר וּפִשְׁתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז וְגוֹ' (דברים כב, יא). וְאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵינוֹ דִין שֶׁיִּתְעָרֵב מִנְחַת הַחוֹטֵא עִם מִנְחַת הַזַּכַּאי לְפִיכָךְ נֶאֱסַר.

וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו, מָה אָמַר לוֹ? נְחַלֵּק הָעוֹלָם וַאֲנִי בְּכוֹר וְאֹשֶׁל פִּי שְׁנָיִם. אָמַר לוֹ הֶבֶל, אֶפְשָׁר. אָמַר לוֹ קַיִן, אִם כֵּן אֲנִי נוֹטֵל יֶתֶר חֵלֶק עַל חֶלְקֵי מְקוֹם שֶׁנִּתְקַבֵּל בּוֹ קׇרְבָּנְךָ. אָמַר לוֹ הֶבֶל, לֹא תִשֹּׁל. וְעַל דָּבָר זֶה נָפְלָה קְטָטָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בִהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה. וּלְהַלָּן כְּתִיב: צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ (ירמיה כו, יח).

וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: שֶׁאָמַר קַיִן לְהֶבֶל, נְחַלֵּק הָעוֹלָם. אָמַר לוֹ: הֵן. נָטַל הֶבֶל צֹאנוֹ, וְקַיִן אַדְמָה לַעֲבֹד, וְהִתְנוּ בֵּינֵיהֶם שֶׁלֹּא יְהֵא לָזֶה עַל זֶה כְּלוּם. כְּשֶׁנָּטַל הֶבֶל אֶת צֹאנוֹ, הִתְחִיל לִרְעוֹת אֶת הַצֹּאן, וְקַיִן רוֹדֵף אַחֲרָיו מֵהַר לְבַקְעָה וּמִבְקָעָה לְהַר עַד שֶׁנִּתְאָחֲזוּ זֶה בָּזֶה, וְנָצַח הֶבֶל אֶל קַיִן וְנָפַל תַּחְתָּיו. וּכְשֶׁרָאָה קַיִן כָּךְ, הִתְחִיל צוֹחֵ הֶבֶל אָחִי אַל תַּעֲשֶׂה בִי רָעָה. וְרִחֵם עָלָיו וְהִנִּיחוֹ, וְעָמַד וַהֲרָגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקׇם קַיִן, מִכְּלָל שֶׁנָּפַל.

כֵּיוָן שֶׁהָרַג אָמַר אֶבְרַח מִפְּנֵי אָבִי וְאִמִּי, שֶׁאֵין מְבַקְּשִׁין אוֹתוֹ אֶלָּא מִמֶּנִּי, שֶׁאֵין אֶחָד בָּעוֹלָם אֶלָּא אֲנִי וָהוּא. מִיָּד נִגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי אֲבוֹתֶיךָ אַתָּה יָכוֹל לִבְרֹחַ, מִפָּנַי אֵין אַתָּה יָכוֹל לִבְרֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ (ירמיה כג, כד). אָמַר לוֹ: אֵי הֶבֶל אָחִיךָ. אָמַר לוֹ: לֵי לוֹ שֶׁרִחֵם עָלֶיךָ וְלֹא הָרַגְתָּ כְּשֶׁנָּפַלְתָּ תַּחְתָּיו, וְאַתָּה עָמַדְתָּ וְהָרַגְתָּ אוֹתוֹ.

וְהֵיאַךְ הָרַג? עָשָׂה לוֹ פְּצִיעוֹת פְּצִיעוֹת, חַבּוּרוֹת חַבּוּרוֹת בָּאֶבֶן בְּיָדָיו וּבְרַגְלָיו, שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מֵהֵיכָן נִשְׁמָתוֹ יוֹצֵאת עַד שֶׁהִגִּיעַ לְצַוָּארוֹ. כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵי הֶבֶל אָחִיךָ? אָמַר לוֹ: לֹא יָדַעְתִּי, הַשּׁוֹמֵר אָחִי אָנֹכִי? אַתָּה הוּא שׁוֹמֵר כָּל הַבְּרִיּוֹת וְאַתָּה מְבַקֵּשׁ מִיָּדִי? מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְגַנָּב שֶׁגָּנַב כֵּלִים בַּלַּיְלָה וְלֹא נִתְפַּשׂ. לַבֹּקֶר תְּפָשׂוֹ הַשּׁוֹעֵר. אָמַר לוֹ: לָמָּה גָּנַבְתָּ אֶת הַכֵּלִים? אָמַר לוֹ: אֲנִי גַּנָּב וְלֹא הִנַּחְתִּי אֲמָנוּתִי. אֲבָל אַתָּה אֲמָנוּתְךָ בַּשַּׁעַר לִשְׁמֹר, לָמָּה הִנַּחְתָּ אֲמָנוּתְךָ וְעָכְשָׁו אַתָּה אוֹמֵר לִי כָּךְ? וְאַף קַיִן כָּךְ אָמַר, אֲנִי הָרַגְתִּי אוֹתוֹ, בָּרָאתָ בִּי יֵצֶר הָרָע, אַתָּה שׁוֹמֵר אֶת הַכֹּל, וְלִי הִנַּחְתָּ אוֹתוֹ לְהָרְגוֹ, אַף אַתָּה שֶׁהֲרַגְתּוֹ שֶׁנִּקְרֵאתָ אָנֹכִי, שֶׁאִלּוּ קִבַּלְתָּ קׇרְבָּנִי כְּמוֹתוֹ, לֹא הָיִיתִי מִתְקַנֵּא בּוֹ. מִיָּד הֻשְׁיבוּ, מֶה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צוֹעֲקִים. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁעָשָׂה בּוֹ פְּצִיעוֹת פְּצִיעוֹת, וְחַבּוּרוֹת חַבּוּרוֹת.

צוֹעֲקִים אֵלַי, צוֹעֲקִים עָלַי. מָשָׁל לִשְׁנַיִם שֶׁעָשׂוּ מְרִיבָה, הָרַג אֶחָד מֵהֶן אֶת חֲבֵרוֹ. הָיָה בָּהֶן שְׁלִישִׁי וְלֹא הִפְרִישׁ בֵּינֵיהֶם, עַל מִי הַכֹּל מְשִׁיחִין, לֹא עַל הַשְּׁלִישִׁי? לְכָךְ כְּתִיב צוֹעֲקִים אֵלַי, צוֹעֲקִים עָלַי.

אָמַר לוֹ קַיִן, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא יָדַעְתִּי וְלֹא רָאִיתִי הָרוֹג מִיָּמַי, וְכִי הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי מַכֵּהוּ בָּאֶבֶן וְהוּא מֵת! הֻשִׁיבוּ מִיָּד, אָרוּר אַתָּה מִן הָאֲדָמָה וְגוֹ', כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה לֹא תוֹסֵף תֵּת כֹּחָהּ לָךְ.

אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יֵשׁ לְפָנֶיךָ דִּילְטוֹרִין שֶׁמַּלְשִׁינִין אֶת הָאָדָם לְפָנֶיךָ? אָבִי וְאִמִּי חֲרֵי הֵן בָּאָרֶץ וְאֵינָן יוֹדְעִין שֶׁאֲנִי הָרַגְתִּיו. וְאַתָּה בַּשָּׁמַיִם מִנַּיִן אַתָּה יוֹדֵעַ? אָמַר לוֹ שׁוֹטֶה, כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אֲנִי סוֹבֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא וַאֲנִי אֶסְבֹּל וַאֲמַלֵּט (ישעיה מו, ד). אָמַר לוֹ: כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אַתָּה סוֹבֵל וַעֲוֹנִי אֵינְךָ יָכוֹל לִסְבֹּל. גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא. אָמַר לוֹ: הוֹאִיל וְהוֹדֵיתָ וְעָשִׂיתָ תְּשׁוּבָה, צֵא וּגְלֵה מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי ה' וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד. כְּשֶׁיָּצָא כָּל מָקוֹם שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ, הָיְתָה הָאָרֶץ מִזַּדַּעְזַעַת מִתַּחְתָּיו וְהָיוּ חַיּוֹת וּבְהֵמוֹת מִזַּדַּעְזְעוֹת וְאוֹמְרוֹת מַהוּ זֶה. אוֹמְרוֹת זוֹ לָזוֹ, קַיִן הָרַג אֶת הֶבֶל אָחִיו,

וְגָזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו נָע וָנָד תִּהְיֶה. וְהֵן אוֹמְרוֹת, נֵלֵךְ אֶצְלוֹ וְנֹאכְלֶנּוּ, וְהָיוּ מִתְכַּנְּסוֹת וּבָאוֹת אֶצְלוֹ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת וְאָמַר, אָנָּה אֵלֵךְ מֵרוּחֶךָ וְאָנָה מִפָּנֶיךָ אֶבְרָח, אִם אֶסַּק שָׁמַיִם שָׁם אַתָּה וְאַצִּיעָה שְׁאוֹל הִנָּךְ, אֶשָּׂא כַנְפֵי שָׁחַר אֶשְׁכְּנָה בְּאַחֲרִית יָם, גַּם שָׁם יָדְךָ תַּנְחֵנִי וְתֹאחֲזֵנִי יְמִינֶךָ (תהלים קלט, ז-י).

י **הֵן** גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי וְגוֹ', וַיֹּאמֶר לוֹ ה' לָכֵן כָּל הֹרֵג קַיִן וְגוֹ'. יֵשׁ אוֹמְרִים: שַׁבָּת נָעַל בְּפָנָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעֹלָם (שמות לא, יז). כְּשֵׁם שֶׁלִּמֵּד שַׁבָּת זְכוּת עַל אָדָם הָרִאשׁוֹן, כָּךְ לִמֵּד עַל קַיִן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: קֶרֶן קָבַע בְּמִצְחוֹ.

בְּשָׁעָה שֶׁהָרַג קַיִן אֶת הֶבֶל הָיָה מֵשְׁלָךְ וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ קַיִן מַה לַּעֲשׂוֹת. זִמֵּן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁנֵי עוֹפוֹת טְהוֹרִים וְהָרַג אֶחָד מֵהֶן אֶת חֲבֵרוֹ וְחָפַר בְּיָדָיו וּקְבָרוֹ, וּמִמֶּנּוּ לָמַד קַיִן וְחָפַר וְקָבַר אֶת הֶבֶל. לְפִיכָךְ זָכוּ הָעוֹפוֹת לְכַסּוֹת אֶת דָּמָן.

יא **וַיֹּאמֶר** לוֹ ה' לָכֵן כָּל הֹרֵג קַיִן. אָמַר לוֹ: אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת עֲתִידוֹת לָצֵאת מֵהֶבֶל וּבִטַּלְתָּן מִן הָעוֹלָם, כָּךְ תִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וְתִבְלַע לְךָ אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת. אֵלּוּ הֵן, חֲנוֹךְ עִירָד וּמְחוּיָאֵל וּמְתוּשָׁאֵל.

וְכֵיצַד נֶהֱרַג, קַיִן נַעֲשָׂה מַלְאַךְ הַמָּוֶת מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְהוּא נָע וָנָד בַּקְלָלָה. לֶמֶךְ בֶּן בְּנוֹ הָיָה שְׁבִיעִי לַדּוֹרוֹת וְסוּמָא, הָיָה יוֹצֵא לָצוּד וְהָיָה בְּנוֹ אוֹחֵז בְּיָדוֹ, כְּשֶׁהָיָה רוֹאֶה תִּינוֹק חַיָּה, הָיָה אוֹמֵר לוֹ: אָמַר לוֹ: כְּמִין חַיָּה אֲנִי רוֹאֶה. מָתַח אֶת הַקֶּשֶׁת כְּנֶגְדּוֹ וְהָרַג אֶת קַיִן. רָאָה אוֹתוֹ תִּינוֹק מֵרָחוֹק הָרוּג וְקֶרֶן בְּמִצְחוֹ, אָמַר לוֹ לְלֶמֶךְ, אָבִי, חֲרֵי דְמוּת אָדָם הָרוּג וְקֶרֶן בְּמִצְחוֹ. אָמַר לוֹ לֶמֶךְ, יַי לִי, זְקֵנִי הוּא. טָפַח שְׁתֵּי יָדָיו בַּחֲרָטָה וְנָגַע בְּרֹאשׁ הַתִּינוֹק וַהֲרָגוֹ בְּשׁוֹגֵג, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי.

נִשְׁאֲרוּ שְׁלֹשְׁתָן בְּמָקוֹם אֶחָד, קַיִן הָרוּג וְאוֹתוֹ תִּינוֹק הָרוּג וְלֶמֶךְ סוּמָא. לָעֶרֶב יָצְאוּ נָשָׁיו אַחֲרָיו, מָצְאוּ זְקָנָם הָרוּג, וְתוּבַל קַיִן בְּנָם הָרוּג, וְלֶמֶךְ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה פָּתְחָה הָאָרֶץ פִּיהָ וּבָלְעָה אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת, חֲנוֹךְ וְעִירָד וּמְחוּיָאֵל וּמְתוּשָׁאֵל, וְנַעֲשָׂה לֶמֶךְ מַלְאַךְ הַמָּוֶת, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קָיִן וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה (בראשית ד, כד).

כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לַבַּיִת, אָמַר לָהֶם לֶמֶךְ לְנָשָׁיו, עֲלוּ לַמִּטָּה. אָמְרוּ לוֹ: הָרַגְתָּ אֶת קַיִן זְקֵנֵנוּ וְתוּבַל קַיִן בְּנֵנוּ, לֹא נַעֲלֶה. אָמַר לָהֶן, כְּבָר נָטַל חֶלְקוֹ קַיִן שִׁבְעָה דוֹרוֹת, אֲבָל אֲנִי שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה. אָמְרוּ לוֹ: לֹא נִשְׁמַע לָךְ, מָה אָנוּ מוֹלִידוֹת לְמֵאָרָה? אָמַר לָהֶן, נֵלֵךְ לְבֵית דִּין. הָלְכוּ לָהֶם אֵצֶל אָדָם הָרִאשׁוֹן. אָמְרוּ לוֹ עָדָה וְצִלָּה, אֲדוֹנֵנוּ, לֶמֶךְ זֶה בַּעְלֵנוּ הָרַג אֶת זְקֵנֵנוּ. אָמַר לָהֶן, אִי זְקֵנֵנוּ לְפִי תֻּמּוֹ הֲרָגוֹ. אָמַר לָהֶן אָדָם, נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאֲזֵנָה אִמְרָתִי, לֶמֶךְ אוֹמֵר, וְכִי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי, בְּתִמְיהָה. אָמַר לָהֶן, לְכוּ הִשָּׁמְעוּ לְבַעֲלֵיכֶן. אָמְרוּ לוֹ: אַסְיָא, אַסִּי חִגְרָתָךְ, אַתָּה פָּרַשְׁתָּ מִמְּטָתְךָ מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַתָּה מְלַמֵּד אוֹתָנוּ. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ.

וַיְחִי לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֵּן, שֶׁמִּמֶּנּוּ נִבְרָא הָעוֹלָם. וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ (בראשית ה, כט). מִנַּיִן הָיָה יוֹדֵעַ לוֹמַר זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וְגוֹ', וְכִי נָבִיא הָיָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק, לְמוּדִין הָיוּ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאָדָם, אָרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, אָמַר אָדָם, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַד מָתַי. אָמַר לוֹ: עַד שֶׁיִּוָּלֵד אָדָם מָהוּל. כֵּיוָן שֶׁנּוֹלַד נֹחַ מָהוּל, מִיָּד יָדַע לֶמֶךְ וְאָמַר, וַדַּאי זֶה יְנַחֲמֵנוּ וְגוֹ'.

וּמַהוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ. קֹדֶם שֶׁנּוֹלַד נֹחַ, לֹא כְּשֶׁהָיוּ זוֹרְעִין הָיוּ קוֹצְרִין, אֶלָּא הָיוּ זוֹרְעִין חִטִּים וְקוֹצְרִים קוֹצִים וְדַרְדָּרִים. כֵּיוָן שֶׁנּוֹלַד נֹחַ, חָזַר הָעוֹלָם לְיִשּׁוּבוֹ, קָצְרוּ מַה שֶּׁזָּרְעוּ, זוֹרְעִין חִטִּין וְקוֹצְרִין חִטִּין. שְׂעוֹרִים וְקוֹצְרִין שְׂעוֹרִים. וְלֹא עוֹד אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא נוֹלַד נֹחַ עוֹשִׁין מְלָאכָה בִּידֵיהֶם לְכָךְ כְּתִיב וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ. נוֹלַד נֹחַ הִתְקִין לָהֶם מַחֲרֵשׁוֹת וּמַגָּלוֹת וְקַרְדֳּמוֹת וְכָל כְּלֵי מְלָאכָה.

יב **וַיָּרָא** ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בַּעֲוֹן זִמָּה אַנְדְּרָלְמוּסְיָא בָּאָה לָעוֹלָם וְסָפָה הַטּוֹבִים וְהָרָעִים. וְרַבִּי עֲזַרְיָה אוֹמֵר, הַכֹּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרַוֵּחַ חוּץ מִן הַזִּמָּה. רְאֵה, עַד שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ מַה כְּתִיב: וַיִּרְאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיִּנָּחֶם ה' כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ, וַיֹּאמֶר ה' אֶמְחֶה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי. וְכֵן בִּסְדוֹמִיִּים, טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ (בראשית יט, ד), וְכָל אוֹתוֹ הָעִנְיָן. וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל לוֹט וְגוֹ' כִּי מַשְׁחִיתִים אֲנַחְנוּ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי גָדְלָה צַעֲקָתָם אֶת פְּנֵי ה' וַיְשַׁלְּחֵנוּ ה' לְשַׁחֲתָהּ (בראשית יט, יג). לָמָּה ה' ה' שְׁתֵּי פְעָמִים? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי הוּא שֶׁפָּרַעְתִּי מִזִּמְרִי וּמִשְׁמְשׁוֹן וּמֵאַמְנוֹן, וַאֲנִי עָתִיד לָתֵת שָׂכָר טוֹב לְמִי שֶׁהוּא גוֹדֵר עַצְמוֹ מִן הָעֲבֵרָה, כְּשֵׁם שֶׁנִּתַּתִּי לִיוֹסֵף וּלְיָעֵל וּלְפִינְחָס.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, יוֹסֵף מִשֶּׁלּוֹ נָתְנוּ לוֹ, הַפֶּה שֶׁלֹּא נָשַׁק בְּזִמָּה, נֶאֱמַר לוֹ: וְעַל פִּיךָ יִשַּׁק כָּל עַמִּי (בראשית מא, מ). צַוָּאר שֶׁלֹּא הִרְכִּין לַעֲבֵרָה, וַיָּשֶׂם רְבִיד הַזָּהָב עַל צַוָּארוֹ (בראשית מא, מב). הַיָּד שֶׁלֹּא נָגְעָה בַּעֲבֵרָה, וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת טַבַּעְתּוֹ וְגוֹ' (בראשית מא, מב). הַגּוּף שֶׁלֹּא נִדְבַּק לַעֲבֵרָה, וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי שֵׁשׁ (בראשית מא, מב). רֶגֶל שֶׁלֹּא עָלְתָה עָלֶיהָ, וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה (בראשית מא, מג). הַמַּחֲשָׁבָה שֶׁלֹּא חָשַׁב, נִקְרָא נָבוֹן וְחָכָם. לֵב שֶׁלֹּא הִרְהֵר, וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ וְצָפְנַת

פַּעְנֵחַ. אֲבָל הַסְּדוֹמִיִּים הִמְטִיר עֲלֵיהֶן אֵשׁ וְגָפְרִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הִמְטִיר עַל סְדוֹם וְגוֹ', וַיַּהֲפֹךְ אֶת הֶעָרִים הָאֵל וְגוֹ' (בראשית יט, כד-כה). לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן, אֶמְחֶה אֶת הָאָדָם וְגוֹ'.

הַנְּפָלִים הָיוּ בָּאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם הַמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם, מְלַמֵּד, שֶׁהָיוּ רוֹאִין חַמָּה וּלְבָנָה וְעוֹשִׂין כְּשָׁפִים. עֲלֵיהֶם הוּא שֶׁאָמַר, הֵמָּה הָיוּ בְּמֹרְדֵי אוֹר (איוב כד, יג). הֵמָּה הַגִּבֹּרִים, שֶׁהָיוּ קָשִׁין וּמוֹרְדִין וּמְכַשְּׁפִין. וַיֹּאמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ וְדַעַת דְּרָכֶיךָ לֹא חָפָצְנוּ, מַה שַּׁדַּי כִּי נַעַבְדֶנּוּ וּמַה נּוֹעִיל כִּי נִפְגַּע בּוֹ (איוב כא, יד-טו).

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לָמָּה הָיוּ מוֹרְדִין, שֶׁהָיוּ זוֹרְעִין שָׁנָה אַחַת וְעוֹשִׂין מָזוֹן לְאַרְבָּעִים שָׁנָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְכָךְ אַתֶּם עוֹשִׂים? עוֹד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר. וְרַבִּי

שְׁמוּאֵל בַּר אַבָּא אָמַר, לָמָּה הָיוּ מוֹרְדִין, שֶׁהָיוּ רוֹאִין לְעַצְמָן בָּנִים וּבְנֵי בָנִים חֲמִשָּׁה וְשִׁשָּׁה דוֹרוֹת וְלֹא הָיוּ מֵתִין, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְכָךְ אַתֶּן מוֹרְדִין? מִכָּאן וָאֵילָךְ, עֹד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר, שֶׁתִּהְיוּ מוֹלִידִין וְקוֹבְרִין. וְקֹר וָחֹם, שֶׁתִּהְיוּ מִתְיַסְּרִין בַּשַּׁחֶפֶת וּבַקַּדַּחַת. וְקַיִץ וָחֹרֶף, שֶׁתִּהְיוּ מִתְקַיְּצִין וּפְנֵיכֶם מִתְחָרְפִין, וַהֲיִסּוּרִין אֵינָן פּוֹסְקִין וְתִהְיוּ מְצֻטָּעָרִין בְּגוּפֵיכֶם, אֵין אַתֶּם שׁוֹבְתִין יוֹמָם וָלַיְלָה, וְתִהְיוּ נִדּוֹנִין בָּאֵשׁ וּבַשָּׁלֶג.

יג מַעֲשֶׂה בְּתַלְמִיד אֶחָד מִתַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ בַּחֲלוֹם, בַּאֲדָר אַתָּה מֵת וְנִיסָּן אֵינְךָ רוֹאֶה, וּמַה שֶּׁזַּרְעְתָּ לֹא תִקְצֹר. וְהָיָה מֵצֵר עַל הַחֲלוֹם הַרְבֵּה, וְסִפֵּר חֲלוֹמוֹ לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ: בַּאֲדָר אַתָּה מֵת, בְּהִדּוּרָהּ שֶׁל תּוֹרָה אַתָּה מֵת. וְנִיסָּן אֵין אַתָּה רוֹאֶה, שׁוּב אֵין בָּא לִידֵי נִסָּיוֹן. וּמַה שֶּׁזָּרַעְתָּ אֵין אַתָּה קוֹצֵר, בָּנֶיךָ אֵין אַתָּה קוֹבֵר.

וְתוּ רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן עַכַּסַאי וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן גֵּרִים, הֲווּ תְנוּ פָּרָשַׁת נְדָרִים קַמֵּי רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, אִפְטְרוּ מִגַּהּ בְּאַרְתָּא. בְּצַפְרָא אֲתוּ וְקָא מִפְטְרֵי מִגַּהּ. אָמַר לְהוּ, מִי לֹא אִפְטְרִיתוּ מִקַּמַּאי מֵאֶתְמוֹל, אָמְרוּ לוֹ: לְמַדְרָתָנוּ רַבֵּנוּ, תַּלְמִיד הַנִּפְטָר מֵרַבּוֹ וְלָן בְּאוֹתָהּ הָעִיר, צְרִיכִים לְהִפָּטֵר מִמֶּנּוּ, דִּכְתִיב: בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁלַּח אֶת הָעָם וַיְבָרְכוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וְגוֹ' (מלכים א ח, סו).

אָמַר לֵהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי לִבְרֵהּ, הַלָּלוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁל צוּרָה, זִיל לְגַבַּיְהוּ כִּי הֵיכִי דִּלְבָרְכוּךְ. אָזַל אַשְׁכְּחִנְהוּ דְּקָא רָמוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי, כְּתִיב: פַּלֵּס מַעְגַּל רַגְלֶךָ וְכָל דְּרָכֶיךָ יִכֹּנוּ (משלי ד, כו). וּכְתִיב: אֹרַח חַיִּים פֶּן תְּפַלֵּס נָעוּ מַעְגְּלֹתֶיהָ לֹא תֵדָע (משלי ה, ו). לָא קַשְׁיָא, כָּאן בְּמִצְוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָם עַל יְדֵי אֲחֵרִים, כָּאן בְּמִצְוֹת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָם עַל יְדֵי אֲחֵרִים.

הָדוּר יַתְבֵי וְקָא מִבַּעְיָא לְהוּ, כְּתִיב: יְקָרָה הִיא מִפְּנִינִים וְכָל חֲפָצֶיךָ לֹא יִשְׁווּ בָהּ (משלי ג, טו), הָא חֲפָצֵי שָׁמַיִם יִשְׁווּ בָהּ. וּכְתִיב וְכָל חֲפָצִים (משלי ח, יא), אֲפִלּוּ חֲפָצֵי שָׁמַיִם, לָא קַשְׁיָא, כָּאן בְּמִצְוָה שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים, וְכָאן בְּמִצְוָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ עַל יְדֵי אֲחֵרִים. אֲמַרוּ לֵהּ, מַאי בָּעֵית הָכָא, אֲמַר לְהוּ, אֲמַר לִי אַבָּא זִיל לְגַבַּיְהוּ כִּי הֵיכִי דִּלְבָרְכוּךְ. אֲמַרוּ לֵהּ, יְהֵא רַעֲוָא דְּתִזְרַע וְלָא תִחְצַד, תְּעַיֵּל וְלָא תַפֵּיק, תַּפֵּיק וְלָא תְעַיֵּל, לְחָרוּב בֵּיתָךְ וְלִיתֵיב אֲשְׁפִּיזָךְ, לְבַלְבַּל פְּתוֹרָךְ, וְלָא תֶחֱזֵי שַׁתָּא חֲדַתִּי. כִּי אֲתָא לְגַבֵּי אֲבוּהּ, אֲמַר לֵהּ, לָא מִבַּעְיָא דִּבְרוּכֵי לָא מְבָרְכִינָן, אֶלָּא צַעוּרֵי קָא מְצַעֲרֵי לָן. אֲמַר לֵהּ אֲבוּהּ, מַאי אֲמַרוּ לָךְ? אֲמַר לֵהּ, הָכִי וַהָכִי אֲמַרוּ לִי. אֲמַר לֵהּ, הַנִּי בִּרְכָתָא מַעֲלָיָתָא נִינְהוּ. תִּזְרַע וְלָא תִחְצַד, תּוֹלִיד בָּנִין וְלָא יְמוּתוּן. תְּעַיל וְלָא תַפֵּיק, תְּעַיל כַּלְתָּא וְלָא יְמוּתוּן בְּנָהּ. תַּפֵּיק וְלָא תָעַיל, תַּפֵּיק בְּנָתָךְ וְלָא יְמוּתוּן גַּבְרֵיהוּ. לְחָרוּב בֵּיתָךְ, בֵּיתָא דְּהַאי עַלְמָא. וְלִיתֵיב אֲשְׁפִּיזָךְ, בֵּיתָא דְּהַאי עַלְמָא, דִּכְתִיב: קֹרְבָם בָּתֵימוֹ לְעוֹלָם מִשְׁכְּנֹתָם לְדֹר וָדֹר (תהלים מט, יב). אַל תִּקְרֵי קִרְבָּם אֶלָּא קִבְרָם. לְבַלְבַּל פְּתוֹרָךְ, בִּבְנֵי וּבִבְנָתָא. וְלָא תֶחֱזֵי שַׁתָּא חֲדַתִּי, לָא תְמוּת אִתְּתָךְ וְתִנָּסֵב אִתְּתָא אַחֲרִיתִי.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא אַפְטַר מִגַּהּ דְּרַבִּי, אֲמַר לֵהּ לִבְרֵהּ, זִיל לְגַבֵּהּ כִּי הֵיכִי דִּלְבָרְכָךְ. אָזַל, אֲמְרוּ לֵהּ, יְהֵא רַעֲוָא דְּלָא תֵבוֹשׁ וְלָא תִתְבַּיֵּשׁ. כִּי אֲתָא לְגַבֵּי אֲבוּהּ, אֲמַר לֵהּ, מִלְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דַּאֲמַר לִי. אֲמַר לֵהּ, בֵּרְכֵהּ בִּרְכָתָא דְּבָרְכִנְהוּ קֶדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל וְשָׁנָה בָהּ, דִּכְתִיב: וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְגוֹ', וִידַעְתֶּם כִּי בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וְגוֹ' (יואל ב, כו-כז), כֵּן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן.

נח

א יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, עַל כַּמָּה עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בִּשְׁעַת לֵדָתָן. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת וְכוּ', וּשְׁלָשְׁתָּן מִן הַתּוֹרָה.

נִדָּה, דִּכְתִיב: וְאִשָּׁה כִּי יָזוֹב (ויקרא טו, כה). חַלָּה, רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם (במדבר טו, כ). הַדְלָקַת הַנֵּר, דִּכְתִיב: וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג (ישעיה נח, יג), זוֹ הַדְלָקַת הַנֵּר בַּשַּׁבָּת. וְאִם תֹּאמַר לֵישֵׁב בַּחֹשֶׁךְ, אֵין זֶה עֹנֶג, שֶׁאֵין יוֹרְדֵי גֵיהִנָּם נִדּוֹנִין אֶלָּא בַּחֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרֶץ עֵפָתָה כְּמוֹ אֹפֶל (איוב י, כב).

וּמָה רָאוּ נָשִׁים לְהִצְטַוּוֹת עַל שָׁלֹשׁ מִצְוֹת הָאֵלּוּ? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָדָם הָרִאשׁוֹן תְּחִלַּת בְּרִיּוֹתַי הָיָה וְנִצְטַוָּה עַל עֵץ הַדַּעַת. וּכְתִיב בְּחַוָּה, וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה וְגוֹ' וַתִּתֵּן גַּם לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל (בראשית ג, ו), וְגָרְמָה לוֹ מִיתָה וְשָׁפְכָה אֶת דָּמוֹ. וּכְתִיב בַּתּוֹרָה, שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ (בראשית ט, ו). תִּשְׁפּוֹךְ דָּמָהּ וְתִשְׁמֹר נִדָּתָהּ, כְּדֵי שֶׁיִּתְכַּפֵּר לָהּ עַל דַּם הָאָדָם שֶׁשָּׁפְכָה.

מִצְוַת חַלָּה מִנַּיִן, הִיא טִמְאָה חַלָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן דֶּמְסָקָא, כְּשֵׁם שֶׁהָאִשָּׁה מְקַשְׁקֶשֶׁת עִסָּתָהּ בַּמַּיִם וְאַחַר כָּךְ הִיא מַגְבַּהַּת חַלָּתָהּ, כָּךְ עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, דִּכְתִיב: וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה (בראשית ב, ו), וְאַחַר כָּךְ, וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר וְגוֹ' (בראשית פסוק ז).

הַדְלָקַת הַנֵּר מִנַּיִן, הִיא כִּבְתָה נֵרוֹ שֶׁל אָדָם, דִּכְתִיב: נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם (משלי כ, כז), לְפִיכָךְ תִּשְׁמֹר הַדְלָקַת הַנֵּר.

ב **אֵלֶּה** תּוֹלְדֹת נֹחַ. כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא וְאָמַר, פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם (משלי יא, ל). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי, בְּשָׁעָה שֶׁהָאָדָם מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם בְּלֹא בָנִים, הוּא מֵצַר וּבוֹכֶה. אוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לָמָּה אַתָּה בוֹכֶה? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶעֱמַדְתָּ פְּרִי בָּעוֹלָם הַזֶּה, יֵשׁ לְךָ פְּרִי יָפֶה מִן הַבָּנִים. אוֹמֵר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵיזֶה פְּרִי שֶׁהֶעֱמַדְתִּי. אוֹמֵר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַתּוֹרָה, שֶׁכָּתוּב בָּהּ, פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים. בָּנִים אֵינוֹ אוֹמֵר, אֶלָּא פְּרִי צַדִּיק. וְכֵן תּוֹלְדוֹתָיו שֶׁל אָדָם, אֵלּוּ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֱלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ, נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים.

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מָצִינוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָאַחֲרוֹנִים בִּזְכוּת הָרִאשׁוֹנִים. וּמִנַּיִן שֶׁאַף לָרִאשׁוֹנִים בִּזְכוּת הָאַחֲרוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה'. וּבְאֵיזֶה זְכוּת, בִּזְכוּת תּוֹלְדוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ.

וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם (משלי יא, ל), זֶה הַזָּן וּמְפַרְנֵס הֶעָנִי, כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ לֹא מֵת נֹחַ עַד שֶׁרָאָה הָעוֹלָם בִּישׁוּבוֹ וְעַד שֶׁרָאָה ע' אֻמּוֹת יוֹצְאִים מֵחֶלְצָיו וּמִשָּׁם לֹא נִזְכָּר אֶלָּא צִדְקוֹ.

וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם, זֶה נֹחַ שֶׁזָּן וּמְפַרְנֵס אֶת הַבְּהֵמָה. וּמָה הָיָה מַאֲכִילָן? אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, דִּבְלָה הָיוּ כֻּלָּן אוֹכְלִין, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, לֹא, אֶלָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִכָּל מִין וָמִין הֶאֱכִיל מַה שֶּׁלָּמֵד. הַגָּמָל, תֶּבֶן. וְהַחֲמוֹר שְׂעוֹרִים. וְכֵן כֻּלָּם מַה שֶּׁלָּמֵד הָיָה אוֹכֵל, חֲיֵי וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם.

יֵשׁ בְּהֵמָה שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בְּשָׁעָה אַחַת בַּיּוֹם, וְיֵשׁ בִּשְׁתַּיִם וְיֵשׁ בְּשָׁלֹשׁ, וְיֵשׁ בִּשְׁלִישׁ הַלַּיְלָה וְיֵשׁ בְּאֶמְצָעוֹ, וְיֵשׁ בִּקְרוֹת הַגֶּבֶר. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ שֶׁהָיָה נֹחַ בַּתֵּבָה לֹא רָאָה שֵׁנָה לֹא בַיּוֹם וְלֹא בַלַּיְלָה, שֶׁהָיָה עוֹסֵק וְזָן הַבְּרִיּוֹת שֶׁעִמּוֹ, חֲרֵי וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם.

ג **אֵלֶּה** תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ. יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבָּחַר בְּיִשְׂרָאֵל מִשִּׁבְעִים אֻמּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ (דברים לב, ט), וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה בִּכְתָב, רְשׁוּמוֹ בְּרֶמֶז צְפוּנוֹת וּסְתוּמוֹת וּפֵרְשׁוּם בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְגִלָּה אוֹתָם לְיִשְׂרָאֵל. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב כְּלוּיוֹת, וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה פְּרָטוּת. וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה הַרְבֵּה, וְתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב מְעַט. וְעַל שֶׁבְּעַל פֶּה נֶאֱמַר: אֲרַכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּה וּרְחָבָה מִנִּי יָם (איוב יא, ט).

וּכְתִיב: וְלֹא תִמָּצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים (איוב כח, יג). וּמַאי לֹא תִמָּצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים. וְכִי בְּאֶרֶץ הַמֵּתִים תִּמָּצֵא? אֶלָּא שֶׁלֹּא תִמָּצֵא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה אֵצֶל מִי שֶׁיְּבַקֵּשׁ עֹנֶג הָעוֹלָם, תַּאֲוָה וְכָבוֹד וּגְדֻלָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל (במדבר יט, יד). וְכָךְ דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, פַּת בַּמֶּלַח תֹּאכַל, וּמַיִם בַּמְּשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה, וְעַל הָאָרֶץ תִּישַׁן, וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה, וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל. לְפִי שֶׁלֹּא כָּרַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל אֶלָּא עַל הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית (שמות לד, כז).

וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, לֹא כָּתַב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתּוֹרָה, לְמַעַן הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וְלֹא בַּעֲבוּר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וְלֹא בִּגְלַל הַדְּבָרִים, אֶלָּא עַל פִּי הַדְּבָרִים, וְזוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁהִיא קָשָׁה לִלְמֹד וְיֵשׁ בָּהּ צַעַר גָּדוֹל שֶׁהִיא מְשׁוּלָה לַחֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ אוֹר גָּדוֹל (ישעיה ט, א), אֵלּוּ בַּעֲלֵי הַתַּלְמוּד שֶׁרָאוּ אוֹר גָּדוֹל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵאִיר עֵינֵיהֶם בְּאַסּוּר וְהֶתֵּר, בְּטָמֵא וּבְטָהוֹר. וְלֶעָתִיד לָבֹא, וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ (שופטים ה, לא).

וְלֹא קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה עַד שֶׁכָּפָה עֲלֵיהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָהָר כְּגִיגִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר (שמות יט, יז). וְאָמַר רַב דִּימִי בַּר חָמָא: אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם מְקַבְּלִים אַתֶּם אֶת הַתּוֹרָה, מוּטָב, וְאִם לָאו, שָׁם תִּהֵא קְבוּרַתְכֶם. וְאִם תֹּאמַר, עַל הַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב כָּפָה עֲלֵיהֶם אֶת הָהָר, וְהָלֹא מִשָּׁעָה שֶׁאָמַר לָהֶם מְקַבְּלִין אַתֶּם אֶת הַתּוֹרָה, עָנוּ כֻּלָּם וְאָמְרוּ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהּ יְגִיעָה וְצַעַר וְהִיא מְעַט, אֶלָּא אָמַר לָהֶן עַל הַתּוֹרָה

שֶׁבְּעַל פֶּה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ דִּקְדּוּקֵי מִצְוֹת קַלּוֹת וַחֲמוּרוֹת, וְהִיא עַזָּה כַּמָּוֶת וְקָשָׁה כִּשְׁאוֹל קִנְאָתָהּ, לְפִי שֶׁאֵין לוֹמֵד אוֹתָהּ אֶלָּא מִי שֶׁאוֹהֵב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָל לִבּוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ (דברים ו, ה).

וּמִנַּיִן אַתָּה לָמֵד שֶׁאֵין אַהֲבָה זוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן תַּלְמוּד, רְאֵה מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ (דברים ו, ז). וְאֵי זֶה, זֶה תַּלְמוּד שֶׁהוּא עַל הַלֵּב. חֲזִי אוֹמֵר, וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ, זוֹ תַּלְמוּד שֶׁצָּרִיךְ שִׁנּוּן.

לְלַמֶּדְךָ, שֶׁפָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה שֶׁבִּקְרִיאַת שְׁמַע אֵין בָּהּ פְּרוּשׁ מַתַּן שְׂכָרָהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה, וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ וְגוֹ' וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם, זֶה מַתַּן שְׂכַר עוֹסְקֵי מִצְוֹת (תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב) שֶׁאֵין עוֹסְקִין בְּתַלְמוּד.

וּבְפָרָשָׁה שְׁנִיָּה כְּתִיב בָּהּ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם (דברים ו, יג), וְלֹא כָתַב בְּכָל מְאֹדְכֶם, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל מִי שֶׁאוֹהֵב עֹשֶׁר וְתַעֲנוּג, אֵינוֹ יָכוֹל לִלְמֹד תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צַעַר גָּדוֹל וְנִדּוּד שֵׁנָה, וְיֵשׁ מְבַלֶּה וּמְנַבֵּל עַצְמוֹ עָלֶיהָ, לְפִיכָךְ מַתַּן שְׂכָרָהּ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ אוֹר גָּדוֹל (ישעיה ט, א).

אוֹר גָּדוֹל, אוֹר שֶׁנִּבְרָא בְּיוֹם רִאשׁוֹן, שֶׁגְּנָזוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲמֵלֵי תוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁבִּזְכוּתָן הָעוֹלָם עוֹמֵד, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה' אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי (ירמיה לג, כה). אִי זֶה הוּא בְּרִית שֶׁנּוֹהֵג בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, זוֹ תַּלְמוּד. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כֹּה אָמַר ה' אִם תָּפֵרוּ אֶת בְּרִיתִי הַיּוֹם וְאֶת בְּרִיתִי הַלָּיְלָה גַּם בְּרִיתִי תֵּפֵר אֶת דָּוִד עַבְדִּי וְגוֹ' (ירמיה לג, יט). וְאוֹמֵר: כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה (תהלים א, ב).

וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּרַת בְּרִית עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא תִּשָּׁכַח תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה מִפִּיהֶם וּמִפִּי זַרְעָם עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר ה' רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לֹא יָמוּשׁוּ וְגוֹ' (ישעיה נט, כא). וְלֹא כְתִיב מִמְּךָ, אֶלָּא מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ (ישעיה נט, כא).

וּלְפִיכָךְ קֶבַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁתֵּי יְשִׁיבוֹת לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהְיוּ הוֹגִין בַּתּוֹרָה יוֹמָם וָלָיְלָה וּמִתְקַבְּצִין שְׁתֵּי פְּעָמִים בַּשָּׁנָה בַּאֲדָר וּבֶאֱלוּל מִכָּל הַמְּקוֹמוֹת וְנוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בְּמִלְחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה עַד שֶׁמַּעֲמִידִין דָּבָר עַל בֵּרְיוֹ וַהֲלָכָה לַאֲמִתָּהּ וּמְבִיאִין רְאָיָה מִן הַמִּקְרָא וּמִן הַמִּשְׁנָה וּמִן הַתַּלְמוּד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל בְּדִבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁלוֹם רַב לְאוֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל (תהלים קיט, קסה). ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן ה' יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַּשָּׁלוֹם (תהלים כט, יא). וְאוֹתָן שְׁתֵּי יְשִׁיבוֹת, לֹא רָאוּ שְׁבִי וְלֹא שְׁמַד וְלֹא שָׁלָל, וְהוֹצִיאָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה קֹדֶם חֻרְבַּן יְרוּשָׁלַיִם, בְּתוֹרָתָן וּבְתַלְמוּדָם, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְהִגְלָה אֶת כָּל יְרוּשָׁלַיִם וְאֶת כָּל הַשָּׂרִים וְאֶת כָּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל עֶשֶׂרֶת אֲלָפִים גּוֹלָה וְכָל הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר וְלֹא נִשְׁאַר זוּלַת דַּלַּת עַם הָאָרֶץ (מלכים ב כד, יד). וְכִי מַה גְּבוּרָה יֵשׁ בִּבְנֵי אָדָם הַהוֹלְכִים בַּגּוֹלָה? אֶלָּא אֵלּוּ גִּבּוֹרֵי תוֹרָה, שֶׁכָּךְ נֶאֱמַר בָּהּ, עַל כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת ה' (במדבר כא, יד).

וּמִתּוֹכָן, הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר. חָרָשׁ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאֶחָד מֵהֶן מְדַבֵּר, נַעֲשׂוּ הַכֹּל כְּחֲרָשִׁין. מַסְגֵּר, כֵּינָן שֶׁאֶחָד מֵהֶן סוֹגֵר דִּבְרֵי טַמְאָה וְטָהֳרָה אוֹ אִסּוּר וְהֶתֵּר, אֵין בָּעוֹלָם שֶׁיָּכוֹל לִפְתֹּחַ לְטַהֵר וּלְהַתִּיר, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתִּי מַפְתֵּחַ בֵּית דָּוִד עַל שִׁכְמוֹ וּפָתַח וְאֵין סֹגֵר וְסָגַר וְאֵין פֹּתֵחַ (ישעיה כב, כב).

וְאֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח (יחזקאל יז, יג), אֵלּוּ חוֹרֵי יְהוּדָה וּבִנְיָמִן שֶׁעֲלֵיהֶן נֶאֱמַר, כֹּה אָמַר ה' וְגוֹ' כַּתְּאֵנִים הַטֹּבוֹת הָאֵלֶּה כֵּן אַכִּיר אֶת גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי מִן הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶרֶץ כַּשְׂדִּים לְטוֹבָה (ירמיה כד, ה). וּכְתִיב: וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ כִּי צַדִּיק ה' אֱלֹהֵינוּ, וְכִי מִשּׁוּם דְּצַדִּיק וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה וַיָּבֵא אֶת הָרָעָה. אֶלָּא צְדָקָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁהִקְדִּים וְהִגְלָה אֶת גָּלוּת יְכָנְיָה לְגָלוּת צִדְקִיָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח מֵהֶן תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, וְיָשְׁבוּ בְּתוֹרָתָן בְּבָבֶל מִן אוֹתָהּ שָׁעָה עַד הַיּוֹם, וְלֹא שָׁלַט בָּהֶן לֹא אֱדוֹם וְלֹא יָוָן וְלֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם שְׁמָד. וְאַף לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֵין רוֹאִין חֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹי צִיּוֹן הִמָּלְטִי (זכריה ב, יא), מֵאֱדוֹם וּמִיָּוָן וּמִגְּזֵרוֹתֵיהֶן.

וּכְתִיב: חוּלִי וָגֹחִי בַּת צִיּוֹן כַּיּוֹלֵדָה כִּי עַתָּה תֵּצְאִי מִקֶּרֶיָה וְשָׁכַנְתְּ בַּשָּׂדֶה (מיכה ד, י), וְשָׁכַנְתְּ כְּתִיב. בַּשָּׂדֶה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָדָם גּוֹלֶה בַּשָּׂדֶה, שְׁכִינָתִי לֹא זָזָה מִמֶּנּוּ. וּבָאת עַד בָּבֶל שָׁם תִּנָּצְלִי שָׁם יִגְאָלֵךְ ה' מִכַּף אֹיְבָיִךְ (מיכה ד, י). שָׁם, לְלַמֶּדְךָ שֶׁמִּשָּׁם מַתְחֶלֶת הַגְּאֻלָּה וּמִשָּׁם עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן וְגוֹ' (עובדיה א, כא). אוֹתָהּ שָׁעָה, וְהָיְתָה לַה' הַמְלוּכָה (עובדיה א, כא). וְכֵן יְהִי רָצוֹן.

ד **שְׁאָלְתָא**. דַּאֲסִיר לְהוֹן לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִגְזַל וּלְמֶחְטַף מִדֵּי חַד מִן חַבְרֵהּ, דְּאֵין לְךָ חָמוּר בְּכָל הָאִסּוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה מֵעִנְיַן הַגָּזֵל, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה עָבְרוּ דּוֹר הַמַּבּוּל עֲלֵיהֶן וְלֹא נֶחְתַּם עֲלֵיהֶם גְּזַר דִּינָן לְמִחּוֹת אֶת זִכְרָם בְּמֵי הַמַּבּוּל, עַד שֶׁפָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם בְּגָזֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס. וּכְתִיב: הֶחָמָס קָם לְמַטֵּה רֶשַׁע וְגוֹ' (יחזקאל ז, יא). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מִלַּמֵּד שֶׁזִּקֵּק הֶחָמָס וְעָמַד כְּמַקֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲנִי לֹא מֵהֶם וְלֹא מֵהֶמּוֹנָם וְלֹא מֻהֳמֵהֶם וְלֹא נֹחַ בָּהֶם (יחזקאל ז, יא).

אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, שְׁלֹשָׁה אֵין הַפְּרָגוֹד נִנְעָל בִּפְנֵיהֶם, אוֹנָאָה וְגָזֵל וַעֲבוֹדָה זָרָה. אוֹנָאָה, דִּכְתִיב בָּהּ, כֹּה הִרְאַנִי וְהִנֵּה אֲדֹנָי נִצָּב עַל חוֹמַת אֲנַךְ וּבְיָדוֹ אֲנָךְ (עמוס ז, ז). גָּזֵל, דִּכְתִיב: חָמָס וָשֹׁד יִשָּׁמַע בָּהּ עַל פָּנַי תָּמִיד (ירמיה ו, ז). עֲבוֹדָה זָרָה, דִּכְתִיב: הָעָם הַמַּכְעִסִים אֹתִי עַל פָּנַי תָּמִיד זֹבְחִים בַּגַּנּוֹת וְגוֹ' (ישעיה סה, ג).

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַגּוֹזֵל שְׁוֵה פְרוּטָה מֵחֲבֵרוֹ, כְּאִלּוּ נוֹטֵל נִשְׁמָתוֹ הֵימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: כֵּן אָרְחוֹת כָּל בֹּצֵעַ בָּצַע אֶת נֶפֶשׁ בְּעָלָיו יִקָּח (משלי א, יט).

וּמָאן דְּגָזַל וְעָבַד תְּשׁוּבָה וּמַהְדַּר גְּזֵלָה לְמָרֵהּ, מִכְפַּר לֵיהּ. וְאִי מָאִית נְגָזָל, מַהְדַּר לְיוֹרְשָׁיו וּמְכַפַּר לֵהּ. וְכִי מַהְדַּר לַנְגָזָל, מִבָּעֵי לֵהּ לַאֲחוּלֵי עַל גַּבֵּהּ, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִמְנַע מִלְּמֶעְבַּד תְּשׁוּבָה, דְּתָנוּ רַבָּנָן, הַגַּזְלָנִין וּמַלְוֵי רִבִּית שֶׁהֶחֱזִירוּ, אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶן, אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ, הַנִּי מִלֵּי, שֶׁאֵין גְּזֵלָה חוֹזֶרֶת בְּעֵינָהּ. אֲבָל חוֹזֶרֶת בְּעֵינָהּ, מְקַבְּלִין, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בִּימֵי רַבִּי נִשְׂנִית מִשְׁנָה זוֹ, מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁבִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ, רֵיקָה, אִם אַתָּה עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה, אֲפִלּוּ אַבְנֵט שֶׁאַתָּה חוֹגֵר אֵינוֹ שֶׁלְּךָ, וְנִמְנַע וְלֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ, הַגַּזְלָנִים וּמַלְוֵי בָּרִבִּית שֶׁהֶחֱזִירוּ אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶן, וְהַמְקַבֵּל מֵהֶן אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ.

שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, מִפְּנֵי מַה הֶחֱמִירָה תּוֹרָה בַּגַּנָּב יוֹתֵר מִן הַגַּזְלָן, שֶׁהַגַּנָּב מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, וְהַגַּזְלָן כְּתִיב בֵּהּ וְהָיָה כִּי יֶחֱטָא וְאָשֵׁם וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה וְגוֹ' (ויקרא ה, כג). אָמַר לָהֶן, זֶה הִשְׁוָה כְּבוֹד הָעֶבֶד לִכְבוֹד קוֹנוֹ, וְזֶה לֹא הִשְׁוָה כְּבוֹד עֶבֶד לִכְבוֹד קוֹנוֹ. כְּבָיְכוֹל עָשָׂה עַיִן שֶׁל מַעְלָה כְּאִלּוּ אֵינוֹ רוֹאֶה, וְאֹזֶן כְּאִלּוּ אֵין שׁוֹמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹי הַמַּעֲמִיקִים מֵה' לַסְתֵּר עֵצָה וְהָיָה בְמַחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם וְגוֹ' (ישעיה כט, טו). וּכְתִיב: וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָהּ וְגוֹ' (תהלים צד, ז). וּכְתִיב: עָזַב ה' אֶת הָאָרֶץ וְאֵין ה' רוֹאֶה (יחזקאל ח, יב).

תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לִשְׁנֵי בְנֵי אָדָם שֶׁהָיוּ בָּעִיר וְעָשׂוּ מִשְׁתֶּה. אֶחָד זִמֵּן כָּל בְּנֵי הָעִיר וְלֹא זִמֵּן אֶת בְּנֵי הַמֶּלֶךְ, וְאֶחָד לֹא זִמֵּן לֹא אֶת בְּנֵי הָעִיר וְלֹא אֶת בְּנֵי הַמֶּלֶךְ. אֵיזֶה מֵהֶן עָנְשׁוֹ מְרֻבֶּה, הֱוֵי אוֹמֵר: זֶה שֶׁזִּמֵּן אֶת בְּנֵי הָעִיר וְלֹא זִמֵּן אֶת בְּנֵי הַמֶּלֶךְ.

אָמַר רַבִּי מֵאִיר, בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה גְּדוֹלָה כֹּחָהּ שֶׁל מְלָאכָה, שׁוֹר שֶׁבִּטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, חֲמִשָּׁה. שֶׁה שֶׁלֹּא בִּטְּלוֹ מִמְּלַאכְתּוֹ, אַרְבָּעָה. וְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי אוֹמֵר, בֹּא וּרְאֵה, שֶׁחָס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת אֲפִלּוּ עַל גַּנָּב. שׁוֹר שֶׁהָלַךְ בְּרַגְלָיו, חֲמִשָּׁה. וְשֶׁה שֶׁהִרְכִּיבוֹ עַל כְּתֵפוֹ, אַרְבָּעָה.

וְהֵיכָא דְּגָזַל וְאָמַר, אִשְׁקוֹל הַשְׁתָּא דְּצָרִיךְ לִי וַהֲדַר אֲשַׁלֵּם, רָשָׁע מִקָּרֵי, דִּכְתִיב, חֹבֵל יָשִׁיב רָשָׁע גְּזֵלָה יְשַׁלֵּם (יחזקאל לג, טו), אַף עַל פִּי שֶׁמְּשִׁיב, רָשָׁע הוּא. בְּרַם, צָרִיךְ אַתְּ לְמֵילַף, הַנִּי מִלֵּי, הֵיכָא דְּקָא נָזִיל אַדַּעְתָּא לְמִשְׁקְלֵהּ לְנַפְשֵׁהּ? אֲבָל הֵיכָא דְּקָא בָּעֵי לְמִתַּן מַתָּנָה לְהַהוּא נְגָזָל וְלָא בָּעֵי לְקַבּוּלֵי וְאָמַר אִגְּנוּב מְנֵהּ כִּי הֵיכִי דַּאֲהַנֵּי לֵהּ וַאֲשַׁלֵּם לֵהּ תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל, אִי נַמִּי שָׁבַק מָאנֵי בְּדֶרְכְּתָא דְּלָא מִנְטַר אוֹ זוּזֵי וּפָשַׁע וְאַשְׁכְּחִנְהוּ אֱנִישׁ אַחֲרִינָא וְאָמַר, אַקְנִיטָנּוּ עַד דְּיִתְבָּעֵהוּ וְיִזְדְּהַר בְּמָאנֵהּ זִמְנָא אַחֲרִינָא וְלָא לִפְשַׁע, מַאי, כֵּיוָן דִּלְהַנָּאתוֹ קָא מְכַוֵּן וְשָׁרֵי, אוֹ דִלְמָא כֵּיוָן דְּעַד מַהְדַּר לֵהּ אִית לֵהּ צַעֲרָא, מַאי.

תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא, לֹא תִגְנֹב, עַל מְנַת לְמַיְקְטוֹ. לֹא תִגְנֹב, עַל מְנַת לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל. מַאי טַעֲמָא, קְרָא יְתֵרָא הוּא, דִּכְתִיב: לֹא תִגְזֹל. וְכֵן הֲלָכָה.

ה אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ וְגוֹ', אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ נֹחַ. שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּפָּסוּק נֹחַ לָמָּה, זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה שֶׁרָאוּ שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת, נֹחַ וְדָנִיֵּאל, וְאִיּוֹב. נֹחַ, רָאָה עוֹלָם בִּישׁוּבוֹ וְרָאָהוּ בְּחָרְבָּנוֹ וְחָזַר וְרָאָהוּ בִּישׁוּבוֹ. דָּנִיֵּאל, רָאָה בְּנֵין בַּיִת רִאשׁוֹן וְרָאָהוּ חָרֵב וְחָזַר וְרָאָהוּ בָּנוּי בְּבִנְיַן בַּיִת שֵׁנִי. אִיּוֹב, רָאָה בִּנְיַן בֵּיתוֹ וְחָרְבָּנוֹ וְחָזַר וְרָאָה בִּישׁוּבוֹ. אִישׁ צַדִּיק, עַל שֵׁן בְּרִיּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא צַדִּיק. שְׁנֵי בְנֵי אָדָם נִקְרְאוּ צַדִּיקִים עַל שֵׁם שֶׁזָּנוּ אֶת הַבְּרִיּוֹת, נֹחַ וְיוֹסֵף. שֶׁכָּךְ כְּתִיב בּוֹ, עַל מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק (עמוס ב, ו). וּכְתִיב בּוֹ, וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף (בראשית מז, יב).

אָמַר רַב אַחָוָה בַּר רַב זְעִירָא, אַף בְּנֵי נֹחַ שֶׁנִּכְנְסוּ בַּתֵּבָה וְהַבְּהֵמָה וְהַחַיָּה וְהָעוֹפוֹת, כֻּלָּן צַדִּיקִים הָיוּ, לְפִי שֶׁדּוֹר הַמַּבּוּל הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ עַל הָאָרֶץ כְּתִיב בָּהֶן, שֶׁהִרְבִּיעוּ בְּהֵמָה עַל חַיָּה וְחַיָּה עַל בְּהֵמָה וְהַכֹּל עַל אָדָם וְאָדָם עַל הַכֹּל, לְפִיכָךְ כְּתִיב בָּהֶן, הִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ. וּמִנַּיִן שֶׁמִּמַּעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית נִצְטַוּוּ הַבְּהֵמוֹת וְהַחַיּוֹת וָרֶמֶשׂ שֶׁלֹּא לְהִדָּבֵק עִם שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, דִּכְתִיב: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְגוֹ' (בראשית א, כה). אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כָּל מִין וָמִין יִדְבַּק בְּמִינוֹ, וְשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ אָסוּר.

תָּמִים, זֶה אֶחָד מִשִּׁבְעָה מְהוּלִים שֶׁנּוֹלְדוּ בָעוֹלָם, אָדָם הָרִאשׁוֹן נִבְרָא מָהוּל, וְשֵׁת בְּנוֹ נוֹלַד מָהוּל, דִּכְתִיב: וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ (בראשית ה, ג). נֹחַ נוֹלַד מָהוּל, דִּכְתִיב: תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו. יַעֲקֹב נוֹלַד מָהוּל, דִּכְתִיב: וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם (בראשית כה, כז). וְיוֹסֵף נוֹלַד מָהוּל, דִּכְתִיב: אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף (בראשית לז, ב), שֶׁהָיָה דּוֹמֶה לְאָבִיו. מֹשֶׁה נוֹלַד מָהוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא (שמות ב, ב). וְאִיּוֹב נוֹלַד מָהוּל, דִּכְתִיב: אִישׁ תָּם וְיָשָׁר (איוב א, ח).

בְּדֹרֹתָיו, וְלֹא בְּדוֹרוֹת אֲחֵרִים. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה. חַד אָמַר, תָּמִים הָיָה בְּדוֹר הַמַּבּוּל וּבְדוֹר הַפַּלָּגָה, שֶׁאִלּוּ הָיָה בְּדוֹרוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, לֹא מָצָא יָדָיו וְרַגְלָיו. מָשָׁל לְחָבִית שֶׁל אֲפַרְסְמוֹן שֶׁהָיְתָה מֻנַּחַת בְּמָקוֹם הַמְטֻנָּף. בְּמְקוֹמָהּ, רֵיחָהּ נוֹדֵף. שֶׁלֹּא בְמְקוֹמָהּ אֵין רֵיחָהּ נוֹדֵף. וְחַד אָמַר, תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו, כָּל שֶׁכֵּן בְּדוֹרוֹת אֲחֵרִים. מָשָׁל לְצְלוֹחִית שֶׁל פַּלְיָטוֹן שֶׁהָיְתָה מֻנַּחַת בְּמְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת רֵיחָהּ נוֹדֵף, כָּל שֶׁכֵּן אִם הָיְתָה מֻנַּחַת בְּמְקוֹם הַבֹּשֶׂם.

אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ, שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא סוֹמְכוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁתַּקַּע בְּמַעֲשֵׂה דּוֹר הַמַּבּוּל. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן וְהָיָה הוֹלֵךְ בִּשְׁלִיחוּת אָבִיו, וְהָיָה לְפָנָיו דֶּרֶךְ מְשֻׁקָּע בְּטִיט, וְהָיָה הַמֶּלֶךְ סוֹמְכוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁקַע בַּטִּיט. אֲבָל אַבְרָהָם כְּתִיב בּוֹ, הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי (בראשית מח, טו), וּבָאבוֹת כְּתִיב: הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ אֲבוֹתַי לְפָנָיו שָׁהָיוּ מְרַוְּחִין לַשְּׁכִינָה, וְהָיוּ מַקְדִּימִין וְהוֹלְכִין לְפָנָיו לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ.

עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי גֹּפֶר, אָמַר רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסִי, מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה הָיָה מַתְרֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּדוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, אָמַר לוֹ: עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי גֹּפֶר. עָמַד נֹחַ וְעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְנָטַע אֲרָזִים. וְהָיוּ אוֹמְרִין לוֹ, אֲרָזִים אֵלּוּ לָמָּה? אָמַר לָהֶן, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ לְהָבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם, וְאָמַר לִי לַעֲשׂוֹת תֵּבָה, כְּדֵי שֶׁאִמָּלֵט בָּהּ אֲנִי וּבֵיתִי. וְהָיוּ מְשַׂחֲקִין מִמֶּנּוּ וּמַלְעִיגִין בִּדְבָרָיו. וְהָיָה מַשְׁקֶה אוֹתָן אֲרָזִים וְהֵן גְּדֵלִין. וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ: מָה אַתָּה עוֹשֶׂה? וּמֵשִׁיב לָהֶן כָּעִנְיָן הַזֶּה, וְהָיוּ מַלְעִיגִין עָלָיו. לְסוֹף יָמִים קִצְּצָן וְהָיָה מְנַסְּרָן, וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ: מָה אַתָּה עוֹשֶׂה. וְאוֹמֵר לָהֶן כָּךְ, וְהָיָה מַתְרֶה בָּהֶן. כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, מֵיָד הֵבִיא עֲלֵיהֶן מַבּוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם.

ו **וַיִּזְכֹּר** אֱלֹהִים אֶת נֹחַ. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָרוֹאֶה קֻשְׁיוֹת בְּעָנָן מַה צָּרִיךְ לְבָרֵךְ. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָרוֹאֶה קֻשְׁיוֹת בְּעָנָן, מְבָרֵךְ, בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, זוֹכֵר הַבְּרִית, נֶאֱמָן בִּבְרִיתוֹ וְקַיָּם בְּמַאֲמָרוֹ. חֲרֵי מִן הַמִּשְׁנָה. מִן הַתּוֹרָה מִנַּיִן, דִּכְתִיב: אֶת קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית.

וְאֵין מַעֲשָׂיו כְּמַעֲשֵׂה בָשָׂר וָדָם. בָּשָׂר וָדָם כָּל זְמַן שֶׁאוֹהֲבוֹ חַי, אַהֲבָתוֹ קַיֶּמֶת עִמּוֹ. מֵת, בָּטְלָה הָאַהֲבָה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן. מֵת אַבְרָהָם, הָיְתָה אַהֲבָתוֹ קַיֶּמֶת לְיִצְחָק בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים וְגוֹ' (בראשית כה, יא). בְּנֹחַ שֶׁבָּעוֹלָם, הַמֶּלֶךְ מְכַבֵּד אוֹהֲבוֹ בְּכֶסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וּמְעַשְּׂרוֹ. נִכְנַס לְסָפִינָה, עוֹמֵד עָלָיו סַעַר גָּדוֹל מְאַבֵּד אֶת נַפְשׁוֹ וּמָמוֹנוֹ, לְפִי שֶׁאֵין יָכוֹל הַמֶּלֶךְ לְשָׁמְרוֹ מִן הַיָּם וּמִן הַלִּסְטִין. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לְאוֹהֲבוֹ מַתָּנָה וּמְשַׁמְּרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ (במדבר ו, כד). בָּרוּךְ לְאַבְרָהָם וּשְׁמָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (בראשית כד, א). וְכֵן לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב.

אָדָם נִכְנָס בַּסְּפִינָה עָמַד עָלָיו סַעַר, אִם יֵשׁ עִמּוֹ בְּהֵמָה וְכֵלִים, מְזַרְקֵן לַיָּם וּמְקַיְּמִין אֶת הָאָדָם, שֶׁאֵין מְרַחֲמִין עַל הַבְּהֵמָה וְכֵלִים כְּשֵׁם שֶׁמְּרַחֲמִין עַל הָאָדָם. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֵׁם שֶׁרַחֲמָיו עַל הָאָדָם, כָּךְ רַחֲמָיו עַל הַבְּהֵמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו (תהלים קמה, ט). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְגוֹ'.

ז **וַיִּזְכֹּר** אֱלֹהִים אֶת נֹחַ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יוֹדֵעַ צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ (משלי יב, י), יוֹדֵעַ צַדִּיקוֹ שֶׁל עוֹלָם אֲפִלּוּ נֶפֶשׁ בְּהֵמוֹת אֲפִלּוּ בְּשָׁעַת כַּעֲסוֹ, שֶׁאֵין מִדּוֹתָיו כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם.

מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, כְּשֶׁמַּרְדָה מְדִינָה לַמֶּלֶךְ, מְשַׁלַּח לִגְיוֹנוֹתָיו עָלֶיהָ וְהוֹרֵג הַטּוֹבִים עִם הָרָעִים, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי מָרַד וּמִי הוּא כָּשֵׁר. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא אֲפִלּוּ כָּל הַדּוֹר מַכְעִיסוֹ וְיֵשׁ בּוֹ צַדִּיק אֶחָד, מַצִּילוֹ, הֲוֵי אוֹמֵר, יוֹדֵעַ צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, טוֹב ה' לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה וְיֹדֵעַ חֹסֵי בּוֹ (נחום א, ז).

וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי, אֵלּוּ דּוֹר הַמַּבּוּל שֶׁהָיוּ אַכְזָרִים. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: בְּשָׁעָה שֶׁהֵעֱלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶן אֶת הַתְּהוֹמוֹת וְהָיוּ רוֹאִין אֶת הַמַּעְיָנוֹת עוֹלוֹת עֲלֵיהֶן, מָה הָיוּ עוֹשִׂין? הָיוּ לָהֶן בָּנִים הַרְבֵּה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: זַרְעָם נָכוֹן לִפְנֵיהֶם עִמָּם (איוב כא, ח), שֶׁהָיְתָה הָאִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת וְיוֹלֶדֶת, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וְהָיָה נָכוֹן לַבֹּקֶר (שמות לד, ב). וְצֶאֱצָאֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם (איוב כא, ח), שֶׁהָיוּ רוֹאִין לְעַצְמָם בָּנִים וּבְנֵי בָנִים. הָיוּ בָהֶם בְּנֵי אָדָם שֶׁהָיוּ נוֹטְלִין אֶת בְּנֵיהֶם וְנוֹתְנִין אוֹתָם עַל הַתְּהוֹם וְכוֹבְשִׁין עֲלֵיהֶם וְאֵינָן מְרַחֲמִין עֲלֵיהֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אַכְזָרִי. וּמִנַּיִן שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין כֵּן, שֶׁכֵּן אִיּוֹב אוֹמֵר, יִשְׁפָּחֲהוּ רֶחֶם מְתָקוֹ רִמָּה עוֹד לֹא יִזָּכֵר וַתִּשָּׁבֵר כָּעֵץ עַוְלָה (איוב כד, כ). עוֹד לֹא יִזָּכֵר הֶרֶחֶם שֶׁלּוֹ שֶׁהָיוּ בָנָיו. מָה עָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹרִיד עֲלֵיהֶם מַבּוּל מִלְמַעְלָה וְשִׁבְּרָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּשָּׁבֵר כָּעֵץ עַוְלָה.

אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה, קָשִׁים הָיוּ מְאֹד וּבַעֲלֵי קוֹמָה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב בָּהֶן, הַמָּה הַגִּבֹּרִים (בראשית ו, ד). וְאִלּוּלֵי שֶׁפָּרַע מֵהֶם בָּאֵשׁ מִלְמַעְלָן, אֵין בְּרִיָּה יְכוֹלָה לָהֶן, שֶׁכָּךְ אִיּוֹב אוֹמֵר, אִם לֹא נִכְחַד קִיָּמְנוּ וְיִתְרָם אָכְלָה אֵשׁ (איוב כב, כ).

כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא נִשְׁטְפוּ קוֹמָתָן בִּתְהוֹמוֹת שֶׁלְּמַטָּן, הוֹרִיד עֲלֵיהֶם אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְרָם אָכְלָה אֵשׁ. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהָפַךְ עֲלֵיהֶם הָעוֹף וְהַבְּהֵמָה וְהַחַיָּה וְהֵן גּוֹעִו אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְוַע כָּל בָּשָׂר הָרֹמֵשׂ וְגוֹ', בָּמֶה, בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבַחַיָּה. כֵּיוָן שֶׁהָיוּ רוֹאִין עַצְמָן שֶׁהֵן אוֹבְדִין, הָיוּ מְבַקְּשִׁין לַהֲפֹךְ אֶת הַתֵּבָה. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִקִּיף אֶת הַתֵּבָה אֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּסְגֹּר ה' בַּעֲדוֹ. וְאֵין וַיִּסְגֹּר אֶלָּא אֲרָיוֹת, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: שִׁלַּח מַלְאָכֵהּ וּסְגַר פֻּם אַרְיָוָתָא (דניאל ו, כג).

ח **וַיַּזְכֵּר** אֱלֹהִים אֶל נֹחַ לֵאמֹר צֵא מִן הַתֵּבָה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ לִתֵּן רֹק תָּפֵל עַל גַּבֵּי הָעַיִן בַּשַּׁבָּת. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, אָסוּר לִתֵּן רֹק עַל גַּבֵּי הָעַיִן בַּשַּׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּמְרַפֵּא בַּשַּׁבָּת. בּוֹא וּרְאֵה, שֶׁאֵין מַכָּה בָּעוֹלָם שֶׁאֵין לָהּ רְפוּאָה. וּמַה הִיא רְפוּאָתוֹ שֶׁל יֶצֶר הָרַע, תְּשׁוּבָה,

דְּאָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן רַבִּי שָׁלוֹם בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְבַטְּלִין גְּזֵרָה קָשָׁה, אֵלּוּ הֵן, תְּשׁוּבָה וּתְפִלָּה וּצְדָקָה. אָמַר רַבִּי יוֹסִי, אַף שִׁנּוּי הַשֵּׁם וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַוֶּה לְדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם וְגוֹ׳, וְשִׁיֵּר לְנֹחַ בַּתֵּבָה. כֵּיוָן שֶׁנִּחוּ הַמַּיִם, הָיָה צָרִיךְ נֹחַ לָצֵאת מִן הַתֵּבָה. אֶלָּא אָמַר, בִּרְשׁוּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִכְנַסְתִּי, שֶׁאָמַר לִי, בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה, וְעַכְשָׁו אֵינִי יוֹצֵא אֶלָּא בִּרְשׁוּתוֹ. נִגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ לֵאמֹר צֵא מִן הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ.

ט צֵא מִן הַתֵּבָה. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי לְהוֹדוֹת אֶת שְׁמֶךָ בִּי יַכְתִּרוּ צַדִּיקִים כִּי תִגְמֹל עָלָי (תהלים קמב, ח). הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי, שֶׁהָיָה נֹחַ סָגוּר בַּתֵּבָה. אָמַר רַבִּי לֵוִי, כָּל אוֹתָן שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ לֹא טָעַם טַעַם שֵׁנָה, לֹא נֹחַ וְלֹא בָנָיו, שֶׁהָיוּ זְקוּקִין לָזוּן אֶת הַבְּהֵמָה וְאֶת הַחַיָּה וְאֶת הָעוֹפוֹת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֲפִלּוּ שְׁבִשְׁתַּיִן לְפִילִין וּזְכוּכִיּוֹת לְנַעֲמִיּוֹת הִכְנִיסוּ בְיָדָן לָזוּן אוֹתָן. יֵשׁ בְּהֵמָה שֶׁאוֹכֶלֶת לִשְׁתֵּי שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה, וְיֵשׁ אוֹכֶלֶת לִשְׁלֹשָׁה.

תֵּדַע לְךָ, שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם שֵׁנָה, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, פַּעַם אַחַת שָׁהָה נֹחַ לָזוּן אֶת הָאֲרִי, הִכִּישׁוֹ הָאֲרִי וְיָצָא צוֹלֵעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׁאֵר אַךְ נֹחַ. אַךְ, שֶׁלֹּא הָיָה שָׁלֵם וְלֹא הָיָה כָּשֵׁר לְהַקְרִיב קָרְבָּן וְהִקְרִיב שֵׁם בְּנוֹ תַּחְתָּיו. וְעָלָיו נֶאֱמַר, הֵן צַדִּיק בָּאָרֶץ יְשֻׁלָּם (משלי יא, לא).

רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי אָמַר, יָצָא גוֹנֵחַ וְכוֹהֶה דָּם מִן הַצִּנָּה. לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי וְגוֹ׳ בִּי יַכְתִּירוּ צַדִּיקִים. שֶׁבִּי נוֹטֵל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֶּתֶר, שֶׁאוֹמֵר, וּמָה, נֹחַ שֶׁהָיָה צַדִּיק וְלֹא הָיָה שָׁלֵם, כָּךְ עָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִסִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: יְמַלֵּט אִי נָקִי (איוב כב, ל), וְלֹא נָקִי. אִם הָיָה צַדִּיק גָּמוּר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

י צֵא מִן הַתֵּבָה. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֲנִי פִּי מֶלֶךְ שְׁמֹר וְעַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים (קהלת ח, ב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, מַשְׁבִּיעַ אֲנִי עֲלֵיכֶם, שֶׁאִם תִּגְזֹר עֲלֵיכֶם מַלְכוּת גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת, אַל תִּמְרְדוּ עָלָיו בְּכָל דָּבָר שֶׁהִיא גוֹזֶרֶת עֲלֵכֶם, אֶלָּא פִּי מֶלֶךְ שְׁמוֹר. אֲבָל אִם תִּגְזֹר עֲלֵיכֶם לְבַטֵּל הַתּוֹרָה וְאֶת הַמִּצְוֹת, אַל תִּשְׁמַע לָהּ, אֶלָּא אֱמֹר לָהּ, אֲנִי פִּי מֶלֶךְ שְׁמוֹר, בְּכָל מַה שֶּׁאַתְּ צְרִיכָה. אֲבָל עַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים, אַל תְּבַהֵל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ (קהלת ח, ג), לְפִי שֶׁאֵין מְבַטְּלִין אֶתְכֶם מִן הַמִּצְוֹת, אֶלָּא שֶׁתִּכְפְּרוּ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְפִיכָךְ עַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים.

וְכֵן עָשׂוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה. בְּשָׁעָה שֶׁהֶעֱמִיד נְבוּכַדְנֶצַּר אֶת הַצֶּלֶם, אָמְרוּ לוֹ מָה אַתָּה סָבוּר, שֶׁאִם תַּשְׁלִיךְ אוֹתָנוּ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּילֵנוּ, יוֹדְעִים אֲנַחְנוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָכוֹל לְהַצִּיל אוֹתָנוּ, אֶלָּא בֵּין מַצִּיל וּבֵין שֶׁאֵינוֹ מַצִּיל, אֵין אָנוּ מִשְׁתַּחֲוִים לַצֶּלֶם, דִּכְתִיב: הֵן אִיתַי אֱלָהָנָא דִּי אֲנַחְנָא פָּלְחִין יָכֵל לְשֵׁיזָבוּתָנָא מִן אַתּוּן נוּרָא יָקְדְתָּא וּמִן יְדָךְ מַלְכָּא יְשֵׁזִיב, וְהֵן לָא יְדִיעַ לֶהֱוָא לָךְ מַלְכָּא דִּי לֶאלָהָךְ לָא אִיתָנָא פָּלְחִין וּלְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקֵמְתְּ לָא נִסְגֻּד (דניאל ג, יז-יח). אָמַר לָהֶם נְבוּכַדְנֶצַּר, הַצָּדָא שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ (דניאל ג, יד). מַהוּ הַצָּדָא? אָמַר לָהֶם: הַאֱמֶת אַתֶּם אוֹמְרִים כָּךְ. עָנוּ שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ וְאַמְרִין לְמַלְכָּא, נְבוּכַדְנֶצַּר לָא חַשְׁחִין וְגוֹ׳ (דניאל ג, טז), וְלֹא אָמְרוּ לוֹ מַלְכָּא, אֶלָּא אָמְרוּ לוֹ: נְבוּכַדְנֶצַּר לָא חָשְׁחִין אֲנַחְנָא עַל דְּנָה פִּתְגָם לַהֲתָהוּתָךְ. אִם לְמִסִּים אִם לְאַרְנוֹנִיּוֹת וּלְכָל מַה שֶּׁאַתָּה גּוֹזֵר, אֲנִי פִּי מֶלֶךְ שְׁמֹר, וְאַתָּה מֶלֶךְ עָלֵינוּ. אֲבָל לִכְפֹּר בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה נְבוּכַדְנֶצַּר, לָא חַשְׁחִין אֲנַחְנָא וְגוֹ׳, שֶׁכֵּן אָנוּ מְצֻוִּין עַל דִּבְרַת שְׁבוּעַת אֱלֹהִים, אַל תְּבַהֵל מִפָּנָיו תֵּלֵךְ אַל תַּעֲמֹד בְּדָבָר רָע (קהלת ח, ג). כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע מֵהֶן כָּךְ, בְּאַדַּיִן נְבוּכַדְנֶצַּר הִתְמַלִּי חֱמָא וּצְלֶם אַנְפּוֹהִי אֶשְׁתַּנִּי עַל שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ עֲנָה וְאָמַר לְמֶזֱא לְאַתּוּנָא חַד שְׁבָעָה עַל דִּי חֲזָה לְמִזְיֵהּ (דניאל ג, יט). כֵּיוָן שֶׁהִסְּיקוּ אֶת הַכִּבְשָׁן, בֵּאדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ כְּפִתוּ בְּסַרְבָּלֵיהוֹן כַּפְּטֵשֵׁיהוֹן וְכַרְבְּלָתְהוֹן וּלְבוּשֵׁיהוֹן וּרְמִיו לְגוֹא אַתּוּן נוּרָא יָקְדְתָּא (דניאל ג, כא).

מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁאֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה אַל יְשַׁנֶּה אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִן כְּבוֹדוֹ, שֶׁהֲרֵי יָצְאוּ אֵלּוּ לִשָּׂרֵף וְקִשְּׁטוּ עַצְמָן.

וְגַבְרַיָּא אִלֵּךְ תְּלָתְהוֹן שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ נְפַלוּ לְגוֹא אַתּוּן נוּרָא יָקְדְתָּא מְכַפְּתִין (דניאל ג, כג). כֵּיוָן שֶׁיָּרְדוּ לְתוֹךְ הַכִּבְשָׁן, תָּלוּ עֵינֵיהֶם וְאָמְרוּ, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁלֹּא בָטַחְנוּ בְּמַעֲשֵׂינוּ אֶלָּא בְּשִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם, לֹא לָנוּ ה׳ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד וְגוֹ׳, לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם וְגוֹ׳ (תהלים קטו, א-ב), כָּל אוֹתוֹ עִנְיָן. וַהֲרֵי כָּנֵס הָרָשָׁע הַזֶּה אֶת כָּל הַלְּשׁוֹנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן מִתְבַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סִגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא אֲדַרְגָּזְרַיָּא גְּדִבְרַיָּא דְּתָבְרַיָּא תִּפְתָּיֵא וְכֹל שִׁלְטוֹנֵי מְדִינָתָא לַחֲנָכַת צַלְמָא דִּי הֲקֵם נְבוּכַדְנֶצַּר (דניאל ג, ג). שִׁשָּׁה

נִסִּים נַעֲשׂוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם לַצַּדִּיקִים, וְאֵלּוּ הֵן, צָף הַכִּבְשָׁן, וְנִפְרְץ הַכִּבְשָׁן, וְנָמַק יְסוֹדוֹ, וְנֶהְפַּךְ הַצֶּלֶם עַל פָּנָיו, וְנִשְׂרְפוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, וְהֶחֱזִיר יְחֶזְקֵאל אֶת הַמֵּתִים. וְכֻלָּן מִן הַמִּשְׁנָה. אֶלָּא הַלָּלוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת מִפָּרָשׁ מִן הַפָּסוּק, דִּכְתִיב: גְּבְרַיָּא אִלֵּךְ דִּי הַסִקוּ לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ קַטֵּל הִמּוֹן שְׁבִיבָא דִּי נוּרָא (דניאל ג, כב). וּמִנַּיִן שֶׁנִּשְׂרְפוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, דִּכְתִיב: וּמִתְכַּנְּשִׁין אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סִגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְהַדְּבְרֵי מַלְכָּא (דניאל ג, כז). וְהֵיכָן אֲדַרְגָּזְרַיָּא גְּדִבְרַיָּא וַחֲבְרַיָּא, אֶלָּא קַטֵּל הִמּוֹן שְׁבִיבָא דִּי נוּרָא.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִּקֵּשׁ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִירֹד לְהַצִּיל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מִן הַכִּבְשָׁן. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וְלִשְׁמִי יָרְדוּ, אֲנִי יוֹרֵד וּמַצִּילָן וּמַתִּירָן, שֶׁנֶּאֱמַר: עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים ה׳ מַתִּיר אֲסוּרִים (תהלים קמו, ז). מְשֻׁהְתִּירָן וְהֹצִיךְ לָהֶם אֶת הַכִּבְשָׁן, וְהֶעֱלָה אוֹתוֹ וְהִשְׁוָה אוֹתוֹ לָאָרֶץ, שֶׁהָיָה עָמֹק.

כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַמַּלְאָךְ, אָמַר לָהֶן, צְאוּ לָכֶם מִכָּאן שֶׁהֲרֵי כְּבָר הִתִּיר אֶתְכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְעָשָׂה לָכֶם נִסִּים וְהִשְׁוָהוּ לָאָרֶץ. אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ יוֹצְאִין אֶלָּא בִּרְשׁוּת הַמֶּלֶךְ, שֶׁלֹּא יֹאמַר בָּרְחוּ לָהֶן מִן הַכִּבְשָׁן, אֲנִי פִּי מֶלֶךְ שְׁמֹר, בִּרְשׁוּתוֹ הֶשְׁלַכְנוּ, בִּרְשׁוּתוֹ נֵצֵא. כְּשֶׁבָּא נְבוּכַדְנֶאצַּר וְרָאָה אוֹתָן, הִתְחִיל תָּמֵהַּ. עָנָה וְאָמַר, שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ עַבְדּוֹהִי דִּי אֱלָהָא עִלָּאָה פָּקוֹ וְאָתוֹ, בְּאַדַּיִן נָפְקִין שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ מִן גּוֹא נוּרָא (דניאל ג, כו). פָּקוּ וּסְקוּ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא פָּקוּ וְאָתוֹ. מִכָּאן, שֶׁנַּעֲשָׂה הַכִּבְשָׁן שְׁוֶה לָאָרֶץ. בְּאַדַּיִן נַפְקִין, בִּרְשׁוּתוֹ הֶשְׁלְכוּ וּבִרְשׁוּתוֹ יָצְאוּ. מִמִּי לָמְדוּ, מִנַּחַ שֶׁנִּכְנַס בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ: בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ. וּלְבַסּוֹף נֶאֱמַר לוֹ צֵא מִן הַתֵּבָה.

בְּפֶשַׁע שְׂפָתַיִם מוֹקֵשׁ רָע וַיֵּצֵא מִצָּרָה צַדִּיק (משלי יב, יג). בְּפֶשַׁע שְׂפָתַיִם מוֹקֵשׁ רָע, אֵלּוּ דּוֹר הַמַּבּוּל שֶׁאָמְרוּ, מַה שַּׁדַּי כִּי נַעַבְדֶנּוּ וּמַה נּוֹעִיל כִּי נִפְגַּע בּוֹ (איוב כא, טו). וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ (איוב כא, יג). יֵשׁ גֵּר וְתוֹשָׁב אוֹמֵר לְבַעַל הַבַּיִת פַּנֵּה אֶת בֵּלֶיךָ

וַיֵּצֵא מִצָּרָה צַדִּיק, זֶה נֹחַ שֶׁאָמַר לוֹ צֵא מִן הַתֵּבָה.

יא **דָּבָר** אַחֵר, צֵא מִן הַתֵּבָה. אָמַר דָּוִד, הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי (תהלים קמב, ח). כְּשֶׁהָיָה נֹחַ בַּתֵּבָה, הָיָה מִתְפַּלֵּל תָּמִיד הוֹצִיאָה מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד אֵלֶיךָ לְעֵת מְצוֹא רַק לְשֶׁטֶף מַיִם רַבִּים אֵלָיו לֹא יַגִּיעוּ (תהלים לב, ו).

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נֹחַ, גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי, שֶׁלֹּא תֵּצֵא מִן הַמַּסְגֵּר הַזֶּה עַד שֶׁתַּשְׁלִימוּ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְכֵן יְשַׁעְיָה אָמַר, כֹּה אָמַר ה׳ בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ וְגוֹ׳, לֵאמֹר לָאֲסוּרִים צְאוּ לָאֲשֶׁר בַּחֹשֶׁךְ הִגָּלוּ (ישעיה מט, ח-ט).

לֵאמֹר לָאֲסוּרִים צְאוּ, שֶׁהָיוּ אֲסוּרִים מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. לָמָּה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָעוֹלָם נָתוּן בְּצָרָה וּבְחֵרְבָּן אָסוּר לָאָדָם לְהַזָּקֵק בְּפִרְיָה וּרְבִיָּה, שֶׁלֹּא יְהֵא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹסֵק בְּחֶרְבַּן הָעוֹלָם וְהוּא בּוֹנֶה. וְכֵן עָשָׂה יוֹסֵף, עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ שְׁנֵי בַצֹּרֶת נִזְקַק לְאִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים (בראשית מא, נ). אֵימָתַי, בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָה (בראשית מא, נ).

וְכֵן אִיּוֹב אוֹמֵר, בְּחֶסֶר וּבְצָפָן גַּלְמוּד (איוב ל, ג). כְּשֶׁהַחֶסֶר וְהַצָּפָן בָּא לָעוֹלָם, גַּלְמוּד, גְּלֵה מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. וְכֵן עָשָׂה נֹחַ, כְּשֶׁנִּכְנַס בַּתֵּבָה, כְּתִיב בּוֹ, וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו, אַחַר כָּךְ וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי בָנָיו. וּכְשֶׁיָּצָא, אָמַר לוֹ: צֵא מִן הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וְגוֹ׳. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁנֶּאֶסְרוּ נֹחַ וּבָנָיו מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה,

הֲדָא הוּא דִכְתִיב, לֵאמֹר לָאֲסוּרִים צְאוּ. לֵאמֹר לָאֲסוּרִים מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, צְאוּ מִן הַתֵּבָה. לַאֲשֶׁר בַּחֹשֶׁךְ הִגָּלוּ, אֵלּוּ הַבְּהֵמָה וְהַחַיָּה וְהָעוֹף. מִיָּד אָמַר לָהֶן, וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ בָהּ.

אָמַר לוֹ נֹחַ, רִבּוֹן הָעוֹלָם, שָׁמָּא אַתָּה חוֹזֵר וּמֵבִיא מַבּוּל. אָמַר לוֹ: לָאו, נִשְׁבַּע אֲנִי שֶׁאֵינִי מֵבִיא מַבּוּל עוֹד לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּרַח ה׳ אֶת רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר ה׳ וְגוֹ׳ (בראשית ח, כא). וְאוֹמֵר: כִּי מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי נֹחַ וְגוֹ׳ (ישעיה נד, ט).

וְאַתָּה מוֹצֵא מִן אוֹתָהּ שָׁעָה עַד שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, אַרְבָּעִים יוֹם הָיוּ עוֹשִׂין גְּשָׁמִים כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה לְשׁוּם מֵי הַמַּבּוּל שֶׁהָיוּ אַרְבָּעִים יוֹם. וּכְשֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּקֵּשׁ רַחֲמִים עֲלֵיהֶם וּפָסְקוּ מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַשָּׁנָה הָאַחַת עֶשְׂרֵה בְּיֶרַח בּוּל (מלכים א ו, לח). מַהוּ יֶרַח בּוּל, יֶרַח שֶׁבּוֹלְלִין לַבְּהֵמוֹת מִתּוֹךְ הַבַּיִת.

דָּבָר אַחֵר, בְּיֶרַח בּוּל, בִּזְמַן שֶׁהָאָרֶץ עוֹשָׂה בּוּלִין בּוּלִין. דָּבָר אַחֵר, בְּיֶרַח בּוּל, יֶרַח שֶׁבָּחֲרוּ אַרְבָּעִים יוֹם שֶׁל מַבּוּל.

וּמְצִינוּ שֶׁאָמַר לְנֹחַ, לֹא יִהְיֶה עוֹד מַיִם לַמַּבּוּל. וּבָא יְשַׁעְיָה וּפֵרֵשׁ שֶׁנִּשְׁבַּע, דִּכְתִיב: אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי (ישעיה נד, ט), וְקַיָּם דְּבָרִי לָעוֹלָם. שָׁלֹשׁ שְׁבוּעוֹת שֶׁנִּשְׁבַּע בְּפֵרוּשׁ לְיִשְׂרָאֵל, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אֵלּוּ הֵן, כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר בָּךְ וְגוֹ׳ (ישעיה נד, ט), זֶה רִאשׁוֹנָה. וְהַשְּׁנִיָּה, נִשְׁבַּע אֲדֹנָי אֱלֹקִים בְּקָדְשׁוֹ וְגוֹ׳ (עמוס ד, ב). וְהַשְּׁלִישִׁית, נִשְׁבַּע ה׳ בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ (ישעיה סב, ח).

בִּימִינוֹ, זוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ (דברים לג, ב). וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ, אֵלּוּ תְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: ה׳ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן (תהלים כט, יא). אִם אֶתֵּן אֶת דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבֶיךָ וְגוֹ׳ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי (ישעיה סב, ח-ט), זוֹ יְרוּשָׁלַיִם. וּמַה נִּשְׁבַּע? שֶׁהוּא בְּכְבוֹדוֹ בּוֹנֶה אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם ה׳ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס (תהלים קמז, ב).

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, מִסֹּרֶת אַגָּדָה הִיא, שֶׁאֵין יְרוּשָׁלַיִם נִבְנֵית עַד שֶׁיִּתְכַּנְּסוּ הַגָּלְיוֹת. וְאִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, שֶׁכְּבָר נִתְקַבְּצוּ הַגָּלְיוֹת וְלֹא נִבְנֵית יְרוּשָׁלַיִם, אַל תַּאֲמִין. לָמָּה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם ה׳, וְאַחַר כָּךְ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס.

אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא כְּבָר נִבְנֵית יְרוּשָׁלַיִם וְחָרְבָה? אָמַר לָהֶם: עַל יְדֵי עֲוֹנוֹתֵיכֶם חָרְבָה וּגְלִיתֶם מִתּוֹכָהּ. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, אֲנִי בּוֹנֶה אוֹתָהּ וְאֵינִי הוֹרֵס אוֹתָהּ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בָנָה ה׳ צִיּוֹן נִרְאָה בִּכְבוֹדוֹ (תהלים קב, יז).

יב **וַיִּהְיוּ** בְּנֵי נֹחַ הַיֹּצְאִים. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מִי הוּא הַמְצֻוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה הָאִישׁ אוֹ הָאִשָּׁה. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָאִישׁ מְצֻוֶּה וְלֹא הָאִשָּׁה.

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, עַל שְׁנֵיהֶם נֶאֱמַר, וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ (בראשית א, כח). וּכְבָשָׁהּ כְּתִיב, הָאִישׁ כּוֹבֵשׁ אֶת הָאָרֶץ וְאֵין הָאִשָּׁה כּוֹבֶשֶׁת וְהָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה יוֹתֵר מִן הָאִשָּׁה,

תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי דָּחַק אַבְרָהָם לְהַשִּׂיא אִשָּׁה לְיִצְחָק בְּנוֹ, וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל עַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ וְגוֹ׳ (בראשית כד, ב). וּכְתִיב: וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּה׳ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְגוֹ׳ (בראשית כד, ג). וּכְתִיב: כִּי אִם אֶל אַרְצִי וְגוֹ׳ (בראשית כד, ד). הֲרֵי אַבְרָהָם דָּחַק עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. וְכֵן יִצְחָק אָמַר לְיַעֲקֹב, קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם וְגוֹ׳ (בראשית כח, ב), לְשָׁא אִשָּׁה הַהוֹגֶנֶת לוֹ. וְלֹא כְּדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁהָיוּ שְׁטוּפִין בַּזְּנוּת וְהוֹלְכִין וְנִזְקָקִין לְשֵׁאֵינָן מִינָן. רְאֵה מַה כְּתִיב בְּהֶן, וַיִּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים וְגוֹ׳, וּלְכָךְ אָבְדוּ מִן הָעוֹלָם.

וְאַף הַבְּהֵמָה קִלְקְלוּ לְשֵׁאֵינָן מִינָן, הַסּוּס עַל הַחֲמוֹר, וְהַחֲמוֹר עַל הַסּוּס, וְהַנָּחָשׁ עַל הַצִּפּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר (בראשית ו, יב). כָּל אָדָם לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא כָּל בָּשָׂר, לְפִיכָךְ וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה וְגוֹ׳. וְלֹא נִכְנְסוּ לַתֵּבָה אֶלָּא אוֹתָן שֶׁלֹּא קִלְקְלוּ לְשֵׁאֵינָן מִינָן, שֶׁנֶּאֱמַר: מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה (בראשית ז, ח), לְפִי שֶׁאֵין הַתֵּבָה קוֹלֶטֶת אֶלָּא כְּשֵׁרִים. וּמֵאֵלֵּיהֶן בָּאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל נֹחַ.

רְאֵה מַה כְּתִיב בִּיצִיאָתָן מִן הַתֵּבָה, כָּל הַחַיָּה כָּל הָרֶמֶשׂ וְכָל הָעוֹף כֹּל רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן הַתֵּבָה. וְכִי יֵשׁ מִשְׁפָּחָה בַּבְּהֵמָה? אֶלָּא מִמִּשְׁפָּחָה שֶׁלֹּא נִדְבְּקָה לְמִין אַחֵר, לְכָךְ יִחְסָן הַכָּתוּב הֵם וּבְנֵי נֹחַ.

וַיִּהְיוּ בְּנֵי נֹחַ הַיֹּצְאִים מִן הַתֵּבָה. וַיִּהְיוּ בְּנֵי נֹחַ, שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֲנָיָה בָּעוֹלָם. אֲבָל בְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה כְּתִיב בַּלָּהוֹת, בַּלָּהוֹת אֶתְּנֵךְ וְאֵינֵךְ וּתְבֻקָּשִׁי וְלֹא תִמָּצְאִי וְגוֹ׳ (יחזקאל כו, כא),

בַּלָּהוֹת אֶתְּנֵךְ וְאֵינֵךְ עַכְשָׁו, וּתְבֻקָּשִׁי לָעוֹלָם הַבָּא וְלֹא תִמָּצְאִי לָעָתִיד לָבֹא. אֲבָל יִשְׂרָאֵל הָיוּ וַעֲתִידִין לִהְיוֹת. וּמִנַּיִן, דִּכְתִיב: זְכֹר עֲדָתְךָ קָנִיתָ קֶדֶם (תהלים עד, ב). קֶדֶם, עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. וְהֵן עַכְשָׁו, שֶׁנֶּאֱמַר: אַתֶּם נְצָבִים הַיּוֹם (דברים כט, ט). וְאוֹמֵר: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם (דברים ד, ד). וַעֲתִידִים לִהְיוֹת לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ לִי אָמַר ה׳ צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ (מלאכי ג, יז).

הַיֹּצְאִים מִן הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וְיֶפֶת, וְכִי שֵׁם הָיָה הַגָּדוֹל, וְהָא כְתִיב, אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל. וְלָמָּה הִקְדִּים שֵׁם, לְפִי שֶׁהָיָה כָּשֵׁר וְשָׁלֵם לְבוֹרְאוֹ.

וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן, זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה שֶׁשִּׁמְּשׁוּ בַּתֵּבָה. אֵלֶּה הֵם, חָם וְכֶלֶב וְעוֹרֵב, וּשְׁלִשְׁתָּן לָקוּ. חָם לָקָה בְּעוֹרוֹ, כֶּלֶב נִקְשַׁר, עוֹרֵב מְזֻרִיעַ מִן הַפֶּה. שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה בְּנֵי נֹחַ.

יג **וַיָּחֶל** נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה. כֵּינְן שֶׁנִּזְקַק לָאֲדָמָה, נַעֲשָׂה חוֹלִין. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי שָׁלוֹם, בַּתְּחִלָּה אִישׁ צַדִּיק תָּמִים, וְעַכְשָׁו אִישׁ הָאֲדָמָה. וַיִּטַּע כָּרֶם, מְשֻׁנָּטַע כֶּרֶם, נִקְרָא אִישׁ הָאֲדָמָה.

שְׁלֹשָׁה נִזְקְקוּ לָאֲדָמָה וְנַעֲשׂוּ חֻלִּין. אֵלּוּ הֵן, קַיִן נֹחַ וְעַזְיָה. קַיִן, דִּכְתִיב: וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה (בראשית ג, ב). מַה כְּתִיב: נָע וָנָד תִּהְיֶה בָּאָרֶץ. נֹחַ, דִּכְתִיב: וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם וְנִתְבַּזָּה. וַיִּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן, אָמְרוּ חֲכָמִים, בּוֹ בַּיּוֹם נָטַע, בּוֹ בַּיּוֹם עָשָׂה פֵּרוֹת, בּוֹ בַּיּוֹם בָּצַר, בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַךְ, בּוֹ בַּיּוֹם שָׁתָה, בּוֹ בַּיּוֹם נִשְׁתַּכֵּר, בּוֹ בַּיּוֹם נִתְגַּלָּה קְלוֹנוֹ.

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כְּשֶׁבָּא נֹחַ לִטַּע כֶּרֶם, בָּא שָׂטָן וְעָמַד לְפָנָיו. אָמַר לוֹ: מָה אַתָּה נוֹטֵעַ? אָמַר לוֹ: כֶּרֶם. אָמַר לוֹ: מַה טִּיבוֹ? אָמַר לוֹ: פֵּרוֹתָיו מְתוּקִים, בֵּין לַחִים בֵּין יְבֵשִׁים, וְעוֹשִׂין מֵהֶן יַיִן הַמְשַׂמֵּחַ לְבָבוֹת, דִּכְתִיב: וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ (תהלים קד, טו). אָמַר לוֹ שָׂטָן, בֹּא וְנִשְׁתַּתֵּף שְׁנֵינוּ בְּכֶרֶם זֶה. אָמַר לוֹ: לְחַיֶּיךָ.

מֶה עָשָׂה שָׂטָן? הֵבִיא כֶּבֶשׂ וַהֲרָגוֹ תַּחַת הַגֶּפֶן, אַחַר כָּךְ הֵבִיא אֲרִי וַהֲרָגוֹ שָׁם, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא חֲזִיר וַהֲרָגוֹ, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא קוֹף וַהֲרָגוֹ תַּחַת הַכֶּרֶם וְהִטִּיפוּ דָּמָן בְּאוֹתוֹ הַכֶּרֶם וְהִשְׁקוּהוּ מִדְּמֵיהֶן. רָמַז לוֹ, שֶׁקֹּדֶם שֶׁיִּשְׁתֶּה אָדָם מִן הַיַּיִן, הֲרֵי הוּא תָּם כְּכֶבֶשׂ זוֹ שְׁאֵינָהּ יוֹדַעַת כְּלוּם, וּכְרָחֵל לִפְנֵי גּוֹזְזֶיהָ נֶאֱלָמָה. שֶׁתָּה כְּהֹגֶן, הֲרֵי הוּא גִּבּוֹר כָּאֲרִי וְאוֹמֵר אֵין כְּמוֹתוֹ בָּעוֹלָם. כֵּינָן שֶׁשָּׁתָה יוֹתֵר מִדַּי, נַעֲשָׂה כַּחֲזִיר מִתְלַכְלֵךְ בְּמֵי רַגְלַיִם וּבְדָבָר אַחֵר. נִשְׁתַּכֵּר, נַעֲשָׂה כְּקוֹף עוֹמֵד וּמְרַקֵּד וּמְשַׂחֵק וּמוֹצִיא לִפְנֵי הַכֹּל נִבְלוּת הַפֶּה, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה יַּעֲשֶׂה. וְכָל זֶה, אֵרַע לְנֹחַ הַצַּדִּיק. מָה, נֹחַ הַצַּדִּיק שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פֵּרַשׁ שִׁבְחוֹ, כָּךְ. שְׁאָר בְּנֵי אָדָם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

וְעוֹד, שֶׁקִּלֵּל זַרְעוֹ וְאָמַר, אָרוּר כְּנַעַן וְגוֹ׳. וְחָם עַל שֶׁרָאָה בְּעֵינָיו עֶרְוַת אָבִיו, נַעֲשׂוּ עֵינָיו אַדְמוֹת. וְעַל שֶׁהִגִּיד בְּפִיו, נַעֲשׂוּ שִׂפְתוֹתָיו עֲקֻמּוֹת. וְעַל שֶׁחָזַר פָּנָיו, נִתְחָרֵךְ שְׂעַר רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ. וְעַל שֶׁלֹּא כִסָּה הָעֶרְוָה, הָלַךְ עָרֹם וְנִמְשְׁכָה לוֹ עָרְלָתוֹ. לְפִי שֶׁכָּל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. וְאַף עַל פִּי כֵן חָזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְרִחֵם עָלָיו, שֶׁרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וְנִמְכַּר עַצְמוֹ לַעֲבָדוּת, יֵצֵא עַיִן בְּעַיִן שֶׁרָאָה וּבְפֶה שֶׁהִגִּיד. בְּדִין הוּא

שֶׁיֵּצֵא לְחֵרוּת בְּשֵׁם וּבְעַיִן, דִּכְתִיב וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עֵין עַבְדּוֹ וְגוֹ׳ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ (שמות כא, כו). וּכְתִיב: וְאִם שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ (שמות כא, כז). וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמָה, אִם עַבְדּוֹ קְנָיָן כַּסְפּוֹ עַל שֶׁשִּׁמֵּא עֵינוֹ וְהִפִּיל שִׁנּוֹ, יֵצֵא מֵעֲבְדוּת לְחֵרוּת. זֶרַע בְּרוּכֵי ה׳, שֶׁהֵן מַטַּע ה׳ לְהִתְפָּאֵר, כְּשֶׁהֵן מֻתָּין אֵינוֹ דִּין שֶׁיֵּצְאוּ לְחֵרוּת מִן הָעַוֹנוֹת, דִּכְתִיב: בַּמֻּתִּים חָפְשִׁי (תהלים פח, ו), שֶׁיֵּצְאוּ לְחֵרוּת בְּרַמַ״ח אֵיבָרִים.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי יֵצֶר הָרַע רַבּוּ עֲוֹנוֹת. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, וַהֲסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם (יחזקאל לו, כו). וּכְתִיב: וְלֹא יִהְיֶה עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בְּפָנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם (יחזקאל כט, טז). וּכְתִיב: בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא נְאֻם ה׳ יְבֻקַּשׁ אֶת עֲוֹן יִשְׂרָאֵל וְאֵינֶנּוּ (ירמיה נ, כ).

בְּעַזְיָה כְּתִיב: כִּי אֹהֵב אֲדָמָה הָיָה (דה״ב כו, י). שֶׁהָיָה מֶלֶךְ וְהִפְקִיר עַצְמוֹ לָאֲדָמָה וְלֹא נִזְקַק לַתּוֹרָה. יוֹם אֶחָד נִזְקַק לְבֵית הַוַּעַד. אָמַר לָהֶם: בַּמֶּה אַתֶּם עוֹסְקִין? אָמְרוּ לוֹ: בְּהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת (במדבר א, נא). אָמַר לָהֶם עַזְיָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֶלֶךְ וַאֲנִי מֶלֶךְ, נָאֶה לַמֶּלֶךְ לְשַׁמֵּשׁ פְּנֵי מֶלֶךְ וּלְהַקְטִיר לְפָנָיו. מִיָּד, וַיִּבָּא אֶל הֵיכַל ה׳ לְהַקְטִיר עַל מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת, וַיִּבָּא אַחֲרָיו עֲזַרְיָהוּ הַכֹּהֵן וְעִמּוֹ כֹּהֲנִים לַה׳ שְׁמוֹנִים בְּנֵי חָיִל (דברי הימים ב כו, טז-יז), וְכֻלָּם מִפְרְחֵי כְהֻנָּה. וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא לְךָ עֻזִּיָּהוּ לְהַקְטִיר לַה׳ כִּי לַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן הַמְקֻדָּשִׁים לְהַקְטִיר צֵא מִן הַמִּקְדָּשׁ כִּי מָעַלְתָּ (דברי הימים ב כו, יח). וְלָזֶה יָצָא עָלָיו קֶצֶף מִלִּפְנֵי ה׳. מִיָּד, וַיִּזְעַף עֻזִּיָּהוּ וּבְיָדוֹ מִקְטֶרֶת לְהַקְטִיר וּבְזַעְפּוֹ עִם הַכֹּהֲנִים וְהָצֲרַעַת זָרְחָה בְמִצְחוֹ (דברי הימים ב כו, יט). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִבְקַע הַהֵיכָל הֵילַךְ וְהֵילַךְ שְׁנֵים עָשָׂר עַל שְׁנֵים עָשָׂר מִיל. וַיַּבְהִילוּהוּ מִשָּׁם וְגַם הוּא נִדְחַף לָצֵאת כִּי נִגְּעוֹ ה׳ (דברי הימים ב כו, כ). מִי גָּרַם לוֹ זוֹ, שֶׁבָּטַל מִן הַתּוֹרָה וְהִפְקִיר עַצְמוֹ לָאֲדָמָה.

יד **וַיַּשַּׁע** כֻּרֵם. זֶה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה שֶׁהִתְחִילוּ בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים. נֹחַ הִתְחִיל בִּנְטִיעָה, דִּכְתִיב: וַיִּטַּע כֶּרֶם. וּבַאֲרִירָה, אָרוּר כְּנָעַן. וּבְעַבְדוּת, עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו. וּבְשִׁכְרוּת, וַיִּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר.

וְאַבְרָהָם הִתְחִיל בִּזְקֻנָה, וּבִיסוּרִין, וּבְפַנְדָּק, וּבְלִיגְטָא. הִתְחִיל בִּזְקֻנָה, שֶׁהָיוּ הָאָב וְהַבֵּן נִכְנָסִים לָעִיר וְלֹא הָיוּ מַכִּירִים הַזָּקֵן לְכִבְּדוֹ, וְהָיָה אַבְרָהָם מִצְטַעֵר. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מַה הֶפְרֵשׁ בֵּין אָב לְבֵן? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, אֲנִי מַתְחִיל בְּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבְרָהָם זָקֵן (בראשית כד, א).

וּבִיסוּרִים, אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִלּוּלֵי נָתַתָּ שַׂלְוָה לְדוֹר הַמַּבּוּל, לֹא הָיוּ מַכְעִיסִין וּמוֹרְדִין וְאוֹמְרִים סוּר מִמֶּנּוּ (איוב כא, יד). אָמַר לוֹ: מִמְּךָ אֲנִי מַתְחִיל. לְפִיכָךְ נִתְיַסֵּר בְּבָנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל (בראשית כא, ח).

רַבִּי אוֹשַׁעְיָא וְרַבִּי אָבִין. חַד אָמַר, שֶׁנִּגְמַל מִיֵּצֶר הַטּוֹב. וְחַד אָמַר, שֶׁנִּגְמַל מִיֵּצֶר הָרָע.

בְּפַנְדָּק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּטַּע אֶשֶׁל (בראשית כא, לג). רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אֵילָן שֶׁאַל הֵן הָאוֹתִיּוֹת, שֶׁהָיָה אָדָם נִכְנָס אֶצְלוֹ וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ, שְׂאַל וַאֲנִי נוֹתֵן לָךְ. וְעָשָׂה פַּנְדָּק בְּפָרְשַׁת דְּרָכִים.

בְּלִיגְטָא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת וְגוֹ׳ (בראשית כה, ו).

מֹשֶׁה הִתְחִיל בַּבְּהֶמָה, וּבַדְּיָקָן, וּבַקָּרְבָּנוֹת, וּבַתּוֹרָה. בַּבְּהֶמָה, שֶׁשִּׁמֵּשׁ בִּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים. וּבַדְּיָקָן, שֶׁהֶעֱמִיד אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן עַל הַדְּיָקָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְשִׂיא נְשִׂיאִי הַלֵּוִי אֶלְעָזָר וְגוֹ׳ (במדבר ג, לב). בַּקָּרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְטֹר מֹשֶׁה אֶת הָרֹאשׁ וְגוֹ׳ (ויקרא ח, כ). בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּנָה לְךָ אֶת לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה (שמות כד, יב). בִּלְעָם, הִתְחִיל בַּקְּסָמִים, בְּבִלְעָם בַּקְּסָמִים, וּבִזְנוּת. הֲרֵי, נֹחַ אֶחָד מֵאַרְבָּעָה שֶׁהִתְחִילוּ בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ.

טו **וַיִּטַּע** כֶּרֶם. מֵהֵיכָן הָיוּ נְטִיעוֹת, מֵחַרְצַנִּים שֶׁהִכְנִיס בַּתֵּבָה. וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת. וַיִּקְחוּ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא וַיִּקַּח. מִלַּמֵּד, שֶׁשֵּׁם נִתְחַזֵּק תְּחִלָּה בַּמִּצְוֹת. וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית, שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין לַאֲחוֹרֵיהֶן. וַיְכַסּוּ אֵת עֶרְוַת אֲבִיהֶם, שֶׁהָיָה בִּיאָתָן כְּדֶרֶךְ הֲלִיכָתָן. מַה פָּרַע לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? לְשֵׁם פָּרַע לוֹ שְׂכָרוֹ מִצְוַת תְּכֵלֶת, תְּפִלִּין, שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה בָּהּ, וּלְיֶפֶת, נָתַן לוֹ קְבוּרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן וְגוֹ׳, חָם רָאָהוּ לִכְנַעַן נִתְקַלֵּל. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין הַקְּלָלָה שׁוֹכֶנֶת בְּמָקוֹם הַבְּרָכָה, שֶׁהֲרֵי בֶּרַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נֹחַ וּבָנָיו שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בָּנָיו וּכְנַעַן נִתְעַבֵּר בַּתֵּבָה, רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר כְּנַעַן רָאָה וְהִגִּיד לְחָם אָבִיו וְחָזְרָה קְלָלָה לְעִקָּרָהּ לְפִיכָךְ וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן,

וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ עַד שֶׁהָיָה נֹחַ בַּתֵּבָה אָמַר בְּלִבּוֹ, הַלְוַאי שֶׁיִּהְיוּ לְבָנַי אֵלּוּ עֲבָדִים, שֶׁיִּהְיוּ בָּנַי יוֹשְׁבִין וַעֲבָדִים מְשַׁמְּשִׁין לְפָנֵיהֶם, אֶלָּא כְּשֶׁאָצָא מִכָּאן מַה שֶּׁאֲנִי מוֹלִיד אֶעֱשֶׂה אוֹתָן עֲבָדִים לָהֶם. מִיָּד אָמַר לְחָם, אַתָּה לֹא הִנַּחְתָּ לִי לְהוֹלִיד בֵּן רְבִיעִי שֶׁיִּהְא עֶבֶד, לְפִיכָךְ בֵּן רְבִיעִי שֶׁאַתָּה מוֹלִיד יִהְיֶה עֶבֶד. וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן, עַל דַּעְתֵּהּ דְּמָאן דְּאָמַר שֶׁחָם עָמַד וְסָרַס אֶת אָבִיו.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, וַהֲרֵי אַף מֹשֶׁל שֵׁם הָיוּ עֲבָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה (דברים טו, יב). אֶלָּא בָּנָיו שֶׁל שֵׁם יוֹצְאִין לְחֵרוּת בְּשֵׁשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַשִּׁבִיעִית יֵצֵא (שמות כא, ב). וְשֶׁל חָם אֵינָן יוֹצְאִין לְחֵרוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה כִּי יֹאמַר אֵלֶיךָ לֹא אֵצֵא מֵעִמָּךְ וְגוֹ׳ וְלָקַחְתָּ אֶת הַמַּרְצֵעַ וְגוֹ׳ וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם (דברים טו, טז-יז). הֲרֵי, עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה, שֶׁאֵינוֹ נוֹטֵל חֵרוּת וְיוֹצֵא לְעוֹלָם. וּמִי גָּרַם לוֹ כָּל הָאֲרִירָה הַזֹּאת, עַל שֶׁבִּזָּה אֶת כְּבוֹד אָבִיו. כָּךְ עָתִיד

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְפָרַע מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל חָם וּלְבַזּוֹתָם עַל יְדֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּן יִנְהַג מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת שִׁבְי מִצְרַיִם וְאֶת גָּלוּת כּוּשׁ עָרוֹם וְיָחֵף וְגוֹ' (ישעיה כ, ג).

אֲבָל יֶפֶת שֶׁכִּבֵּד אָבִיו, מַה פָּרַע לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? כְּשֶׁיָּבֹא גּוֹג וּמָגוֹג עַל יִשְׂרָאֵל וּמַפִּילָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶתֵּן לְגוֹג מָקוֹם שָׁם קֶבֶר וְגוֹ' (יחזקאל לט, יא).

וּלְשֵׁם מַה פָּרַע לוֹ? כְּשֶׁנִּכְנְסוּ בְּנֵי אַהֲרֹן לְהַקְרִיב, וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' (ויקרא י, ב), וְלֹא הָיוּ בִגְדֵיהֶם שְׂרוּפִים, אֶלָּא שְׂרוּפֵי הַנְּשָׁמָה וְלֹא הַגּוּף, שֶׁנֶּאֱמַר: אֹתָם, וְלֹא הַגּוּף, אֹתָם וְלֹא בִגְדֵיהֶם, עַל שֶׁהָיוּ מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל שֵׁם בֶּן נֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְגוֹ'. וּכְתִיב יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת (בראשית טו, כז), וְאַף עַל פִּי כֵן וַיִּשְׁכֹּן בְּאָהֳלֵי שֵׁם.

טז **וַיְהִי** כָּל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, בַּיִת שֶׁנּוֹתְנִים בּוֹ עֵרוּב, מַהוּ שֶׁהוּא צָרִיךְ לְעֵרוּב. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אָחָא שָׁאַל אֶת רַבִּי אַבָּהוּ, בַּיִת שֶׁנּוֹתְנִין בּוֹ עֵרוּב, מַהוּ שֶׁיְּהֵא צָרִיךְ עֵרוּב? אָמַר לוֹ: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: צָרִיךְ. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵין צָרִיךְ. וַהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, לֹא הִתְקִינוּ עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת, אֶלָּא מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. כֵּיצַד? אִשָּׁה מְשַׁלַּחַת בִּנָּהּ לְחֲבֶרְתָּהּ, וְהִיא גוֹחֶנֶת עָלָיו וְנוֹשֶׁקְתּוּ, וְאִמּוֹ אוֹמֶרֶת, חֲרֵי אוֹהֶבֶת אוֹתוֹ. וְהָיָה בִלְבָּהּ עָלֶיהָ, וְנִמְצְאוּ עוֹשׂוֹת שָׁלוֹם עַל יְדֵי הָעֵרוּב. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בְּעוֹלָמִי, וּרְשָׁעִים אֵלּוּ עוֹמְדִים לָתֵת מַחֲלֹקֶת בָּעוֹלָם. וּמִנַּיִן שֶׁחָלְקוּ עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָעִנְיָן, וַיְהִי כָּל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים.

יז **וַיְהִי** כָּל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַל תַּהַרְגֵם פֶּן יִשְׁכְּחוּ עַמִּי הֲנִיעֵמוֹ בְּחֵילְךָ וְהוֹרִידֵמוֹ (תהלים נט, יב). פָּסוּק זֶה, דָּוִד אֲמָרוֹ כְּנֶגֶד אֲחִיתוֹפֶל וְדוֹאֵג. אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַל תַּהַרְגֵם כִּשְׁאָר בְּנֵי אָדָם, פֶּן יִשְׁכְּחוּ נִסִּים שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי, אֶלָּא הֲנִיעֵמוֹ בְּחֵילְךָ, שֶׁיִּהְיוּ מִטַּלְטָלִים בָּעוֹלָם וְהוֹרִידֵם מִגְּדֻלָּתָן. לָמָּה? כִּי מָרוּ בָךְ.

חֲצַאת פִּימוֹ (תהלים נט, יג), שֶׁהָיוּ חוֹטְאִין בְּפִיהֶם וּמְדַבְּרִים בְּשִׂפְתוֹתֵיהֶם. דּוֹאֵג אָמַר, רָאִיתִי אֶת בֶּן יִשַׁי בָּא נֹבָה אֶל אֲחִימֶלֶךְ בֶּן אֲחִיטוּב (ש״א כב, ט). אֲחִיתֹפֶל אָמַר אֶל אַבְשָׁלוֹם, בֹּא אֶל פִּלַגְשֵׁי אָבִיךָ אֲשֶׁר הִנִּיחַ וְגוֹ' (ש״ב טז, כא).

דָּבָר אַחֵר, אָמַר דָּוִד כְּנֶגֶד דּוֹר הַפַּלָּגָה, אַל תַּהַרְגֵם פֶּן יִשְׁכְּחוּ, בַּהֲרִיגָה שֶׁהָרַגְתָּ דּוֹר הַמַּבּוּל. אֶלָּא הֲנִיעֵמוֹ בְּחֵילְךָ, טַלְטֵל אוֹתָם בָּעוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּפֶץ ה' אֹתָם מִשָּׁם. וְהוֹרִידֵמוֹ, עַל שֶׁאָמְרוּ, הָבָה נִבְנֶה לָנוּ עִיר. לָמָּה? כִּי מָרוּ בָךְ.

יח **וַיְהִי** כָּל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי נֹחַ וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם וְגוֹ', אַחֲרֵי כֵן וַיְהִי כָּל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת.

אָמַר שְׁלֹמֹה, אִם תִּכְתּוֹשׁ אֶת הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ בְּתוֹךְ הָרִיפוֹת בַּעֲלִי לֹא תָסוּר מֶעָלָיו אִוַּלְתּוֹ (משלי כז, כב). מִי שֶׁהוּא מַכֶּה אֶת הָאֱוִיל, עַד שֶׁהוּא מַעֲלֶה אֶת הַשֵּׁבֶט לִשְׁנוֹת לוֹ, שׁוֹכֵחַ אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת. בְּתוֹךְ הָרִיפוֹת בַּעֲלִי, עַד שֶׁהוּא עוֹלֶה, הוּא שׁוֹכֵחַ אֶת הַשְּׁנִיָּה. אַף עַל פִּי כֵן, לֹא תָסוּר מֶעָלָיו אִוַּלְתּוֹ.

נַחְמָן בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְצִנְצֶנֶת מְלֵאָה חֲגָבִים, עָלָה הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, עָלָה הַשֵּׁנִי וְנָפַל, וְהַשְּׁלִישִׁי וְנָפַל. שְׁלִישִׁי לֹא לָמַד מִן הַשֵּׁנִי, וְהַשֵּׁנִי לֹא לָמַד מִן הָרִאשׁוֹן. כָּךְ עָמְדוּ דּוֹרוֹ שֶׁל אֱנוֹשׁ קָרְאוּ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם וְגוֹ' (בראשית ד, כו). וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קָרָא יָם אוֹקְיָנוֹס וְהִצִּיף שְׁלִישׁוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַקּוֹרֵא לְמֵי הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל פְּנֵי הָאָרֶץ ה' שְׁמוֹ (עמוס ה, ח). וְאוֹמֵר: אֲבָנִים שָׁחֲקוּ מַיִם תִּשְׁטֹף סְפִיחֶיהָ עָפָר אָרֶץ וְתִקְוַת אֱנוֹשׁ הֶאֱבַדְתָּ (איוב יד, יט).

דּוֹר הַמַּבּוּל אָמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ (איוב כב, יז), וְלֹא לָמְדוּ מִדּוֹר אֱנוֹשׁ, עַד שֶׁמָּחָה זִכְרָם.

דּוֹר הַפַּלָּגָה לֹא לָמְדוּ מִדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת, חֲיוֹ, אִם תִּכְתּוֹשׁ אֶת הָאֱוִיל בַּמַּכְתֵּשׁ. מַהוּ בְּתוֹךְ הָרִיפוֹת, אֵלּוּ דּוֹר הַפַּלָּגָה, שֶׁהָיוּ מְחָרְפִין בְּפִיהֶם אַחַר יְחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם.

שָׂפָה אֶחָת, שי״ן כְּתִיב, שֶׁשָּׁפוּ פַּרְעֲנִיּוֹת לָעוֹלָם. אָמְרוּ, לֹא כָל הֵימֶנּוּ שֶׁיָּבוֹר לוֹ הָעֶלְיוֹנִים וְיִתֵּן לָנוּ הַתַּחְתּוֹנִים, נַעֲלֶה לָרָקִיעַ וְנַכֶּהוּ בְּקַרְדֻּמּוֹת.

וְנַחְלְקוּ לְשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת, אַחַת אוֹמֶרֶת נַעֲלֶה וְנֵשֵׁב שָׁם, וְאַחַת אוֹמֶרֶת נַעֲשֶׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה, וְאַחַת אוֹמֶרֶת נַעֲלֶה וְנַעֲבֹד שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה. זוֹ שֶׁאָמְרוּ נַעֲלֶה וְנֵשֵׁב שָׁם, מִשָּׁם הֱפִיצָם ה'. וְזוֹ שֶׁאָמְרוּ נַעֲלֶה וְנַעֲשֶׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה, נַעֲשׂוּ קוֹפִין רוּחִין וְשֵׁדִין. וְזוֹ שֶׁאוֹמֶרֶת נַעֲבֹד שָׁם עֲבוֹדָה זָרָה, בִּלַּע ה' פְּלֵג לְשׁוֹנָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּפֶץ ה' אֹתָם מִשָּׁם.

רַבִּי אִיבוּ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת חָלְקוּ בָּאֵי עוֹלָם עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אַחַת כָּאן וְאַחַת בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְקַבְּצוּ יַחְדָּו לְהִלָּחֶם עִם יְהוֹשֻׁעַ וְעִם יִשְׂרָאֵל פֶּה אֶחָד (יהושע ט, ב). וְאַחַת בִּימֵי גּוֹג וּמָגוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר: יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ יָחַד וְגוֹ' (תהלים ב, ב).

וְכָאן: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, כּוֹשׁ לְפוּט, וּפוּט לְכָנַעַן, הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רְשָׁעִים, בְּהָבָה פִּשְׁעֲכֶם, בְּהָבָה אֲבַלְבֵּל אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, מִגְדָּל שֶׁעָשׂוּ, שְׁלִישׁ נִשְׂרַף, שְׁלִישׁ נִבְלַע, שְׁלִישׁ קַיָּם. מִי שֶׁעוֹלֶה לְרֹאשׁוֹ, רוֹאֶה דָּקָלִים אֲשֶׁר בִּירִיחוֹ כַּחֲגָבִים.

אַתָּה מוֹצֵא, מַעֲשֶׂה דּוֹר הַמַּבּוּל נִתְפָּרְשׁוּ מַעֲשֵׂיהֶם, וּמַעֲשֶׂה דּוֹר הַפְּלָגָה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ מַעֲשֵׂיהֶם. דּוֹר הַמַּבּוּל, בָּא אִיּוֹב וּפֵרְשָׁן, שֶׁנֶּאֱמַר: גְּבֶלוּת יַשִּׁיגוּ עֵדֶר גָּזְלוּ וַיִּרְעוּ (איוב כד, ב), שֶׁהָיוּ נִכְנָסִין זֶה בִּגְבוּלוֹ שֶׁל זֶה. עֵדֶר גָּזְלוּ וַיִּרְעוּ, שֶׁהָיוּ גוֹזְלִין זֶה צֹאנוֹ שֶׁל זֶה. חֲמוֹר יְתוֹמִים יִנְהָגוּ (איוב כד, ג), שֶׁהָיוּ רוֹאִין חֲמוֹר שֶׁל יָתוֹם, בָּאִים וְנוֹטְלִין אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ. יַחְבְּלוּ שׁוֹר אַלְמָנָה (איוב כד, ג) אַלְמָנָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְהִנִּיחַ לָהּ שׁוֹר, בָּאִין וְנוֹטְלִין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה,

כֵּיוָן שֶׁרוֹאִים שְׂאָר בְּנֵי אָדָם כָּךְ, מַפְשִׁיטִין בִּגְדֵיהֶם וְהוֹלְכִין עֲרֻמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: עָרוֹם הֹלְכוּ בְלִי לְבוּשׁ (איוב כד, י), וְאֵין כְּסוּת בַּקָּרָה (איוב כד, ז), עַל שֶׁאָמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ מַה שַׁדַּי כִּי נַעַבְדֶנּוּ (איוב כא, טו).

לְמָה הָיוּ דוֹמִין דּוֹר הַמַּבּוּל וְדוֹר הַפְּלָגָה, לִשְׁנֵי בְנֵי מְלָכִים, הָאֶחָד אוֹמֵר לַמֶּלֶךְ, אֵינִי יָכוֹל לַעֲמֹד בְּךָ וְלֹא בְּטַרְחוֹתֶיךָ. וְהַשֵּׁנִי אוֹמֵר, לֹא כָל כְּמִינָךְ,

אֶלָּא אוֹמַר, הָבָה נִבְנֶה לָנוּ עִיר, יֵרֵד הוּא לְמַטָּה וְאָנוּ נַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם. וְאִם לָאו, נַעֲשֶׂה עִמּוֹ מִלְחָמָה. וְאַף עַל פִּי כֵן הִנִּיחָם וְאָמַר לָהֶם עֲשׂוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה לֹא יִבָּצֵר מֵהֶם. יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק אֲדֹנָי יִלְעַג לָמוֹ (תהלים ב, ד). שֶׁאִלּוּלֵי לֹא בָנוּ, הָיוּ אוֹמְרִים: אִלּוּ בָנִינוּ הָיִינוּ עוֹלִין לַשָּׁמַיִם וְהָיִינוּ נִלְחָמִים כְּגֶבֶר. וְהִצְלִיחַ לָהֶם וְעָשׂוּ. הִבִּיט בָּהֶם וְהֵפִיצָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּפֶץ ה׳ אֹתָם מִשָּׁם. אָמַר לָהֶם, אַתֶּם אוֹמְרִים פֶּן נָפוּץ, תִּהְיוּ נְפוּצִים עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ. הֲדָא הוּא דִכְתִיב, מְגוֹרַת רָשָׁע הִיא תְּבוֹאֶנּוּ (משלי י, כד).

וַיֵּרֶד ה׳ לִרְאֹת, וְכִי הוּא צָרִיךְ לֶרֶדֶת וְלִרְאוֹת, וַהֲלֹא הַכֹּל צָפוּי וְגָלוּי לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: יָדַע מַה בַּחֲשׁוֹכָא וּנְהוֹרָא עִמֵּה שְׁרֵא (דניאל ב, כב). אֶלָּא לְלַמֵּד לַבְּרִיּוֹת, שֶׁלֹּא לִגְמֹר אֶת הַדִּין וְשֶׁלֹּא לוֹמַר דָּבָר מַה שֶּׁלֹּא רוֹאִין.

וַיֹּאמֶר ה׳ הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחִלָּם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא יִבָּצֵר מֵהֶן. מַהוּ וְעַתָּה? אַף עַל פִּי שֶׁמָּרְדוּ בּוֹ וּבָעֲטוּ וְעָשׂוּ מִגְדָּל, פָּשַׁט לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְמִינוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם לְיִרְאָה וְגוֹ׳ (דברים י, יב), וְהֵן אוֹמְרִים לֹא יִבָּצֵר מֵהֶן, אֲפִלּוּ אוֹתָן אֲנָשִׁים נִבְצָרִים מִן הָעוֹלָם, אֵינָן עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, כְּדְאָמַר, כְּבוֹצֵר עַל סַלְסְלוֹת (ירמיה ו, ט).

יט **הָבָה** נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם. בִּלְבֵּל לְשׁוֹנוֹתָם וְלֹא יָבִין אַחַד מֵהֶן לָשׁוֹן שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁהַלָּשׁוֹן הָרִאשׁוֹן הָיוּ מְדַבְּרִים בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וּבוֹ בַּלָּשׁוֹן נִבְרָא הָעוֹלָם.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי יֵצֶר הָרַע חָלְקוּ בְּרִיּוֹתַי וְנֶחְלְקוּ לְשִׁבְעִים לָשׁוֹן. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, מַשְׁוִין כֻּלָּן כְּתֵף אֶחָד לִקְרֹא בִשְׁמִי וְעוֹבְדִין אוֹתִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם ה׳ לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד (צפניה ג, ט), וְיִבָּטֵל שִׁעְבּוּד הָאֻמּוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, וְיִהְיוּ עוֹבְדִים אוֹתוֹ בְּשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עִבְדוּ אֶת ה׳ בְּשִׂמְחָה (תהלים ק, ב). אֲבָל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, יִהְיוּ עוֹבְדִין אוֹתוֹ בְּרַעֲדָה. כְּגוֹן אָדָם שֶׁבָּנוּ מִשְׁרֶת לְפָנָיו, מְשָׁרֵת בְּשִׂמְחָה. אוֹמֵר, אִם אֶקַלְקֵל מְעַט לִפְנֵי אָבִי, אֵינוֹ כוֹעֵס עָלַי שֶׁהוּא אוֹהֵב אוֹתִי, לְכָךְ עוֹבֵד בְּשִׂמְחָה. אֲבָל הָעֶבֶד הַנָּכְרִי, מְשָׁרֵת בִּירְאָה. אוֹמֵר, אִם אֶקַלְקֵל לְפָנָיו כּוֹעֵס עָלַי. לְכָךְ עוֹבְדוֹ בִּירְאָה.

כָּךְ אֻמּוֹת הָעוֹלָם מַה כְּתִיב עֲלֵיהֶם, לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ רִיק (תהלים ב, א). כָּל הַמִּזְמוֹר מְדַבֵּר עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם. מַה כְּתִיב בְּסוֹף הַמִּזְמוֹר, עִבְדוּ אֶת ה׳ בִּירְאָה וְגִילוּ בִרְעָדָה, נַשְּׁקוּ בַר אָמַר לָהֶם דָּוִד, הִזָּהֲרוּ בְּעַצְמְכֶם וְלֹא תִסָּלְפוּ הַדֶּרֶךְ, פֶּן יֶאֱנַף וְתֹאבְדוּ דֶּרֶךְ. כְּלוֹמַר, בְּדָבָר מֻעָט הוּא כּוֹעֵס עֲלֵיכֶם. אֲבָל עַל יִשְׂרָאֵל מַה כְּתִיב: עִבְדוּ אֶת ה׳ בְּשִׂמְחָה בֹּאוּ לְפָנָיו בְּרִנָּנָה (תהלים ק, ב). וְאוֹתוֹ הַמִּזְמוֹר עַל יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר, שֶׁהֲרֵי יִסְּדוֹ דָּוִד עַל הַתּוֹדָה, כְּדִכְתִיב, מִזְמוֹר לְתוֹדָה (תהלים ק, א).

לך לך

א **וַיֹּאמֶר** ה׳ אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל מַהוּ שֶׁיִּקַּבֵּל עָלָיו מַלְכוּת שָׁמַיִם כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ. רַב אִידִי וְרַב הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסִי בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל אָמְרוּ, אָסוּר לְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ, אֶלָּא יַעֲמֹד בְּמָקוֹם אֶחָד וְיכַוֵּן לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה בְּרֶתֶת וּבְזִיעַ בְּיִחוּד הַשֵּׁם, וְיִקְרָא שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד (דברים ו, ד), כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּכַוָּנַת הַלֵּב, וְאַחַר כָּךְ, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. וּכְשֶׁמַּתְחִיל וְאָהַבְתָּ (דברים ו, ה), רָצָה מְהַלֵּךְ, רָצָה עוֹמֵד, רָצָה יוֹשֵׁב, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: בְּשָׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ (דברים ו, ה).

אַתָּה מוֹצֵא כָּל הַמִּדַּקְדֵּק עַל הַמִּצְוֹת, שְׂכָרוֹ מְרֻבֶּה, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּאַבְרָהָם שֶׁדִּקְדֵּק עַל הַמִּצְוֹת, לְפִיכָךְ נִקְרָא אוֹהֲבוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי (ישעיה מא, ח). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, אֲפִלּוּ עֵרוּבֵי תַבְשִׁילִין שָׁמְרוּ בְּבֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי (בראשית כו, ה). וְכִי תּוֹרוֹת הַרְבֵּה, וַהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר, תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם (שמות יב, מט). וּכְתִיב: תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד (במדבר טו, טז), אֶלָּא וְתוֹרֹתָי, אֲלוּ דִּקְדּוּקֵי מִצְוֹת שֶׁדִּקְדֵּק אַבְרָהָם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹתַי וְאַתָּה יוֹשֵׁב עִם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, צֵא מִבֵּינֵיהֶן, לְךָ לְךָ מֵאַרְצְךָ וְגוֹ׳.

ב **רַבִּי** בְּרַכְיָה פָּתַח, אָחוֹת לָנוּ קָטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ וְגוֹ׳ (שה״ש ח, ח). בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, בְּאַבְרָהָם כְּשֶׁהִשְׁלִיכוּ נִמְרוֹד לְתוֹךְ הַכִּבְשָׁן. קָטַנָּה, שֶׁעֲדַיִן לֹא עָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִסִּים. וְלָמָּה נִקְרֵאת אָחוֹת? שֶׁאֹהֶבֶת אֶת הָעוֹלָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּאָדָם הַזֶּה שֶׁקּוֹרֵעַ וּמְאַהֵב, לְפִיכָךְ נִקְרָא אָחוֹת.

וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ, שֶׁעֲדַיִן לֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים. מַה נַּעֲשָׂה לַאֲחוֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדַבְּרוּ בָהּ (שה״ש ח, ח), בַּיּוֹם שֶׁאָמַר נִמְרוֹד לְהַשְׁלִיכוֹ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ. אִם חוֹמָה הִיא נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף (שה״ש ח, ט), אִם נוֹתֵן נַפְשׁוֹ כְּחוֹמָה זוֹ שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בִּפְנֵי מִלְחָמוֹת הַרְבֵּה וְיִמְסֹר עַצְמוֹ עַל קִדֻּשַׁת הַשֵּׁם, נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף, אֲלוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁקָּרָאם כִּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף (תהלים סח, יד). וְאִם דֶּלֶת הִיא (שה״ש ח, ט), אִם דַּל הוּא מִלְּמְסֹר נַפְשׁוֹ עַל קִדֻּשַׁת הַשֵּׁם, נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז (שה״ש ח, ט), מַה צּוּרָה שֶׁבְּלוּחַ אֶרֶז נוֹחָה לְהִתְטַשְׁטֵשׁ, כָּךְ אַבְרָהָם אֵינִי מַשְׁגִּיחַ עָלָיו.

אָמַר אַבְרָהָם, אֲנִי חוֹמָה (שה״ש ח, י), לִמְסֹר נַפְשִׁי עַל קִדֻּשַׁת שְׁמְךָ. וְלֹא אֲנִי בִּלְבַד, אֶלָּא וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת (שה״ש ח, י), בְּנֵי בָנָיו חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה וְדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי חֲנַנְיָה בֶן תְּרַדְיוֹן וַחֲבֵרָיו, שֶׁיִּתְּנוּ נַפְשָׁם עַל קִדֻּשַׁת שְׁמְךָ. לְפִיכָךְ אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצְאַת שָׁלוֹם (שה״ש ח, י), שֶׁיָּצָא שָׁלוֹם מִן הַכִּבְשָׁן. אַתָּה מוֹצֵא תֵּרַח אָבִיו עוֹשֶׂה צְלָמִים הָיָה וְעוֹבֵד אוֹתָן, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וְגוֹ׳.

ג **וַיֹּאמֶר** ה׳ אֶל אַבְרָהָם לֶךְ לְךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שִׁמְעִי בַת וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ (תהלים מה, יא). שִׁמְעִי בַת וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ, זֶה אַבְרָהָם. וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ (תהלים מה, יא), זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה. וְאוֹמֵר: אִמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה וְגוֹ׳ (ירמיה ב, כז). וְיִתְאַו הַמֶּלֶךְ יָפְיֵךְ (תהלים מה, יב), זֶה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, וְהוּא חָפֵץ לְיַפּוֹתוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא. כִּי הוּא אֲדֹנַיִךְ וְהִשְׁתַּחֲוִי לוֹ (תהלים מה, יב).

אָמַר רַבִּי אָבִין, מָשָׁל לְצְלוֹחִית שֶׁל פַּלְיָטוֹן הַנְּתוּנָה בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְלֹא הָיָה אָדָם יוֹדֵעַ רֵיחָהּ. מֶה עָשׂוּ? נְטָלוּהָ וְטִלְטְלוּהָ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְהוֹדִיעוּ רֵיחָהּ בָּעוֹלָם. כָּךְ הָיָה אַבְרָהָם דָּר בְּתוֹךְ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וַאֲנִי אוֹדִיעַ טִבְעֲךָ בָּעוֹלָם. לֶךְ לְךָ, מַהוּ לֶךְ לְךָ, ל׳ שְׁלֹשִׁים, כ׳ עֶשְׂרִים, הֲרֵי עוֹלֶה בְּגִימַטְרִיָּא מֵאָה. רָמַז לוֹ, כְּשֶׁתִּהְיֶה בֶּן מֵאָה, תּוֹלִיד בֵּן כָּשֵׁר, הֲדָא הוּא דִכְתִיב, וְאַבְרָהָם בֶּן מְאַת שָׁנָה וְגוֹ׳ (בראשית כא, ה).

וְרַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, נְסָיוֹן הָרִאשׁוֹן כַּנְּסָיוֹן הָאַחֲרוֹן. נְסָיוֹן הָרִאשׁוֹן, בְּלֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ. נְסָיוֹן הָאַחֲרוֹן, בְּלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה (בראשית כב, ב). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, בֹּא וּרְאֵה חִבָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם לִפְנֵי בוֹרְאוֹ, שֶׁבֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים הִכִּיר בּוֹרְאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם וְגוֹ׳ (בראשית כו, ה), ע׳ שִׁבְעִים, ק׳ מֵאָה, ב׳ שְׁנַיִם, הֲרֵי מֵאָה וְשִׁבְעִים וּשְׁנַיִם, וְכָל יָמָיו שֶׁל אַבְרָהָם מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחָמֵשׁ, הָא לָמַדְתָּ, שֶׁבֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים הִכִּיר אֶת בּוֹרְאוֹ.

אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ, לֹא אָמַר לוֹ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, זוֹ נְסָיוֹן בְּתוֹךְ נְסָיוֹן. יֵשׁ אָדָם שֶׁהוֹלֵךְ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְאֵיזֶה מָקוֹם הוּא הוֹלֵךְ. מֶה עָשָׂה? נָטַל אֶת כֵּלָיו וְאֶת אִשְׁתּוֹ וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו. וְאֶעֶשְׂךָ, אֵין כְּתִיב וַאֲשִׂימְךָ, אֶלָּא וְאֶעֶשְׂךָ. אָמַר לוֹ: אוֹתְךָ אֲנִי בוֹרֵא בְּרִיָּה חֲדָשָׁה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ (בראשית א, ז), וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת וְגוֹ׳ (בראשית א, טז). אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא, אֵימָתַי עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אַבְרָהָם לְגוֹי גָּדוֹל, מִשֶּׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁכֵּן מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם: וּמִי גּוֹי גָּדוֹל וְגוֹ׳ (דברים ד, ח).

ד **וַאֲבָרֶכְךָ**, שֶׁאֲנִי בִּכְבוֹדִי מְבָרְכֶךָּ. וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ, שֶׁשְּׁמְךָ מִתְגַּדֵּל בָּעוֹלָם. וְהֱיֵה בְּרָכָה מַהוּ, שֶׁבִּרְכָתְךָ קוֹדֶמֶת לִבְרָכָתִי. בַּתְּחִלָּה אוֹמְרִים: מָגֵן אַבְרָהָם וְאַחַר כָּךְ מְחַיֵּה הַמֵּתִים. דָּבָר אַחֵר, וֶהֱיֵה בְּרָכָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִשָּׁעָה שֶׁבָּרָאתִי עוֹלָמִי, הָיִיתִי זָקוּק לְבָרֵךְ בְּרִיּוֹתַי. בֵּרַכְתִּי לְאָדָם וְחַוָּה, דִּכְתִיב: וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים (בראשית א, כח). לְנֹחַ וּבָנָיו, דִּכְתִיב: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בָּנָיו (בראשית ט, א). מִכָּאן וָאֵילַךְ אַתָּה הֱיֵה עָשׂוּי עַל הַבְּרָכוֹת.

כֵּיוָן שֶׁעָמַד יִצְחָק, בִּקֵּשׁ אַבְרָהָם לְבָרְכוֹ, צָפָה שֶׁעֵשָׂו יוֹצֵא יוֹצְאִין מִמֶּנּוּ וְלֹא בֵּרְכוֹ. אָמַר אַבְרָהָם, יָבֹא בַּעַל הָעוֹלָם וִיבָרֵךְ מִי שֶׁיִּרְצֶה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס, נָתַנוּ לְאָרִיס לְעָבְדוֹ וּלְשָׁמְרוֹ. הָיָה בְּתוֹךְ הַפַּרְדֵּס אִילָן שֶׁל סַם הַמָּוֶת דְּבֵקִים זֶה בָּזֶה. אָמַר הָאָרִיס, מָה אֶעֱשֶׂה? לְהַשְׁקוֹת אִילָן שֶׁל חַיִּים וּלְהָנִיחַ אֶת זֶה, אִי אֶפְשָׁר, שֶׁמַּיִם שֶׁזֶּה שׁוֹתֶה זֶה מֵינֵק מִמֶּנּוּ, אֶלָּא אַנִּיחַ אוֹתָם עַד שֶׁיָּבֹא בַּעַל הַפַּרְדֵּס וּמַה שֶּׁיִּרְצֶה יַעֲשֶׂה. כֵּן אַבְרָהָם אָמַר, שֶׁלֹּא לְבָרֵךְ אֶת יִצְחָק אִי אֶפְשָׁר, שֶׁעֵשָׂו יוֹצֵא מִמֶּנּוּ, אֶלָּא הֲרֵינִי מַנִּיחוֹ לְבַעַל הַבְּרָכָה עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַה שֶּׁיַּחְפֹּץ.

כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ אַבְרָהָם וְיִצְחָק, בֵּרַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ (בראשית לה, ט).

דָּבָר אַחֵר, וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ, אָמַר לוֹ: עָתִיד אֲנִי לְהַעֲמִיד מִבְּנֵי בָנֶיךָ שֵׁבֶט שֶׁמְּבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל, וְהוּ שֵׁבֶט לֵוִי. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּמִי מְבָרֵךְ לְאוֹתוֹ שֵׁבֶט? אָמַר לוֹ: מִשֶּׁהֵן מְבָרְכִין לְיִשְׂרָאֵל אֲנִי מְבָרֵךְ לְאוֹתוֹ שֵׁבֶט, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם (במדבר ו, כז). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה שֵׁבֶט לֵוִי מְבָרֵךְ אֶתְכֶם, וְלָעָתִיד לָבֹא אֲנִי בִכְבוֹדִי אֲבָרֵךְ אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה׳ נָוֵה צֶדֶק הַר הַקֹּדֶשׁ (ירמיה לא, כב).

ה **וַיְהִי** רָעָב בָּאָרֶץ. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה, וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל אַבְרָם. יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבִּקֵּשׁ לְנַסּוֹת אוֹתוֹ צַדִּיק לְהוֹדִיעַ מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים בָּעוֹלָם, מִיָּד בָּא רָעָב בָּעוֹלָם, שֶׁמָּצָא הֶרְעֵב בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמַר לְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ, הֲרֵי רָעָב בָּאָרֶץ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: לֹא הָיָה רָעָב כְּמוֹתוֹ בָּעוֹלָם. אָמַר לָהּ: מִצָּרִים זוֹ יְשִׁיבָתָהּ יָפָה נִלְךְ לְשָׁם, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סִפּוּק הַרְבֵּה לֶחֶם וּבְשָׂר. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָלְכוּ שְׁנֵיהֶם. כֵּינָן שֶׁהִגִּיעוּ לְפִילֵי שֶׁל מִצְרִים וְעָמְדוּ עַל הַיְאוֹר, רָאָה אַבְרָהָם אָבִינוּ בָּבוּאָה שֶׁל שָׂרָה בְּאוֹתוֹ נָהָר כַּחַמָּה זוֹרַחַת. מִכָּאן שָׁנוּ חֲכָמִים, שֶׁכָּל הַנָּשִׁים בִּכְּנֵי שָׂרָה כְּקוֹף בִּכְּנֵי אָדָם. אָמַר לָהּ: הִנֵּה נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת מַרְאֶה אָתְּ. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ אוֹתָהּ קֹדֶם לָכֵן כְּדֶרֶךְ הַנָּשִׁים. אָמַר לָהּ: מִצְרִיִּים שְׁטוּפִים בִּזְנוּת הֵן, דִּכְתִיב: אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם (יחזקאל כג, יט). אֶלָּא נוֹתֵן אֲנִי אוֹתְךָ בַּתֵּבָה וְנוֹעֵל בְּפָנֶיךָ, שֶׁמִּתְיָרֵא אֲנִי עַל עַצְמִי, וְהָיָה כִּי יִרְאוּ אֹתָךְ הַמִּצְרִים.

כֵּינָן שֶׁעָשׂוּ כָּךְ, בָּא לַעֲבֹר, נִתְקַבְּצוּ הַמּוֹכְסִין אָמְרוּ לוֹ: מָה אַתָּה טוֹעֵן בְּתוֹךְ הַתֵּבָה. אָמַר לָהֶן: שְׁעוֹרִין. אָמְרוּ לוֹ: אֵינָן אֶלָּא חִטִּין. אָמַר לָהֶם: טְלוּ מֶכֶס שֶׁל חִטִּין. אָמְרוּ לוֹ: הֵן פִּלְפְּלִין. אָמַר לָהֶן: טְלוּ מֶכֶס שֶׁל פִּלְפְּלִין. אָמְרוּ לוֹ: אֵינָן אֶלָּא זְהוּבִים. כֵּינָן שֶׁדְּחָקוּ עָלָיו, פָּתְחוּ אֶת הַתֵּבָה וְרָאוּ אוֹתָהּ כַּחַמָּה זוֹרַחַת. אָמְרוּ לוֹ: אֵין דֶּרֶךְ זוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ הֶדְיוֹט. וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שָׂרֵי פַרְעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל פַּרְעֹה. כֵּינָן שֶׁרָאָה אַבְרָהָם כָּךְ, הִתְחִיל בּוֹכֶה וּמִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זוֹ הִיא בְטָחוֹנִי שֶׁבָּטַחְתִּי בְּךָ, וְעַכְשָׁו עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ וְחַסְדֶּיךָ וְאַל תְּבִישֵׁנִי מִסִּבְרִי. וְאַף שָׂרָה צוֹוַחַת וְאוֹמֶרֶת: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲנִי לֹא הָיִיתִי יוֹדַעַת כְּלוּם, אֶלָּא כֵּינָן שֶׁאָמַר לִי שֶׁאָמַרְתָּ לוֹ לֵךְ לְךָ, הֶאֱמַנְתִּי לִדְבָרֶיךָ, וְעַכְשָׁו נִשְׁאַרְתִּי יְחִידָה מֵאָבִי וּמֵאִמִּי וּמִמּוֹלַדְתִּי, יָבֹא רָשָׁע זֶה וְיִתְעוֹלֵל בִּי, עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל וּלְמַעַן בְּטָחוֹנִי בִּדְבָרֶיךָ. אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חַיַּיִךְ, אֵין דָּבָר רָע נוֹגֵעַ בִּיךְ וּבְבַעְלֵיךְ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב, לֹא יְאֻנֶּה לַצַּדִּיק כָּל אָוֶן וּרְשָׁעִים מָלְאוּ רָע (משלי יב, כא).

וּפַרְעֹה וּבֵיתוֹ אֲנִי אֶעֱשֶׂה בָהֶן דֶּגְמָא, דִּכְתִיב: וַיְנַגַּע ה׳ אֶת פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת בֵּיתוֹ עַל דְּבַר שָׂרַי. מַהוּ עַל דְּבַר שָׂרַי? בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יָרַד מַלְאָךְ מִן הַשָּׁמַיִם וְשַׁרְבִיט בְּיָדוֹ, בָּא פַּרְעֹה לִשְׁלֹף מִנְעָלָהּ, הָיָה מַכֶּהוּ בְיָדוֹ. בָּא לִגַּע בִּבְגָדֶיהָ, הָיָה מַכֶּהוּ, וְהָיָה נִמְלָךְ הַמַּלְאָךְ בְּשָׂרָה עַל כָּל מַכָּה וּמַכָּה. מִנַּיִן? שֶׁכָּךְ כְּתִיב: עַל דְּבַר שָׂרַי. עַל דִּבּוּר שָׂרַי לֹא נֶאֱמַר, וְלֹא עַל עֶסֶק, וְלֹא עַל אוֹדוֹת, וְלֹא בַּעֲבוּר, וְלֹא בִּגְלַל, אֶלָּא עַל דְּבַר שָׂרַי. וְאִם אוֹמֶרֶת שָׂרַי שֶׁיִּלְקֶה, הָיָה מַכֶּהוּ. וְאִם אוֹמֶרֶת שֶׁיַּמְתִּין לוֹ קְמָעָה, הָיָה עוֹשֶׂה. וְאַף אַפַּרְכִין וְהַשָּׂרִים וְכָל בְּנֵי בֵיתוֹ לָקוּ עִמּוֹ, דִּכְתִיב: וַיְנַגַּע ה׳ אֶת פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים, מִכָּל נְגָעִים שֶׁבָּאוּ וְשֶׁעֲתִידִין לָבֹא עַל בְּנֵי אָדָם, בָּאוּ עָלָיו. וְאֶת בֵּיתוֹ, לְרַבּוֹת עֲבָדִים וּכְתָלִים וַעֲמוּדִים וְכֵלִים וְכָל דָּבָר, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: לֹא יְאֻנֶּה לַצַּדִּיק כָּל אָוֶן וּרְשָׁעִים מָלְאוּ רָע.

וְעַל אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה (תהלים צב, יג). כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא, לָמָּה נִמְשְׁלוּ הַצַּדִּיקִים כַּתָּמָר וְכָאֶרֶז? לוֹמַר לְךָ, אַתָּה מוֹצֵא כָּל הָאִילָנוֹת אֵין אָדָם יָכוֹל לִרְאוֹת מֵרָחוֹק. לָמָּה? לְפִי שֶׁהֵן קְצָרִים. אֲבָל הַתָּמָר וְהָאֶרֶז עַל יְדֵי שֶׁהֵן גְּבוֹהִין יוֹתֵר מִכָּל הָאִילָנוֹת וְנִרְאִין מֵרָחוֹק, הַכֹּל עוֹמְדִין תַּחְתֵּיהֶן וְנוֹשְׂאִין עֵינֵיהֶן לְקוֹמָתָן, לְפִיכָךְ נִמְשְׁלוּ הַצַּדִּיקִים לַתָּמָר וְלָאֶרֶז, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגְבִּיהָן בָּעוֹלָם. וְעוֹד, לָמָּה נִמְשְׁלוּ הַצַּדִּיקִים לַתָּמָר וּלְאֶרֶז? אַתָּה מוֹצֵא שְׁאָר אִילָנוֹת כָּל זְמַן שֶׁמַּזְקִינִים, נִקְצָצִין, וְנוֹטְעִין מִנֶּצֶר שֶׁלָּהֶן וּמֵיָּד הֵן גְּדֵלִין. וְהָאֶרֶז וְהַתָּמָר מִשֶּׁנִּקְצָצִין, מִי יוֹכֵל לַעֲלוֹת בִּמְקוֹמָן אֶלָּא אִם כֵּן בִּיגִיעָה גְּדוֹלָה לְשָׁנִים הַרְבֵּה. כָּךְ אִם אָבַד צַדִּיק מִן הָעוֹלָם, מִי יוֹכֵל לַעֲמֹד בִּמְקוֹמוֹ מִיָּד אֶלָּא לְשָׁנִים הַרְבֵּה, לְפִיכָךְ צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח.

ו **וַיְהִי** בִּימֵי אַמְרָפֶל. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר עֶרֶב פֶּסַח, כֵּיצַד אוֹכֵל פִּסְחוֹ? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: טוֹבֵל וְאוֹכֵל פִּסְחוֹ לָעֶרֶב. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: הַפּוֹרֵשׁ מִן הָעָרְלָה, כְּפוֹרֵשׁ מִן הַקֶּבֶר.

אָמַר לָהֶם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: חָבִיב הַגֵּר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִן אוֹתָן אֲכְלוֹסִין שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי. לָמָּה? שֶׁכָּל אוֹתָן אֲכְלוֹסִין אִלּוּלֵי שֶׁרָאוּ הַקּוֹלוֹת וְהַלַּפִּידִים וּבָרָקִים וְהָהָרִים רוֹעֲשִׁים וְקוֹל שׁוֹפָרוֹת, לֹא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם מַלְכוּת שָׁמַיִם. וְזֶה לֹא רָאָה אַחַד מִכֻּלָּם וּבָא וּמָשַׁל עַצְמוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְקִבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, יֵשׁ חָבִיב מִזֶּה.

מַעֲשֶׂה בְּאוּנְקְלוּס הַגֵּר שֶׁשָּׁאַל לְזָקֵן אֶחָד, מֶה חָבִיב הַגֵּר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּל חִבָּתוֹ כָּתַב בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֹהֵב גֵּר לָתֵת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה (דברים י, יח). אָמַר לוֹ: יַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא תָבַע מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לְלְבֹּשׁ (בראשית כח, כ). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, חָבִיב הַגֵּר שֶׁהִכְתִּיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּבוֹדוֹ עַל יְדֵי הַנְּבִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: לָמָּה תִהְיֶה כְּגֵר בָּאָרֶץ (ירמיה יד, ח). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי מְחַבֵּב אֶת הַגֵּרִים, וְהָרְשָׁעִים הַלָּלוּ בָּאִים לְהִזְדַּוֵּג לְאַבְרָהָם אָבִי הַגֵּרִים. אוֹי לָהֶם שֶׁסּוֹפָם לִפֹּל לְפָנָיו, הֲדָא הוּא דִכְתִיב, וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל. וּמִי הָיָה זֶה? נִמְרוֹד. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אַמְרָפֶל? עַל שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם, פּוֹל לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ.

ז **וַיְהִי** בִּימֵי אַמְרָפֶל. כָּךְ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא, חֶרֶב פָּתְחוּ רְשָׁעִים וְדָרְכוּ קַשְׁתָּם לְהַפִּיל עָנִי וְאֶבְיוֹן לִטְבוֹחַ יִשְׁרֵי דָרֶךְ, חַרְבָּם תָּבוֹא בְלִבָּם וְקַשְׁתוֹתָם תִּשָּׁבַרְנָה (תהלים לז, יד-טו). חֶרֶב פָּתְחוּ רְשָׁעִים, זֶה קַיִן שֶׁפָּתַח בַּהֲרִיגַת הֶבֶל אָחִיו קֹדֶם שֶׁנֶּהֱרג אָדָם בָּעוֹלָם. חַרְבָּם תָּבוֹא בְלִבָּם, זֶה לֶמֶךְ שֶׁהָרָגוֹ. דָּבָר אַחֵר, חֶרֶב פָּתְחוּ רְשָׁעִים, זֶה חָנוּן בֶּן נָחָשׁ. כֵּיצַד? כֵּינוֹן שֶׁמֵּת אָבִיו, וַיִּשְׁלַח דָּוִד לְנַחֲמוֹ בְּיַד עֲבָדָיו וְגוֹ׳ (ש״ב י, ב), וַיִּקַּח חָנוּן אֶת עַבְדֵי דָוִד וַיְגַלַּח אֶת חֲצִי זְקָנָם וַיִּכְרֹת אֶת מַדְוֵיהֶם בַּחֲצִי עַד שְׁתוֹתֵיהֶם וַיְשַׁלְּחֵם (ש״ב י, ד). מֵיָּד שָׁלַח חָנוּן לַאֲרַם נַהֲרַיִם וַיִּשְׂכֹּר מֵהֶם שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם אֶלֶף רֶכֶב, חוּץ מִן רַבֵּי רְבָבוֹת אֶכְלוּסִין שֶׁהָיוּ לוֹ וּבָאוּ וְחָנוּ כֻּלָּם בְּמָקוֹם אֶחָד. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רָשָׁע, בַּחֶרֶב פָּתַחְתָּ, חַרְבְּךָ תָּבֹא בְלִבָּךְ. עָמְדוּ יוֹאָב וַאֲבִישַׁי וְהָרְגוּ כֻּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגַּשׁ יוֹאָב וְהָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ לַמִּלְחָמָה בַּאֲרַם וַיָּנוּסוּ מִפָּנָיו (ש״ב י, יג).

דָּבָר אַחֵר, חֶרֶב פָּתְחוּ רְשָׁעִים, אֵלּוּ אַרְבָּעָה מְלָכִים אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו, שֶׁעֲדַיִן לֹא הָיְתָה מִלְחָמָה בָּעוֹלָם בָּאוּ אֵלּוּ וּפָתְחוּ בַּחֶרֶב וְעָשׂוּ מִלְחָמָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם פְּתַחְתֶּם בַּחֶרֶב לְהַפִּיל עָנִי וְאֶבְיוֹן, חַרְבָּם תָּבֹא בְלִבָּם. עָמַד אַבְרָהָם וַהֲרָגָם.

ח **וַיְהִי** בִּימֵי אַמְרָפֶל. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הַכּוֹתֵב כָּל נְכָסָיו לְעַבְדּוֹ בְּמַתָּנָה, מַהוּ שֶׁיֵּצֵא לְחֵרוּת? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַכּוֹתֵב כָּל נְכָסָיו לְעַבְדּוֹ, יָצָא לְחֵרוּת. וְאִם שִׁיֵּר קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא, לֹא יָצָא לְחֵרוּת. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לְעוֹלָם הוּא בַר חוֹרִין, עַד שֶׁיֹּאמַר כָּל נְכָסַי נְתוּנִין לְפִלּוֹנִי עַבְדִּי חוּץ מֵחֵפֶץ אֶחָד שֶׁבָּהֶן.

מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם, וְהָיָה לוֹ בֵּן אֶחָד יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כֵּינָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַן מִיתָתוֹ, כָּתַב כָּל נְכָסָיו שֶׁנָּתַן בְּמַתָּנָה לְעַבְדּוֹ, וְכָתַב לִבְנוֹ שֶׁיְּהֵא בּוֹרֵר לוֹ חֵפֶץ אֶחָד מִכָּל נְכָסָיו שֶׁנָּתַן בְּמַתָּנָה לְעַבְדּוֹ. כֵּינָן שֶׁמֵּת, כָּנַס הָעֶבֶד אֶת כָּל הַמָּמוֹן וְנָטַל אוֹתוֹ עִם כְּתַב הַמַּתָּנָה וּבָא לוֹ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לוֹ: מֵת אָבִיךָ וְכָתַב לִי דַּיְתֵיקֵי מִכָּל נְכָסָיו, בְּלִבַּד שֶׁתִּבְרֹר לְךָ חֵפֶץ אֶחָד מִן הַכֹּל. מֶה עָשָׂה הַבֵּן? הָלַךְ אֵצֶל רַבּוֹ וְסִפֵּר לוֹ הַמַּעֲשֶׂה. אָמַר לוֹ רַבּוֹ: אָבִיךָ חָכָם גָּדוֹל הָיָה וּבָקִי בְּדִינִין, אָמַר: אִם אַנִּיחַ כָּל נְכָסַי בְּיַד עַבְדִּי, הֲרֵי הוּא גּוֹנֵב אוֹתָן וּמַפְסִידָן, אֶלָּא אֲנִי כוֹתְבָן לוֹ בְּמַתָּנָה, כְּדֵי שֶׁיִּזְהֲרוּ בָּהֶן, וְיִהְיֶה בְּנִי בּוֹרֵר לְעַצְמוֹ חֵפֶץ אֶחָד מִן הַכֹּל. וְעַכְשָׁו לִכְשֶׁתֵּלֵךְ שְׂמוֹ לִבֵּית דִּין וְיוֹצִיא אוֹתוֹ דַּיְתֵיקִי, אֱמוֹר לִפְנֵי בֵּית דִּין: רַבּוֹתַי, כָּךְ צִוָּה אָבִי שֶׁאֲנִי בּוֹרֵר לְעַצְמִי חֵפֶץ אֶחָד מִכֹּל, אֵינִי חֵפֶץ בָּעוֹלָם אֶלָּא עֶבֶד זֶה, וְתִקְּנָה אֶת הַנְּכָסִים וְאֶת הָעֶבֶד. עָשָׂה כָּךְ. מָסְרוּ בֵּית דִּין בְּיָדוֹ אֶת הַנְּכָסִים וְאֶת הָעֶבֶד, שֶׁעֶבֶד שֶׁקָּנָה נְכָסִים, הָעֶבֶד וְהַנְּכָסִים שֶׁל רַבּוֹ. וּשְׁלֹמֹה אָמַר (קהלת ב, כו), כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה וְדַעַת, זֶה הָאָב. וְלַחוֹטֵא נָתַן עִנְיָן לֶאֱסֹף וְלִכְנֹס, זֶה הָעֶבֶד. לָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים, זֶה הַבֵּן,

לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁמֵּר מָמוֹנָן שֶׁל רְשָׁעִים לַצַּדִּיקִים. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חֲרִיצֵי מֶשִׁים תַּחֲרוּת בֵּין הַמְּלָכִים, כְּדֵי שֶׁיָּבֹא אַבְרָהָם וְיִטּוֹל מָמוֹנָן. מִנַּיִן? מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעִנְיַן וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל. עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת בֶּרַע, שֶׁהָיָה רַע לַשָּׁמַיִם וְלַבְּרִיּוֹת. בִּרְשַׁע, שֶׁנַּעֲשָׂה רָשָׁע. שִׁנְאָב, שֶׁהָיָה שׂוֹנֵא לָאָב שֶׁבַּשָּׁמַיִם. שֶׁמְּאֵבֶר, שֶׁאָמַר אֶעֱלֶה בָּאֵבֶר עַל בָּמֳתֵי עָב.

כָּל אֵלֶּה חָבְרוּ אֶל עֵמֶק הַשִּׂדִּים, שֶׁהָיְתָה מְנִיקָה אוֹתָן כְּשֵׁם שֶׁשָּׂדִים מְנִיקִין אֶת הַתִּינוֹק. הוּא יָם הַמֶּלַח, שֶׁבַּעֲוֹנָם נַעֲשָׂה אוֹתוֹ עֵמֶק לְמַיִם מְלוּחִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: אֶרֶץ פְּרִי לִמְלֵחָה (תהלים קז, לד), לָמָּה? מֵרָעַת יוֹשְׁבֵי בָהּ (תהלים קז, לד).

וַיַּשֵּׂבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל עֵין מִשְׁפָּט, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁכָּתוּב בּוֹ, מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית (ישעיה מו, י), עַל יְדֵי שֶׁעָתִיד מֹשֶׁה לִטּוֹל מִשְׁפָּטוֹ בְּקָדֵשׁ עַל יְדֵי הַמַּיִם, לְפִיכָךְ נִקְרָא מִקֹּדֶם עֵין מִשְׁפָּט. וַיַּכּוּ אֶת כָּל שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי, לְכַמָּה דוֹרוֹת נוֹלַד עֲמָלֵק.

ט **וַיְהִי** בִּימֵי אַמְרָפֶל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בְּךָ צָרְנוּ נְנַגֵּחַ בְּשִׁמְךָ נָבוּס קָמֵינוּ (תהלים מד, ו). אָמַר רַבִּי יִצְחָק: ב׳ שְׁנַיִם, כ׳ עֶשְׂרִים, אֵלּוּ כ״ב אוֹתִיּוֹת שֶׁבָּהֶם נִתְּנָה הַתּוֹרָה. אָמַר אַבְרָהָם: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִלּוּלֵי שֶׁשִּׁתַּפְתָּ כְּבוֹדְךָ עִמִּי וַעֲזַרְתָּנִי, מָה אָדָם אֶחָד כְּנֶגֶד תִּשְׁעָה מְלָכִים וְחֵילוֹתֵיהֶם?

אֶלָּא אַתָּה נוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ, אֵלֶּה בָּרֶכֶב וְאֵלֶּה בַּסּוּסִים, וַאֲנִי בְּשִׁמְךָ תָּרוּם קַרְנִי. מִנַּיִן? שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וַיֶּחֱלַק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וַיִּרְדְּפֵם עַד חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ, הַלַּיְלָה נֶחֱלַק מֵאֵלָיו. רַבִּי בִּנְיָמִין אָמַר: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, נִכְנַס בּוֹ כְּחוּט הַשַּׂעָרָה, הוּא חִלְקוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם: אַתָּה עָשִׂיתָ הֶרֶג בְּשׁוֹנְאַי מֵחֲצִי הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר, חַייֶךָ, אֲנִי אֶעֱשֶׂה הֶרֶג בְּשׁוֹנְאַי בָּנֶיךָ מֵחֲצִי הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר וּבְמִדָּה זוֹ אֲנִי פּוֹרַע לָהֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב, וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַה׳ הִכָּה כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׁבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכֹל בְּכוֹר בְּהֵמָה (שמות יב, כט). לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין, סִימָן נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, שֶׁכָּל מַה שֶּׁאֵרַע לוֹ אֵרַע לְבָנָיו. כֵּיצַד? בָּחַר בְּאַבְרָהָם מִכָּל בֵּית אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: אַתָּה הוּא ה׳ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם (נחמיה ט, ז). וּבָחַר בְּבָנָיו מִשִּׁבְעִים אֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַה׳ אֱלֹהֶיךָ וּבְךָ בָּחַר ה׳ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה (דברים יד, ב). לְאַבְרָהָם נֶאֱמַר לֶךְ לְךָ, וּלְבָנָיו נֶאֱמַר אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעָנִי מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִיזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֶל אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ (שמות ג, יז). לְאַבְרָהָם נֶאֱמַר: וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה וַאֲבָרְכָה

מְבָרְכֶךָ. וּלְבָנָיו נֶאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה׳. לְאַבְרָהָם נֶאֱמַר: וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל, וּלְבָנָיו נֶאֱמַר: וּמִי גּוֹי גָּדוֹל (דברים ד, ח). אַבְרָהָם כְּתִיב בּוֹ: אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם (יחזקאל לג, כד). וְיִשְׂרָאֵל: וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ (דה״א יז, כא). לְאַבְרָהָם נֶאֱמַר: וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ. וּלְבָנָיו כֵּיוָן שֶׁשָּׁבוּ לְמִצְרַיִם, וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ (בראשית מג, א). אַבְרָהָם עַל יְדֵי הָרָעָב יָרַד לְמִצְרַיִם, וְאַף בָּנָיו עַל יְדֵי הָרָעָב יָרְדוּ לְמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרְדוּ אֲחֵי יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בָּר מִמִּצְרָיִם (בראשית מב, ג). אַבְרָהָם כְּשֶׁיָּרַד נִזְדַּוְּגוּ לוֹ הַמִּצְרִים, וַיִּרְאוּ הַמִּצְרִים אֶת הָאִשָּׁה כִּי יָפָה הִיא מְאֹד (בראשית יב, יד). אַף לְבָנָיו, הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ (שמות א, י).

אַבְרָהָם נִזְדַּוְּגוּ לוֹ אַרְבָּעָה מְלָכִים, אַף לְיִשְׂרָאֵל עֲתִידִין כָּל הַמְּלָכִים לְהִתְרוֹגֵשׁ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ רִיק (תהלים ב, א). וְאוֹמֵר: יִתְיַצְּבוּ מַלְכֵי אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ יָחַד עַל ה׳ וְעַל מְשִׁיחוֹ (תהלים ב, ב). מָה אַבְרָהָם יָצָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִלְחַם בְּשׁוֹנְאָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יַרְדְּ יִתֵּם כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ (ישעיה מא, ב), אַף כָּךְ עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצָא ה׳ וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב (זכריה יד, ג).

י אַתָּה הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דִּבֶּר ה׳ אֶל אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל תִּירָא אַבְרָם. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָעוֹלָה עַל מֶה הָיְתָה בָּאָה? כָּךְ שָׁנָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: הָעוֹלָה הָיְתָה בָּאָה עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה וְעַל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר: עַל הָרְהוּר הַלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה וַיִּשְׁלַח אִיּוֹב וַיְקַדְּשֵׁם וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְהֶעֱלָה עֹלוֹת מִסְפַּר כֻּלָּם כִּי אָמַר אִיּוֹב אוּלַי חָטְאוּ בָנַי וּבֵרְכוּ אֱלֹהִים בִּלְבָבָם כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב כָּל הַיָּמִים (איוב א, ה).

אַתָּה מוֹצֵא אַבְרָהָם הָיָה מְהַרְהֵר אַחַר מִדַּת הַדִּין, וּמָה הָיָה אוֹמֵר? אָמַר רַבִּי לֵוִי, אָמַר, כְּמְרֻמֶּה אֲנִי שֶׁקִּבַּלְתִּי כָּל שְׂכָרִי בָּעוֹלָם הַזֶּה. עֲזָרַנִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּאוֹתָם הַמְּלָכִים וְהִצִּילַנִי מִן הַכִּבְשָׁן. כְּבָר קִבַּלְתִּי שְׂכָרִי וְשׁוּב אֵין לִי שָׂכָר בָּעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כֵּינָן שֶׁהִרְהַרְתָּ אַחַר מַעֲשַׂי, עוֹלָה אַתָּה בְּאוֹתָם הַמְּלָכִים וְהִצִּילַנִי מִן הַכִּבְשָׁן. כְּבָר קִבַּלְתִּי שְׂכָרִי וְשׁוּב אֵין לִי שָׂכָר בָּעוֹלָם הַבָּא. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: כֵּינָן שֶׁהִרְהַרְתָּ אַחַר מַעֲשַׂי, עוֹלָה אַתָּה צָרִיךְ. לְפִיכָךְ, וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ (בראשית כב, ב). אָמַר רַבִּי יִצְחָק: הָיָה בִּלְבּוֹ הוֹגֶה לַעֲנָה מָרָה, אָמַר, שֶׁמָּא הַלָּלוּ שֶׁהָרַגְתִּי הָיָה בָּהֶם צַדִּיקִים? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הַלָּלוּ שֶׁהָרַגְתָּ, קוֹצִים בִּעַרְתָּ מִלְּפָנַי וְאֵין לְךָ עָוֹן בְּדָבָר זֶה, אֶלָּא שָׂכָר אַתָּה נוֹטֵל עֲלֵיהֶם, שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד מִכָּאן וּלְהַבָּא.

יא אַתָּה הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דִּבֶּר ה׳. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, יִצְפֹּן לַיְשָׁרִים תּוּשִׁיָּה מָגֵן לְהֹלְכֵי תֹם (משלי ב, ז). מַהוּ יִצְפֹּן לַיְשָׁרִים תּוּשִׁיָּה? עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם צָפַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַתּוֹרָה, עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם וְקִיְּמָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי (בראשית כו, ה).

אָמַר רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, תְּשַׁע מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים דּוֹר קִפֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁבִיל לִתֵּן הַמִּילָה לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר (תהלים קה, ח). וַהֲרֵי לֹא נִתְּנָה אֶלָּא לְעֶשְׂרִים דּוֹר, מֵאָדָם עַד נֹחַ עֲשָׂרָה, מִנֹּחַ עַד אַבְרָהָם עֲשָׂרָה, הֲרֵי עֶשְׂרִים וְנִתְּנָה לְאַבְרָהָם. וְרַבִּי יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, תְּשַׁע מֵאוֹת שִׁבְעִים וְאַרְבָּעָה דּוֹר קִפֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁבִיל לִתֵּן תּוֹרָה לְדוֹר הַמִּדְבָּר עַל שֶׁהָיוּ יְשָׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יִצְפֹּן לַיְשָׁרִים תּוּשִׁיָּה,

רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר אַף עֵרוּבֵי תַבְשִׁילִין שָׁמַר אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר: עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה עָסַקְתָּ בְּתוֹרָתִי, חַייֶּיךָ שֶׁאֲנִי מָגֵן לָךְ. כְּשֵׁם שֶׁהַמָּגֵן אוֹחֵז הַחֶרֶב אֲפִלּוּ זוֹרְקִים בּוֹ חִצִּים וַאֲבָנִים הַמָּגֵן מְקַבְּלָם, כָּךְ אֲנִי מָגֵן לָךְ. וְלֹא לְךָ בִּלְבַד, אֶלָּא אַף לְבָנֶיךָ אִם יִהְיוּ עוֹסְקִין בְּתוֹרָתִי כְּשֵׁם שֶׁעָסַקְתָּ אַתָּה, כָּךְ אֲנִי נַעֲשֶׂה לָהֶם כְּמָגֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: אִמְרַת ה׳ צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ (ש״ב כב, לא). לְכָךְ נֶאֱמַר: מָגֵן לְהֹלְכֵי תֹם.

יב אַתָּה הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, רָשָׁע עֹשֶׂה פְּעֻלַּת שָׁקֶר וְזֹרֵעַ צְדָקָה שְׂכַר אֱמֶת (משלי יא, יח). רָשָׁע עֹשֶׂה פְּעֻלַּת שָׁקֶר, זֶה נִמְרוֹד הָרָשָׁע, שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה צְלָמִים וּמַטְעֶה הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנִּמְשְׁלָה עֲבוֹדָה זָרָה לַשֶּׁקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: נִבְעַר כָּל אָדָם מִדַּעַת הֹבִישׁ כָּל צוֹרֵף מִפֶּסֶל כִּי שֶׁקֶר נָסְכּוֹ וְלֹא רוּחַ בָּם (ירמיה י, יד). וְזֹרֵעַ צְדָקָה שְׂכַר אֱמֶת, זֶה אַבְרָהָם שֶׁזָּרַע צְדָקָה וְהָיָה מַאֲכִיל עוֹבְרִים וְשָׁבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּטַּע אֶשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא שָׁם בְּשֵׁם ה׳ אֵל עוֹלָם (בראשית כא, לג).

לְאַחַר שֶׁהָיָה מַאֲכִילָן וּמַשְׁקָן, הָיוּ מְבָרְכִין אוֹתוֹ. וְאָמַר לָהֶם: לִי אַתֶּן מְבָרְכִין? בָּרְכוּ לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁנּוֹתֵן לְכָל הַבְּרִיּוֹת אֹכֶל וּמַשְׁקֶה וְנוֹתֵן בָּהֶם רוּחַ. וְהָיוּ אוֹמְרִים לוֹ: הֵיכָן הוּא? אָמַר לָהֶם: שַׁלִּיט בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, וּמֵמִית וּמְחַיֶּה, מוֹחֵץ וְרוֹפֵא, צָר אֶת הָעֻבָּר בְּמֵעֵי אִמּוֹ וּמוֹצִיאוֹ לָאֲוִיר הָעוֹלָם, מְגַדֵּל צְמָחִים וְאִילָנוֹת, מוֹרִיד שְׁאוֹל וְיָעַל. כֵּיוָן שֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִין כָּךְ, הָיוּ שׁוֹאֲלִין כִּיצַד נְבָרֵךְ אוֹתוֹ וּמַחֲזִיקִין לוֹ טוֹבָה. הָיָה אוֹמֵר לָהֶם, אִמְרוּ: בָּרוּךְ ה׳ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד, בָּרוּךְ נוֹתֵן לֶחֶם וּמָזוֹן לְכָל בָּשָׂר, וְהָיָה מְלַמְּדָם בְּרָכוֹת וּצְדָקוֹת.

הוּא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן (בראשית יב, ה). אָמַר רַבִּי אַלְכְּסַנְדְּרִי, אִלְמָלֵא נִתְכַּנְּסוּ כָּל הַבְּרִיּוֹת לַעֲשׂוֹת יַתּוּשׁ אֶחָד, אֵין יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹת. וּמַהוּ הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ, שֶׁהָיָה מְלַמְּדָן יִרְאַת שָׁמַיִם וּמוֹרָה לָהֶן אֶת הַתּוֹרָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה זָרַעְתָּ אֶת הַצְּדָקָה וְהוֹדַעְתָּנִי בָּעוֹלָם, שָׂכָר אַתָּה נוֹטֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד.

יג מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן? וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו. וְכִי אָחִיו הָיָה? אֶלָּא רְאֵה עֲנָוְתָנוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, אַחַר אוֹתָהּ מְרִיבָה שֶׁכָּתוּב וַיְהִי רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי מִקְנֵה לוֹט (בראשית יג, ח), אַף עַל פִּי כֵן הָיָה קוֹרֵא אוֹתוֹ אָחִיו, דִּכְתִיב: כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ. וַיֶּרֶק אֶת חֲנִיכָיו, שֶׁנָּטַל כֶּסֶף וְזָהָב וְחִפָּה אוֹתָן. אָמַר לָהֶן: הֱיוּ יוֹדְעִין שֶׁלַּמִּלְחָמָה אָנוּ יוֹצְאִין, אַל תִּתְּנוּ עֵינֵיכֶם בְּכֶסֶף וְזָהָב, חֲרֵי כָּל זֹאת שֶׁלָּכֶם. וְאֵין וַיֶּרֶק אֶלָּא זָהָב, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וְאָבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ (תהלים סח, יד).

דָּבָר אַחֵר, וַיֶּרֶק, מְלַמֵּד שֶׁהוֹרִיקָן בִּדְבָרָיו. אָמַר לָהֶן, מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא (דברים כ, ח) מִן הָעֲוֹנוֹת, וְרַךְ הַלֵּבָב (דברים כ, ח). מִן מַעֲשִׂים רָעִים שֶׁעָשָׂה, יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס וְגוֹ' (דברים כ, ח). כֵּינָן שֶׁאָמַר לָהֶם כָּךְ, הֵרִיקָן אֶחָד אֶחָד רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן, וְלֹא נִשְׁתַּיֵּר עִמּוֹ אֶלָּא אֱלִיעֶזֶר. מִנַּיִן אַתָּה לָמֵד? א' אֶחָד, ל' שְׁלֹשִׁים, י' עֶשְׂרָה, ע' שִׁבְעִים, ז' שִׁבְעָה, ר' מָאתַיִם, חֲרֵי שְׁמֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? וַיְרַדֵּף, וְלָא כְתִיב וַיְרִדְפוּ.

עַד דָּן, כֵּינָן שֶׁהִגִּיעַ אוֹתוֹ צַדִּיק לְדָן, תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ. רָאָה שֶׁעֲתִידִין בְּנֵי בָנָיו לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה בְּדָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּשֶׂם אֶת הָאֶחָד בְּבֵית אֵל וְאֶת הָאֶחָד נָתַן בְּדָן (מלכים א יב, כט). שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שְׁנֵי דְבָרִים מַכִּין לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם. וְאֵלּוּ הֵן: עֲבוֹדָה זָרָה, וְהַנּוֹטֵעַ עֵרֶב שְׁבִיעִית חַיָּב וּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית חַיָּב. כָּךְ עֲבוֹדָה זָרָה מַכָּה לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. הֵיאַךְ? עַד עַכְשָׁו לֹא עָמַד יָרְבָעָם שֶׁעָשָׂה אֶת הָעֶגֶל וְהֶעֱמִידוֹ בְּדָן, וַיִּגֹּם. וַיִּרְדְּפֵם עַד חוֹבָה, חָזְרוּ עַל כָּל הַמְּקוֹמוֹת וְלֹא מָצִינוּ שׁוּם מָקוֹם שֶׁשָּׁמוּ חוֹבָה, לְלַמֶּדְךָ שֶׁדָּן נִקְרָא חוֹבָה מֵרֹאשׁ עַל הָעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁעֲתִידָה לַעֲמֹד שָׁם.

וַיָּשֶׁב אֶת כָּל הָרְכֻשׁ, וְגַם אֶת לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב, וְגַם אֶת הַנָּשִׁים. וְגַם, לְרַבּוֹת כָּל כְּלֵי תַשְׁמִישׁוֹ, אֲפִלּוּ שְׁוֵה פְרוּטָה. וַיֵּצֵא מֶלֶךְ סְדֹם לִקְרָאתוֹ וְגוֹ' הוּא עֶמֶק הַמֶּלֶךְ, מִן אוֹתָהּ שָׁעָה נִקְרָא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ. וְאֵי זֶה מֶלֶךְ, זֶה אַבְרָהָם שֶׁנִּצַּח אֶת כָּל הַמְּלָכִים וְחִילוֹתֵיהֶם. וְעָלָיו נֶאֱמַר, נְאֻם ה' לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ (תהלים קי, א).

כֵּינָן שֶׁיָּצָא מֶלֶךְ סְדוֹם, אָמַר לוֹ: תֵּן לִי הַנֶּפֶשׁ, שֶׁאַתָּה הִצַּלְתָּנִי מִן הֲרִיגַת אוֹתָן מְלָכִים, שֶׁאִלּוּ הָרְגוּ אוֹתִי, הָיוּ נוֹטְלִין נַפְשִׁי וְאֶת מָמוֹנִי, טוֹל לְךָ אֶת מָמוֹנִי, שֶׁהִצַּלְתָּנִי. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִשְׁבַּע אַבְרָהָם וְאָמַר לוֹ: הֲרִימֹתִי יָדִי אֶל ה'. וְאֵין הֲרָמָה אֶלָּא לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶם יְמִינוֹ וּשְׁמֹאלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחֵי הָעוֹלָם (דניאל יב, ז). אִם מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ נַעַל, לָמָּה? שֶׁהִבְטִיחָנִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא יַעְשִׁירֵנִי, שֶׁכָּךְ אָמַר לִי, וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וְהְיֵה בְּרָכָה. אִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת אַבְרָם. וְאֶתְמְהָה,

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַתָּה אָמַרְתָּ אִם מִחוּט, אֲנִי מְטַהֵר אֶת בָּנֶיךָ בַּמִּזְבֵּחַ שֶׁתְּהֵא מַקֶּפֶת בְּחוּט שֶׁל סִקְרָא. כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ, הַמִּזְבֵּחַ הָיָה מַקֶּף בְּחוּט שֶׁל סִקְרָא. וְעוֹד, בִּשְׂכָר שֶׁאָמַרְתָּ אִם מִחוּט, אֲנִי אֶתֵּן לְבָנֶיךָ מִצְוַת חוּטִין שֶׁל מִצְוַת פְּתִיל תְּכֵלֶת. אָמַרְתָּ עַד שְׂרוֹךְ נַעַל, אֲנִי נוֹתֵן לְבָנֶיךָ מִצְוַת יְבָמָה וַחֲלִיצָה, וְחָלְצָה נַעֲלוֹ. וּבִזְכוּת שֶׁאָמַרְתָּ נַעַל, אֲנִי נוֹתֵן לְבָנֶיךָ מִצְוַת אֲכִילַת פֶּסַח, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם וְגוֹ' (שמות יב, יא). וְעוֹד, אֲנִי נִפְרָע מֵעֶשֶׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי (תהלים ס, י). וְעוֹד, אֲנִי מְשַׁבֵּחַ בָּנֶיךָ בּוֹ בַּלָּשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: מַה יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים (שה"ש ז, ב). אַתָּה מָאַסְתָּ שְׂכַר בָּשָׂר וָדָם, שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד מִכָּאן וּלְהַבָּא.

יד בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל תִּירָא. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אָז דִּבַּרְתָּ בְחָזוֹן לַחֲסִידֶיךָ וַתֹּאמֶר שִׁוִּיתִי עֵזֶר עַל גִּבּוֹר הֲרִימוֹתִי בָחוּר מֵעָם (תהלים פט, כ).

אָז דִּבַּרְתָּ בְחָזוֹן לַחֲסִידֶיךָ, זֶה אַבְרָהָם. שִׁוִּיתִי עֵזֶר, שֶׁעָזְרוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמְּלָכִים. הֲרִימוֹתִי בָחוּר מֵעָם, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אַתָּה הוּא ה' הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ וְגוֹ' (נחמיה ט, ז). וֶהֱוֵי, אַל תִּירָא אַבְרָם.

טו אַל תִּירָא אַבְרָם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה (משלי כח, יד). וְכֵן כְּתִיב: חָכָם יָרֵא וְסָר מֵרָע וּכְסִיל מִתְעַבֵּר וּבוֹטֵחַ (משלי יד, טז). אַל תְּהִי קוֹרֵא אֶלָּא חָכָם וְסָר מֵרָע,

יָרֵא, זֶה אַבְרָהָם שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ אַל תִּירָא. מִמִּי הָיָה מִתְיָרֵא, מִשֵּׁם בֶּן נֹחַ שֶׁהָרַג אֶת בְּנוֹ, וְעֵילָם שְׁלֹשִׁים בָּנִים הָיוּ לוֹ, וּכְתִיב: בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר (בראשית י, כב) וַהֲרָגוֹ, וְהָיָה מִתְיָרֵא לוֹמַר שֶׁהָרַגְתִּי בְנוֹ שֶׁל צַדִּיק, עַכְשָׁו יִקַּלְנִי וְאָמוּת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַל תִּירָא, לֹא דַּיֶּיךָ שֶׁלֹּא יִקַּלְלְךָ אֶלָּא יֵצֵא לִקְרָאתְךָ בְּדוֹרוֹן וּמְבָרְכְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמַלְכִּי צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם וְגוֹ', וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר וְגוֹ', וּבָרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צָרֶיךָ. מַהוּ מִגֵּן? מְגַנְּנָא עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמְסָרָן בְּיָדָךְ. וְהָיָה אַבְרָהָם נוֹטֵל עָפָר וְזוֹרֵק עֲלֵיהֶן וְנַעֲשׂוּ חִצִּים וּקְשָׁתוֹת וּרְמָחִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ, יִרְדְּפֵם יַעֲבֹר שָׁלוֹם (ישעיה מא, ב-ג).

אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה אַתֶּם מִתְיָרְאִין מִן הָעֲוֹנוֹת, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁאֵין בּוֹ יֵצֶר הָרַע, אַתֶּם מִתְפַּחֲדִין עַל הַטּוּב הַצָּפוּן לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אַשְׁרֵי יִשְׂרָאֵל וּבְקִשׁוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֶת דָּוִד מַלְכָּם וּפָחֲדוּ אֶל ה' וְאֶל טוּבוֹ (הושע ג, ה). וּמַהוּ טוּבוֹ, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנוֹן (דברים ג, כה). הַבְּרָכָה מִצִּיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה' מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלָיִם (תהלים קכח, ה). הַטַּל מִבְּרָךְ מִצִּיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּטַל חֶרְמוֹן וְגוֹ'

(תהלים קלג, ג). עֵזֶר מִצִּיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ מִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ (תהלים כ, ג). יְשׁוּעָה מִצִּיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל (תהלים יד, ז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לָעוֹלָם הַבָּא אֲנִי מְבָרֵךְ אֶתְכֶם מִצִּיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה׳ מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (תהלים קלד, ג). וַאֲנִי אֲבָרֵךְ אֶת צִיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה׳ נְוֵה צֶדֶק הַר הַקֹּדֶשׁ (ירמיה לא, כב). אָמֵן.

טז **וַיְהִי** אַבְרָם בֶּן תִּשְׁעִים וְגוֹ׳. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ שֶׁיְּהֵא מֻתָּר לְרַפֹּאת מַכָּתוֹ בַּשַּׁבָּת? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, כָּל סְפֵק נְפָשׁוֹת דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, וּמִילָה וּרְפוּאָתָהּ דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי, רְאֵה כַּמָּה חֲבִיבָה מִצְוַת מִילָה שֶׁהִיא דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, דִּכְתִיב: וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוֹל (ויקרא יב, ג), אֲפִלּוּ בַּשַּׁבָּת. וּמִילָה סַכָּנַת נֶפֶשׁ הִיא, לְפִיכָךְ הֻתַּר לְרַפֹּאתָהּ בַּשַּׁבָּת.

וּכְשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים, הִתְחִיל תָּמֵהַּ. אָמַר, עַד עַכְשָׁו אֲנִי תָּמִים, אִם אֲנִי מָל אֶהְיֶה חָסֵר. חָמֵשׁ עָרְלוֹת הֵן, אַרְבַּע בָּאָדָם וְאֶחָד בְּאֵילָן. עָרְלַת הָאֹזֶן כְּתִיב בָּהּ הִנֵּה עֲרֵלָה אָזְנָם (ירמיה ו, י). עָרְלַת הַלֵּב, דִּכְתִיב: וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם (דברים י, טז). עָרְלַת לָשׁוֹן, דִּכְתִיב: עֲרַל שְׂפָתָיִם (שמות ו, יב). עָרְלַת בָּשָׂר, דִּכְתִיב: וּמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם (בראשית יז, יא). אִם אָמוּל אֶחָד מֵאֵלּוּ, נִמְצֵאתִי חָסֵר מֵאֲבָרַי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מָה אַתָּה סָבוּר שֶׁאַתָּה תָּמִים שָׁלֵם, אַתָּה חָסֵר מֵחֲמִשָּׁה אֲבָרִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עַד שֶׁלֹּא תָּמוּל, הָיָה שִׁמְךָ אַבְרָם, א׳ אֶחָד, ב׳ שְׁנַיִם, ר׳ מָאתַיִם, מ׳ אַרְבָּעִים, הֲרֵי מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁלִשָּׁה. וּמִנַּיִן אֲבָרִים שֶׁבָּאָדָם מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה, מוּל וֶהְיֵה תָמִים. כְּשֶׁמָּל, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא יִקָּרֵא עוֹד שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אַבְרָהָם. הוֹסִיף לוֹ ה׳, חֲמִשָּׁה, מִנַּיִן רַמ״ח אֲבָרִים. לְפִיכָךְ וֶהְיֵה תָמִים.

יז **הִתְהַלֵּךְ** לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ (תהלים יח, לא). מַהוּ תָּמִים? שֶׁחִבֵּב אֶת הַמִּילָה. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, גְּדוֹלָה מִצְוַת מִילָה שֶׁשְּׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה בְּרִיתוֹת נִכְרְתוּ עָלֶיהָ מִן הַפְּסוּקִין הַמְפֹרָשִׁין.

וְהָיָה יוֹשֵׁב אַבְרָהָם וְתָמֵהַּ הֵיאַךְ יִמּוֹל. כֵּינָן שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל פָּנָיו. כֵּינָן שֶׁנָּפַל עַל פָּנָיו, רָמַז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאוֹתוֹ מָקוֹם וַעֲקָצוֹ עַקָּרֶב, וְנִמְצָא מָהוּל. מִנַּיִן? מִן מַה שֶּׁכָּתוּב, וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ, הֲרֵי אַתָּה מָהוּל. וּכְתִיב: בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם. מָל לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא נִמּוֹל.

מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאוֹהֵב שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁהָיָה רוֹצֶה לְשַׁדֵּךְ בִּתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, וְהָיָה מִתְבַּיֵּשׁ וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ הֵיאַךְ יוּכַל לְסַפֵּר, אִם לְסַפֵּר בִּלְשׁוֹנוֹ, אִם עַל יְדֵי אַחֵר. הֵבִין הַמֶּלֶךְ מַה בְּלִבּוֹ. אָמַר לוֹ: יָדַעְתִּי מָה אַתָּה רוֹצֶה, הֲרֵי בִּתִּי לְתוֹךְ בֵּיתֶךָ. כָּךְ אַבְרָהָם, כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ, נִתְבַּיֵּשׁ וְנָפַל עַל פָּנָיו, בִּנְפִילָתוֹ נִמְצָא שֶׁהוּא מָהוּל. אָמַר לוֹ: הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ. הֲדָא הוּא דִכְתִיב, אִמְרַת ה׳ צְרוּפָה (תהלים יח, לא), שֶׁצָּרַף אֶת זַרְעוֹ בִּבְרִית מִילָה, לְפִיכָךְ מָגֵן הוּא לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן חוֹסִין בּוֹ. וְלָמָּה

לֹא נִמּוֹל אֶלָּא לְבֶן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה, לְלַמֵּד לַגֵּרִים שֶׁאִם בִּקֵּשׁ אָדָם לְהִתְגַּיֵּר, לֹא יְהֵא אוֹמֵר זָקֵן אֲנִי וְהֵיאַךְ אֲנִי מִתְגַּיֵּר, יִלְמֹד מֵאַבְרָהָם שֶׁמָּל בֶּן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה, לְכָךְ לֹא מָל אֶלָּא בֶּן תִּשְׁעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה.

יח **וַיְהִי** אַבְרָם בֶּן תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתֵשַׁע שָׁנִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יָפְיָפִיתְ מִבְּנֵי אָדָם הוּצַק חֵן בְּשִׂפְתוֹתָיִךְ עַל כֵּן בֵּרַכְךָ אֱלֹהִים לְעוֹלָם, חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל יָרֵךְ גִּבּוֹר הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ (תהלים מה, ג-ד). כְּנֶגֶד מִי אֲמָרוּהוּ בְּנֵי קֹרַח הַמִּזְמוֹר הַזֶּה? לֹא אֲמָרוּהוּ אֶלָּא כְּנֶגֶד אַבְרָהָם. יָפְיָפִיתָ, מִבָּנָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן. וּמִי הָיוּ בָּנָיו שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן? שֵׁת קֵינָן מַהֲלַלְאֵל יֶרֶד חֲנוֹךְ מְתוּשֶׁלַח לֶמֶךְ נֹחַ וּבָנָיו. וּמִנַּיִן שֶׁנִּקְרְאוּ בְּנֵי נֹחַ בְּנֵי אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים (בראשית ו, ב). הוּצַק חֵן בְּשִׂפְתוֹתָיִךְ, כְּשֶׁאָמַרְתָּ לְמֶלֶךְ סְדוֹם אִם מִחוּט וְגוֹ׳, עַל כֵּן בֵּרַכְךָ אֱלֹהִים לְעוֹלָם. הִנֵּה לִי גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי כָּל אֲשֶׁר עָשִׂיתָ וְכָל מַה שֶּׁנִּשְׁתַּבַּחְתָּ, שֶׁיֵּרְדְתָּ עַל קְרֻשַּׁת שְׁמִי לְתוֹךְ הַכִּבְשָׁן וְנִתְנַסִּיתָ בַּעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת וְרַדַפְתָּ אַחַר הַמְּלָכִים וְנִשְׁתַּבַּחְתָּ בָּעוֹלָם, מִכָּאן וָאֵילָךְ אִם אַתָּה מְבַקֵּשׁ לְהוֹדִיעַ גְּבוּרָתְךָ בָּעוֹלָם, חֲגוֹר חַרְבְּךָ עַל יָרֵךְ גִּבּוֹר, תֵּן אֶת הַמִּילָה בֵּין יֵרֵכֶיךָ, וְהוּא הוֹדְךָ וַהֲדָרֶךָ.

וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מֵהֵיכָן יִמּוֹל. רָמַז לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רֶמֶז, אָמַר לוֹ: וְאַרְאֶה אוֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד, מִמָּקוֹם שֶׁאַתָּה פָּרֶה וְרָבֶה, אַתָּה צָרִיךְ לָמוֹל. בַּר קַפָּרָא אָמַר, אַבְרָהָם דָּרַשׁ מִקַּל וָחֹמֶר, אָמַר, הָאֵילָנוֹת מֵהֵיכָן חַיָּבִין בָּעָרְלָה? מִמָּקוֹם שֶׁעוֹשִׂין פֵּרוֹת, אַף אֲנִי מִמָּקוֹם שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה פֵּרוֹת אֲנִי צָרִיךְ לָמוֹל.

יט **וְאֶתְּנָה** בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: סוֹד ה׳ לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם (תהלים כה, יד). אֵי זֶה הוּא סוֹד שֶׁגִּלָּה לִירֵאָיו, זוֹ הַמִּילָה, שֶׁלֹּא גִלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִסְטוֹרִין שֶׁל מִילָה אֶלָּא לְאַבְרָהָם. סוֹד ה׳ לִירֵאָיו, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ: כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה. מַהוּ סוֹד? ס׳ שִׁשִּׁים, ו׳ שִׁשָּׁה, ד׳ אַרְבָּעָה, הֲרֵי

שִׁבְעִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֲנִי מַעֲמִיד מִמְּךָ שִׁבְעִים שֶׁנֶּאֱמַר: בִּשְׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיְמָה (דברים י, כב) וַאֲנִי מַעֲמִיד מֵהֶם שִׁבְעִים זְקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר יב, טז). וַאֲנִי מַעֲמִיד מִמְּךָ מֹשֶׁה שֶׁיְּהֶגֶּה אֶת הַתּוֹרָה בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן, לְפִיכָךְ כְּתִיב: סוֹד ה׳ לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, כְּשֶׁבָּרָאתִי עוֹלָמִי הָיִיתִי מְגַלְגֵּל בְּעֶשְׂרִים דּוֹר בִּשְׁבִילְךָ עַד שֶׁתָּבוֹא וְתִטּוֹל אֶת הַמִּילָה. עַכְשָׁו אִם אֵין אַתָּה נוֹטֵל אֶת הַמִּילָה, אֲנִי אֵל שַׁדַּי, אֲנִי אוֹמֵר לָעוֹלָם דַּי עַד כָּאן וַאֲנִי מַחֲזִירוֹ לְתֹהוּ וָבֹהוּ.

כ **וַיִּפֹּל** אַבְרָם עַל פָּנָיו. עַד שֶׁלֹּא מָל, כָּל זְמַן שֶׁהָיְתָה הַשְּׁכִינָה מְדַבֶּרֶת עִמּוֹ, הָיָה נוֹפֵל. מִשֶּׁמָּל, הָיָה מֵסִיחַ עִמּוֹ וְהָיָה עוֹמֵד, וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי ה׳. וְלֹא עוֹד אֶלָּא הָיָה נִגְלֶה עָלָיו וְהוּא יוֹשֵׁב, וַיֵּרָא אֵלָיו ה׳ בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא וְגוֹ׳.

חֲבִיבָה הַמִּילָה, שֶׁנִּשְׁבַּע ה׳ לְאַבְרָהָם, שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא מָהוּל אֵינוֹ יוֹרֵד לְגֵיהִנֹּם, בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה׳ אֶת אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר. וּמִי יֵרֵד לְשָׁם? רְאֵה מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? אֶת הַקֵּנִי וְאֶת הַקְּנִזִּי וְגוֹ׳, לָמָּה? שֶׁכֻּלָּם עֲרֵלִים. וְכֵן יֶחְזְקֵאל רָאָה אֶת הָעֲרֵלִים יוֹרְדִין בָּהּ, בֶּן אָדָם נְהֵה עַל הֲמוֹן מִצְרַיִם וְהוֹרִידֵהוּ אוֹתָהּ וּבְנוֹת גּוֹיִם אַדִּירִים אֶל אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת אֶת יוֹרְדֵי בוֹר, מִמִּי נָעַמְתָּ רְדָה וְהָשְׁכְּבָה אֶת עֲרֵלִים וְגוֹ׳, שָׁם אַשּׁוּר וְכָל קְהָלָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתָיו כֻּלָּם חֲלָלִים הַנֹּפְלִים בֶּחָרֶב, אֲשֶׁר נָתְנוּ קִבְרֹתֶיהָ וְגוֹ׳, שָׁם מֶשֶׁךְ תֻּבַל וְכָל הֲמוֹנָהּ סְבִיבוֹתָיו קִבְרוֹתֶיהָ כֻּלָּם עֲרֵלִים וְגוֹ׳, שָׁמָּה נְסִיכֵי צָפוֹן וְגוֹ׳ (יחזקאל לב, יח-ל).

וְכֵן יְשַׁעְיָה אוֹמֵר, לָכֵן הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעֲרָה פִיהָ לִבְלִי חֹק (ישעיה ה, יד), לְמִי שֶׁאֵין בּוֹ בְּרִית מִילָה. וּמְנַיִן שֶׁהִיא נִקְרֵאת חֹק? וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם (תהלים קה, י). אֲבָל הַכּוֹפְרִים וּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּפְרוּ בָּהּ׳ וְהָלְכוּ בְּחֻקּוֹת הַגּוֹיִם וְהֵן מוּלִין, ה׳ מוֹשִׁךְ לָהֶן עָרְלָה וְנוֹפְלִין לְגֵיהִנֹּם, שֶׁלַּח יָדָיו בִּשְׁלֹמָיו חִלֵּל בְּרִיתוֹ (תהלים נה, כא).

שָׁאַל אַגְרִיפַּס הַמֶּלֶךְ אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְכִי מֵאַחַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חִבֵּב אֶת הַמִּילָה, לָמָּה לֹא נִתְנָהּ בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת? אָמַר לוֹ: לְקֻדָּם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת הִזְהִיר עָלֶיהָ, וַעֲתָּה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְגוֹ׳ (שמות יט, ה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה (ירמיה לג, כה) זוֹ בְּרִית מִילָה.

מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן? הֲלוֹא רָאִיתָ מָה הָעָם הַזֶּה דִּבְּרוּ לֵאמֹר שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר ה׳ בָּהֶם וַיִּמְאָסֵם וְאֶת עַמִּי יִנְאָצוּן מִהְיוֹת עוֹד גּוֹי לְפָנֵיהֶם מַהוּ. כָּךְ רָאָה הֵיאַךְ הָיוּ מַכְעִיסִין אֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם לִפְנֵי ה׳ שֶׁאַף הַכַּהֲנִים הַמַּקְרִיבִים אֶת הַקָּרְבָּנוֹת הָיוּ עֲרֵלִים, בַּהֲבִיאָכֶם בְּנֵי נֵכָר עֲרֵלֵי לֵב וְעַרְלֵי בָשָׂר לִהְיוֹת בְּמִקְדָּשִׁי לְחַלְּלוֹ אֶת בֵּיתִי בְּהַקְרִיבְכֶם אֶת לַחְמִי חֵלֶב וָדָם וַיָּפֵרוּ אֶת בְּרִיתִי אֶל כָּל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם (יחזקאל מד, ז). וּכְתִיב: כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹקִים כָּל בֶּן נֵכָר עֲרֵל לֵב וְעֶרֶל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי לְכָל בֶּן נֵכָר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (יחזקאל מד, ט).

וְאַף מַלְכֵי בֵּית דָּוִד בִּטְּלוּ אֶת הַמִּילָה, שֶׁהָרֵי יְהוֹיָקִים מָשַׁךְ לוֹ עָרְלָה וְיֵתֶר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים וְכָל תּוֹעֲבוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְהַנִּמְצָא עָלָיו (דה״ב לו, ח). מַה נִּמְצָא עָלָיו שֶׁמָּשַׁךְ לוֹ עָרְלָה. וְיֵשׁ אוֹמֵר, שֶׁכָּתַב כְּתֹבֶת קַעֲקַע בִּבְשָׂרוֹ, הֲרֵי לָמַדְנוּ שֶׁהַכֹּהֲנִים וְהַמְּלָכִים בִּטְּלוּ אֶת הַמִּילָה. אָמַר ה׳, אֲנִי אָמַרְתִּי לְאַהֲרֹן וּלְדָוִד שֶׁזַּרְעָם קַיָּם לְפָנַי לְעוֹלָם, הֲלֹא לָכֶם לָדַעַת כִּי ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נָתַן מַמְלָכָה לְדָוִיד עַל יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם לוֹ וּלְבָנָיו בְּרִית מֶלַח (דה״ב יג, ה). וְכֵן לְאַהֲרֹן נִשְׁבַּעְתִּי בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הִיא לְפָנַי ה׳ (במדבר יח, יט), וְהֵן מְבַטְּלִין בְּרִית מִילָה. אָמַר לוֹ ה׳ לַנָּבִיא, לֵךְ אֱמוֹר לָהֶן, כֹּה אָמַר ה׳ אִם תָּפֵרוּ אֶת בְּרִיתִי הַיּוֹם וְאֶת בְּרִיתִי הַלָּיְלָה וּלְבִלְתִּי הֱיוֹת יוֹמָם וָלָיְלָה בְּעִתָּם, גַּם בְּרִיתִי תֵּפַר אֶת דָּוִד עַבְדִּי מִהְיוֹת לוֹ בֵן מֹלֵךְ עַל כִּסְאוֹ וְאֶת הַלְוִיִּם הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתָי (ירמיה לג כ, כא). כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל כָּךְ, אָמְרוּ חֲבֵרֵי שִׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר ה׳ בָּהֶם וַיִּמְאָסֵם (ירמיה לג, כד). אָמַר לוֹ ה׳: הֲלֹא רָאִיתָ מָה הָעָם הַזֶּה דִּבְּרוּ לֵאמֹר שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת וְגוֹ׳. אָמַר, אֵימָתַי מְאַסְתִּים? בְּשָׁעָה שֶׁבִּטְּלוּ פָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרָיו, כֹּה אָמַר ה׳ אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה וְגוֹ׳. לָמָּה? שֶׁאֵין עֶרֶל עוֹמֵד לְפָנַי לָעָתִיד לָבוֹא, עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי עֻזֵּךְ צִיּוֹן לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא בָךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא (ישעיה נב, א). אָמֵן וְכֵן יְהִי רָצוֹן.

וירא

א **יְלַמְּדֵנוּ** רַבֵּנוּ כַּמָּה בְּרָכוֹת מִתְפַּלֵּל אָדָם בְּכָל יוֹם? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: בְּכָל יוֹם מִתְפַּלֵּל אָדָם שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. וְלָמָּה שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, כְּנֶגֶד שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה פְּעָמִים שֶׁהָאָבוֹת כְּתוּבִין בַּתּוֹרָה. הָרִאשׁוֹן שֶׁבָּהֶם, וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב (בראשית נ, כד), וְהָאַחֲרוֹן, וַיֹּאמֶר ה׳ אֵלַי זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב (דברים לד, ד). וְאִם יֹאמַר לְךָ אָדָם הֲרֵי הֵן תִּשַׁע עֶשְׂרֵה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ וְגוֹ׳ (בראשית כח, יד), אֱמוֹר לוֹ, אֵין זֶה מִן הַמִּנְיָן, שֶׁאֵין יַעֲקֹב נִמְנָה עִמָּהֶן. וְרַבִּי

יוֹחָנָן אָמַר, כְּנֶגֶד שְׁמוֹנָה עָשָׂר צִוּוּיִים שֶׁבְּמִשְׁכָּן שֶׁהֵן בְּסוֹף סֵפֶר וְאֵלֶּה שְׁמוֹת וְהֵן כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה, שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה פְּעָמִים. וְרַבִּי סִימוֹן אָמַר, כְּנֶגֶד שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה חֲלִיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָדָם מִתְפַּלֵּל וְכוֹרֵעַ, צָרִיךְ שֶׁיְּכָרַע עַד שֶׁיִּתְפַּקְּקוּ כָּל חֲלִיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל עַצְמֹתַי תֹּאמַרְנָה, ה׳ מִי כָמוֹךָ (תהלים לה, י).

וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אָמַר, כְּנֶגֶד שְׁמוֹנָה עָשָׂר מִזְמוֹרִים שֶׁמִּראשׁ סֵפֶר תְּהִלִּים עַד יַעַנְךָ ה׳ בְּיוֹם צָרָה, לוֹמַר תִּעָנֶה בִּתְפִלָּתְךָ, לְכָךְ נֶאֱמַר יַעַנְךָ ה׳ בְּיוֹם צָרָה, וּלְכָךְ נֶאֱמַר בְּסוֹף שְׁמוֹנָה עָשָׂר מִזְמוֹרִים יַעַנְךָ ה׳. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, כְּנֶגֶד שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה אַזְכָּרוֹת שֶׁאָמַר דָּוִד בְּהָבוּ לַה׳ בְּנֵי אֵלִים (תהלים לה, כט).

וְלָמָּה מִתְפַּלְּלִין עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע בְּתַעֲנִיּוֹת? כְּנֶגֶד עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע רְנָנוֹת שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה בְּשָׁעָה שֶׁהִכְנִיס אֶת הָאָרוֹן לְבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים בְּתַעֲנִיתוֹ. וְלָמָּה מִתְפַּלְּלִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה תֵּשַׁע בְּרָכוֹת? אָמַר רָבָא בַּר חָנִינָא, כְּנֶגֶד תֵּשַׁע אַזְכָּרוֹת שֶׁאָמְרָה חַנָּה בִּתְפִלָּתָהּ מִן וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה וָאֵילַךְ (ש״א א, ב).

אַתָּה מוֹצֵא שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה מִתְפַּלְּלִין בְּכָל יוֹם וְאֵינָן כֻּלָּן לִשְׁבָחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶלָּא שֶׁלֹּשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת. וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת, כֻּלָּן לְצָרְכּוֹ שֶׁל אָדָם. וּלְפִיכָךְ אֵין מִתְפַּלְּלִין בַּשַּׁבָּת שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה, שֶׁאִם יִהְיֶה לוֹ חוֹלֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, נִזְכָּר בְּרוֹפֵא חוֹלִי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְהוּא מֵצֵר, וְהַשַּׁבָּת נִתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל לְקָדֵשָׁה לְעֹנֶג וְלִמְנוּחָה וְלֹא לְצַעַר, לְכָךְ מִתְפַּלֵּל שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת וְהַמְּנוּחָה בָּאֶמְצַע. וּלְפִיכָךְ אָמַר דָּוִד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ (תהלים קיט, קסד), אִלּוּ שֶׁבַע בְּרָכוֹת שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בַּשַּׁבָּת. וְאֵיזֶה? זֶה יוֹם אֶחָד הַמְיֻחָד וְהַמְּנוּחָה שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (שמות כ, ח), לְקַדְּשׁוֹ בְּכָל דָּבָר, אֲפִלּוּ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר.

אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, וֶוּוי זְהִירִין בִּתְפִלָּה, שֶׁאֵין מִדָּה אַחֶרֶת עָמָה הֵימֶנָּה וְהִיא גְּדוֹלָה מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: לָמָּה לִי רֹב זִבְחֵיכֶם וְגוֹ׳, כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי, לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת שָׁוְא קְטֹרֶת וְגוֹ׳, חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי וְגוֹ׳, וּבְפָרְשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם וְגוֹ׳ גַּם כִּי תַרְבּוּ תְפִלָּה וְגוֹ׳ (ישעיה א, יא-טו), מִכָּלָּ שֶׁהִיא גְּדוֹלָה מִן הַקָּרְבָּנוֹת. וַאֲפִלּוּ אֵין אָדָם כְּדַאי לַעֲנוֹת בִּתְפִלָּתוֹ וְלַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִמּוֹ, כֵּיוָן שֶׁמִּתְפַּלֵּל וּמַרְבֶּה בְּתַחֲנוּנִים, אֲנִי עוֹשֶׂה חֶסֶד עִמּוֹ, שֶׁכָּךְ כְּתִיב בּוֹ כָּל אָרְחוֹת ה׳ חֶסֶד וֶאֱמֶת (תהלים כה, י), הֶקְדַּמְתִּי חֶסֶד לֶאֱמֶת וְצֶדֶק לְמִשְׁפָּט, שֶׁנֶּאֱמַר: צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאֶךָ וְגוֹ׳ (תהלים פט, טו).

אָמַר רַבִּי שִׁמְלַאי: תֵּדַע שֶׁכָּל דְּרָכָיו חֶסֶד, שֶׁהֲרֵי בִּתְחִלַּת הַתּוֹרָה קִשֵּׁט אֶת הַכַּלָּה, דִּכְתִיב וַיְבָרֶךְ ה׳ אֱלֹהִים אֶת הַצֹּאן וְגוֹ׳ (בראשית ב, כב), שֶׁכֵּן בִּכְרֵכֵי הַיָּם קוֹרִין לַכַּלָּה בּוֹנָה. וּבְסוֹפָהּ, קָבַר אֶת הַמֵּת, וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי (דברים לד, ו). וּבְאֶמְצָעִיתָהּ, בִּקֵּר אֶת הַחוֹלֶה. כֵּיוָן שֶׁמָּל אַבְרָהָם, בָּא הוּא וּפָמַלְיָא שֶׁלּוֹ וּבִקְּרוֹ, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעִנְיָן וַיֵּרָא אֵלָיו ה׳.

ב **רַבִּי** בְּרַכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי פָּתַח, וַתִּתֶּן לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וימינך [וִימִינְךָ] תִּסְעָדֵנִי וְעַנְוָתְךָ תַּרְבֵּנִי (תהלים יח, לו). כֵּיוָן שֶׁנִּגְלָה עָלָיו, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹמֵד וְאַבְרָהָם יוֹשֵׁב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא יֹשֵׁב. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַל תִּתְמַהּ, שֶׁאַף לְבָנֶיךָ אֲנִי עוֹשֶׂה כֵּן כְּשֶׁיִּהְיוּ יוֹשְׁבִין בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וַאֲנִי נִצָּב עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל (תהלים פב, א).

בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, כְּשֶׁהַתַּלְמִיד חוֹלֶה וְהָרַב הוֹלֵךְ לְבַקְּרוֹ, הַתַּלְמִידִים מְהַלְּכִין תְּחִלָּה וְאוֹמְרִים שְׁלִיחוּת הָרַב לְבֵיתוֹ שֶׁל חוֹלֶה לוֹמַר שֶׁהָרַב מְבַקֵּשׁ לְבַקְּרוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, כְּשֶׁמָּל אַבְרָהָם וְהָיָה מִצְטַעֵר מִן הַמִּילָה, אָמַר לַמַּלְאָכִים לֵילֵךְ לְבַקְּרוֹ. עַד שֶׁהַמַּלְאָכִים הוֹלְכִין, קָדָמָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֵלָיו ה׳, וְאַחַר כָּךְ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא. יֵשׁ עָנָיו גָּדוֹל מִזֶּה?

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת, בְּשִׁבְעָה מְקוֹמוֹת הִשְׁוָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַצְמוֹ עִם הַבְּרִיּוֹת הַנִּמּוֹכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדוֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד (דברים י, יז). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר וְגוֹ׳. וְאוֹמֵר: כִּי רָם ה׳ וְשָׁפָל יִרְאֶה וְגָבֹהַּ וְגוֹ׳ (תהלים קלח, ו). וְאוֹמֵר: כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ וְגוֹ׳ (תהלים קלח, ו). וְאוֹמֵר: כֹּה אָמַר ה׳ הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְגוֹ׳ (ישעיה סו, א). וּכְתִיב וְאֶל זֶה אַבִּיט אֶל עָנִי וּנְכֵה רוּחַ וְחָרֵד עַל דְּבָרִי (תהלים סו, ב). וְאוֹמֵר: ה׳ מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ (תהלים י, טז). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? תַּאֲוַת עֲנָוִים שָׁמַעְתָּ ה׳. וְאוֹמֵר: שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו (תהלים סח, ה). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן אַלְמָנוֹת. וְאוֹמֵר: עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם, עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים וְגוֹ׳ (תהלים קמו, ו-ז). וְאוֹמֵר: יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד (תהלים קמו, ט).

כֵּיוָן שֶׁמָּל אַבְרָהָם, נִגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ לְבַקְּרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֵלָיו ה׳.

רַבִּי יִצְחָק נַפְחָא פָּתַח, מִזֶּבַח אֲדָמָה וְגוֹ׳ (שמות כ, כד). וְאוֹמֵר: בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ (שמות כ, כד). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמָה מִי שֶׁהָיָה זוֹבֵחַ עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים אֲנִי נִגְלֶה עָלָיו לְבָרְכוֹ, אַבְרָהָם שֶׁזָּבַח אֶת עַצְמוֹ לְפָנַי עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, לְכָךְ נֶאֱמַר וַיֵּרָא אֵלָיו ה׳. אָמַר רַבִּי אָחָא, בֹּא וּרְאֵה שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּחַ בְּאַבְרָהָם, שֶׁבְּיוֹם שֶׁמָּל אֶת עַצְמוֹ, מָל יִשְׁמָעֵאל וְאֶת כָּל אַנְשֵׁי בֵיתוֹ וְהָיָה הַדָּם מְנַשֵּׁף. וְכַמָּה הָיוּ יְלִידֵי בֵיתוֹ, שְׁמֹנָה

עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת. מִקָּנַת כַּסְפּוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּקְהֵ אַבְרָהָם אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְגוֹ', וּכְתִיב בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל וְגוֹ', וְכָל אַנְשֵׁי בֵיתוֹ וְגוֹ', עַד שֶׁהֶעֱמִיד אַבְרָהָם מִן הָעֲרָלוֹת גִּבְעָה, וְנָהָר שֶׁל דָּם יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ.

וְאָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת: בּוֹאוּ וּנְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה. אָמְרוּ לוֹ: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מָה אֱנוֹשׁ וַתֵּדָעֵהוּ בֶּן אָדָם וַתְּחַשְּׁבֵהוּ. אַתָּה הוֹלֵךְ לִמְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת לִמְקוֹם שֶׁל דָּם וְשֶׁל שֶׁקֶץ וְסִרְיוּת. אָמַר לָהֶם: חַיֵּיכֶם, עֶרֶב עָלַי אוֹתוֹ דָּם שֶׁל עֲרָלוֹת מִמּוֹר וּלְבוֹנָה. וְכֵן שְׁלֹמֹה אוֹמֵר: עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים אֵלֶךְ לִי אֶל הַר הַמּוֹר (שה"ש ד, ו). זֶה אַבְרָהָם שֶׁנִּקְרָא מוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: מֹר וַאֲהָלוֹת קְצִיעוֹת כָּל בִּגְדֹתֶיךָ (תהלים מה, ט).

ג **בְּאֵלַנֵי** מַמְרֵא. וְלָמָּה בְּאֵלַנֵי מַמְרֵא? יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵינוֹ מְקַפֵּחַ שָׂכָר שֶׁל כָּל בְּרִיָּה. שְׁלֹשָׁה אוֹהֲבִים הָיוּ לְאַבְרָהָם: עָנֵר אֶשְׁכּוֹל וּמַמְרֵא. וְכֵינָן שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיְּמוֹל, הָלַךְ לָקַחַת מֵהֶם עֵצָה. הָלַךְ אֵצֶל עָנֵר, אָמַר: כָּךְ וְכָךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ: עָנֵר: בַּעַל מוּם רוֹצֶה אַתָּה לַעֲשׂוֹתְךָ שֶׁיִּהְיוּ קְרוֹבֶיהָן שֶׁל הַמְּלָכִים שֶׁהָרַגְתָּ בָּאִין וְהוֹרְגִין אוֹתְךָ וְאֵין אַתָּה יָכוֹל לִבְרֹחַ מִפְּנֵיהֶם? הִנִּיחוֹ וְהָלַךְ אֵצֶל אֶשְׁכֹּל, אָמַר לוֹ: כָּךְ וְכָךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ אֶשְׁכּוֹל: אַתָּה זָקֵן, אִם אַתָּה תָּמוּל יֵצֵא מִמְּךָ דָּם הַרְבֵּה וְלֹא תוּכַל לִסְבֹּל וְתָמוּת. הִנִּיחוֹ וְהָלַךְ אֵצֶל מַמְרֵא, אָמַר לוֹ: כָּךְ וְכָךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מַה תִּיַּעֲצֵנִי? אָמַר לוֹ מַמְרֵא: בַּדָּבָר הַזֶּה אַתָּה מְבַקֵּשׁ עֵצָה, הֲלֹא הוּא שֶׁהִצִּילְךָ מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ וְעָשָׂה לְךָ כָּל הַנִּסִּים, וְהוֹצִיאֲךָ מִן הַמְּלָכִים, וְאִלּוּלֵי כֹּחוֹ וּגְבוּרָתוֹ הָיוּ הוֹרְגִין אוֹתְךָ, וְהִצִּיל רַמ"ח אֵבָרִים שֶׁבְּךָ, וּמְקֻצָּת אֵבֶר אֶחָד אַתָּה מְבַקֵּשׁ עֵצָה, עֲשֵׂה כְּמִצְוָתוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ, אַתָּה שֶׁנָּתַתָּ עֵצָה שֶׁיִּמּוֹל, אֵינִי נִגְלֶה אֲלֵיהֶם אֶלָּא בִּתְחוּמְךָ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא.

וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם, מַהוּ כְּחֹם הַיּוֹם? הִרְתִּיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹתוֹ הַיּוֹם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹבְרִים וְשָׁבִים בָּאִים וְיֵלֵךְ אַבְרָהָם וְיִצְטַעֵר לְהַכְנִיסָם לְכַלְכְּלָם.

דָּבָר אַחֵר, עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם, זֶה יוֹם הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל זֵדִים וְכָל עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר ה' צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף (מלאכי ג, יט).

וְנָסוּ הַצְּלָלִים, שֶׁאֵין בּוֹ צֵל לָרְשָׁעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵין חֹשֶׁךְ וְאֵין צַלְמָוֶת לְהִסָּתֵר שָׁם פֹּעֲלֵי אָוֶן (איוב לד, כב).

אֵלֶךְ לִי אֶל הַר הַמּוֹר, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין בּוֹ מוֹר. וְאֶל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה, זוֹ יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִין בְּמִנְחוֹתֵיהֶם לְבוֹנָה.

ד **וַיִּשָּׂא** עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם. הִתְחִיל דַּם הַמִּילָה לְטַפְטֵף. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בִּשְׂכַר חַיֶּיךָ, שֶׁבְּזְכוּתְךָ אֲנִי אָחוּס עַל בָּנֶיךָ בִּשְׁנֵי דָמִים וְאֶפְרַע מִשּׁוֹנְאֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמַיִךְ (יחזקאל טז, ו), שְׁנֵי דָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי, זֶה דַּם פֶּסַח. וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי, זֶה דַּם הַמִּילָה.

וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בִּשְׂכַר שְׁלֹשׁ רִיצוֹת שֶׁרַצְתָּ, אֲנִי אָרוּץ לִפְנֵי בָנֶיךָ שָׁלֹשׁ רִיצוֹת בִּשְׁעַת מַתַּן תּוֹרָה. וְאֵלּוּ הֵן שָׁלֹשׁ רִיצוֹת שֶׁל אַבְרָהָם, וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם, וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם, וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ. מַה פָּרַע לְבָנָיו, בְּסִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמַר, ה' מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן (דברים לג, ב).

אַתָּה אָמַרְתָּ לָהֶן יֵקַח, אֲנִי נוֹתֵן לִבָּנֶיךָ מִצְוַת פֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה (שמות יב, ג). אַתָּה אָמַרְתָּ לָהֶן נָא, אֲנִי נוֹתֵן לִבָּנֶיךָ מִצְוַת פֶּסַח, אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא (שמות יב, ט). אַתָּה אָמַרְתָּ מְעַט, אֲנִי אֲגָרֵשׁ אֶת שׁוֹנְאֵיהֶן מְעַט מְעַט, שֶׁנֶּאֱמַר: מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ (שמות כג, ל). אַתָּה אָמַרְתָּ מַיִם, אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם בְּאֵר מַיִם בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: עָלִי בְאֵר (במדבר כא, יז). אַתָּה אָמַרְתָּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם, אֲנִי אֶרְחָצֵם מִכָּל טֻמְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם רָחַץ אֲדֹנָי אֶת צֹאַת בְּנוֹת צִיּוֹן (ישעיה ד, ד). אַתָּה אָמַרְתָּ וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ, אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם מִצְוַת סֻכָּה, דִּכְתִיב: צְאוּ הֶהָר וְהָבִיאוּ עֲלֵי זַיִת וַעֲלֵי עֵץ שֶׁמֶן וַעֲלֵי הֲדַס וְגוֹ' (נחמיה ח, טו). אַתָּה אָמַרְתָּ וְאֶקְחָה פַּת לֶחֶם, אֲנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם (שמות טז, ד). אַתָּה לָקַחְתָּ חֶמְאָה וְחָלָב, אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן (דברים לב, יד).

מִכָּאן שָׁנוּ חֲכָמִים, שֶׁהַצַּדִּיקִים אוֹמְרִים מְעַט וְעוֹשִׂין הַרְבֵּה, שֶׁאָמַר לָהֶן אַבְרָהָם וְאֶקְחָה פַּת לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם, וּבְאַחֲרוֹנָה עָשָׂה לָהֶן שְׁלֹשָׁה שְׁוָרִים וְתִשַּׁע סְאִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה וְגוֹ', מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים כְּמַשְׁמָעָן, קֶמַח שָׁלֹשׁ הֲרֵי שֵׁשׁ, סֹלֶת שָׁלֹשׁ הֲרֵי תֵּשַׁע.

וּמִנַּיִן שָׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה שְׁוָרִים? דִּכְתִיב וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רַךְ וָטוֹב. בֶּן אֶחָד, בָּקָר שְׁנַיִם, רַךְ שְׁלֹשָׁה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: וָטוֹב אַרְבָּעָה.

אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְיִשְׂרָאֵל מְעַט וְעָשָׂה הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ וְגוֹ', וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי (בראשית טו, יג-יד), לֹא אָמַר לוֹ אֶלָּא בְּדָלֶ"ת וְנוּ"ן. לַסּוֹף נִפְרַע מֵהֶן בְּע"ב אוֹתִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי וְגוֹ' (דברים ד, לד). אָמַר רַבִּי יוּדָן, מִלָּבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי עַד מוֹרָאִים גְּדוֹלִים, ע"ב אוֹתִיּוֹת הוּא.

וּמִנַּיִן שֶׁהָרְשָׁעִים אוֹמְרִים הַרְבֵּה וַאֲפִלּוּ מְעַט אֵינָן עוֹשִׂין? שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּעֶפְרוֹן שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם, הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָךְ וְגוֹ' (בראשית כג, כג), וְלַסּוֹף אָמַר אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה הִיא? מַה דְּלָא הַוְיָא שַׁוְיָא,

דְּאָמַר רַבִּי חֲנַנְיָה כָּל שְׁקָלִים הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה סְלָעִים, וְשֶׁבַּנְּבִיאִים לִיטְרִין, וְשֶׁבַּכְּתוּבִים קַנְטָרִין, בַּר מִשְׁקְלֵי עֶפְרוֹן דְּאִנּוּן קַנְטָרִין, דִּכְתִיב: בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת קָבֶר.

ה וה' אָמַר הַמְכַסֶּה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הַמְתַרְגֵּם בַּתּוֹרָה מַהוּ שֶׁיְּהֵא מִסְתַּכֵּל בְּסֵפֶר תּוֹרָה וּמְתַרְגֵּם? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: הַמְתַרְגֵּם אָסוּר לוֹ לְהִסְתַּכֵּל בְּסֵפֶר תּוֹרָה וּלְתַרְגֵּם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ תַּרְגּוּם כָּתוּב בַּתּוֹרָה. וְהַקּוֹרֵא אָסוּר לִתֵּן עֵינָיו חוּץ לַתּוֹרָה, שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתּוֹרָה אֶלָּא בִּכְתָב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָתַבְתִּי עַל הַלֻּחֹת אֶת הַדְּבָרִים (שמות לד, א), וְאָסוּר לְמְתַרְגֵּם בָּרַבִּים לִתֵּן עֵינָיו בַּתּוֹרָה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן פָּזִי: מִקְרָא מָלֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּתָב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה (שמות לד, א), חֲרִי תַּרְגּוּם שֶׁנִּתַּן עַל פֶּה.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן, כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת יִשְׂרָאֵל. עַל יְדֵי מָה? עַל יְדֵי כְּתָב לְךָ וְעַל יְדֵי עַל פֶּה. אִם קַיַּמְתָּ מַה שֶּׁבִּכְתָב בִּכְתָב וּמַה שֶּׁבְּעַל פֶּה, עַל פֶּה, כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית. וְאִם שִׁנִּיתָ מַה שֶּׁבִּכְתָב עַל פֶּה וּמַה שֶּׁבְּעַל פֶּה בִּכְתָב, לֹא כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם: בְּקֹשׁ מֹשֶׁה שֶׁתְּהֵא הַמִּשְׁנָה אַף הִיא בִּכְתָב, וְצָפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֻמּוֹת עֲתִידִין לְתַרְגֵּם אֶת הַתּוֹרָה וְלִהְיוֹת קוֹרְאִין אוֹתָהּ יְוָנִית, וְהֵן אוֹמְרִין אָנוּ הֵן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: אֶכְתּוֹב לוֹ רֻבֵּי תוֹרָתִי (הושע ה, יב), וְאִם כֵּן, כְּמוֹ זָר נֶחְשָׁבוּ (הושע ה, יב). וְכָל כָּךְ לָמָּה? מִפְּנֵי שֶׁהַמִּשְׁנָה הִיא מִסְטוֹרִין שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹסֵר מִסְטוֹרִין שֶׁלּוֹ אֶלָּא לַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: סוֹד ה' לִירֵאָיו (תהלים כה, יד). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁהִכְעִיסוּ הַסְּדוֹמִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבִקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָפְכָן, לֹא נִמְלַךְ אֶלָּא בְּאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' אָמַר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה. .

וּכְתִיב: וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם (משלי ג, ד), שֶׁאֵין לְךָ אָדָם שֶׁהוּא חָבִיב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְאֵינוֹ חָבִיב לִפְנֵי פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ, וּכְשֶׁהוּא חָבִיב לִפְנֵי בְּנֵי פַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ אֵינוֹ חָבִיב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. וְהַצַּדִּיקִים הֵן חֲבִיבִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהֵן חֲבִיבִין לִפְנֵי הַמַּלְאָכִים וְלִפְנֵי הַבְּרִיּוֹת. מִנַּיִן? שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא כְּשֶׁהָיָה הַמַּלְאָךְ בָּא אֵצֶל דָּנִיֵּאל הָיָה קוֹרֵא אוֹתוֹ אִישׁ חֲמוּדוֹת שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וַיֹּאמֶר אֵלַי דָּנִיֵּאל אִישׁ חֲמֻדוֹת הָבֵן בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ וַעֲמֹד עַל עָמְדֶךָ כִּי עַתָּה שֻׁלַּחְתִּי אֵלֶיךָ וּבְדַבְּרוֹ עִמִּי אֶת הַדָּבָר הַזֶּה עָמַדְתִּי מַרְעִיד (דניאל י, יא). וּכְתִיב: וַאֲנִי בָּאתִי לְהַגִּיד כִּי חֲמוּדוֹת אָתָּה וּבִין בַּדָּבָר וְהָבֵן בַּמַּרְאֶה (דניאל ט, כג). וְלָמָּה אִישׁ חֲמוּדוֹת? אַשְׁרֵי אוֹתוֹ הָאִישׁ שֶׁכָּךְ שָׁמַע שִׁבְשָׁרוֹ הַמַּלְאָךְ וְאָמַר לוֹ אִישׁ חֲמוּדוֹת, שֶׁאַתָּה נֶחְמָד לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִשְׁתַּבַּח בָּעֶלְיוֹנִים וְאַתָּה חָמוּד עַל דּוֹרֶךָ. וְאַף בְּצַלְאֵל נִשְׁתַּבַּח לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִשְׁתַּבַּח בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל (שמות לה, ל). רְאֵה בָּעֶלְיוֹנִים, רְאוּ בַּתַּחְתּוֹנִים. הֱוֵי אוֹמֵר, וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם (משלי ג, ד)

דָּבָר אַחֵר, וּמְצָא חֵן, זֶה אַבְרָהָם שֶׁהָיָה חָבִיב עַל הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁמָעֵנוּ אֲדֹנִי (בראשית כג, ו). וּמִנַּיִן שֶׁהָיָה חָבִיב עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְעַל הַמַּלְאָךְ? שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' אָמַר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם.

אָמַר רַבִּי לֵוִי? לָמָּה גִּלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם? שֶׁהָיָה מְהַרְהֵר עַל דּוֹר הַמַּבּוּל לוֹמַר, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיָה בָהֶם עֲשָׂרִים צַדִּיקִים אוֹ עֲשָׂרָה שֶׁיִּתְלֶה לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּזְכוּתָן. לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מְגַלֶּה אֲנִי לוֹ, שֶׁלֹּא יְהֵא אוֹמֵר שֶׁמָּא אַף בִּסְדוֹם הָיוּ צַדִּיקִים. תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן, לֹא הִסְפִּיק לוֹמַר לוֹ וַה' אָמַר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם, כֵּינָן שֶׁאָמַר לוֹ כָּל אוֹתוֹ עִנְיָן, מַה הֱשִׁיבוֹ, וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע.

אָמַר רַבִּי לֵוִי, הוּא הַדָּבָר שֶׁאָמַר אַבְרָהָם, הוּא הַדָּבָר שֶׁאָמַר אִיּוֹב, אֶלָּא אִיּוֹב בְּלָעָה פְּגָה, אֲבָל אַבְרָהָם בְּלָעָה בְּשֶׁלָּה. אִיּוֹב אָמַר, אַחַת הִיא עַל כֵּן אָמַרְתִּי תָּם וְרָשָׁע הוּא מְכַלֶּה (איוב ט, כב). אֲבָל אַבְרָהָם אָמַר, הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע. חָזַר וְאָמַר, חָלִילָה לְךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה.

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה גִּלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם? אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר לֵוִי: מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס, עָמַד וּנְתָנוֹ לְאוֹהֲבוֹ בְּמַתָּנָה. לְאַחַר יָמִים הִצְרִיךְ הַמֶּלֶךְ לָקוֹץ מִתּוֹכוֹ חֲמֵשׁ קוֹרוֹת. אָמַר הַמֶּלֶךְ: אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִשֶּׁלִּי וְנָתַתִּי אוֹתוֹ בְּמַתָּנָה לְאוֹהֲבִי, אֵינוֹ דִין שֶׁאֶקַּצֵּץ מִמֶּנּוּ כְּלוּם עַד שֶׁאֶמְלֹךְ בְּאוֹהֲבִי. אַף כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא,

כֵּינָן שֶׁעָלָה אַבְרָהָם לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה שָׁם צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה, כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה (בראשית יג, יד-טו). לְפִיכָךְ כְּשֶׁבִּקֵּשׁ לְהַחֲרִיב חֲמֵשֶׁת הַכְּרַכִּים הָאֵלּוּ, אָמַר: אֵינִי מַחֲרִיבָן חוּץ מִדַּעְתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. וְאִם תֹּאמַר, שֶׁלֹּא הָיוּ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן, רְאֵה מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיְהִי גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בֹּאֲכָה גְּרָרָה עַד עַזָּה בֹּאֲכָה סְדֹמָה וַעֲמֹרָה וְאַדְמָה וּצְבֹיִם עַד לָשַׁע (בראשית י, יט). לְפִיכָךְ כְּשֶׁבָּא לְהַחֲרִיבָן נִמְלַךְ בְּאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' אָמַר הַמְכַסֶּה.

ו וַה׳ אָמַר הַמְכַסֶּה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מִי שֶׁנּוֹלְדוּ לוֹ שְׁנֵי בָנִים אֶחָד בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְאֶחָד בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח וּמָל אֶת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת בַּשַּׁבָּת, אוֹ אֶת שֶׁל שַׁבָּת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, מַה הוּא שֶׁיִּהְיֶה חַיָּב? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, מִי שֶׁנּוֹלְדוּ לוֹ שְׁנֵי בָנִים אֶחָד בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְאֶחָד בַּשַּׁבָּת, וְשָׁכַח וּמָל אֶת שֶׁל עֶרֶב שַׁבָּת בַּשַּׁבָּת, אוֹ שֶׁל שַׁבָּת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, חַיָּב, לָמָּה? שֶׁחִלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת. וּכְתִיב וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל (ויקרא יב, ג), נִמְצָא, זֶה עוֹבֵר עַל הַתּוֹרָה שֶׁחִלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת.

גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁדּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת. גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁאֵין הַתִּינוֹק נִכְנָס לִמְנַיַן הַדּוֹרוֹת אֶלָּא לְמִי שֶׁהוּא מָל, שֶׁנֶּאֱמַר: זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ יְסֻפַּר לַאֲדֹנָי לַדּוֹר (תהלים כב, לא).

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, נֶאֱמַר בַּמִּילָה עֲבוֹדָה וְנֶאֱמַר בַּקְּרְבָּנוֹת עֲבוֹדָה, מָה עֲבוֹדָה הָאֲמוּרָה בַּקְּרְבָּנוֹת דְּמִים, אַף עֲבוֹדָה הָאֲמוּרָה בַּמִּילָה דְּמִים. לָמָּה זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ?

כֵּינָן שֶׁאָדָם מַטִּיף טִפָּה אַחַת שֶׁל דָּם, הֵיא חֲבִיבָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כַּקְּרְבָּנוֹת. לְפִיכָךְ נִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַבְרָהָם כְּשֶׁמָּל כְּשֶׁם שֶׁנִּגְלָה בַּקְּרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה׳ אֲנִי ה׳ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ (בראשית טו, ז). וְכֵן בַּקְּרְבָּנוֹת הוּא אוֹמֵר: וְזֹאת תּוֹרַת הַשְּׁלָמִים לְזִבְחַ וְגוֹ׳ כִּי הַיּוֹם ה׳ נִרְאָה אֲלֵיכֶם (ויקרא ט, ד).

אָמַר לוֹ: כְּשֶׁהָיִיתָ עָרֵל וּבָאתָ לְדַבֵּר עִמִּי, הָיִיתָ נוֹפֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל פָּנָיו וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים (בראשית יז, ג). וּכְשֶׁמָּל, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִגְלֶה עָלָיו, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹמֵד וְאַבְרָהָם יוֹשֵׁב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֵלָיו ה׳ בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב. וּבִשְׁבִיל אוֹתוֹ זְכוּת, כְּשֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַהֲפֹךְ חֲמֶשֶׁת כְּרֵכֵי סְדוֹם גְּלָה לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ אָמַר הַמְכַסֶּה וְגוֹ׳.

דָּבָר אַחֵר, וַה׳ אָמַר הַמְכַסֶּה, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אָז יִגְלֶה אֹזֶן אֲנָשִׁים וּבְמוֹסָרָם יַחְתֹּם (איוב לג, טז), מְדַבֵּר בַּאֲבִימֶלֶךְ וּבְפַרְעֹה שֶׁגִּלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אָזְנָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה, וְכֵן וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל פַּרְעֹה. מַהוּ וּבְמוֹסָרָם יַחְתֹּם? כְּשֵׁם שֶׁלָּקָה אֲבִימֶלֶךְ בַּעֲתִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עָצֹר עָצַר ה׳ בְּעַד כָּל רֶחֶם, כָּךְ לָקָה פַּרְעֹה. נֶאֱמַר כָּאן עַל דְּבַר שָׂרָה וְנֶאֱמַר בְּפַרְעֹה עַל דְּבַר שָׂרַי. מַהוּ דְּבַר הָאָמוּר בַּאֲבִימֶלֶךְ עֲצִירָה, אַף דְּבַר הָאָמוּר בְּפַרְעֹה עֲצִירָה. וֶהֱוֵי אוֹמֵר: וּבְמוֹסָרָם יַחְתֹּם.

דָּבָר אַחֵר, אָז יִגְלֶה אֹזֶן אֲנָשִׁים, זֶה דָּנִיֵּאל שֶׁגִּלָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַקֵּץ. וּבְמוֹסָרָם יַחְתֹּם, שֶׁאָמַר לוֹ: וְאַתָּה דָּנִיֵּאל סְתֹם הַדְּבָרִים וַחֲתֹם (דניאל יב, ד).

דָּבָר אַחֵר, אָז יִגְלֶה אֹזֶן אֲנָשִׁים, זֶה יַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁגִּלָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַקֵּץ. וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ לְגַלּוֹת לְבָנָיו וְאָמַר לָהֶם הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים (בראשית מט, א), חָתַם בְּפָנָיו שֶׁלֹּא יִגָּלֶה. וֶהֱוֵי אוֹמֵר, וּבְמוֹסָרָם יַחְתֹּם.

דָּבָר אַחֵר, אָז יִגְלֶה, זֶה שְׁמוּאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ גָּלָה אֶת אֹזֶן שְׁמוּאֵל יוֹם אֶחָד לִפְנֵי בוֹא שָׁאוּל לֵאמֹר, כָּעֵת מָחָר אֶשְׁלַח אֵלֶיךָ אִישׁ מֵאֶרֶץ בִּנְיָמִן וּמְשַׁחְתּוֹ לְנָגִיד עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל (ש״א ט, טו-טז). וּכְשֶׁהָלַךְ שְׁמוּאֵל לִמְשֹׁחַ לְדָוִד, כֵּינָן שֶׁרָאָה אֱלִיאָב, אָמַר אַךְ נֶגֶד ה׳ מְשִׁיחוֹ, וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל שְׁמוּאֵל אַל תַּבֵּט אֶל מַרְאֵהוּ (ש״א טז, ו-ז). כֵּינָן שֶׁבָּא דָּוִד, אָמַר לוֹ: קוּם מְשָׁחֵהוּ (ש״א טז, יב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מְשִׁיחִי עוֹמֵד וְאַתָּה יוֹשֵׁב, קוּם מְשָׁחֵהוּ.

דָּבָר אַחֵר, אָז יִגְלֶה אֹזֶן אֲנָשִׁים, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ אָמַר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם. וּבְמוֹסָרָם יַחְתֹּם, אֵלּוּ הַסְּדוֹמִיִּים. כֵּינָן שֶׁלֹּא מָצָא בָּהֶן צַדִּיק, חָתַם גְּזַר דִּינָם. דָּבָר אַחֵר, וַה׳ אָמַר הַמְכַסֶּה אֲנִי, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי אֱלֹקִים דָּבָר כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים (עמוס ג, ז). מִתְּחִלָּה הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְגַלֶּה סוֹדוֹ לְיִרְאָיו שֶׁנֶּאֱמַר: סוֹד ה׳ לִירֵאָיו (תהלים כה, יד) חָזַר וּנְתָנוֹ לַיְשָׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה (תהלים קיא, א). חָזַר וּנְתָנוֹ לִנְבִיאִים שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים. חָטְאוּ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי עָכָן, עָמַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְגִלָּה לִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: חָטָא יִשְׂרָאֵל (יהושע ז, יא). חָטְאוּ בְנֵי עֵלִי, גִּלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִשְׁמוּאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא ה׳ אֶל שְׁמוּאֵל (ש״א ג, ד). חָטְאוּ הַסְּדוֹמִיִּים, גִּלָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַמְכַסֶּה אֲנִי.

ז וַה׳ אָמַר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יְהִי לְמַלֵּא בִטְנוֹ יְשַׁלַּח בּוֹ חֲרוֹן אַפּוֹ וְיַמְטֵר עָלָימוֹ בִּלְחוּמוֹ (איוב כ, כג). פָּרָעָנוּת שֶׁבָּאת עַל הַסְּדוֹמִיִּים הָיְתָה לְמַלֹּאת כְּרֵסָן. לְפִי שֶׁמִּלְּאוּ כְרֵסָן מִן הָעֲבֵרוֹת וּמִן הֶחָמָס וּמִן הַגָּזֵל, לְפִיכָךְ אַף הַפָּרָעָנוּת שֶׁבָּאת עֲלֵיהֶן מִלֵּא כְרֵסָן, שֶׁנֶּאֱמַר: יְשַׁלַּח בּוֹ חֲרוֹן אַפּוֹ. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, בְּמָטָר שֶׁבִּסְדוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, דִּכְתִיב וַיַּמְטֵר עָלֵימוֹ בִּלְחוּמוֹ, וּכְתִיב וַה׳ הִמְטִיר עַל סְדֹם וְעַל עֲמֹרָה. מַהוּ בִּלְחוּמוֹ? עַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁהָיוּ נִלְחָמִים עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַה׳ מְאֹד. רָעִים, זֶה לָזֶה. וְחַטָּאִים, בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת. לַה׳, בְּחֵרוּפִין וּגְדוּפִין וּבַעֲבוֹדָה זָרָה. מְאֹד, בִּשְׁפִיכוּת דָּמִים.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי שָׁלוֹם בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי סִימוֹן, בְּשָׁעָה שֶׁבָּא אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו לְהִלָּחֵם עִם הַסְּדוֹמִיִּים, עַל יְדֵי שֶׁשָּׁבוּ אֶת לוֹט, שָׁמַע אַבְרָהָם וְיָצָא עֲלֵיהֶם לַמִּלְחָמָה וְהָרַג אֶת הַמְּלָכִים, בָּרְחוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה, וּכְתִיב: וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בְּאֵרֹת בְּאֵרֹת חֵמָר וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ סְדֹם. הִתְחִיל אַבְרָהָם מְהַרְהֵר לוֹמַר, הַמְּלָכִים בְּאֵין לְהִלָּחֵם עַל הַסְּדוֹמִיִּים וְהַמְּלָכִים נוֹפְלִין וְאֵלּוּ בָּרְחוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנִּשְׁאָרִים הֻרָּה נָסוּ, אִלּוּ לֹא הָיוּ כְּשֵׁרִין לֹא הָיוּ בּוֹרְחִין. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אִלּוּ, יִבְרַח מִנָּשֶׁק בַּרְזֶל תַּחְלְפֵהוּ קֶשֶׁת נְחוּשָׁה שָׁלַף וַיֵּצֵא מִגֵּוָה וּבָרָק מִמָּתְנָיו וַיַּהַלְךָ עָלָיו אֵמִים, כָּל חֹשֶׁךְ טָמוּן לִצְפוּנָיו וְגוֹ׳ (איוב כ, כד-כו). כָּל הַחֹשֶׁךְ הַזֶּה הֵיכָן הָיָה טָמוּן? לִצְפוּנָהּ שֶׁל סְדוֹם שֶׁהָיְתָה בִּימִינָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲחוֹתֵךְ הַקְּטַנָּה מִמֵּךְ הַיּוֹשֶׁבֶת מִימִינֵךְ סְדֹם וּבְנוֹתֶיהָ (יחזקאל

טז, מו). מַהוּ יֵרַע שָׁרִיד בְּאָהֳלוֹ (איוב כ, כו). שֶׁאֲפִלּוּ שָׁרִיד שֶׁנִּשְׁתַּיֵּר מִשָּׁם, רָעַת הָרָעָה יֵרַע שָׁרִיד בְּאָהֳלוֹ. וְאֵי זֶה, זֶה אִשְׁתּוֹ שֶׁל לוֹט, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח.

ח **וַיָּבֹאוּ** שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן? וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה. אָמַר רַבִּי פִּינְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ לְחַיֵּב כָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת (יחזקאל יח, לב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה (תהלים ה, ה). וְאוֹמֵר: חַי אֲנִי נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹקִים אִם אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע (יחזקאל לג, יא). וּבַמֶּה חָפֵץ? לְהַצְדִּיק בְּרִיּוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ (ישעיה מב, כא). תֵּדַע לְךָ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁהַבְּרִיּוֹת חוֹטְאִין וּמַכְעִיסִין לְפָנָיו וְהוּא כּוֹעֵס עֲלֵיהֶן, מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה? חוֹזֵר וּמְבַקֵּשׁ לָהֶן סַנֵּגוֹר שֶׁיְּלַמֵּד עֲלֵיהֶן זְכוּת וְנוֹתֵן שְׂכִיל לִפְנֵי הַסַּנֵּגוֹר. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בִּימֵי יִרְמְיָה שֶׁאָמַר, שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם וּרְאוּ נָא וּדְעוּ וּבַקְּשׁוּ בִרְחֹבוֹתֶיהָ אִם תִּמְצְאוּ אִישׁ אִם יֵשׁ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ (ירמיה ה, א).

וְכֵן כְּשֶׁחָטְאוּ הַסְּדוֹמִיִּים גִּלָּה לְאַבְרָהָם לְלַמֵּד עֲלֵיהֶן זְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי, מִיַּד הִתְחִיל אַבְרָהָם לְלַמֵּד עֲלֵיהֶן סַנֵּגוֹרְיָא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע. וְאֵין וַיִּגַּשׁ אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (מלכים א יח, לו).

הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע, מַהוּ? אָמַר לוֹ: דָּבָר קָשֶׁה. בָּשָׂר וָדָם הָאַף סוֹפֶה אוֹתוֹ, שֶׁמָּא אַף אַתָּה כֵּן תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה דָן אֶת הָרָשָׁע כָּךְ אַתָּה דָן אֶת הַצַּדִּיק, תָּם וְרָשָׁע אַתָּה מְכַלֶּה, חִלָּלָה לְךָ מֵעֲשׂת. חִלָּלָה כְּתִיב, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה (ויקרא כא, ז). לֹא חוֹל הוּא לָךְ, כָּךְ עֲשִׂיתָ לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְדוֹר הַפְּלָגָה, אֶתְמְהָה. אֵין דֶּרֶךְ זוֹ שֶׁלָּךְ.

מֵעֲשֹׂת הַדָּבָר הַזֶּה אֵין אוֹמֵר כָּאן, אֶלָּא כַּדָּבָר, לֹא זֶה וְלֹא כָמוֹהוּ. הֲשֹׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט, אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים וְגוֹ', וַיֹּאמֶר ה' אִם אֶמְצָא בִסְדֹם, פָּתַח וְהָלַךְ מֵחֲמִשִּׁים וְעַד עֲשָׂרָה, שֶׁעֲשָׂרָה יֵשׁ כֹּחַ בָּהֶן לְכַלּוֹת אֶת הַפֶּרְעָנוּת. כֵּיוָן שֶׁלֹּא מָצָא, וַיֵּלֶךְ ה' כַּאֲשֶׁר כִּלָּה וְגוֹ'. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה.

רְאֵה עַנְוָתָנוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה: בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, שְׁנֵי בְנֵי אָדָם עוֹמְדִין וּמְסִיחִין, בִּקְּשׁוּ לְהִתְפָּרֵשׁ זֶה מִזֶּה, הַקָּטֹן נוֹטֵל רְשׁוּת מִן הַגָּדוֹל. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּשֶׁדִּבֵּר עִם אַבְרָהָם וּבִקֵּשׁ לְהִתְפָּרֵשׁ מִמֶּנּוּ, כְּבָיְכוֹל הוּא נָטַל רְשׁוּת מִן אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּלֶךְ ה'. אֵימָתַי? כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר, וְאַחַר כָּךְ וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקוֹמוֹ.

מִיָּד, וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב. וְהַשְּׁלִישִׁי הֵיכָן הָלַךְ? לֹא כָךְ כְּתִיב: וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים. אֶלָּא בָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁשְּׁלָשְׁתָּן בְּשָׁלֹשׁ שְׁלִיחֻיּוֹת נִשְׁתַּלְּחוּ. הָאֶחָד בָּא לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה וְאָמַר לָהּ: שׁוּב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ. עָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ וְנִסְתַּלֵּק. הַשֵּׁנִי הָלַךְ לַהֲפֹךְ אֶת סְדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ גַּם לַדָּבָר הַזֶּה וְגוֹ'. נָשָׂאנוּ פָנֶיךָ הָפַכְנוּ אֵינוֹ אוֹמֵר כָּאן. וְאֶחָד לְהַצִּיל אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד עָשָׂה שְׁלִיחוּתוֹ וְנִסְתַּלֵּק.

ט **וַיָּבֹאוּ** שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אַרְבַּע מִיתוֹת נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין, סְקִילָה שְׂרֵפָה הֶרֶג וָחֶנֶק. וְאֵי זוֹ הִיא הַחֲמוּרָה? רַבָּנָן אַמְרֵי: סְקִילָה חֲמוּרָה שֶׁכֵּן נִתְנָה לִמְגַדְּפֵי וּלְעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי אוֹמֵר, שְׂרֵפָה חֲמוּרָה שֶׁכֵּן נִתְנָה לְבַת כֹּהֵן שֶׁזִּנְתָה. רְאֵה כַּמָּה קָשָׁה הַזְּנוּת שֶׁהִיא בִּשְׂרֵפָה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר לֵוִי בְּשֵׁם בַּר קַפָּרָא, עַל הַכֹּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְוַתֵּר חוּץ מִן הַזְּנוּת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר נְחֶמְיָה, אַף בִּסְדוֹם, לְפִי שֶׁנִּפְרְצוּ מַעֲשֵׂיהֶם בִּזְנוּת הִמְטִיר עֲלֵיהֶן אֵשׁ וְגָפְרִית מִן הַשָּׁמַיִם וּשְׂרָפָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם וְגוֹ'.

כֵּיוָן שֶׁנִּתְחַיְּבוּ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמַּלְאָכִים, צְאוּ וְשַׁחֲתוּהָ. עָמְדוּ וְעָשׂוּ שְׁלִיחוּת בּוֹרְאָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יְשַׁלַּח בָּם חָרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וְגוֹ' (תהלים עח, מט). מַהוּ חָרוֹן אַפּוֹ? אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, אַף, יֵשׁ בּוֹ חֲמֵשׁ מַכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אַף כִּי אַרְבַּעַת שְׁפָטַי הָרָעִים חֶרֶב וְרָעָב וְחַיָּה רָעָה וְדֶבֶר (יחזקאל יד, כא). וְהֵיכָן הַחֲמִשִּׁית. זוֹ עֲצִירַת גְּשָׁמִים. מִנַּיִן? אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי שֶׁכֵּן כְּתִיב: וְחָרָה אַף ה' בָּכֶם וְעָצַר (דברים יא, יז).

עֶבְרָה, שֶׁנִּתְמַלֵּא עֲלֵיהֶם עֶבְרָה כְּאִשָּׁה עֲבָרָה. וַזַּעַם, שֶׁאָרַרָן, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: מָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם ה' (במדבר כג, ח).

אָפְלוּ בַּחֲמָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יֵשׁ רַחֲמִים לְפָנָיו, שֶׁנִּזְכַּר לְלוֹט וְהִצִּילוֹ בִּזְכוּת אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת לוֹט. הָתָם תַּנְיָא, מַצִּילִין תִּיק הַסֵּפֶר עִם הַסֵּפֶר וְתִיק הַתְּפִלִּין עִם הַתְּפִלִּין, לְלַמֶּדְךָ, אַשְׁרֵיהֶן הַצַּדִּיקִים וְאַשְׁרֵי דְּבֵקֵיהֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֵת כָּל הַחַיָּה וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה (בראשית ח, א), כֻּלָּן בִּזְכוּת נֹחַ. וְכֵן וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת לוֹט. יַי לָהֶן

לָרְשָׁעִים, יֵי לָהֶן לִדְבֵקֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמַח אֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וגו' (בראשית ז, כג). וְכֵן אֶמְחֶה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי וגו'. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים, שֶׁבָּאוּ בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשַׁחֵת אֶת סְדוֹם.

י וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְהֻמָּה מָרוּ וְעִצְּבוּ אֶת רוּחַ קָדְשׁוֹ וַיֵּהָפֵךְ לָהֶם לְאוֹיֵב הוּא נִלְחַם בָּם (ישעיה סג, י). אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אֶלְעָזָר, חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵעִיד בְּאַנְשֵׁי סְדוֹם וּמְזַעְזֵעַ עֲלֵיהֶן אֶת הֶהָרִים כְּדֵי שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, מִקְרָא מְפֹרָשׁ הוּא, הַמַּעְתִּיק הָרִים וְלֹא יָדָעוּ אֲשֶׁר הָפָכָם בְּאַפּוֹ (איוב ט, ה). כֵּיוָן שֶׁלֹּא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה, הָפָכָם. בַּמֶּה פָּרַע מֵהֶם? מִן הַשָּׁמַיִם. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: הַמַּלְיָר הַזֶּה אִם בִּקֵּשׁ מֵהֶם אָדָם לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ חַמִּין מוֹצִיא, צוֹנֵן מוֹצִיא. וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הוֹצִיא מַן לְיִשְׂרָאֵל מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם (שמות טז, ד). וּכְשֶׁבִּקֵּשׁ, וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם וְעַל עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמָיִם.

יא וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה. וַיֹּאמֶר הִנֶּה נָא אֲדֹנַי סוּרוּ נָא אֶל בֵּית עַבְדְּכֶם. מַתְלָא אָמַר, קָרֵב לְגַבֵּי דְיָהֲנָא וְאִדְהַן. וּלְפִי שֶׁנִּתְחַבֵּר לוֹט לְאַבְרָהָם, לָמַד הַכְנָסַת אוֹרְחִין. וַיֹּאמְרוּ לֹא, מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁמִּסְרְבִין לַקָּטָן וְאֵין מִסְרְבִין לַגָּדוֹל. שֶׁבְּאַבְרָהָם כְּתִיב: וְאֶקְחָה פַת לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה. אֲבָל בְּלוֹט כְּתִיב: וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו. וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ, וַהֲלֹא אֵין אֲכִילָה לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יְשַׁנֶּה אָדָם מִמִּנְהַג הַמְּדִינָה. אַתָּה לָמֵד מִמֹּשֶׁה, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה שֶׁעָלָה לַמָּרוֹם כְּתִיב בּוֹ, וַיְהִי שָׁם עִם ה' אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה (שמות לד, כח). אִלְמָלֵי הָיָה שָׁם אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, הָיָה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה, הַמַּלְאָכִים שֶׁבָּאוּ לְבַקֵּר אֶת אַבְרָהָם וְשָׁבָאוּ לְשַׁחֵת אֶת סְדוֹם וּלְהַצִּיל אֶת לוֹט, כְּתִיב בָּהֶן וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת אָפָה וַיֹּאכֵלוּ.

יב טָרָם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר וגו' וַיִּקְרְאוּ אֶל לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה הָאֲנָשִׁים. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁבִּשָּׁעָה שֶׁנִּתְפָּרֵשׁ מִן אַבְרָהָם וּכְתִיב בּוֹ וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֵת כָּל כִּכַּר הַיַּרְדֵּן זֶה סְדוֹם, רָאָה לוֹט שֶׁהָיוּ אַנְשֵׁי סְדוֹם שְׁטוּפִין בְּזִמָּה, בָּחַר בִּסְדוֹם לִהְיוֹת עוֹשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶן. מִנַּיִן? שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר לָהֶם לְאַנְשֵׁי סְדוֹם, הִנֵּה נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת וגו'. בִּנֵּהַג שֶׁבָּעוֹלָם אָדָם מוֹסֵר עַצְמוֹ לְהֶרֶג עַל בְּנוֹתָיו וְעַל אִשְׁתּוֹ וְהוֹרֵג אוֹ נֶהֱרָג, וְזֶה מוֹסֵר בְּנוֹתָיו לְהִתְעוֹלֵל בָּהֶן. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, לְעַצְמְךָ אַתְּ מְשַׁמְּרָן. וּלְבַסּוֹף תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן מְשַׁחֲקִין וְקוֹרִין, וַתַּהֲרֶיןָ שְׁתֵּי בְנוֹת לוֹט מֵאֲבִיהֶן.

אָמַר רַב נַחְמָן, מִנַּיִן שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא לָהוּט אַחַר בּוּלְמוּס שֶׁל עֲבֵרָה סוֹף מַאֲכִילִין אוֹתוֹ מִבְּשָׂרוֹ, מִלּוֹט. וַיֹּאמְרוּ גֶּשׁ הָלְאָה עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם, מַה שֶּׁאָנוּ רוֹצִין לַעֲשׂוֹת בְּאוֹתָן אֲנָשִׁים נָרַע לְךָ, לָשׁוֹן מְטַנֶּף. וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ, מִיָּד וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת יָדָם וגו', וְאֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר פֶּתַח הַבַּיִת וגו'.

יג וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב וּבֶן אָדָם וְיִתְנֶחָם (במדבר כג, יט). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, סוֹפוֹ שֶׁל פָּסוּק שׁוֹבֵר אֶת רֹאשׁוֹ. מִי שֶׁהוּא אוֹמֵר לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב, חוֹזֵר וְאוֹמֵר הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה. וּמַהוּ לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לַעֲשׂוֹת טוֹבָה. כֵּיצַד? מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם אוֹצֵר לִתֵּן מַתָּנָה לִבְנוֹ, כֵּיוָן שֶׁהִכְעִיסוֹ חוֹזֵר בְּמַתְּנָתוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לַעֲשׂוֹת טוֹבָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁחוֹטְאִין אֵינוֹ חוֹזֵר בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן לָהֶם אַרְצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ. לָמָּה? בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו וְתוֹרֹתָיו יִנְצֹרוּ (תהלים קה, מד-מה). וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא שָׁמְרוּ חֻקָּיו וְלֹא נָצְרוּ תּוֹרוֹתָיו, נָתַן לָהֶם וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא אַחַר שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל וּבִקֵּשׁ עֲלֵיהֶן מֹשֶׁה רַחֲמִים, מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֶךְ עֲלֵה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מִמִּצְרַיִם (שמות לג, א). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מֹשֶׁה, אֵינִי כְּבָשָׂר וָדָם שֶׁאוֹמֵר לִתֵּן מַתָּנָה וְחוֹזֵר בּוֹ. הֶוֵי, לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב (במדבר כג, יט).

מַהוּ הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה. אִם אָמַר בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ לְהָבִיא רָעָה, חוֹזֵר בּוֹ. שֶׁכֵּן אָמַר לְמֹשֶׁה, הֶרֶף מִמֶּנִּי וַאַשְׁמִידֵם וְאֶמְחֶה וגו' (דברים ט, יד), וְלֹא עָשָׂה, אֶלָּא וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה (שמות לב, יד). וְכֵן עַתָּה הַנִּיחָה לִי וְיִחַר אַפִּי בָהֶם (שמות לב, י), וְלֹא עָשָׂה, אֶלָּא וַיֹּאמֶר ה' סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶיךָ (במדבר יד, כ). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֵינִי כְּבָשָׂר וָדָם שֶׁאוֹמֵר לַעֲשׂוֹת רָעָה וּמִתְנַחֵם לַעֲשׂוֹתָהּ.

אָמַר רַב הוּנָא הַכֹּהֵן בְּשֵׁם רַבִּי אָחָא, בֹּא וּרְאֵה, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר יִרְמְיָה הָבִיאוּ אֶת צַוְּארֵיכֶם מֶלֶךְ בָּבֶל וְעִבְדוּ אֹתוֹ וְעַמּוֹ, וְהָיָה עִמּוֹ חֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר הַנָּבִיא הַשֶּׁקֶר וְהָיָה מִתְנַבֵּא טוֹבוֹת כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו ח, יא): וַיִּרְפּוּ אֶת שֶׁבֶר בַּת עַמִּי עַל נְקֵלָה לֵאמֹר שָׁלוֹם שָׁלוֹם וְאֵין שָׁלוֹם (ירמיה ח, יא), אוֹמֵר לָהֶם, הִנֵּה כְלֵי בֵית ה' מוּשָׁבִים מִבָּבֶלָה עַתָּה מְהֵרָה (ירמיה כז, טז). אָמַר לוֹ יִרְמְיָה, אֲנִי מִתְנַבֵּא רָעוֹת מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאַתָּה מִתְנַבֵּא טוֹבוֹת שֶׁל שֶׁקֶר, מֵעַצְמְךָ אַתָּה אוֹמֵר. יָקֻם ה' אֶת דִּבְרֶיךָ אֲשֶׁר נִבֵּאתָ לְהָשִׁיב כְּלֵי בֵית ה' (ירמיה כח, ו).

וְכֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְיִרְמְיָה, עֲשֵׂה לְךָ מוֹסְרוֹת וּמֹטוֹת וּנְתַתָּם עַל צַוָּארֶךָ (ירמיה כז, ב), כְּמוֹ שֶׁנִּבּוּכַדְנֶצַּר עָתִיד לִתֵּן בְּצַוְּארֵיהֶן שֶׁל בָּנַי, וְכֵן עָשָׂה, וַחֲנַנְיָה נוֹטְלָן מֵעַל צַוָּארוֹ וְשׁוֹבְרָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח חֲנַנְיָה הַנָּבִיא אֶת הַמּוֹטָה מֵעַל צַוַּאר יִרְמְיָה הַנָּבִיא וַיִּשְׁבְּרֵהוּ (ירמיה כח, י). אָמַר לוֹ: כָּךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּכָה אֶשְׁבֹּר אֶת עֹל נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל (ירמיה כח, יא). אָמַר לוֹ יִרְמְיָה: כְּבָר עָמְדוּ נְבִיאֵי אֱמֶת לְפָנַי וּלְפָנֶיךָ, הַנָּבִיא אֲשֶׁר יִנָּבֵא לְשָׁלוֹם בְּבֹא דְבַר

הַנָּבִיא יוֹדֵעַ הַנָּבִיא אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ ה׳ בֶּאֱמֶת (ירמיה כח, ט). וַאֲנִי מִתְנַבֵּא רָעוֹת, אִם לֹא יָבוֹאוּ דְבָרַי אֵין אֲנִי שַׁקְרָן, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לַעֲשׂוֹת רָעָה וְחוֹזֵר בָּהּ. וְאַתָּה מִתְנַבֵּא טוֹבוֹת, וְאִם לֹא יָבוֹאוּ דְבָרֶיךָ אַתָּה נְבִיא שֶׁקֶר, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לַעֲשׂוֹת טוֹבָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁסַּרְתָּנִין הֵן אֵינוֹ חוֹזֵר בּוֹ.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לִיחֶזְקֵאל בִּשְׁעַת כַּעֲסוֹ, חַי אָנִי אִם אֶדְרֹשׁ לָכֶם נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹקִים (יחזקאל כ, ג). וְחָזַר בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עוֹד זֹאת אֶדָּרֵשׁ לְבֵית יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצאן אָדָם (יחזקאל לו, לז). חֲוֵי, לֹא אִישׁ אֵל וְיכַזֵּב, לְטוֹבָה. (במדבר כג, יט) הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה, דָּבָרָה. תֵּדַע לְךָ שֶׁכְּשֶׁבָּאוּ הַמַּלְאָכִים אֵצֶל שָׂרָה מַה כְּתִיב שָׁם, שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ וְגוֹ׳. זַבְדִּי בֶּן לֵוִי אָמַר, סָרַט לוֹ סְרִיטָה עַל הַכֹּתֶל וְאָמַר לוֹ: לִכְשֶׁתַּגִּיעַ הַחַמָּה לְכָאן תִּהְיֶה נִפְקֶדֶת. וְכֵינָן שֶׁהִגִּיעַ הַחַמָּה, נִפְקְדָה שָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה.

רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: שְׁנִתְיָאֲשָׁה מִן הַבָּנִים, שֶׁכֵּן הִיא תּוֹמַהַת וְאוֹמֶרֶת, אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִי עֶדְנָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הֲרֵינִי מוֹדִיעָהּ שֶׁתִּתְבַּנֶּה. תֵּדַע לְךָ כְּשֶׁבָּאוּ הַמַּלְאָכִים, אָמַר לָהּ אַבְרָהָם, מַהֲרֵי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת. אָמַר רַב יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, הֵיאַךְ שֶׁהִיא עֲסוּקָה לָשָׁה בְעִסָּה, רָאֲתָה דֶּרֶךְ נָשִׁים. כֵּינָן שֶׁהֵבִיא לִפְנֵיהֶם שֶׁיֹּאכְלוּ, אֵין אַתָּה מוֹצֵא שֶׁהֵבִיא לָהֶם פַּת, אֶלָּא וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן הַבָּקָר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּבָר אָמַרְתִּי לְאַבְרָהָם, פֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ. מַה הוּא כֹּה יִהְיֶה. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בְּשֵׁם רַבִּי אָחָא, אֵין הָעוֹלָם חָסֵר שְׁלֹשִׁים צַדִּיקִים, שֶׁכֵּן יִהְיֶה בְּגִימַטְרִיָּא שְׁלֹשִׁים, לָכֵן נֶאֱמַר: וַה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה.

יד **וַה׳** פָּקַד אֶת שָׂרָה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, אִי זוֹ הִיא אוֹנָאָה? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אָסוּר לָאָדָם שֶׁיּוֹנֶה אֶת חֲבֵרוֹ, וְלֹא יֹאמַר לוֹ בְּכַמָּה חֵפֶץ זֶה וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לִקְנוֹתוֹ. וְאִם הָיָה בַּעַל תְּשׁוּבָה, אַל יוֹנֶה אוֹתוֹ וְלֹא יֹאמַר לוֹ זְכוֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים. וְאִם הָיָה בֶּן גֵּרִים, לֹא יֹאמַר לוֹ זְכוֹר מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֶיךָ, שֶׁהֲרֵי הַחֲזִיר נְשׁוּבָּה בֵּין שְׁנֵיהֶם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דַּיְּךָ לִהְיוֹת שָׁוֶה לִי כִּבְיָכוֹל. אֲנִי כְּשֶׁבָּרָאתִי אֶת עוֹלָמִי, לֹא בִקַּשְׁתִּי לְהוֹנוֹת לִבְרִיָּה וְלֹא פִרְסַמְתִּי לְבָאֵי עוֹלָם מָה הָיָה הָאִילָן שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן.

בֹּא וּרְאֵה, כָּל מִי שֶׁיּוֹנֶה לַחֲבֵרוֹ, הוּא נֶעֱנָשׁ תְּחִלָּה. וְשָׂרָה שֶׁהוֹנַת אֶת עַצְמָהּ וְנִטְלָה שְׂכָרָהּ, שֶׁאָמְרָה לְאַבְרָהָם הִנֵּה נָא עָצַרַנִי ה׳ מִלֶּדֶת בֹּא נָא אֶל שִׁפְחָתִי. אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתְּ הוֹנֵית אֶת עַצְמֵךְ, חַיֵּיךְ, בַּלָּשׁוֹן שֶׁאָמַרְתְּ בּוֹ אֲנִי נָתַתִּי אֶתְכֶם נִבְזִים וּשְׁפָלִים לְכָל הָעָם (מלאכי ב, ט). הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לָח, וְגוֹ׳. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אַבְרָהָם הִתְפַּלֵּל לְפָנַי עַל אֲבִימֶלֶךְ הָרָשָׁע וְנִתְמַלֵּאתִי רַחֲמִים עָלָיו, הֲרֵינִי פוֹקֵד לְאַבְרָהָם עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת אִשְׁתּוֹ וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה.

טו **וַה׳** פָּקַד אֶת שָׂרָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְיָדְעוּ כָל עֲצֵי הַשָּׂדֶה כִּי אֲנִי ה׳ וְגוֹ׳ (יחזקאל יז, כד). הִשְׁפַּלְתִּי עֵץ גָּבֹהַּ זֶה אַשּׁוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה אַשּׁוּר אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יְפֵה עָנָף וְחֹרֶשׁ מֵצַל וּגְבַהּ קוֹמָה (יחזקאל לא, ג). הִגְבַּהְתִּי עֵץ שָׁפָל, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, וְגַם אֲנִי נָתַתִּי אֶתְכֶם נִבְזִים וּשְׁפָלִים לְכָל הָעָם (מלאכי ב, ט). הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לָח, זוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁל אֲבִימֶלֶךְ. וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ, זוֹ שָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה. אֲנִי ה׳ דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ ה׳ לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר. אָמַר רַבִּי לֵוִי, כְּשֶׁתִּקּוּפַת תַּמּוּז נִכְנֶסֶת, מְיַבֶּשֶׁת הָעֲשָׂבִים וּמַפְרַחַת הָאִילָנוֹת. כָּךְ יָבְשׁוּ הָעֲשָׂבִים, כִּי עָצַר עָצַר ה׳. וְהִפְרִיחוּ הָאִילָנוֹת, וַה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה.

טז **וַה׳** פָּקַד אֶת שָׂרָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ וַעֲצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים (ישעיה מד, כו). מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדֶּךָ (בראשית כו, כד), שֶׁהִתְפַּלֵּל עַל אֲבִימֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים (בראשית כ, יז). וַעֲצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים, שֶׁבִּשְׁרוּ אוֹתוֹ מַלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה (בראשית יח, י).

הָאֹמֵר לִירוּשָׁלַיִם תּוּשָׁב וְלֶעָרֵי יְהוּדָה תִּבָּנֶינָה (ישעיהו מד, כו). וּמָה עִנְיָן זֶה לְכָאן? אֶלָּא כְּשֵׁם שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מִמֶּנָּה הָאֻמּוֹת שֶׁלֹּא נִבְנֵית וְהִיא תִּבָּנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: הָאֹמֵר לִירוּשָׁלַיִם תּוּשָׁב (שם). וּכְתִיב: כִּי בָנָה ה׳ צִיּוֹן (תהלים קב, יז). אִם תִּמְהִים אַתֶּם, הַבִּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תְּחוֹלֶלְכֶם (ישעיה נא, ב). כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתִי לְאַבְרָהָם וּלְשָׂרָה, כָּךְ אֶעֱשֶׂה לִירוּשָׁלַיִם.

יז **וַה׳** פָּקַד אֶת שָׂרָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי אֲנִי ה׳ בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת וְגוֹ׳ (יחזקאל לו, לו).

וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם, אֵלּוּ הַנְּשָׁים שֶׁהָיוּ מְבַיְּשׁוֹת אֶת שָׂרָה וְקוֹרְאוֹת אוֹתָהּ עֲקָרָה. כִּי אֲנִי ה׳ בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת, שֶׁהָיְתָה נֶהֱרֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים (בראשית יח, טו). נָטַעְתִּי הַנִּשַּׁמָּה (יחזקאל לו, לו), שֶׁהָיְתָה אוֹמֶרֶת, אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִי עֶדְנָה. אֲנִי ה׳ דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי (יחזקאל לו, לו), שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר.

בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה שָׂרָה וְנוֹלַד יִצְחָק לְשִׁבְעָה חֳדָשִׁים בְּלֵיל פֶּסַח, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה. וְאַרְבַּע עֲקָרוֹת נִפְקְדוּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְאֵלּוּ הֵן: שָׂרָה וְרִבְקָה וְרָחֵל וְלֵאָה.

יח **וַיְהִי** אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם. וּמַה דְּבָרִים הָיוּ שָׁם? שֶׁהָיָה יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר לְיִצְחָק, אֲנִי גָּדוֹל מִמְּךָ, שֶׁאֲנִי מַלְתִּי בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְסָבַלְתִּי אֶת הַצַּעַר, וְאַתָּה מַלְתָּ בֶּן שְׁמוֹנָה יָמִים וְלֹא יָדַעְתָּ בַּצַּעַר. אֲפִלּוּ אָבִיךָ הָיָה שׂוֹחֵק לֹא הָיִיתָ יוֹדֵעַ. אִלּוּ הָיִיתָ בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, לֹא הָיִיתָ מְקַבֵּל הַצַּעַר. אָמַר לוֹ יִצְחָק, אֵין זֶה דָּבָר. אִלּוּ הָיָה אוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָבִי שְׁחוֹט אֶת יִצְחָק בִּנְךָ, לֹא הָיִיתִי מְעַכְּבוֹ. מִיָּד קָפַץ עָלָיו הַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם.

כְּשֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹאת אֶת הָעוֹלָם, אָמְרוּ לוֹ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ (תהלים ח, ה). אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ, אַתֶּם אוֹמְרִים מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ מִפְּנֵי אֲשֶׁר רְאִיתֶם בְּדוֹרוֹ שֶׁל אֱנוֹשׁ, אֶלָּא הֲרֵינִי מַרְאֶה לָכֶם כְּבוֹדוֹ שֶׁל אַבְרָהָם כִּי תִזְכְּרֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת אַבְרָהָם (בראשית יט, כט).

אַתֶּם אוֹמְרִים: וּבֶן אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה. אָמַר לָהֶם: עֲתִידִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת הָאָב שֶׁשּׁוֹחֵט אֶת הַבֵּן וְהַבֵּן נִשְׁחָט עַל קְדֻשַּׁת שְׁמִי.

יט **וַיְהִי** אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן וּמִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע (קהלת ח, ד-ה). מַהוּ? כָּל מַה שֶּׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ לַעֲשׂוֹת, שִׁלְטוֹן הוּא וְאֵין מִי שֶׁיִּמְחֶה בְּיָדוֹ. אֶלָּא מִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה, שׁוֹמֵר מִצְוָה, אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים שֶׁמְּשַׁמְּרִים מִצְוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַיֵּם גְּזֵרָתָן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקָם לָךְ וְגוֹ׳ (איוב כב, כח). תֵּדַע לְךָ, שֶׁכְּשֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְכַלּוֹתָן. עָמַד מֹשֶׁה כְּבְיָכוֹל תָּפַשׂ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאָדָם שֶׁתּוֹפֵשׂ בַּחֲבֵרוֹ, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי. וְיֵשׁ לְךָ לִלְמֹד מִפָּסוּק אַחֵר, הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם (דברים ט, יד). הֲוֵי, מִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה.

כ **וְהָאֱלֹהִים** נִסָּה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: ה׳ צַדִּיק יִבְחָן (תהלים יא, ה). אָמַר רַבִּי יוֹנָה, הַפִּשְׁתָּן הַזֶּה כָּל זְמַן שֶׁאַתָּה כוֹתֵשׁ עָלָיו, מִשְׁתַּבֵּחַ. אֵימָתַי? כְּשֶׁהוּא יָפֶה. אֲבָל כְּשֶׁהוּא רַע, אַתָּה כוֹתֵשׁ עָלָיו וְהוּא מִתְפַּקֵּעַ. כָּךְ אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַסֶּה אֶלָּא לַצַּדִּיקִים.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, הַיּוֹצֵר הַזֶּה אֵינוֹ מַקִּישׁ עַל כְּלִי וְקַנְקַן רָעוּעַ, שֶׁלֹּא יִשָּׁבֵר. וּבַמֶּה הוּא מַקִּישׁ? עַל הַבְּרִיא. כָּךְ אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְנַסֶּה לְרְשָׁעִים אֶלָּא לַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: ה׳ צַדִּיק יִבְחָן.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי פָרוֹת, אַחַת כּוֹחָהּ יָפֶה וְאַחַת כּוֹחָהּ רַע, עַל מִי הוּא מַטִּיל אֶת הָעֹל? לֹא עַל אוֹתָהּ שֶׁכּוֹחָהּ יָפֶה, הֲוֵי אוֹמֵר: ה׳ צַדִּיק יִבְחָן. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם.

כא **וְהָאֱלֹהִים** נִסָּה אֶת אַבְרָהָם. בֹּא וּרְאֵה מַה בֵּין רִאשׁוֹנִים לָאַחֲרוֹנִים, שֶׁהָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מִתְנַסִּין עַל יְדֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּדָוִד הַמִּדְבָּר, לְמַעַן עַנֹּתְךָ לְנַסֹּתְךָ לָדַעַת וְגוֹ׳ (דברים ח, ב). אֲבָל אַחֲרוֹנִים נִתְנַסּוּ עַל יְדֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּדָנִיֵּאל וַחֲבֵרָיו כְּשֶׁגָּלוּ גָּזַר עֲלֵיהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיֹּאכְלוּ לַחְמָם טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּכָה יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת לַחְמָם טָמֵא בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר אַדִּיחֵם שָׁם (יחזקאל ד, יג). עָמַד נְבוּכַדְנֶצַּר וְגָזַר עֲלֵיהֶן שֶׁיְּהוּ אוֹכְלִין מִפַּת בָּגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמַן לָהֶם הַמֶּלֶךְ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ מִפַּת בַּג הַמֶּלֶךְ וּמִיֵּין מִשְׁתָּיו (דניאל א, ה). דָּנִיֵּאל לֹא קִבֵּל עָלָיו, אָמַר אַף עַל פִּי שֶׁגָּזַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ שֶׁנֹּאכַל לֶחֶם טָמֵא, בַּקֵּשׁ לְנַסּוֹת אוֹתָנוּ, אָנוּ נַעֲשֶׂה אֶת שֶׁלָּנוּ וְהוּא יַעֲשֶׂה אֶת שֶׁלּוֹ. הִתְחִיל לוֹמַר לְשַׂר הַסָּרִיסִים, נַס נָא אֶת עֲבָדֶיךָ יָמִים עֲשָׂרָה וְיִתְּנוּ לָנוּ מִן הַזֵּרֹעִים וְנֹאכְלָה וּמַיִם וְנִשְׁתֶּה, וְיֵרָאוּ לְפָנֶיךָ מַרְאֵינוּ וּמַרְאֵה הַיְלָדִים הָאֹכְלִים אֶת פַּת בַּג הַמֶּלֶךְ וְכַאֲשֶׁר תִּרְאֶה עֲשֵׂה עִם עֲבָדֶיךָ (דניאל א, יב-יג). אָמַר לָהֶן, וְאַתֶּם בְּנֵי הַמְּלָכִים יְכוֹלִין אַתֶּם לְהִתְנַסּוֹת יָמִים עֲשָׂרָה בְּלֹא לֶחֶם וְיַיִן. אָמְרוּ לוֹ הֵן, שֶׁאָנוּ מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק שֶׁנִּתְנָסָה בַּעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת, שֶׁמָּא זְכוּתוֹ תַּעֲמֹד לָנוּ, לֹא כְבָר מָצָא אוֹתָנוּ הַמֶּלֶךְ עֶשֶׂר יְדוֹת עַל כָּל הַחַרְטֻמִּים וְהָאַשָּׁפִים. מִיָּד, וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים אֶת דָּנִיֵּאל לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לִפְנֵי שַׂר הַסָּרִיסִים, וַיִּשְׁמַע לָהֶם לַדָּבָר הַזֶּה וַיְנַסֵּם יָמִים עֲשָׂרָה, וּמִקֵּצַת יָמִים עֲשָׂרָה נִרְאָה מַרְאֵיהֶם טוֹב וּבְרִיאֵי בָשָׂר מִן כָּל הַיְלָדִים הָאֹכְלִים אֶת פַּת בַּג הַמֶּלֶךְ (דניאל א, יד-טו).

כב **וַיֹּאמֶר** אֶלְיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי. מַהוּ לְשׁוֹן הִנֵּנִי, לְשׁוֹן עֲנָוָה, לְשׁוֹן חֲסִידוּת, שֶׁכָּךְ עֲנָוְתָנוּתָן שֶׁל חֲסִידִים בְּכָל מָקוֹם. וַיֹּאמֶר קַח נָא, אֵין נָא אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁעָמְדוּ עָלָיו מִלְחָמוֹת הַרְבֵּה, וְהָיָה לוֹ גִּבּוֹר אֶחָד נוֹצֵחַ בְּכָל הַמִּלְחָמוֹת. לְיָמִים עָמְדָה עָלָיו מִלְחָמָה חֲזָקָה. אָמַר הַמֶּלֶךְ לְאוֹתוֹ גִּבּוֹר, בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ עֲמוֹד לִי בְּמִלְחָמָה זוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שָׂרֵי הַחַיָּלִים שֶׁלִּי, אוֹתָן מִלְחָמוֹת רִאשׁוֹנוֹת לֹא הָיָה בָהֶן מַמָּשׁ. אַף כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, נִסְיוֹתַיִךְ בִּתְשָׁעָה נִסְיוֹנוֹת וְעָמַדְתָּ בָהֶן, עַכְשָׁו עֲמוֹד לִי בְּנִסָּיוֹן זֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, רִאשׁוֹנִים לֹא הָיָה בָהֶם מַמָּשׁ.

וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ. אָמַר לוֹ: אֵי זֶה בֵּן? אָמַר לוֹ: אֶת יְחִידְךָ. אָמַר לוֹ: זֶה יָחִיד לְאִמּוֹ וְזֶה יָחִיד לְאִמּוֹ. אָמַר לוֹ: אֲשֶׁר אָהַבְתָּ. אָמַר לוֹ: שְׁנֵיהֶם אֲנִי אוֹהֵב, אָמַר לוֹ: אֶת אֲשֶׁר אָהַבְתָּ הַרְבֵּה, אָמַר לוֹ: וְכִי יֵשׁ גְּבוּל בַּמַּעַיִם? אָמַר לוֹ: אֶת יִצְחָק.

וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה. מַהוּ לֶךְ לְךָ? נְסָיוֹן אַחֵרוֹן כְּנֶגֶד נְסָיוֹן הָרִאשׁוֹן, נְסָיוֹן הָרִאשׁוֹן בְּלֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתֶּךָ, וְנְסָיוֹן אַחֲרוֹן בְּלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה.

מִיָּד, וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמוֹרוֹ. כַּמָּה עֲבָדִים וְכַמָּה שְׁפָחוֹת הָיוּ לוֹ לְאוֹתוֹ צַדִּיק, וְהוּא בְּעַצְמוֹ וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמוֹרוֹ, לְלַמֶּדְךָ זְרִיזוּתוֹ.

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחוֹק. וְלָמָּה בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְלֹא בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וְלֹא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים: הֲמָמוֹ וְהָלַךְ וְשָׁחַט אֶת בְּנוֹ.

וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחוֹק. אָמַר אַבְרָהָם, מָה אֶעֱשֶׂה, אִם אֶגַּלֶּה לְשָׂרָה, נָשִׁים דַּעְתָּן קַלָּה עֲלֵיהֶן בְּדָבָר קָטָן, כָּל שֶׁכֵּן בְּדָבָר גָּדוֹל כָּזֶה. וְאִם לֹא אֲגַלֶּה לָהּ וְאֶגְנְבֶנּוּ מִמֶּנָּה בְּעֵת שֶׁלֹּא תִרְאֶה אוֹתוֹ, תַּהֲרֹג אֶת עַצְמָהּ. מֶה עָשָׂה? אָמַר לְשָׂרָה, תַּקְנִי לָנוּ מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה וְנֹאכַל וְנִשְׂמַח. אָמְרָה לוֹ: מַה הַיּוֹם מִיּוֹמִים וּמַה טִּיבָהּ שֶׁל שִׂמְחָה זוֹ. אָמַר לָהּ: זְקֵנִים כְּמוֹתֵנוּ נוֹלַד לָהֶם בֵּן בְּזִקְנוּתָם, כְּדַי לֶאֱכֹל וְלִשְׂתּוֹת וְלִשְׂמֹחַ. הָלְכָה וְתִקְּנָה הַמַּאֲכָל. כְּשֶׁהָיוּ בְּתוֹךְ הַמַּאֲכָל, אָמַר לָהּ: אַתְּ יוֹדַעַת כְּשֶׁאֲנִי בֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים הִכַּרְתִּי אֶת בּוֹרְאִי, וְהַנַּעַר הַזֶּה גָּדוֹל וְלֹא נֶחֱנַךְ, וְיֵשׁ מָקוֹם אֶחָד רָחוֹק מִמֶּנּוּ מְעַט שֶׁשָּׁם מְחַנְּכִין אֶת הַנְּעָרִים, אֶקָּחֶנּוּ וַאֲחַנְּכֶנּוּ שָׁם. אָמְרָה לוֹ: לֵךְ לְשָׁלוֹם.

מִיָּד, וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר. וְלָמָּה בַּבֹּקֶר? אָמַר, שֶׁמָּא שָׂרָה תַּחֲזֹר בְּדִבּוּרָהּ וְלֹא תַנִּיחֵנִי, אָקוּם בְּהַשְׁכָּמָה קֹדֶם שֶׁתָּקוּם הִיא.

לָמָּה בְּהַשְׁכָּמָה? שֶׁזְּרִיזִין מַקְדִּימִין לַמִּצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ (ויקרא יב, ג), מְלַמֵּד שֶׁכָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לַמִּילָה אֶלָּא זְרִיזִים מַקְדִּימִים לַמִּצְוֹת.

וַיְחַבֹּשׁ אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ. אָמַר עַד שֶׁאַקְרִיבֶנּוּ, יִשְׁמְרוּ הֵם אֶת הַכֵּלִים.

קְדָמוֹ הַשָּׂטָן בַּדֶּרֶךְ וְנִדְמָה לוֹ כִּדְמוּת זָקֵן. אָמַר לוֹ: לְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ? אָמַר לוֹ: לְהִתְפַּלֵּל. אָמַר לוֹ: וּמִי שֶׁהוֹלֵךְ לְהִתְפַּלֵּל לָמָּה אֵשׁ וּמַאֲכֶלֶת בְּיָדוֹ וְעֵצִים עַל כְּתֵפוֹ? אָמַר לוֹ: שֶׁמָּא נִשְׁהֶא יוֹם אוֹ יוֹמַיִם וְנִשְׂחַט וְנֹאכַל. אָמַר לוֹ: זָקֵן, לֹא שָׁם הָיִיתִי כְּשֶׁאָמַר לְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קַח נָא אֶת בִּנְךָ, וְזָקֵן כְּמוֹתְךָ יֶלֶךְ וְיֹאבֵד בֵּן שֶׁנִּתַּן לוֹ לְמֵאָה שָׁנָה. לֹא שָׁמַעְתָּ הַמָּשָׁל, מַה שֶּׁהָיָה בְיָדוֹ אִבְּדוֹ וּמְבַקֵּשׁ מֵאֲחֵרִים. וְאִם תֹּאמַר יִהְיֶה לְךָ בֵּן אַחֵר, תִּשְׁמַע מִן הַמַּשְׂטִין וּתְאַבֵּד נְשָׁמָה שֶׁתִּתְחַיֵּב עָלֶיהָ בַּדִּין. אָמַר לוֹ: לֹא מַשְׂטִין הָיָה אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ הָיָה, לֹא אֶשְׁמַע מִמְּךָ.

הָלַךְ מֵעָלָיו וְנִדְמָה לְבָחוּר וְעָמַד עַל יְמִינוֹ שֶׁל יִצְחָק. אָמַר לוֹ: לְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ? אָמַר לוֹ: לְלַמֵּד תּוֹרָה. אָמַר לוֹ: בְּחַיֶּיךָ אוֹ בְּמִיתָתְךָ. אָמַר לוֹ: וְכִי יֵשׁ אָדָם שֶׁיִּלְמֹד אַחַר מִיתָה? אָמַר לוֹ: עָלוּב בַּר עֲלוּבָה, כַּמָּה תַּעֲנִיּוֹת נִתְעַנִּית אִמְּךָ עַד שֶׁלֹּא נוֹלַדְתָּ, וְהַזָּקֵן הַזֶּה הִשְׁתַּטָּה וְהוּא הוֹלֵךְ לְשָׁחֳטָךְ. אָמַר: אַף עַל פִּי כֵן לֹא אֶעֱבֹר עַל דַּעַת יוֹצְרִי וְעַל צִוּוּי אָבִי. חָזַר וְאָמַר לְאָבִיו: אָבִי, רְאֵה מָה אוֹמֵר לִי זֶה. אָמַר לוֹ: אַל תַּשְׁגִּיחַ עָלָיו, שֶׁאֵינוֹ בָּא אֶלָּא לְיָעֵף לָנוּ. מִיָּד וַיֹּאמֶר יִצְחָק וְגוֹ׳.

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי. וְכִי מֵאַחַר שֶׁהַדֶּרֶךְ קְרוֹבָה, לָמָּה נִתְעַכֵּב שְׁלֹשֶׁת יָמִים. כֵּינָן שֶׁרָאָה שֶׁלֹּא קִבְּלוּ מִמֶּנּוּ הָלַךְ וְנַעֲשָׂה לִפְנֵיהֶם נָהָר גָּדוֹל. מִיָּד יָרַד אַבְרָהָם לְתוֹךְ הַמַּיִם וְהִגִּיעוּ עַד בִּרְכָּיו. אָמַר לְנַעֲרָיו בּוֹאוּ אַחֲרַי, יֵרְדוּ אַחֲרָיו. כֵּינָן שֶׁהִגִּיעוּ עַד חֲצֵי הַנָּהָר, הִגִּיעוּ הַמַּיִם עַד צַוָּארוֹ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה תָּלָה אַבְרָהָם עֵינָיו לַשָּׁמַיִם, אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּחַרְתָּנִי וְהוֹרַעְתָּנִי וְנִגְלֵיתָ לִי וְאָמַרְתָּ לִי, אֲנִי יָחִיד וְאַתָּה יָחִיד, עַל יָדְךָ יִוָּדַע שְׁמִי בְּעוֹלָמִי וְהַעֲלֵה יִצְחָק בִּנְךָ לְפָנַי לְעוֹלָה וְלֹא עִכַּבְתִּי. וַהֲרֵינִי עוֹסֵק בְּצִוּוּיֶךָ, וְעַכְשָׁו בָּאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ (תהלים סט, ב). אִם אֲנִי אוֹ יִצְחָק בְּנִי טוֹבֵעַ, מִי יְקַיֵּם מַאֲמָרְךָ. עַל מִי יִתְיַחֵד שְׁמֶךָ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ, שֶׁעַל יָדְךָ יִתְיַחֵד שְׁמִי בָּעוֹלָם. מִיָּד גָּעַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמַּעְיָן וְיָבֵשׁ הַנָּהָר וְעָמְדוּ בַּיַּבָּשָׁה.

מָה עָשָׂה הַשָּׂטָן? אָמַר לְאַבְרָהָם: וְאֵלַי דָּבָר יְגֻנַּב וְגוֹ׳ (איוב ד, יב), כָּךְ שָׁמַעְתִּי מֵאֲחוֹרֵי הַפַּרְגּוֹד, הַשָּׂה לְעוֹלָה וְאַיִן יִצְחָק לְעוֹלָה. אָמַר לוֹ: כְּךָ עָנְשׁוֹ שֶׁל בַּדַּאי, שֶׁאָפְלוּ אוֹמֵר אֱמֶת אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ.

מִיַּד, וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחוֹק. וְהֵיאַךְ נִרְאָה מֵרָחוֹק? מְלַמֵּד שֶׁבַּתְּחִלָּה הָיָה מָקוֹם עָמֹק. כֵּינָן שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִשְׁרוֹת שְׁכִינָתוֹ עָלָיו וְלַעֲשׂוֹתוֹ מִקְדָּשׁ, אָמַר, אֵין דֶּרֶךְ מֶלֶךְ לִשְׁכֹּן בָּעֵמֶק אֶלָּא בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ וּמְעֻלֶּה וּמְיֻפֶּה וְנִרְאֶה לַכֹּל. מִיָּד רָמַז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ לִסְבִיבוֹת הָעֵמֶק שֶׁיִּתְקַבְּצוּ הֶהָרִים לְמָקוֹם אֶחָד לַעֲשׂוֹת מְקוֹם הַשְּׁכִינָה. לְפִיכָךְ נִקְרָא הַר הַמּוֹרִיָּה, שֶׁמִּיִּרְאָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ נַעֲשָׂה הָר.

כג **וַיַּרְא** אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחוֹק. אָמַר לוֹ לְיִצְחָק, רוֹאֶה אַתָּה מַה שֶּׁאֲנִי רוֹאֶה. אָמַר לוֹ: אֲנִי רוֹאֶה הַר נָאֶה מְשֻׁבָּח וְעָנָן קָשׁוּר עָלָיו. אָמַר לְנַעֲרָיו, רוֹאִין אַתֶּם כְּלוּם. אָמְרוּ לוֹ: אֵין אָנוּ רוֹאִין אֶלָּא מִדְבָּרוֹת. אָמַר לָהֶם: שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר, הוֹאִיל וְהַחֲמוֹר אֵינוֹ רוֹאֶה וְאֵינְכֶם רוֹאִין כְּמוֹתוֹ, עִם הַדּוֹמֶה לַחֲמוֹר, שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר, שֶׁאַתֶּם כְּמוֹתוֹ.

וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד כֹּה. מַהוּ עַד כֹּה? נִרְאֶה מַה יִּהְיֶה בְּסוֹף כֹּה שֶׁאָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ. וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם, בִּשְׁרוֹ פִּיו שֶׁיַּחֲזִרוּ שְׁנֵיהֶם בְּשָׁלוֹם. וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמַּאֲכֶלֶת. לָמָּה מַאֲכֶלֶת? שֶׁהִיא מַתִּירָה אֶת הָאֲכָלִין לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל אָדָם.

מִיָּד, וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נָפַל פַּחַד וְיִרְאָה גְּדוֹלָה עַל יִצְחָק, שֶׁלֹּא רָאָה בְּיָדוֹ כְּלוּם לְהִתְקָרֵב וְהִרְגִּישׁ בַּדָּבָר בְּמַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת. בִּקֵּשׁ לוֹמַר אַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה. אָמַר לוֹ: הוֹאִיל וְאָמַרְתָּ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּחַר בָּךְ. אָמַר, אִם בָּחַר בִּי, הֲרֵי נַפְשִׁי נְתוּנָה לוֹ, עַל דָּמִי צַר לִי מְאֹד. וְאַף עַל פִּי כֵן וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו בְּוַדַּאי, זֶה לִשְׁחֹט וְזֶה לְהִשָּׁחֵט, וְיִצְחָק בֶּן שְׁלֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנָה הָיָה בִּשְׁעַת עֲקֵדָתוֹ.

וַיָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ. כְּשֶׁבָּא לִשְׁחֹט, אָמַר לוֹ: אַבָּא, אְסָרֵנִי יָדַי וְרַגְלַי, מִפְּנֵי שֶׁהַנֶּפֶשׁ חֲצוּפָה הִיא וּכְשֶׁאֶרְאֶה אֶת הַמַּאֲכֶלֶת שָׁמָּא אְזַדְעָזַע וְיִפָּסֵל הַקָּרְבָּן, בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ אַל תַּעַשׂ בִּי מוּם. מִיָּד, וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט. אָמַר לוֹ: אַבָּא, לֹא תוֹדִיעַ אֶת אִמִּי כְּשֶׁהִיא עוֹמֶדֶת עַל הַבּוֹר אוֹ כְּשֶׁהִיא עוֹמֶדֶת עַל הַגַּג, שֶׁמָּא תַּפִּיל אֶת עַצְמָהּ וְתָמוּת. מִיָּד בָּנוּ שְׁנֵיהֶם אֶת הַמִּזְבֵּחַ וַעֲקָדוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ, וְנָטַל אֶת הַסַּכִּין כְּדֵי לִשְׁחֹטוֹ עַד שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ רְבִיעִית דָּמוֹ. וּבָא הַשָּׂטָן וְדָחַף יָדוֹ שֶׁל אַבְרָהָם וְנָפְלָה הַסַּכִּין מִיָּדוֹ. וְכֵיוָן שֶׁשָּׁלַח יָדוֹ לְקָחָתָהּ, יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר. וְאִלּוּלֵי כֵן, כְּבָר הָיָה נִשְׁחָט.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָלַךְ הַשָּׂטָן אֵצֶל שָׂרָה וְנִדְמָה לָהּ כִּדְמוּת יִצְחָק. כֵּיוָן שֶׁרָאָתָה אוֹתוֹ אָמְרָה לוֹ: בְּנִי, מֶה עָשָׂה לְךָ אָבִיךָ? אָמַר לָהּ: נְטָלַנִי אָבִי וְהֶעֱלַנִי הָרִים וְהוֹרִידַנִי בְקָעוֹת וְהֶעֱלַנִי לְרֹאשׁ הַר אֶחָד וּבָנוּ מִזְבֵּחַ וְסִדֵּר הַמַּעֲרָכָה וְהֶעֱרִיךְ אֶת הָעֵצִים וְעָקַד אוֹתִי עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְלָקַח אֶת הַסַּכִּין לִשְׁחָטֵנִי. וְאִלּוּלֵי שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר, כְּבָר הָיִיתִי נִשְׁחָט. לֹא הִסְפִּיק לִגְמֹר אֶת הַדָּבָר עַד שֶׁיָּצְאָה נִשְׁמָתָהּ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב, וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ. מֵהֵיכָן בָּא? מֵהַר הַמּוֹרִיָּה.

עִם כְּשֶׁהוּא שׁוֹחֵט, וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ ה׳ מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם. לָמָּה שְׁתֵּי פְעָמִים? שֶׁהָיָה מְמַהֵר וְהוֹלֵךְ לְשָׁחֲטוֹ. וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר. אָמַר לוֹ: מִי אַתָּה? אָמַר לוֹ: מַלְאָךְ. אָמַר לוֹ: כְּשֶׁאָמַר לִי קַח נָא אֶת בִּנְךָ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ אָמַר לִי. וְעַכְשָׁו אִם הוּא מְבַקֵּשׁ, הוּא יֹאמַר לִי.

מִיָּד, וַיִּקְרָא מַלְאַךְ ה׳ אֶל אַבְרָהָם שֵׁנִית, שֶׁלֹּא רָצָה לְקַבֵּל מִן הָרִאשׁוֹן. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר אַבְרָהָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, אָדָם מְנַסֶּה לַחֲבֵרוֹ, שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה בְּלִבּוֹ. אֲבָל אַתָּה שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ מַה הַלְּבָבוֹת וְהַכְּלָיוֹת יוֹעֲצוֹת, אַתָּה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת בִּי כֵן. אָמַר לוֹ: כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה.

מִיָּד פָּתַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָרָקִיעַ וְאֶת הָעֲרָפֶל, וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה׳. אָמַר לוֹ: אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ. וַאֲנִי נִשְׁבַּעְתִּי שֶׁלֹּא אֵרֵד מִן הַמִּזְבֵּחַ עַד שֶׁאֹמַר כָּל מַה שֶּׁאֲנִי צָרִיךְ. אָמַר לוֹ: אֱמוֹר. לֹא כָךְ אָמַרְתָּ לִי, וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ. אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: מִמִּי? אָמַר לוֹ: מִיִּצְחָק. אָמַר לוֹ: כְּשֵׁם שֶׁהָיָה בְלִבְּךָ מַה לַּהֲשִׁיבְךָ וְלוֹמַר לְךָ, אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ לִי כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע, עַכְשָׁו אַתָּה אוֹמֵר לִי הַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה, וְכָבַשְׁתִּי אֶת יִצְרִי וְלֹא הֵשַׁבְתִּיךָ, כָּךְ כְּשֶׁיִּהְיוּ בָנָיו שֶׁל יִצְחָק חוֹטְאִין וְנִכְנָסִין לְצָרָה, תְּהֵא נִזְכָּר לָהֶן עֲקֵדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק וְתֶחְשַׁב לְפָנֶיךָ כְּאִלּוּ אֶפְרוֹ צָבוּר עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְתִסְלַח לָהֶן וְתִפְדֵּם מִצָּרָתָן.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה אָמַרְתָּ אֶת שֶׁלְּךָ וְאֹמַר אֲנִי אֶת שֶׁלִּי. עֲתִידִין בָּנָיו שֶׁל יִצְחָק לַחֲטוֹא לְפָנַי וַאֲנִי דָן אוֹתָם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה. אֶלָּא אִם מְבַקְּשִׁין שֶׁאֶסְפֹּשׂ לָהֶן זְכוּת וְאֶזְכֹּר לָהֶן עֲקֵדַת יִצְחָק, יִהְיוּ תוֹקְעִין לְפָנַי בְּשׁוֹפָר שֶׁל זֶה. אָמַר לוֹ: וּמַה הוּא הַשּׁוֹפָר? אָמַר לוֹ: חֲזוֹר לַאֲחוֹרֶיךָ. מִיָּד, וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר נֶאֱחָז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו. זֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה דְּבָרִים שֶׁנִּבְרְאוּ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת.

נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יִהְיוּ תוֹקְעִין לְפָנַי בְּקֶרֶן אַיִל וְאוֹשִׁיעֵם וְאֶפְדֵּם מֵעֲוֹנוֹתֵיהֶם. וְהוּא שֶׁדָּוִד מְשַׁבֵּחַ, מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוֹסִי (ש״ב כב, ג). וְאֶשְׁבֹּר עֹל מַלְכֻיּוֹת מֵעֲלֵיהֶן וַאֲנַחֵם אוֹתָם בְּתוֹךְ צִיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נִחַם ה׳ וְגוֹ׳. אָמֵן.

חיי שרה

א **וְאַבְרָהָם** זָקֵן. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָיָה רוֹכֵב עַל חֲמוֹר וְהִגִּיעַ עוֹנַת תְּפִלָּה, כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: הָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה, יֵרֵד. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לֵירֵד, שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו מִפְּנֵי הַמָּעוֹת שֶׁהֵן עַל גַּבֵּי חֲמוֹרוֹ אוֹ שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִן הַגּוֹיִם וּמִן הַלִּסְטִים, יְהֵא מִתְפַּלֵּל כְּשֶׁהוּא רוֹכֵב. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: זֹאת אוֹמֶרֶת, הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁתְּהֵא דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו וְיִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, אִם כֵּוֵן אָדָם אֶת דַּעְתּוֹ בַּתְּפִלָּה, יְהֵא מֻבְטָח שֶׁתְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר: תָּכִין לִבָּם תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ (תהלים י, יז).

וְאֵין לְךָ אָדָם שֶׁכּוֹנֵן לִבּוֹ וְדַעְתּוֹ לְהִתְפַּלֵּל כְּאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁאָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חָלִלָה לְךָ מֵעֲשׂת כַּדָּבָר הַזֶּה. כֵּיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ זְכוּת שֶׁלֹּא לְהַחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם, הִתְחִיל מְשַׁבְּחוֹ וְאָמַר לוֹ: יָפְיְפִיתָ מִבְּנֵי אָדָם וְגוֹ' (תהלים מה, ג). אָמַר לוֹ: אִי זֶה הַיֹּפִי שֶׁלִּי, אֲנִי וּבְנִי נִכְנָסִין לָעִיר וְאֵין בְּנֵי אָדָם מַכִּירִין בֵּין הָאָב לַבֵּן. מִפְּנֵי שֶׁהָיָה אָדָם חַי מֵאָה וּמָאתַיִם שָׁנָה וְלֹא הָיָה מַזְקִין. אָמַר אַבְרָהָם: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, צָרִיךְ אַתָּה לְהַפְרִישׁ בֵּין הָאָב לַבֵּן וּבֵין נַעַר לַזָּקֵן, שֶׁיִּתְכַּבֵּד הַזָּקֵן בַּנַּעַר. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חַייֶךָ, מִמְּךָ אֲנִי מַתְחִיל. הָלַךְ וְלָן בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה וְעָמַד בַּבֹּקֶר. כֵּיוָן שֶׁעָמַד, רָאָה שֶׁהִלְבִּין שְׂעַר רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עָשִׂיתָנִי דֶּגְמָא. אָמַר לוֹ: עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה (משלי טז, לא), וַהֲדַר זְקֵנִים שֵׂיבָה (משלי כ, כט). לְכָךְ נֶאֱמַר: וְאַבְרָהָם זָקֵן.

ב **וְאַבְרָהָם** זָקֵן. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר נַחְמָנִי, מִפְּנֵי אַרְבָּעָה דְבָרִים הַזְּקֵנָה קוֹפֶצֶת עַל אָדָם, מִפְּנֵי הַיִּרְאָה וּמִפְּנֵי כַּעַס בָּנִים וּמִפְּנֵי אִשָּׁה רָעָה וּמִפְּנֵי הַמִּלְחָמוֹת. מִפְּנֵי הַיִּרְאָה, מִדָּוִד: דִּכְתִיב: וְלֹא יָכֹל דָּוִיד לָלֶכֶת לָפָנָיו לִרְאֹשׁ אֱלֹהִים כִּי נִבְעֲתָ מִפְּנֵי חֶרֶב מַלְאַךְ ה' (דה"א כא, ל). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? וְדָוִיד זָקֵן (דה"א כג, א). מִפְּנֵי כַּעַס בָּנִים, מֵעֵלִי: דִּכְתִיב: וְעֵלִי זָקֵן מְאֹד וְשָׁמַע אֵת כָּל אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן בָּנָיו לְכָל יִשְׂרָאֵל (ש"א ב, כב). מִפְּנֵי הַמִּלְחָמוֹת, מִיהוֹשֻׁעַ, שֶׁלְּאַחַר שֶׁעָשָׂה מִלְחָמוֹת עִם שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, מַה כְּתִיב בּוֹ, וַיְהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים (יהושע כג, א). וּמִפְּנֵי אִשָּׁה רָעָה, דִּכְתִיב: וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים (מלכים א יא, ד). אֲבָל אַבְרָהָם, אִשְׁתּוֹ מְכַבְּדָתּוּ וְקוֹרֵאתוּ אֲדֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲדֹנִי זָקֵן. וְעָלֶיהָ נֶאֱמַר, אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ (משלי יב, ד). לְפִיכָךְ כְּתִיב בֵּהּ, וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל.

ג **וְאַבְרָהָם** זָקֵן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת ה' (תהלים קד, א). מָה רָאָה דָּוִד לְבָרֵךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּנֶּפֶשׁ? שֶׁהַנֶּפֶשׁ רוֹאָה וְאֵינָהּ נִרְאֵית, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹאֶה וְאֵינוֹ נִרְאֶה. תְּקֵלֹס נֶפֶשׁ שֶׁרוֹאָה וְאֵינָהּ נִרְאֵית לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁרוֹאֶה וְאֵינוֹ נִרְאֶה. הַנֶּפֶשׁ מְשַׁמֶּרֶת אֶת הַגּוּף, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁמֵּר אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. תְּקֵלֹס נֶפֶשׁ הַמְשַׁמֶּרֶת אֶת הַגּוּף הוּא שֶׁהוּא מְשַׁמֵּר אֶת עוֹלָמוֹ וְכוּ'. מַה הוּא ה' אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד. דָּרַשׁ רַבִּי אֶלְעָזָר, גָּדוֹל הָיִיתָ עַד שֶׁלֹּא בָרָאתָ עוֹלָמֶךָ. וּמֵאֵימָתַי נִתְגַּדַּלְתָּ? מִשֶּׁבָּרָאתָ עוֹלָמֶךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד.

מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם צָר אִיקּוֹנִין שֶׁלּוֹ עַל הַטַּבְלָא, הַטַּבְלָא גְּדוֹלָה מִצּוּרָתוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוּא גָּדוֹל וְאִיקּוֹנִין שֶׁלּוֹ גְּדוֹלָה מִכָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. בַּשָּׁמַיִם כְּתִיב: הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ (מלכים א ח, כז). וּבָאָרֶץ כְּתִיב: מָלְאָ כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ (ישעיה ו, ג). וְהַשָּׁמַיִם כָּלוּ בַּזֶּרֶת שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן (ישעיה מ, יב). וְהָאָרֶץ שְׁלִישׁ זֶרֶתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ (ישעיה מ, יב). וְכָל הַיַּמִּים וּנְהָרוֹת מָדַד בְּשָׁעָלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מַיִם (ישעיה מ, יב).

וְאוֹמֵר: כִּי בְיָהּ ה' צוּר עוֹלָמִים (ישעיה כו, ד). מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: צוּר עוֹלָמִים. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֵין כָּל הָעוֹלָמִים חֲשׁוּבִין לְפָנָיו כִּכְלוּם, שֶׁהֲרֵי בַּחֲצִי הַשֵּׁם נִבְרְאוּ וְהָיוּ הוֹלְכִין וּמִתְמַתְּחִין עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָמִים, אֶלָּא שֶׁאָמַר לָהֶם דַּי, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי אֵל שַׁדָּי (בראשית יז, א). מַהוּ שַׁדַּי? שֶׁאָמַרְתִּי לָעוֹלָם דַּי. לְכָךְ נֶאֱמַר: ה' אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד.

מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם בּוֹנֶה בַּיִת וְאַחַר כָּךְ בּוֹנֶה עָלָיו. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְשַׁמְּחַת אֶת הַכִּסֵּא וְאַחַר כָּךְ בָּנָה עָלָיו. וּמְשֻׁבָּחִים עָלָיו הַשָּׁם עָבִים רְכוּבוֹ הַמְהַלֵּךְ עַל כַּנְפֵי רוּחַ, לֹא בִּנְחֹשֶׁת וְלֹא בְּבַרְזֶל אֶלָּא בְּקוֹרוֹת וּבְגִזְטְרָאוֹת שֶׁל מַיִם. וְאַחַר כָּךְ בָּנָה אֶת הָעֲלִיּוֹנִים, לֹא בְּאֶבֶן וְלֹא בְּגִזִּיז אֶלָּא רְכָסָיו שֶׁל מַיִם עַל עֲלִיּוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: הַמְקָרֶה בַמַּיִם עֲלִיּוֹתָיו.

מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם עוֹשֶׂה סַרְגְּלָא שֶׁלּוֹ חֲזָקָה בְּבַרְזֶל בְּכֶסֶף וּבְזָהָב לְשָׂא אֶת כָּל מַשָּׂאוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עוֹשֶׂה סַרְגְּלָא שֶׁלּוֹ עָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הַשָּׂם עָבִים רְכוּבוֹ. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אִם הָיָה לְפָנָיו דֶּרֶךְ שֶׁל שְׁקִיעָה, מְהַלֵּךְ עַל הָאֲבָנִים שֶׁהֵן קָשִׁין. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַנִּיחַ אֶת הֶעָנָן שֶׁהוּא נִרְאֶה וּמְהַלֵּךְ עַל הָרוּחַ שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: הַמְהַלֵּךְ עַל כַּנְפֵי רוּחַ. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, מְסֻבִּיב לוֹ סַרְדִּיוֹטִין גִּבּוֹרִין וּמַלְבִּישָׁן כְּלֵי זַיִן וְשִׁרְיוֹנִין. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, סַרְדִּיוֹטָיו אֵינָן נִרְאִין, שֶׁנֶּאֱמַר: עֹשֶׂה מַלְאָכָיו רוּחוֹת. וְהָרוּחַ מוֹצִיא בָּרָק, שֶׁנֶּאֱמַר: מְשָׁרְתָיו אֵשׁ לוֹהֵט.

מִשֶּׁבָּרָא רָקִיעַ בָּרָא מַלְאָכִים. וּבָרָא אֵשׁ שֶׁל גֵּיהִנֹּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, שֶׁאֵין כְּתִיב בּוֹ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. אֲבָל חָלְלוֹ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, שְׁנֵי אֲלָפִים שָׁנָה קֹדֶם, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוֹל תָּפְתֶּה (ישעיה ל, לג). כְּגוֹן בָּשָׂר וָדָם שֶׁקּוֹנֶה עֲבָדִים וְאָמַר לְשַׁמָּשָׁיו עֲשׂוּ לִי אִסְפְּתוֹן, שֶׁאִם יִמְרְדוּ הָעֲבָדִים יִשְׁמְעוּ מִפִּי סְפַקּוּלָא. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ בָּרָא גֵּיהִנֹּם שֶׁאִם יֶחֶטְאוּ בְּרִיּוֹתָיו יֵרְדוּ לְתוֹכָהּ,

וּמִנַּיִן שֶׁבְּיוֹם שֵׁנִי נִבְרֵאת גֵּיהִנֹּם, דִּכְתִיב: כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוֹל תָּפְתֶּה, מִן הַיּוֹם שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר אָדָם אֶתְמוֹל וְלֹא שִׁלְשׁוֹם. וְאֵימָתַי יָכוֹל אָדָם לוֹמַר אֶתְמוֹל? בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי שֶׁיּוֹם אֶחָד בְּשַׁבָּת לְפָנָיו. וְאַחַר כָּךְ בָּרָא יַבָּשָׁה בַּשְּׁלִישִׁי, שֶׁנֶּאֱמַר: יַסֵּד אֶרֶץ עַל מְכוֹנֶיהָ בַּל תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד. וְעָשָׂה אֶחָד עָרוֹם וְאֶחָד לָבוּשׁ. בָּשָׂר וָדָם

יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי עֲבָדִים, הִפְשִׁיט כְּסוּת הָאֶחָד, הִלְבִּישׁוֹ לַחֲבֵרוֹ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: יְקַוּוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה. וְכִסָּה אֶת הַתְּהוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּהוֹם כַּלְבוּשׁ כִּסִּיתוֹ וְגוֹ'.

מִן גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן וְגוֹ'. כְּגוֹן בָּשָׂר וָדָם רָאָה גִּתּוֹ מְלֵאָה עֲנָבִים וְיֵשׁ לוֹ כֶּרֶם לִבְצֹר. אָמְרוּ לוֹ: לְהֵיכָן תִּתֵּן שְׂאָר הָעֲנָבִים וְהַגֵּת קְטַנָּה. מֶה עָשָׂה? דָּרַךְ אֶת הָעֲנָבִים שֶׁבַּגֵּת, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא שְׂאָר הָעֲנָבִים וְהֶחֱזִיקָה אוֹתָן וְאֶת כָּל הָעֲנָבִים שֶׁלּוֹ. וְכָךְ הָיָה הָעוֹלָם כֵּלּוֹ מַיִם וְהָאָרֶץ שְׁקוּעָה בַּמַּיִם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: תֵּרָאֶה הַיַּבָּשָׁה. אָמְרוּ הַמַּיִם, חֲרֵי כָּל הָעוֹלָם אָנוּ מְלֵאִין וְהוּא צַר לָנוּ לְהֵיכָן נֵלֵךְ? מֶה עָשָׂה? בָּעַט בָּאוֹקְיָנוֹס וְהָרַג שַׂר שֶׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכֹחוֹ רָגַע הַיָּם וּבִתְבוּנָתוֹ מָחַץ רָהַב (איוב כו, יב). וְאֵין מָחַץ אֶלָּא לְשׁוֹן חֲרִיגָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ (שופטים ה, כו). כְּשֶׁהָרַג אוֹתוֹ, הָיוּ הַמַּיִם בּוֹכִין עַד הַיּוֹם הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲבָאתָ עַד נִבְכֵי יָם (איוב לח, טז). וְלָמָּה חֲרָגוֹ? מִפְּנֵי שֶׁהַבַּיִת הַמְּחֻזָּק מֵאָה בְּנֵי אָדָם חַיִּים, מַחֲזִיק אֶלֶף מֵתִים, וְכָךְ נִקְרָא אוֹקְיָנוֹס יָם הַמֵּת. וְעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְרַפֹּאתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָאוּ הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים וְנִרְפְּאוּ הַמָּיִם (יחזקאל מז, ח). שְׁאָר הַמַּיִם כְּשֶׁרָאוּ שֶׁבָּעַט הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּאוֹקְיָנוֹס, לְקוֹל צַעֲקַת מֵימָיו בָּרְחוּ חַבְרֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: מִן גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן מִן קוֹל רַעַמְךָ יֵחָפֵזוּן.

וּבוֹרְחִין וְאֵינָן יוֹדְעִין בְּאֵיזֶה מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: יַעֲלוּ הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת אֶל מְקוֹם זֶה יָסַדְתָּ לָהֶם. כְּגוֹן עֶבֶד בָּשָׂר וָדָם שֶׁאָמַר לוֹ רַבּוֹ, הַמְתֵּן לִי בַּשּׁוּק וְלֹא הוֹדִיעוֹ בְּאֵיזֶה מָקוֹם. הִתְחִיל הָעֶבֶד אוֹמֵר, שָׁמָּא אֵצֵא בְּסִילְקִי אוֹ אֵצֵא בְּבֵית הַמֶּרְחָץ אוֹ בְּצַד תֵּאָטְרוֹן אָמַר לִי. עָלָה מְצָאוֹ, סְטָרוֹ מִסְטוֹר. אָמַר לוֹ: עַל שַׁעַר פַּלְטְרִין שֶׁל הַפִּרְכּוּס שְׁלַחְתִּיךָ. אַף הַמַּיִם כְּשֶׁשָּׁמְעוּ יְקַוּוּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מָקוֹם אֶחָד, לֹא הוֹדִיעָן אִם לַצָּפוֹן אִם לַדָּרוֹם, הָיוּ חוֹזְרִין וְהוֹלְכִין, שֶׁנֶּאֱמַר: יַעֲלוּ הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת, עַד שֶׁסְּטָרָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִסְטוֹר. אָמַר לָהֶן, לִמְקוֹמוֹ שֶׁל לִוְיָתָן אֲמַרְתִּי לָכֶם לֵילֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁם אֳנִיּוֹת יְהַלֵּכוּן, לִוְיָתָן זֶה יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק בּוֹ.

גְּבוּל שַׂמְתָּ בַּל יַעֲבֹרוּן, כְּגוֹן בָּשָׂר וָדָם שֶׁהִכְנִיס בְּהֶמְתּוֹ לַדִּיר וְנָעַל הַפֶּגֶר לְפָנֶיהָ שֶׁלֹּא תֵּצֵא וְתִרְעֶה אֶת הַתְּבוּאָה. כָּךְ נָעַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵי הַיָּם בַּחוֹל וְהִשְׁבִּיעָן שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מִן הַחוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: גְּבוּל שַׂמְתָּ בַּל יַעֲבֹרוּן. הַמְשֻׁלָּחַ מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים בֵּין הָרִים יְהַלֵּכוּן, כְּגוֹן בָּשָׂר וָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי עֲקָלִין שֶׁל זֵיתִים, כָּבַשׁ אֶת הַקּוֹרָה זֶה עַל זֶה וְהִשְׁמִין יָרֵד מִלְמַטָּן, כָּךְ הָהָר מִכָּאן וְהָהָר מִכָּאן כּוֹבְשִׁין עֲלֵיהֶן, מִקְּטָעִין וְיוֹצְאִין מִבֵּין הֶהָרִים.

מַצְמִיחַ חָצִיר לַבְּהֵמָה, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵין אָדָם רוֹצֶה שֶׁיֵּצֵא לוֹ, עֹשֶׁב בַּקָּמָה, וּנְקֻבָּה בְּבָנָיו, וְחֹמֶץ בְּיֵינוֹ. וּשְׁלֹשְׁתָּן לְצָרְכֵי הָעוֹלָם נִבְרְאוּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: ה' אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד. דָּבָר אַחֵר, ה' אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְאֹד, גָּדוֹל אַתָּה בִּנְפִלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם הָאָדָם שֶׁנָּתַתָּ לוֹ זְקָנָה וְשֵׂיבָה, שֶׁאִלּוּלֵי כֵּן אָדָם יוֹדֵעַ אֶת מִי לְכַבֵּד. וְאֵין מְאֹד אֶלָּא זְקָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַלֵּי זָקֵן מְאֹד (ש"א ב, כב). הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ. הוֹד, זֶה הָעֹז שֶׁהִלְבַּשְׁתִּיךָ בַּיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ (שמות טו, ב). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי אִלְעַאי, זִמְרָתִי וְזִמְרָתִיו. וְהָדָר, הֶהָדָר שֶׁנִּתְהַדַּרְתָּ בִּי בְּסִינַי נֶגֶד כָּל הָאֻמּוֹת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר רַבִּי סִימוֹן, כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ, כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, עַל אוֹתָהּ שָׁעָה נֶאֱמַר, כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים (שה"ש ב, ב). דָּבָר אַחֵר, הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ, מֵהוֹדְךָ וַהֲדָרְךָ הִלְבַּשְׁתָּ לְרֹאשׁוֹ שֶׁל אַבְרָהָם שֶׁנָּתַתָּ לוֹ הַדְּרַת זְקָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲבָרָהָם זָקֵן.

ד **וַאֲבָרָהָם** זָקֵן. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֵשֶׁת חַיִל עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ (משלי יב, ד), זֶה אַבְרָהָם שֶׁהָיָה מְקוֹנֵן עַל שָׂרָה. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וַתָּמָת שָׂרָה וְגוֹ'. הִתְחִיל אַבְרָהָם לִבְכּוֹת עָלֶיהָ וְלוֹמַר, אֵשֶׁת חַיִל מִי יִמְצָא. בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ (משלי יב לא), אֵימָתַי? בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לָהּ: אִמְרִי נָא אֲחֹתִי אָתְּ. גְּמָלַתְהוּ טוֹב וְלֹא רָע כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ. דָּרְשָׁה צָמֶר וּפִשְׁתִּים, בֵּין יִצְחָק לְיִשְׁמָעֵאל, שֶׁאָמְרָה, גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ. הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר, וַתָּבֵא הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה, וְעוֹד, וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ. וְתָקָם בְּעוֹד לַיְלָה, אֵימָתַי? וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר. זְמָמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ, זְמָמָה וְנָטְלָה שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה וְשָׁם נִקְבְּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת שָׂרָה. חָגְרָה בְעוֹז מָתְנֶיהָ, אֵימָתַי? כְּשֶׁבָּאוּ הַמַּלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל שָׂרָה וְגוֹ'.

טָעֲמָה כִּי טוֹב סַחְרָהּ, כְּשֶׁבָּאוּ עֲלֶיהָם הַמַּלְכִים, דִּכְתִיב: וַיְחַלֵּק עֲלֵיהֶם לַיְלָה. יֶדֶיהָ שִׁלְּחָה בַכִּישׁוֹר, שֶׁהָיְתָה נוֹתֶנֶת מַאֲכָל לָעוֹבְרִים וְשָׁבִים. כַּפָּהּ פָּרְשָׂה לֶעָנִי, שֶׁהָיְתָה נוֹתֶנֶת צְדָקוֹת וּמַלְבֶּשֶׁת עֲרֻמִּים. לֹא תִירָא לְבֵיתָהּ מִשָּׁלֶג, מִגִּיהִנֹּם. לָמָּה? כִּי כָל בֵּיתָהּ לָבֻשׁ שָׁנִים, שְׁנַיִם, שֶׁבֶת וּמִילָה. מַרְבַדִּים עָשְׂתָה לָהּ, אֵלּוּ בִּגְדֵי כְהֻנָּה. מִפְּרִי כַפֶּיהָ נָטְעָה כֶּרֶם, זֶה יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כֶרֶם ה' צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל (ישעיה ה, ז). נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ, כְּשֶׁבִּקֵּשׁ מִבְּנֵי חֵת תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת קֶבֶר. סָדִין עָשְׂתָה, זוֹ הַמִּילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: סוֹד ה' לִירֵאָיו (תהלים כה, יד). עוֹז וְהָדָר לְבוּשָׁהּ, אֵלּוּ עַנְגֵי כָבוֹד שֶׁהָיוּ מַקִּיפִין אֶת הָאֹהֶל שֶׁלָּהּ. פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה, אֵימָתַי? בְּשָׁעָה שֶׁאָמְרָה לוֹ: בֹּא נָא אֶל שִׁפְחָתִי (בראשית טז, ב). צוֹפִיָּה הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ, שֶׁבְּכָל יוֹם הָיְתָה מְצַפָּה אֵימָתַי יַחְזְרוּ הַמַּלְאָכִים שֶׁבִּשְׁרוּהָ שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ (בראשית יח, י).

קָמוּ בָנֶיהָ וַיְאַשְּׁרוּהָ, וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם. (בראשית כא, ז). רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל, אֵלּוּ הָאֻמּוֹת. וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הַבִּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תְּחוֹלֶלְכֶם (ישעיה נא, ב). תְּנוּ לָהּ מִפְּרִי יָדֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה.

וְכֵינָן שֶׁמֵּתָה, קָפְצָה זִקְנָה עַל אַבְרָהָם. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? וְאַבְרָהָם זָקֵן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דַּיּוֹ לָעֶבֶד לִהְיוֹת כְּרִבּוֹ. וּכְתִיב: עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת שֵׂיבָה (משלי טז, לא) מִי גָּרַם לְאַבְרָהָם כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה כְּשֶׁהָלַךְ בְּדֶרֶךְ צְדָקוֹת, דִּכְתִיב: וְאַבְרָהָם זָקֵן. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דַּיּוֹ לָעֶבֶד לִהְיוֹת כְּרִבּוֹ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ אוֹהֵב, מָה אֶתֵּן לְךָ, כֶּסֶף וְזָהָב יֶשׁ לְךָ, עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת שָׂדוֹת וּכְרָמִים יֶשׁ לְךָ, אֶלָּא אֶתֵּן עֲטָרָה שֶׁבְּרֹאשִׁי וְאָשִׂים בְּרֹאשֶׁךָ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, כֶּסֶף וְזָהָב הֲרֵי נָתַתִּי לְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה וְגוֹ' (בראשית יג, ב). אֶלָּא מָה אֶתֵּן לְךָ, עֲטָרָה שֶׁבְּרֹאשִׁי. שֶׁכְּשֶׁרָאָה דָּנִיֵּאל, אָמַר וּשְׂעַר רֹאשֵׁהּ כַּעֲמַר נָקָא (דניאל ז, ט). וּכְתִיב: וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וְגוֹ'.

כְּשֶׁמֵּתָה שָׂרָה, כָּתַב עָלֶיהָ שֶׁבֵּרְכוֹ. לָמָּה? שֶׁלֹּא יִהְיוּ בָאֵי עוֹלָם אוֹמְרִים: לֹא נִתְבָּרֵךְ אַבְרָהָם אֶלָּא מֵחֲמַת שָׂרָה, אֶלָּא הֲרֵינִי מְבָרְכוֹ אַחַר מִיתָתָהּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם, לָמָּה, כִּי אֶחָד קְרָאתִיו וַאֲבָרְכֵהוּ (ישעיה נא, ב). וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל, בְּזִכּוּת מָה? בְּזִכּוּת שֶׁהִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֶּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל (בראשית יד, כ). לְכָךְ נֶאֱמַר: וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם.

ה **וַיִּסָּף** אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה תְּפִלּוֹת אָדָם מִתְפַּלֵּל בַּיּוֹם? רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר, לְפִי שֶׁהַיּוֹם מִשְׁתַּנֶּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְפַּלֵּל שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם, בְּשַׁחֲרִית הַשֶּׁמֶשׁ בַּמִּזְרָח, וּבַצָּהֳרַיִם בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ, וּבַמִּנְחָה בַּמַּעֲרָב. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר, אַבְרָהָם תִּקֵּן תְּפִלַּת הַבֹּקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר (בראשית יט, כז). יִצְחָק תִּקֵּן תְּפִלַּת מִנְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב (בראשית כד, סג). יַעֲקֹב תִּקֵּן תְּפִלַּת הָעֶרֶב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ (בראשית כח, יא).

רַבִּי עֲקִיבָא כְּשֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר, הָיָה מִתְפַּלֵּל בְּדַרְכּוֹ. וּכְשֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, אָדָם מַנִּיחוֹ בְּזָוִית זוֹ וּמוֹצְאוֹ בְּזָוִית אַחֶרֶת, מִפְּנֵי כְּרִיעוֹת וְהִשְׁתַּחֲוָיוֹת.

וּמָה רָאוּ לְתַקֵּן שָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת? כְּדֵי שֶׁיְּהֵא אָדָם מוֹסִיף בִּתְפִלָּתוֹ. וְלֹא בַּתְּפִלָּה בִּלְבַד, אֶלָּא אַף בַּתּוֹרָה יְהֵא מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ. וְלֹא בַּתּוֹרָה בִּלְבַד, אֶלָּא אַף בַּבָּנִים. אִם נָשָׂא אִשָּׁה וְמֵתָה, יִשָּׂא אַחֶרֶת וְיַעֲמִיד מִמֶּנָּה בָּנִים. תֵּדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי אַבְרָהָם שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ, לֹא יָשַׁב לוֹ אֶלָּא לָקַח אִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה.

ו **וַיִּסָּף** אַבְרָהָם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה מְאֹד (איוב ח, ז), מְדַבֵּר בְּמֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, שִׁבְעָה יָמִים הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְפַתֶּה לְמֹשֶׁה בַּסְּנֶה וְהוּא בוֹרֵחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח (שמות ד, יג). וּכְתִיב: לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי וְגוֹ'. וְאוֹמֵר: וַיִּסְתֹּר מֹשֶׁה פָּנָיו. וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה מְאֹד, דִּכְתִיב: וּתְמֻנַת ה' יַבִּיט (במדבר יב, ח). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, שֶׁהָיָה רוֹאֶה אֶת הַדְּמוּת מֵיָּד.

דָּבָר אַחֵר, וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר, זֶה אַבְרָהָם שֶׁהָיָה לוֹ מֵאָה שָׁנָה וְלֹא הָיָה לוֹ בֵּן, וְאַחַר כָּךְ פִּיְסוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן וְרַבִּי חָנָן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמְרֵי, הֶעֱלָהוּ לְמַעְלָה מִכִּפַּת הָרָקִיעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה. אֵין אוֹמְרִין הַבֵּט אֶלָּא מִלְמַעְלָה לְמָטָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי שֶׁתַּחַת הַמַּזָּל מִתְיָרֵא הֵימֶנּוּ. אַתָּה שֶׁאַתָּה עָלָיו הָרֵם רֹאשׁ עָלָיו.

אַף עַל פִּי כֵן לְמֵאָה שָׁנָה הוֹלִיד בֵּן. הֲוֵי אוֹמֵר, וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר, זֶה אַבְרָהָם. וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה מְאֹד, שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה וְהוֹלִיד עוֹד כַּמָּה בָּנִים בָּאַחֲרוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּסֶף אַבְרָהָם

וַיֹּסֶף אַבְרָהָם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל תַּנַּח יָדֶךָ (קהלת יא, ו).

רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר, בִּזְרָעִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אָמַר שְׁלֹמֹה, אִם זָרַעְתָּ בַּיּוֹרָה, אַל תַּעֲמֹד בַּמַּלְקוֹשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָעֶרֶב אַל תַּנַּח יָדֶךָ. לָמָּה? כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ וְגוֹ'. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אִם בָּא לְפָנֶיךָ בַּבֹּקֶר זֶרַע מִצְוָה, זְרַע. וְאִם יָבֹא לְפָנֶיךָ דְּבַר מִצְוָה בָּעֶרֶב, אַל תַּנַּח יָדֶךָ. לָמָּה? כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵיזֶה מֵהֶם עוֹמֶדֶת לְךָ, אִם שֶׁל בֹּקֶר אוֹ שֶׁל עֶרֶב. וְאִם שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת זַרְעֶךָ, אִם הֶעֱמַדְתָּ תַּלְמִידִים בְּנַעֲרוּתְךָ, אַל תְּחַדֵּל לְךָ מִלְּהַעֲמִיד בְּזִקְנוּתְךָ. מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת תַּלְמִידִים בְּנַעֲרוּתוֹ וּמֵתוּ כֻּלָּם. וְאִלּוּלֵי שֶׁהֶעֱמִיד שִׁבְעָה תַּלְמִידִים בְּזִקְנוּתוֹ, לֹא הָיָה תַּלְמִיד שֶׁיְּהֵא קוֹרֵא עַל שְׁמוֹ. דָּבָר אַחֵר, בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת זַרְעֶךָ, אָמַר רַבִּי יוֹסִי, אִם לָקַחְתָּ אִשָּׁה בְּבַחֲרוּתְךָ וְיָלְדָה וָמֵתָה, קַח אִשָּׁה אַחֶרֶת בְּזִקְנוּתְךָ, כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ וְגוֹ'. וּמִמִּי אַתָּה לָמֵד? מֵאַבְרָהָם, שֶׁבְּנַעֲרוּתוֹ לֹא הוֹלִיד אֶלָּא שְׁנַיִם, וּבְזִקְנוּתוֹ הוֹלִיד שְׁנַיִם עָשָׂר.

אָמַר רַבִּי לֵוִי, הוּא שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְנִבְרְכוּ בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ, שֶׁיָּצָא הַיָּם בְּדוֹר הַפְּלָגָה וְהֵפִיץ מִבְּנֵי חָם שִׁלְשִׁים מִשְׁפָּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּפֶץ ה' אֹתָם (בראשית יא, ח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִמְּךָ אֲנִי מַעֲמִידָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִבְרְכוּ בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ (בראשית יח, יח). הֶעֱמִיד מִשְׁפָּחוֹת, וְאֵלּוּ הֵן שְׁנַיִם עָשָׂר

נְשִׂיאִים שֶׁהֶעֱמִיד מִיִּשְׁמָעֵאל, וְשִׁשָּׁה עָשָׂר מִכָּאן וּשְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ. חֲזִי אוֹמֵר, וְנִבְרְכוּ בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ.

ז **וַיֹּסֶף** אַבְרָהָם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַאֲנִי תָּמִיד אֲיַחֵל וְהוֹסַפְתִּי עַל כָּל תְּהִלָּתֶךָ (תהלים עא, יד). אָמַר רַבִּי יוּדָן, כְּתִיב: לֹא יַרְבֶּה לוֹ סוּסִים (דברים יז, טז). וּשְׁלֹמֹה כְּשֶׁמָּלַךְ, אֲפִלּוּ אֶחָד לֹא הָיָה לוֹ, אֶלָּא עַל הַפְּרָדָה רָכַב וְהוֹסִיף עוֹד.

אָמַר רַבִּי חוֹנָיָא, כְּתִיב: וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוּל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ (ויקרא ט, ג). כְּשֶׁמָּל בְּנוֹ, אֲפִלּוּ אָדָם מְמַשְׁכֵּן עַצְמוֹ מְשַׁמֵּחַ אוֹתוֹ הַיּוֹם. חֲזִי אוֹמֵר, וְהוֹסַפְתִּי עַל כָּל תְּהִלָּתֶךָ. וְרַבָּנָן אָמְרֵי, מְדַבֵּר בְּאַבְרָהָם. אָמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּךְ אָמַרְתָּ לִי, כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע (בראשית כא, יב), חֲרֵי הוֹסַפְתָּ לִי מִבִּרְכָתְךָ וַאֲנִי מוֹלִיד כַּמָּה בָנִים. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה.

ח **וַיֹּסֶף** אַבְרָהָם. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן? וַיִּבְיאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁאִם מֵתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים, שֶׁלֹּא יִשָּׂא עַד שֶׁיַּשִּׂיא אֶת בָּנָיו וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה לְעַצְמוֹ, שֶׁכָּךְ עָשָׂה אַבְרָהָם אַחַר מִיתַת שָׂרָה, הִשִּׂיא אֶת יִצְחָק וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא אִשָּׁה לְעַצְמוֹ. מִנַּיִן? מִן מַה שֶּׁכָּתוּב, וַיִּבְיאֶהָ יִצְחָק, וְאַחַר כָּךְ וַיֹּסֶף אַבְרָהָם. אָמַר יִצְחָק, אֲנִי לָקַחְתִּי אִשָּׁה וְאָבִי עוֹמֵד בְּלֹא אִשָּׁה. מֶה עָשָׂה? הָלַךְ וְהֵבִיא לוֹ אִשָּׁה. רַבִּי אוֹמֵר, הִיא הָגָר, הִיא קְטוּרָה. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ קְטוּרָה? שֶׁהָיְתָה קְשׁוּרָה כַּנּוֹד.

וְרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים: אִשָּׁה אַחֶרֶת לָקָח. וּמַה טַּעַם שֶׁל רַבִּי שֶׁאוֹמֵר, הָגָר הִיא קְטוּרָה. שֶׁכָּתוּב בְּיִצְחָק, וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי. אוֹתָהּ שֶׁכָּתוּב בָּהּ, וַתִּקְרָא שֵׁם ה׳ הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל רָאִי (בראשית טז, יג). מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁהִיא הָגָר,

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ קְטוּרָה? שֶׁנָּאִים מַעֲשֶׂיהָ כַּקְּטֹרֶת. וַתֵּלֶד לוֹ אֶת זִמְרָן וְאֶת יָקְשָׁן וְאֶת מְדָן וְגוֹ׳. חֲזִי אוֹמֵר, וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר וְאַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה מְאֹד. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָעוֹלָם הַזֶּה הַצַּדִּיקִים מוֹלִידִים טוֹבִים וְרָעִים, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא כֻּלָּם יִהְיוּ צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי (ישעיה ס, כא). וְאוֹמֵר: הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם אֲנִי ה׳ בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה (ישעיה ס, כב). וְכֵן יְהִי רָצוֹן אָמֵן.

תולדות

א **יְלַמְּדֵנוּ** רַבֵּנוּ, עַל מֶה הָיוּ הַשְּׁלָמִים בָּאִים? כָּךְ שָׁנָה רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה, כָּל הַמֵּבִיא שְׁלָמִים, מֵבִיא שָׁלוֹם לָעוֹלָם.

אָמַר רַבִּי אֶלִיעֶזֶר, בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ זְבָחִים בָּעוֹלָם, הָיָה שָׁלוֹם. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַזְּבָחִים, אֵין לְךָ יוֹם שֶׁאֵין בּוֹ קְלָלָה וּפֶרַעֲנֻיּוֹת. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, לְעוֹלָם הַשְּׁלָמִים לְשׁוֹם שָׁלוֹם הֵן בָּאִין.

וְאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, גָּדוֹל הוּא הַשָּׁלוֹם, שֶׁדִּבְּרָה הַתּוֹרָה דִּבְרֵי בְדַאי בִּשְׁבִיל שָׁלוֹם. וְאִי זֶה, כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ וְחַטָּאתָם (בראשית נ, יז). וְאֵין אָנוּ מוֹצְאִים שֶׁצִּוּוּ כְּלוּם מִכָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֶלָּא לְפִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ חֲסִידוּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף וְלֹא הָיָה חוֹשְׁדוֹ וּמַחֲזִיק אוֹתוֹ כְּשׁוֹפְכֵי דָמִים.

בֹּא וּרְאֵה כֹּחַ הַשָּׁלוֹם, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּטַּלְטְלָה שָׂרָה מִיַּד פַּרְעֹה לְיַד אֲבִימֶלֶךְ וְנִתְעַבְּרָה בְּיִצְחָק, הָיוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים: הַלְּבֶן מֵאָה שָׁנָה יִוָּלֵד, אֶלָּא הִיא מְעֻבֶּרֶת מֵאֲבִימֶלֶךְ אוֹ מִפַּרְעֹה, וְהָיְתָה חֲשָׁד בְּלִבּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם עַל אֵלּוּ הַדְּבָרִים. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל יְצִירַת הַוָּלָד, עֲשֵׂה כָּל אֵיקוֹנִין שֶׁלּוֹ כִּדְמוּת אָבִיו, כְּדֵי שֶׁיְּעִידוּ הַכֹּל שֶׁהוּא בְנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. מִנַּיִן? מִמַּה שֶּׁקָּרְאוּ בְּעִנְיַן אֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם. מִמַּשְׁמַע שֶׁהוּא אוֹמֵר, יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁאַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר? אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. שֶׁכָּל הָרוֹאֶה אַבְרָהָם, הָיָה אוֹמֵר בְּוַדַּאי שֶׁאַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. מִמַּה שֶּׁהָיָה קָלַסְתֵּר פָּנָיו דּוֹמִין זֶה לָזֶה. לְכָךְ נֶאֱמַר: אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק.

ב **וְאֵלֶּה** תּוֹלְדֹת יִצְחָק. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב גִּיל יָגִיל אֲבִי צַדִּיק וְיוֹלֵד חָכָם יִשְׂמַח בּוֹ (משלי כג, כד). כְּנֶגֶד מִי אֲמָרוֹ שְׁלֹמֹה? לֹא אָמְרוֹ אֶלָּא כְּנֶגֶד יִצְחָק, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק, הָיוּ הַכֹּל שְׂמֵחִים, שָׂמַיִם וָאָרֶץ, חַמָּה וּלְבָנָה, כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. וּמִפְּנֵי מָה הָיוּ שְׂמֵחִים? שֶׁאִלְמָלֵא לֹא נִבְרָא יִצְחָק, לֹא הָיָה הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי (ירמיה לג, כה). וְאֵין בְּרִיתִי אֶלָּא יִצְחָק, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת בְּרִיתִי אָקִים אֶת יִצְחָק (בראשית יז, כא).

ג **וְאֵלֶּה** תּוֹלְדֹת יִצְחָק. לָמָּה חָזַר וְאָמַר, אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק? אֶלָּא שֶׁהָיוּ מְרַנְּנִין אַחֲרֵיהֶם וְאוֹמְרִים: אֶפְשָׁר זָקֵן בֶּן מֵאָה שָׁנָה וּזְקֵנָה בַּת תִּשְׁעִים שָׁנָה מוֹלִידִין? אֵין זֶה בְּנָהּ, אֶלָּא שֶׁהֶבִיאָה אוֹתוֹ מִן הַשּׁוּק. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁגָּמַל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק, עָשָׂה מִשְׁתֶּה וְזִמֵּן כָּל גְּדוֹלֵי הַמַּלְכוּת, אַף שָׂרָה קָרְאָה כָל נְשׁוֹתֵיהֶן לִסְעוּדָה. מֶה עָשׂוּ אוֹתָן הַנָּשִׁים? עָכְשָׁו יָדַע הַדָּבָר אִם הוּא בְנָהּ וְאִם לָאו. כָּל אַחַת וְאַחַת הֵבִיאָה בְנָהּ עִמָּהּ וְלֹא הֵבִיאָה מֵינִקְתָּהּ. מִיָּד הָיוּ הַבָּנִים בּוֹכִין, וְכָל אַחַת אוֹמֶרֶת, שָׁכַחְתִּי וְלֹא הֵבֵאתִי מֵינִקְתִּי. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה שׂוֹפֵעַ וְיוֹרֵד חָלָב מִדַּדֶּיהָ שֶׁל שָׂרָה וְנָטְלָה כָּל בְּנֵיהֶן וְהֵינִיקָה אוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה (בראשית כא, ז). וְכֵן כֻּלָּן אוֹמְרוֹת, בֶּאֱמֶת הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה. וּלְכָךְ נֶאֱמַר: אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק.

ד **וְאֵלֶּה** תּוֹלְדֹת יִצְחָק. אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם (משלי יז, ו). הַצַּדִּיקִים מִתְעַטְּרִין בִּבְנֵי בְנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם מִתְעַטְּרִין בַּאֲבוֹתָם. כֵּיצַד? אַבְרָהָם נִתְעַטֵּר בִּזְכוּת יַעֲקֹב. כְּשֶׁהִשְׁלִיךְ אוֹתוֹ נִמְרוֹד לְתוֹךְ הַכִּבְשָׁן, יָרַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַצִּילוֹ. אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לָזֶה אַתָּה מַצִּיל? כַּמָּה רְשָׁעִים עֲתִידִין לַעֲמֹד מִמֶּנּוּ, אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בִּשְׁבִיל יַעֲקֹב בֶּן בְּנוֹ שֶׁעָתִיד לַעֲמֹד מִמֶּנּוּ, אֲנִי מַצִּילוֹ. מִנַּיִן? אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: לָכֵן כֹּה אָמַר ה׳ אֶל בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם (ישעיה כט, כב), פָּדָאוֹ מִן הַכִּבְשָׁן. חֲרֵי נִתְעַטְּרוּ אָבוֹת בִּשְׁבִיל בָּנִים.

וּמִנַּיִן שֶׁנִּתְעַטְּרוּ בָנִים בִּשְׁבִיל אָבוֹת? בְּשָׁעָה שֶׁיָּצָא יַעֲקֹב מֵאֵצֶל לָבָן, רָדַף לָבָן אַחֲרָיו, וְנִגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּדֶּרֶךְ וְאָמַר לוֹ: הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תְּדַבֵּר עִם יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד רָע (בראשית לא, כד). כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לְהִתְוַכֵּחַ זֶה עִם זֶה, מַה יַּעֲקֹב אוֹמֵר לְלָבָן, לוּלֵי אֱלֹהֵי אָבִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וּפַחַד יִצְחָק הָיָה לִי. חֶזְיוֹ, זְכוּת אַבְרָהָם הִצִּילַתּוּ לְיַעֲקֹב. אֲבָל יִצְחָק נִתְעַטֵּר בְּאַבְרָהָם, וְאַבְרָהָם נִתְעַטֵּר בְּיִצְחָק.

ה **וְאֵלֶּה** תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כָּל כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח וְכָל לָשׁוֹן תָּקוּם אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי (ישעיה נד, יז). אַתָּה מוֹצֵא, יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, רְאֵה הֵיאַךְ הָאֻמּוֹת מִשְׁתַּעְבְּדִין בָּנוּ, אֵין לָהֶם מְלָאכָה אַחֶרֶת אֶלָּא יוֹשְׁבִין וּמִתְיַעֲצִין עָלֵינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׂבְתָּם וְקִימָתָם הַבִּיטָה אֲנִי מַנְגִּינָתָם (איכה ג, סג). אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מַה הֵן מוֹעִילִין? גּוֹזְרִין עֲלֵיכֶם גְּזֵרוֹת וַאֲנִי מְבַטְּלָן וְשׁוֹבְרָן, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי מַנְגִּינָתָם. כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וּבָרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צָרֶיךָ וְגוֹ׳ (בראשית יד, כ).

וַיֵּצְאוּ פַּרְעֹה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֵּן הַיִלּוֹד הַיְאֹרָה וְגוֹ׳ (שמות א, כב). וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת, מִי זֶה אָמַר וַתְּהִי אֲדֹנָי לֹא צְוָה (איכה ג, לז). פַּרְעֹה צְוָה, ה׳ לֹא צְוָה, אֶלָּא וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ.

הָמָן בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים, וַה׳ לֹא בִּקֵּשׁ, וְנַהֲפוֹךְ הוּא אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְּהוּדִים וְגוֹ׳ (אסתר ט, א). בָּלָק וּבִלְעָם בִּקְּשׁוּ לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, וַה׳ לֹא בִּקֵּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא אָבָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם וְגוֹ׳ (דברים כג, ו). לְפִיכָךְ כְּתִיב: מִי זֶה אָמַר וַתְּהִי, ה׳ לֹא צִוָּה. חֲוִי, כָּל כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח. אַדְרְיָאנוֹס אָמַר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, גְּדוֹלָה הַכְּבָשָׁה הָעוֹמֶדֶת בֵּין שִׁבְעִים זְאֵבִים. אָמַר לוֹ: גָּדוֹל הוּא הָרוֹעֶה שֶׁמַּצִּילָהּ וְשׁוֹמְרָהּ וְשׁוֹבְרָן לְפָנֶיהָ. חֲוִי, כָּל כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח.

ו **אַבְרָהָם** הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אֵין לְךָ דּוֹר שֶׁאֵין בּוֹ לֵיצָנִין. בְּשָׁעָה שֶׁגָּזַז נָבָל אֶת צֹאנוֹ, שָׁלַח דָּוִד אֶת נְעָרָיו אֶצְלוֹ לוֹמַר, תְּנָה נָא אֵת אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲבָדֶיךָ וּלְבִנְךָ לְדָוִד (ש״א כה, ח). וֶהֱשִׁיבָם נָבָל, מִי דָוִד וּמִי בֶן יִשַׁי הַיּוֹם רַבּוּ עֲבָדִים הַמִּתְפָּרְצִים אִישׁ מִפְּנֵי אֲדֹנָיו, וְלָקַחְתִּי אֶת לַחְמִי וְאֶת מֵימַי וְאֶת טִבְחִתִּי אֲשֶׁר טָבַחְתִּי לְגֹזְזַי וְנָתַתִּי לַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתִּי אֵי מִזֶּה הֵמָּה (ש״א כה, י-יא). מִיָּד חָזְרוּ אֵצֶל דָּוִד וְסִפְּרוּ לוֹ דִּבְרֵי נָבָל. עָמַד דָּוִד וְזִיֵּן עַצְמוֹ וְכָל גִּבּוֹרָיו לְיוֹלֵךְ אֶל נָבָל לְהַשְׁחִיתוֹ. וְלַאֲבִיגַיִל אִשֶּׁת נָבָל הִגִּיד נַעַר אֶחָד מֵהַנְּעָרִים לֵאמֹר הִנֵּה שָׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים מֵהַמִּדְבָּר לְבָרֵךְ אֶת אֲדֹנֵינוּ וַיָּעַט בָּהֶם (ש״א כה, יד). כְּשֶׁשָּׁמְעָה כָּךְ, הִתְקִינָה הַדּוֹרוֹן וְהָלְכָה אֶל דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתְּמַהֵר אֲבִיגַיִל וַתִּקַּח מָאתַיִם לֶחֶם וּשְׁנֵים נִבְלֵי יָיִן וְחָמֵשׁ צֹאן עֲשׂוּיוֹת וְחָמֵשׁ סְאִים קָלִי וּמֵאָה צִמֻּקִים וּמֵאתַיִם דְּבֵלִים וַתָּשֶׂם עַל הַחֲמֹרִים, וַתֹּאמֶר לִנְעָרֶיהָ עִבְרוּ לְפָנַי הִנֵּנִי אַחֲרֵיכֶם בָּאָה וּלְאִישָׁהּ נָבָל לֹא הִגִּידָה (ש״א כה, יח-יט) כָּל אוֹתוֹ הָעִנְיָן. וּכְתִיב: וַיְהִי כַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים וַיִּגֹּף ה׳ אֶת נָבָל וַיָּמֹת (ש״א כה, לח). מִיָּד, וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיְדַבֵּר בַּאֲבִיגַיִל לְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה (ש״א כה, לט). וּלְאַחַר שֶׁהֶבִיאָהּ פֵּרֵשׁ דָּוִד מִמֶּנָּה שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, כְּדֵי לֵידַע אִם הָיְתָה מְעֻבֶּרֶת מִן נָבָל וְאִם לָאו. לְאַחַר שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים בָּא עָלֶיהָ וְנִתְעַבְּרָה הֵימֶנּוּ. וְהָיוּ לֵיצָנֵי הַדּוֹר מְלִיצִים וְאוֹמְרִים: מִן נָבָל הִיא מְעֻבֶּרֶת. מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? צִוָּה הַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל יְצִירַת הַוָּלָד וְעַל צוּרָתוֹ וְאָמַר לוֹ: לֵךְ וְצוֹר אוֹתוֹ בִּדְמוּת דָּוִד אָבִיו, כְּדֵי שֶׁיְּעִידוּ הַכֹּל שֶׁדָּוִד הוּא אָבִיו. מִנַּיִן? שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וַיְהִי בִכּוֹרוֹ אַמְנוֹן לַאֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵאלִית, וּמִשְׁנֵהוּ כִלְאָב לַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמֶלִי (ש״ב ג, ב-ג). מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: כִּלְאָב? שֶׁהָיָה כֻּלּוֹ כְּאָב, שֶׁכָּל הָרוֹאֵהוּ אוֹמֵר, דָּוִד אָבִיו שֶׁל זֶה.

וְכֵן אַבְרָהָם הָיָה דּוֹמֶה לְיִצְחָק, וְלֹא הָיוּ מַכִּירִין הַבְּרִיּוֹת בֵּין אָב לַבֵּן, עַד שֶׁבִּקֵּשׁ אַבְרָהָם וְאָמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הַפְרֵשׁ בֵּין אָב לַבֵּן. וְהִפְרִישׁ בֵּינֵיהֶם הַזִּקְנָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְאַבְרָהָם זָקֵן. וּלְכָךְ כְּתִיב: אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק.

ז **וַיְהִי** כִּי זָקֵן יִצְחָק. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, סוּמָא מַהוּ שֶׁיַּעֲבֹר לִפְנֵי הַתֵּבָה לְהוֹצִיא אֶת הַצִּבּוּר? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: סוּמָא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע וּמִתְרַגֵּם אֲבָל אֵינוֹ עוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה וְאֵינוֹ קוֹרֵא בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁלֹּא רָאָה מְאוֹרוֹת מִיָּמָיו, לֹא יִפְרֹס עַל שְׁמַע, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמַעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר, שֶׁהוּא אוֹמֵר, בָּרוּךְ יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת, וְהוּא לֹא רָאָה מְאוֹרוֹת מִיָּמָיו.

אַתָּה מוֹצֵא כָּל מִי שֶׁנִּתְיַסֵּם בְּעֵינָיו כְּאִלּוּ הוּא מֵת. כֵּיצַד? אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְיַחֵד שְׁמוֹ עַל הַצַּדִּיקִים בְּחַיֵּיהֶן אֶלָּא לְאַחַר מִיתָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: לִקְדֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה וְגוֹ׳ (תהלים טז, ג). אֵימָתַי הֵן קְדוֹשִׁים? כְּשֶׁהֵן קְבוּרִים בָּאָרֶץ. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהֵן חַיִּין, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְיַחֵד

שְׁמוֹ עֲלֵיהֶן, כָּל כָּךְ לָמָּה שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַאֲמִין בָּהֶן, שֶׁלֹּא יַטְעֶה אוֹתָן הַיֹּצֵר הָרָע. וְכֵינָן שֶׁמִּתִּים, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְיַחֵד שְׁמוֹ עֲלֵיהֶן. וַהֲרֵי מָצִינוּ שֶׁיִּחֵד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁמוֹ עַל יִצְחָק הַצַּדִּיק בְּחַיָּיו, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר לְיַעֲקֹב, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק (בראשית כח, יג). רַבִּי בְּרֶכְיָה וְרַבָּנָן. רַבָּנָן אָמְרֵי, רוֹאֶה אֶת אֶפְרוֹ כְּאִלּוּ הוּא צָבוּר עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וְרַבִּי בְּרֶכְיָה אָמַר, הוֹאִיל וְנִתְיַסֵּם בְּעֵינָיו, כְּאִלּוּ הוּא מֵת, לְפִי שֶׁהָיָה גָּנוּז לְתוֹךְ הַבַּיִת וְיֹצֵא חָרַע פָּסַק הֵימֶנּוּ. לְכָךְ כְּתִיב: וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק.

ח **וַיְהִי** כִּי זָקֵן יִצְחָק. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֶבֶן חֵן הַשֹּׁחַד בְּעֵינֵי בְעָלָיו אֶל כָּל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַשְׂכִּיל (משלי יז, ח). הַשֹּׁחַד, לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאֶבֶן בְּכָל מָקוֹם שֶׁנּוֹפֶלֶת שׁוֹבֶרֶת. מְדַבֵּר בְּיִצְחָק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צַיִד בְּפִיו. הָיָה צָד אֶת יִצְחָק הַצַּדִּיק בְּפִיו. אַתָּה מוֹצֵא כָּל עֲבֵרוֹת שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹנֵא, כֻּלָּן הָיוּ בְּעֵשָׂו. שֵׁשׁ הֵנָּה שָׂנֵא ה׳ וְשֶׁבַע תּוֹעֲבַת נַפְשׁוֹ, עֵינַיִם רָמוֹת לְשׁוֹן שֶׁקֶר וְיָדַיִם שֹׁפְכוֹת דָּם נָקִי, לֵב חֹרֵשׁ מַחְשְׁבוֹת אָוֶן רַגְלַיִם מְמַהֲרוֹת לָרוּץ לָרָעָה וְגוֹ׳ (משלי ו, טז-יח). כְּשֶׁהָיָה בָּא עֵשָׂו מִן הַחוּץ, הָיָה אוֹמֵר לְאָבִיו, אַבָּא, הַמֶּלַח מַהוּ שֶׁתְּהֵא חַיֶּבֶת בַּמַּעֲשֵׂר. וְהָיָה תָּמֵהַּ יִצְחָק וְאוֹמֵר: רְאֵה בְּנִי זֶה כַּמָּה מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת. וְהָיָה אוֹמֵר לוֹ אָבִיו: בְּנִי, הֵיכָן הָיִיתָ הַיּוֹם הַזֶּה? וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: בְּבֵית הַתַּלְמוּד. לֹא כָךְ הוּא הֲלָכָה מִן כָּךְ וְכָךְ, לֹא כָךְ אָסוּרוֹ, לֹא כָךְ הֶתֵּרוֹ. וּמִתּוֹךְ דְּבָרִים אֵלּוּ, הָיָה צָדוֹ בְּפִיו, עַל כֵּן אֲהֵבוֹ. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת, כִּי יְחַנֵּן קוֹלוֹ אַל תַּאֲמֶן בּוֹ כִּי שֶׁבַע תּוֹעֲבוֹת בְּלִבּוֹ (משלי כו, כה). וְלָמָּה כָּהוּ עֵינָיו שֶׁל יִצְחָק? מִפְּנֵי שֶׁנִּסְתַּכֵּל בִּדְמוּת עֵשָׂו הָרָשָׁע. וְעוֹד, עַל שֶׁהָיָה מֵבִיא צַיִד וּמַאֲכִילוֹ, וּכְתִיב: כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים (שמות כג, ח).

וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה, וַתִּהְיֶיָן מֹרַת רוּחַ לְיִצְחָק, וְאַחַר כָּךְ וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו. מִפְּנֵי הַכַּעַס שֶׁהָיָה מַכְעִיסוֹ,

לְפִי שֶׁהַשְּׁכִינָה הָיְתָה שְׁרוּיָה בְּבֵיתוֹ שֶׁל יִצְחָק. עָמַד עֵשָׂו וְנָטַל מִבְּנוֹת כְּנַעַן וְהָיוּ נָשָׁיו מְעַשְּׁנוֹת וּמְקַטְּרוֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם וְנִסְתַּלְּקָה הֵימֶנּוּ שְׁכִינָה מִיִּצְחָק, וְהָיָה רוֹאֶה יִצְחָק וּמֵצַר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֲרֵינִי מַכֵּהוּ אֶת עֵינָיו שֶׁלֹּא יִרְאֶה וְיוֹסִיף צַעַר לְפִיכָךְ וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו.

וְאִם כֵּן לָמָּה לֹא כָהוּ עֵינֵי רִבְקָה? אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמִי שֶׁהָיָה טָעוּן כְּלֵי עֶצֶם וּכְלֵי חֶרֶס, הִקִּישׁ כְּלֵי עֶצֶם לִכְלֵי עֶצֶם לֹא נִשְׁבַּר. הִקִּישׁ כְּלֵי עֶצֶם לִכְלֵי חֶרֶס, נִשְׁבַּר כְּלֵי חֶרֶס. אַף רִבְקָה, לְפִי שֶׁהִקִּישׁוּ לָהּ נָשֵׁי עֵשָׂו שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָעֶצֶם כְּמוֹתָהּ, לֹא הִזִּיקוּהָ. אֲבָל יִצְחָק שֶׁהָיָה מִן הָעֶפֶר, הִזִּיקוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּיצֶר ה׳ אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עָפָר (בראשית ב, ז). הִזְקִין מֹהֶרָה וְכָהוּ עֵינָיו.

וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו. לָמָּה כָהוּ עֵינָיו? לְפִי שֶׁהָיָה צָפוּי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיִּצְחָק יְבָרֵךְ לְעֵשָׂו. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יִכְהוּ עֵינָיו וְיָבֹא יַעֲקֹב וְיִטֹּל אֶת הַבְּרָכוֹת וְלֹא יֵהָא יוֹדֵעַ יִצְחָק לְמִי הוּא מְבָרֵךְ. וְדָוִד צָוַח, רַבּוֹת עָשִׂיתָ אַתָּה ה׳ אֱלֹהַי נִפְלְאֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבֹתֶיךָ אֵלֵינוּ אֵין עֲרֹךְ אֵלֶיךָ (תהלים מ, ו), כָּל נִפְלְאֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבֹתֶיךָ אֵלֵינוּ, בִּשְׁבִילֵנוּ.

וַיִּקְרָא אֶת עֵשָׂו בְּנוֹ הַגָּדוֹל. וְלָמָּה קוֹרֵא לוֹ בְּנוֹ הַגָּדוֹל? אֶלָּא לְמַדְנוּ שֶׁמַּחֲנִיפִין לָרְשָׁעִים בְּשָׁעָתָן. לְפִי שֶׁרָאָה שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה בְּיָדוֹ, קָרָא לוֹ בְּנוֹ הַגָּדוֹל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה לְפִי שֶׁהַשָּׁעָה בְּיַד עֵשָׂו אַתֶּם מַחֲנִיפִים לוֹ, וְכִבְיָכוֹל אַף מַלְכוּתִי אֵינָהּ מִתְבּוֹסֶסֶת. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא אֲנִי פּוֹרֵעַ מִמֶּנּוּ וּמַלְכוּתִי מִתְבּוֹסֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו (עובדיה א, כא). אוֹתָהּ שָׁעָה וְהָיְתָה לַה׳ הַמְּלוּכָה.

ט **וַיְהִי** כִּי זָקֵן יִצְחָק. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ תְּשִׁיתֵמוֹ לְשָׂרִים בְּכָל הָאָרֶץ (תהלים מה, יז). אָמַר רַבִּי אֶלְיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, עָתִיד כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ לוֹ בָנִים כְּיוֹצְאֵי מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ. מְדַבֵּר בְּיִצְחָק אָבִינוּ וּבְאַבְרָהָם אָבִינוּ. אַבְרָהָם נִתְבָּרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (בראשית כד, א). יִצְחָק נִתְבָּרֵךְ, דִּכְתִיב: וַיְבָרְכֵהוּ ה׳ (בראשית כה, יב). אַבְרָהָם הוֹלִיד צַדִּיק וְרָשָׁע, יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל. יִצְחָק הוֹלִיד צַדִּיק וְרָשָׁע, יַעֲקֹב וְעֵשָׂו. אַבְרָהָם אִשְׁתּוֹ עָקָרָה, וְיִצְחָק אִשְׁתּוֹ עָקָרָה.

וְלָמָּה נִתְעַקְּרוּ הָאִמָּהוֹת? אָמַר רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי שִׁילָא דִּכְפַר תְּמַרְתָּא וְרַבִּי חֶלְבּוֹ בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לִתְפִלָּתָם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: עֲשִׁירוֹת הֵן, נָאוֹת הֵן, אִם אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם בָּנִים אֵינָן מִתְפַּלְּלוֹת לְפָנַי. אַתָּה מוֹצֵא כָּל מַה שֶׁהִגִּיעַ לְאַבְרָהָם הִגִּיעַ לְיִצְחָק. אַבְרָהָם כְּתִיב בּוֹ זְקֵנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַבְרָהָם זָקֵן (בראשית כד, א). וּבְיִצְחָק כְּתִיב בּוֹ, וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק.

י **וַיָּחֶרֶד** יִצְחָק חֲרָדָה. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ: מִי שֶׁטָּעַם טַעַם שֶׁמֶן כַּיּוֹצֵא צָרִיךְ לְבָרֵךְ? כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ: הַטּוֹעֵם טַעַם שֶׁמֶן מְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר זְבִיד, וּמִתְנִיתָא אָמְרָה חוּץ מִן הַיַּיִן, מְבָרֵךְ בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן. וּמָה רָאָה הַיַּיִן שֶׁתְּהֵא בְּרָכָתוֹ מְשֻׁנָּה מִכָּל הַמַּשְׁקִין? שֶׁהָיָה מִתְנַסֵּךְ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהוּא גָּרַם לְיַעֲקֹב לִטּוֹל אֶת הַבְּרָכוֹת.

בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁלַח יִצְחָק אֶת עֵשָׂו לָצוּד צַיִד שֶׁיַּאֲכִילֵנוּ, נֶאֱמַר הַדָּבָר לְרִבְקָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרִבְקָה שֹׁמַעַת בְּדַבֵּר יִצְחָק אֶל עֵשָׂו וְרִבְקָה אֲמָרָה אֶל יַעֲקֹב בְּנָהּ לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי וְגוֹ׳, לֵךְ נָא אֶל הַצֹּאן וְגוֹ׳. רַבִּי בְּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֶלְבּוֹ אוֹמֵר, אָמְרָה לוֹ: טוֹבִים לְךָ טוֹבִים לְבָנֶיךָ שֶׁהֵן מִתְכַּפְּרִין עֲלֵיהֶן בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. הִכְנִיס לְאָבִיו יַיִן וּבָשָׂר, הֶאֱכִילָהוּ וְהִשְׁקָהוּ, הִתְחִיל מְבָרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וְגוֹ׳, יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְגוֹ׳. וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא

יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ, הִתְחִיל אוֹמֵר, יָקָם אָבִי וְיֹאכַל. אָמַר לוֹ: מִי אַתָּה? אָמַר, אֲנִי בִּנְךָ בְּכֹרְךָ עֵשָׂו. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה.

יא **וַיֶּחֱרַד** יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן? וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק. זֶה יָצָא וְזֶה נִכְנַס. הֵיאַךְ הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה? אֶלָּא מִי שֶׁנָּתוּן בָּאוֹרָה אֵינוֹ רוֹאֶה לְמִי שֶׁנָּתוּן בַּחֲשֵׁכָה, אֲבָל מִי שֶׁהוּא נָתוּן בַּחֲשֵׁכָה רוֹאֶה לְמִי שֶׁנָּתוּן בָּאוֹרָה. עֵשָׂו בָּא מִן הַשּׁוּק וְלֹא רָאָה לְיַעֲקֹב, שֶׁהָיָה לִפְנִים מִן הַבַּיִת. אֲבָל יַעֲקֹב רָאָה אוֹתוֹ מִבִּפְנִים וְנִטְמַן אֲחוֹרֵי הַדֶּלֶת. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס עֵשָׂו יָצָא יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ.

כָּךְ שִׁעֵר אֶת הַשָּׁעוֹת שֶׁלֹּא יָבֹא עֵשָׂו וְיִטּוֹל אֶת הַבְּרָכוֹת. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁיָּצָא עֵשָׂו לָצוּד, שָׁלַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו שָׂטָן וְלֹא הִנִּיחוֹ לָצוּד, עַד שֶׁיָּבֹא יַעֲקֹב וְיִטּוֹל אֶת הַבְּרָכוֹת. וְעַל עֵשָׂו נֶאֱמַר, הַפְקֵד עָלָיו רָשָׁע וְשָׂטָן יַעֲמֹד עַל יְמִינוֹ (תהלים קט, ו).

כֵּיצַד? הָיָה עֵשָׂו רָץ וְצָד צְבִי וְקוֹשְׁרוֹ וּמַנִּיחוֹ וְרָץ וְתוֹפֵס אַחֵר וְקוֹשְׁרוֹ וּמַנִּיחוֹ, וְהַשָּׂטָן מַתִּירָן וּמַבְרִיחָן, וְהָיָה עֵשָׂו בָּא וְלֹא הָיָה מוֹצֵא אַחַד מֵהֶן. וְכָךְ עָשָׂה שִׁשִּׁים אוֹ שִׁשִּׁים פְּעָמִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, לֹא יַחֲרֹךְ רְמִיָּה צֵידוֹ (משלי יב, כז). וְהָיָה מְגַלְגֵּל בְּשָׁעוֹת עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב וְנָטַל אֶת הַבְּרָכוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ. וְכֵיוָן שֶׁנִּכְנַס הָרָשָׁע, הִתְחִיל קוֹרֵא לְאָבִיו בְּזָדוֹן, יָקָם אָבִי וְיֹאכַל מִצֵּיד בְּנוֹ. וְהַכָּתוּב אוֹמֵר עָלָיו בְּבֹא רָשָׁע בָּא גַּם בּוּז (משלי יח, ג). יָקָם אָבִי, הָיָה גּוֹזֵר עָלָיו. אֲבָל יַעֲקֹב לֹא אָמַר כֵּן, אֶלָּא בָּא בִּלְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, קוּם נָא שְׁבָה וְאָכְלָה.

שִׁלְשְׁתָּן לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה, לְשׁוֹן שִׁפְלוּת וַעֲנָוָתָנוּת. וְאוֹתוֹ רָשָׁע אָמַר, יָקָם אָבִי וְיֹאכַל. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב, אַתָּה אָמַרְתָּ קוּם נָא, חַיֵּי בֶּן בִּנְךָ מֹשֶׁה יֹאמַר לִי קוּמָה ה' וְיָפוּצוּ (במדבר י, לה). אַתָּה אָמַרְתָּ שְׁבָה בֶּן בִּנְךָ יֹאמַר: שׁוּבָה ה' רִבְבוֹת וְגוֹ' (במדבר י, לו). אֲבָל עֵשָׂו שֶׁאָמַר יָקָם אָבִי, בּוֹ בַּלָּשׁוֹן אֲנִי מְעוֹרֵר עָלָיו מִדַּת הַדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: יָקוּם אֱלֹהִים יָפוּצוּ אוֹיְבָיו (תהלים סח, ב). יָקָם אָבִי, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִכִּיר אֶת קוֹלוֹ וְהִתְחִיל חָרֵד. אָמַר לוֹ: מִי אַתָּה. לְפִי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנַס יַעֲקֹב נִכְנְסָה עִמּוֹ רֵיחַ גַּן עֵדֶן רֵיחַ נִיחוֹחַ, וְנִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה'. הִתְחִיל לְבָרְכוֹ. אֲבָל כְּשֶׁנִּכְנַס עֵשָׂו נִפְתַּח לוֹ גֵּיהִנֹּם, לְפִיכָךְ וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה. וְהָיָה תָּמֵהַּ יִצְחָק בְּלִבּוֹ וְאוֹמֵר: אֲנִי רוֹאֶה גֵּיהִנֹּם וְעֵשָׂו מַסִּיק אוֹתוֹ.

הוּא הַצָּד צַיִד. לָמָּה שְׁתֵּי פְּעָמִים? אֶלָּא אָמַר יִצְחָק לְעֵשָׂו: אַתָּה הָלַכְתָּ לָצוּד וְאַתָּה נוֹצַדְתָּ. אָמַר לוֹ עֵשָׂו: מַה לְּךָ אַתָּה תָּמֵהַּ. אָמַר לוֹ: וְאֹכַל מִכֹּל, מִכָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית הָיָה בְּאוֹתָן תַּבְשִׁילִין. בְּטֶרֶם תָּבֹא וַאֲבָרֲכֵהוּ, בְּקֵשׁ לִטּוֹל אֶת הַבְּרָכוֹת וְלוֹמַר גַּם אָרוּר יִהְיֶה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מָה אַתָּה עוֹשֶׂה? לְעַצְמְךָ אַתָּה מְקַלֵּל? שֶׁאַתָּה אָמַרְתָּ לוֹ: אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרֶכֶיךָ בָּרוּךְ. חֲזַר וְקִיֵּם אֶת הַבְּרָכוֹת וְאָמַר גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה.

יב **וַיֶּחֱרַד** יִצְחָק חֲרָדָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֹזֶן שֹׁמַעַת וְעַיִן רֹאָה ה' עָשָׂה גַּם שְׁנֵיהֶם (משלי כ, יב). וְכִי לֹא עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא עַיִן וְאֹזֶן בִּלְבַד, וַהֲלֹא כָּל הָאֲבָרִים הוּא גָּלָם בָּאָדָם. אֶלָּא מַהוּ אֹזֶן שֹׁמַעַת וְגוֹ'. אַתְּ מוֹצֵא שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם, וּשְׁלֹשָׁה אֵינָן בִּרְשׁוּתוֹ. הַלָּלוּ שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתוֹ, הַיָּדַיִם וְהַפֶּה וְהָרַגְלַיִם. כֵּיצַד? הַיָּדַיִם, רָצָה לַעֲסֹק בָּהֶם מְלֵאכֶת שָׁמַיִם, סָכָּה, לוּלָב, שׁוֹפָר וְצִיצִית, לִכְתֹּב תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת עוֹשֶׂה. רָצָה לִגְנֹב, לִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי, לְקַפֵּחַ אֶת הָעוֹבְרִים וְהַשָּׁבִים, לַעֲבֹר בָּהֶן עֲבֵרוֹת הַרְבֵּה, עוֹשֶׂה. הַפֶּה, בְּקֵשׁ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, לְסַפֵּר לָשׁוֹן טוֹב, לְהַלֵּל, לְשַׁבֵּחַ, לְהִתְפַּלֵּל, לוֹמַר שִׁירוֹת, אוֹמֵר. בְּקֵשׁ לְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע, לְחָרֵף, לְגַדֵּף, לְהִשָּׁבַע עַל שֶׁקֶר, אוֹמֵר. הָרַגְלַיִם, בְּקֵשׁ לֵילֵךְ לִדְבַר מִצְוָה, לְבַקֵּר חוֹלִים, לְנַחֵם אֲבֵלִים, לְקַבֵּר מֵתִים וְלִגְמִילוּת חֲסָדִים, הוֹלֵךְ. בְּקֵשׁ לֵילֵךְ לִדְבַר עֲבֵרָה, לִנְאֹף וְלִרְצֹחַ וְלִגְנֹב הוֹלֵךְ.

הַלָּלוּ שֶׁאֵינָן בִּרְשׁוּתוֹ, הָעֵינַיִם וְהָאָזְנַיִם וְהַחֹטֶם. הָעֵינַיִם כֵּיצַד? הָיָה עוֹבֵר בַּשּׁוּק, רָאָה עֲבֵרָה אוֹ דָּבָר שֶׁהוּא מָאוּס בְּעֵינָיו אוֹ אָדָם שֶׁאֵין לוֹ בּוֹ חֵפֶץ לִרְאוֹת אוֹ שֶׁלְּטוֹן שֶׁלֹּא הָיָה רְצוֹנוֹ לִרְאוֹתוֹ, מַה יַּעֲשֶׂה? רוֹאֶה הוּא שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ. הָאָזְנַיִם, שׁוֹמְעוֹת חֵרוּפִין וְגִדּוּפִין אוֹ דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ בּוֹ חֵפֶץ, מַה יַּעֲשֶׂה? שׁוֹמֵעַ שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ. הַחֹטֶם, עָבַר בַּדֶּרֶךְ וְהֵרִיחַ תַּבְשִׁילִין טְמֵאִין אוֹ רֵיחַ שֶׁל קְטֹרֶת עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ מְבוּאוֹת מְטֻנָּפוֹת, לֹא הָיָה רְצוֹנוֹ לִרְאוֹתוֹ, מַה יַּעֲשֶׂה? הֵרִיחַ בָּהֶם שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ.

וּכְשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ, אַף אֵלּוּ שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתוֹ אֵינָן בִּרְשׁוּתוֹ. מִנַּיִן? מֹשֶׁה וּבִלְעָם וְיוֹנָה וְיִרְמְיָה וְיַרְבְעָם. מֹשֶׁה מִנַּיִן? דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, שִׁבְעָה יָמִים הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְפַתֶּה לְמֹשֶׁה בַּסְּנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲתָּה לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל פַּרְעֹה (שמות ג, י). וְהוּא מִשִּׁיבוֹ, לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי גַּם מִתְּמוֹל גַּם מִשִּׁלְשֹׁם גַּם מֵאָז. תְּמוֹל, מִתְּמוֹל, שִׁלְשֹׁם, מִשִּׁלְשֹׁם, גַּם, מֵאָז חֲרֵי שִׁבְעָה יָמִים. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מָה אַתָּה סָבוּר שֶׁרִגְלֶיךָ בִּרְשׁוּתְךָ. עָמַד וְהָלַךְ שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ. יוֹנָה אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוּם לֵךְ אֶל נִינְוֵה הָעִיר הַגְּדוֹלָה כָּל אוֹתוֹ הָעִנְיָן, וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תַּרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי ה' וַיֵּרֶד יָפוֹ, לְסוֹף הֶרְאָהוּ בַּיָּם כָּל אוֹתָן הַצָּרוֹת, וּבִלְעוֹ הַדָּג וַיִּקְרָא אֶל ה' מִמְּעֵי הַדָּגָה, וּלְבַסּוֹף נִמְרַט שֵׂעָר רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ מִן אוֹתוֹ חֹם שֶׁהָיָה לוֹ בִּמְעֵי הַדָּגָה, וְאַחַר כָּךְ הָלַךְ שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ,

יִרְמְיָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַּבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ. וַאֲמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי אֱלֹקִים הִנֵּה לֹא יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי נַעַר אָנֹכִי (ירמיה א, ו). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל כָּל אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֵךְ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ תְּדַבֵּר, בְּעַל כָּרְחָךְ תֵּלֵךְ וּבְעַל כָּרְחָךְ תְּדַבֵּר. וּכְשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

חָפֵץ, אַף הַיְדִים אֵינָן בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם. אֵימָתַי? כְּשֶׁבָּא עִדּוֹ הַנָּבִיא אֵצֶל יָרְבָעָם, דִּכְתִיב: וְהִנֵּה אִישׁ אֱלֹהִים בָּא מִיהוּדָה בִּדְבַר ה׳ אֶל בֵּית אֵל וְיָרָבְעָם עֹמֵד עַל הַמִּזְבֵּחַ לְהַקְטִיר, וַיִּקְרָא עַל הַמִּזְבֵּחַ בִּדְבַר ה׳ וַיֹּאמֶר מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ כֹּה אָמַר ה׳ הִנֵּה בֵן נוֹלָד לְבֵית דָּוִד יֹאשִׁיָּהוּ שְׁמוֹ וְזָבַח עָלֶיךָ אֶת כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת הַמַּקְטִרִים עָלֶיךָ וַעֲצָמוֹת אָדָם יִשְׂרְפוּ עָלֶיךָ (מלכים א יג, א-ב). וְלָמָּה מִזְבֵּחַ מִזְבֵּחַ שְׁתֵּי פְעָמִים? מִזְבֵּחַ שֶׁבְּבֵית אֵל וּמִזְבֵּחַ שֶׁבְּדָן, שֶׁבָּהֶן הָיוּ אֵלּוּ שְׁנֵי עֲגָלִים. וַעֲצָמוֹת אָדָם, עַצְמוֹת יָרָבְעָם אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא אָדָם, מִכָּאן שֶׁחֲלַק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת. מֵיָּד אָמַר יָרָבְעָם, שׁוֹטֶה הוּא זֶה. אָמַר לוֹ: זֶה הָאוֹת הִנֵּה הַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וְנִשְׁפַּךְ הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר עָלָיו. וְהַמִּזְבֵּחַ נִקְרָע וַיִּשָּׁפֵךְ הַדֶּשֶׁן מִן הַמִּזְבֵּחַ כַּמּוֹפֵת אֲשֶׁר נָתַן.

וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ אֶת דְּבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר קָרָא עַל הַמִּזְבֵּחַ בְּבֵית אֵל וַיִּשְׁלַח יָרָבְעָם אֶת יָדוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לֵאמֹר תִּפְשֻׂהוּ וַתִּיבַשׁ יָדוֹ אֲשֶׁר שָׁלַח עָלָיו וְלֹא יָכַל לַהֲשִׁיבָהּ אֵלָיו. כְּשֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמַקְטִיר לַעֲבוֹדָה זָרָה לֹא יָבְשָׁה יָדוֹ, וְכֵיוָן שֶׁפָּשַׁט אוֹתָהּ כְּנֶגֶד הַנָּבִיא יָבְשָׁה. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁחָס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כְּבוֹד אוֹתוֹ צַדִּיק יוֹתֵר מִכְּבוֹדוֹ. אָמַר לוֹ: מָה אַתָּה סָבוּר שֶׁיְּדֵךְ בִּרְשׁוּתְךָ. מִיָּד וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אֶל אִישׁ הָאֱלֹהִים חַל נָא אֶת פְּנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי וְתָשֹׁב יָדִי אֵלָי, וַיְחַל אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת פְּנֵי ה׳ וַתָּשָׁב יַד הַמֶּלֶךְ אֵלָיו וַתְּהִי כְּבָרִאשֹׁנָה.

וְאַף הָרַגְלַיִם אֵינָן בִּרְשׁוּתוֹ, פָּסוּק מָלֵא, מֵה׳ מִצְעֲדֵי גָּבֶר וְאָדָם מַה יָּבִין דַּרְכּוֹ (משלי כ, כד). וְאָדָם הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הוֹלֵךְ, אִם לְטוֹב אִם לָרָע, אִם לְמָוֶת אִם לְחַיִּים. וְכֵן אָמַר אֱלִישָׁע לְגִדּוּדֵי אֲרָם, לֹא זֶה הַדֶּרֶךְ וְלֹא זֹה הָעִיר (מלכים ב ו, יט). וְאַף הַפֶּה אֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם. מְנָא לָן, מִבִּלְעָם וּמִיִּצְחָק. בִּלְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא אָבָה ה׳ אֱלֹקֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ ה׳ אֱלֹקֶיךָ וגו׳ (דברים כג, ו). יִצְחָק, בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנַס עֵשָׂו, הִתְחִיל מְזַדַּעְזֵעַ וְלוֹמַר גַּם אָרוּר יִהְיֶה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ, וַאֲתָה סָבוּר שֶׁפִּיךָ בִּרְשׁוּתְךָ. חָזַר וְאָמַר, גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה. לְכָךְ נֶאֱמַר: אֹזֶן שֹׁמַעַת וְעַיִן רֹאָה.

יג **וַיָּחָרֵד** יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: חָרְדַת אָדָם יִתֵּן מוֹקֵשׁ וּבוֹטֵחַ בַּה׳ יְשֻׂגָּב (משלי כט, כ). חֲרָדָה שֶׁהֶחֱרִיד יַעֲקֹב לְיִצְחָק, רָאוּי הָיָה שֶׁיִּקָּלְלֶנּוּ. וּמִי גָּרַם לוֹ שֶׁיְּבָרְכוֹ, בּוֹטֵחַ בַּה׳ יְשֻׂגָּב. אָמַר רַבִּי לֵוִי בְּשֵׁם רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא, שְׁתֵּי חֲרָדוֹת חָרַד יִצְחָק, אַחַת עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְאַחַת כְּשֶׁנִּכְנַס עֵשָׂו, וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ אֵיזֶה מֵהֶן גְּדוֹלָה. אֶלָּא מִמַּה שֶּׁאַתְּ קוֹרֵא כָּאן גְּדֹלָה עַד מְאֹד, אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁזּוֹ גְּדוֹלָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה, עַל יְדֵי יֵצֶר הָרַע אֵין אַתֶּם הוֹלְכִין בִּדְרָכָי. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר (יחזקאל לו, כו).

יד **שִׁיר** לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים וגו׳ (תהלים קכא, א). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִי אַתָּה הַר הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר (זכריה ד, ז), זֶה מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ הַר הַגָּדוֹל. שֶׁהוּא גָּדוֹל מִן הָאָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד (ישעיה נב, יג). יָרוּם מֵאַבְרָהָם, וְנִשָּׂא מִיִּצְחָק, וְגָבַהּ מִיַּעֲקֹב. יָרוּם מֵאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל ה׳ (בראשית חד, כב). וְנִשָּׂא מִמֹּשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תֹאמַר אֵלַי שָׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ (במדבר יא, יב). וְגָבַהּ מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַגַּבֹּתָם מְלֹאת עֵינַיִם (יחזקאל א, יח). לְכָךְ נֶאֱמַר: מִי אַתָּה הַר הַגָּדוֹל.

וּמִמִּי הוּא יוֹצֵא, מִזְּרֻבָּבֶל. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ זְרֻבָּבֶל, מִפְּנֵי שֶׁנּוֹלַד בְּבָבֶל. וּמִי הוּא מִדָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבֶן שְׁלֹמֹה רְחַבְעָם, אֲבִיָּה בְנוֹ וְגוֹ׳, עַד וּדְלָיָה וַעֲנָנִי שִׁבְעָה (דה״א ג, י-כד). וּמַהוּ עֲנָנִי, זֶה מָשִׁיחַ. כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת שִׁבְעָה אֵלֶּה (זכריה ד, י). שֶׁנֶּאֱמַר: חָזֶה חֲזִית בְּחֶזְוֵי לֵילְיָא וַאֲרוּ עִם עֲנָנֵי שְׁמַיָּא כְּבַר אֱנָשׁ אָתֶה הֲוָא (דניאל ז, יג).

וַעֲנָנִי שִׁבְעָה, מַהוּ שִׁבְעָה. מַה שֶּׁכָּתוּב בְּמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת שִׁבְעָה אֵלֶּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: מִי אַתָּה הַר הַגָּדוֹל, זֶה שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְגוֹ׳ (ישעיה יא, ד). וְהוֹצִיא אֶת הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה וְגוֹ׳ (זכריה ד, ז), מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, בְּאַדַּיִן דָּקוּ כַחֲדָה וְגוֹ׳, וּכְתִיב: וְאַבְנָא דִּי מְחָת לְצַלְמָא הֲוַת לְטוּר רַב וּמְלָאת כָּל אַרְעָא (דניאל ב, לה). לְכָךְ נֶאֱמַר: מִי אַתָּה הַר הַגָּדוֹל. וְהֵיכָן הוּא בָא, דֶּרֶךְ הֶהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: מַה נָּאוּוּ עַל הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר וגו׳ (ישעיה נב, ז). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל מִסְתַּכְּלִין וְאוֹמְרִים: אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרִי, עֶזְרִי מֵעִם ה׳ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (תהלים קכא, א). אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן.

ויצא

א **יַלְמְדֵנוּ** רַבֵּנוּ, הַהוֹרֵג אֶת הַנֶּפֶשׁ בִּשְׁגָגָה, לְהֵיכָן הָיָה גּוֹלֶה. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַהוֹרֵג נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה, גּוֹלֶה לְעָרֵי מִקְלָט לְשָׁלֹשׁ הֶעָרִים שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְשָׁלֹשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנָעַן. וְיַעֲקֹב אָבִינוּ גָּלָה לְחָרָן, בּוֹרֵחַ בְּנַפְשׁוֹ, וְנִתְיָרֵא שֶׁלֹּא יַהֲרֹג אוֹתוֹ הָרָשָׁע עֵשָׂו אָחִיו. מִכֵּיוָן שֶׁרָאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּצָרָה גְּדוֹלָה נִגְלָה עָלָיו

בַּחֲלוֹם. אָמַר רַבִּי אֶבָּהוּ בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ כֵּינוֹן שֶׁרָאוּ הָאָבוֹת שֶׁהָיוּ תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִמְחוּ כֻּלָּם וְנַעֲשׂוּ אֶבֶן אֶחָת. מִנַּיִן, שֶׁעַד שֶׁלֹּא יָשַׁן, כְּתִיב: וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם, אֲבָנִים הַרְבֵּה. כֵּינוֹן שֶׁנִּנְעַר, כְּתִיב: וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן, אֶבֶן אֶחָת.

ב **וַיַּחֲלֹם** וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, אִלּוּ שָׂרֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, מִלַּמֵּד שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָבִינוּ יַעֲקֹב שָׂרָהּ שֶׁל בָּבֶל עוֹלָה שִׁבְעִין עוּקִים וְיוֹרֶדֶת, וְשֶׁל מָדַי חֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם וְיוֹרֶדֶת, וְשֶׁל יָוָן מֵאָה וְיוֹרֶדֶת, וְשֶׁל אֱדוֹם עָלָה וְלֹא יָדַע כַּמָּה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְיָרֵא יַעֲקֹב אָבִינוּ וְאָמַר, שֶׁמָּא לָזֶה אֵין לוֹ יְרִידָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַאֲתָּה אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְאַל תֵּחַת יִשְׂרָאֵל (ירמיה ל, י). כְּבָיְכוֹל אֲפִלּוּ אַתָּה רוֹאֵהוּ עוֹלֶה אֶצְלִי, מִשָּׁם אֲנִי מוֹרִידוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם ה׳ (עובדיה א, ד).

אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי חֶלְבּוֹ וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּן יוֹסִינָה, מִלַּמֵּד שֶׁהֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב אָבִינוּ שָׂרָהּ שֶׁל בָּבֶל עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת, וְשֶׁל מָדַי עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת, וְשֶׁל יָוָן עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת, וְשֶׁל אֱדוֹם עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב, יַעֲקֹב, לָמָּה אֵין אַתָּה עוֹלֶה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְיָרֵא אָבִינוּ יַעֲקֹב וְאָמַר, כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ לָאֵלּוּ יְרִידָה, כָּךְ אֲנִי יֵשׁ לִי יְרִידָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם אַתָּה עוֹלֶה אֵין לְךָ יְרִידָה. וְלֹא הֶאֱמִין וְלֹא עָלָה.

רַבִּי שְׁמוּאֵל בֶּן יוֹסִינָה הָיָה דוֹרֵשׁ, בְּכָל זֹאת חָטְאוּ עוֹד וְלֹא הֶאֱמִינוּ בְּנִפְלְאוֹתָיו (תהלים עח, לב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִלּוּ עָלִיתָ וְהֶאֱמַנְתָּ, לֹא הָיְתָה לְךָ יְרִידָה לְעוֹלָם. אֶלָּא הוֹאִיל וְלֹא הֶאֱמַנְתָּ, חֲרֵי בָנֶיךָ מִשְׁתַּעְבְּדִין בְּהַלָּלוּ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּמִסִּים וּבְאַרְנוֹנִיּוֹת וּבְגַלְגַּלִּיּוֹת. אָמַר לוֹ יַעֲקֹב, יָכוֹל לָעוֹלָם. אָמַר לוֹ: אַל תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְאַל תֵּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעֲךָ מֵרָחוֹק וְאֶת זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם (ירמיה ל, י). מֵאֶרֶץ, מִגַּלְיָא מֵאִסְפַּנְיָא וּמֵחַבְרוֹתֶיהָ. וְשָׁב יַעֲקֹב, מִבָּבֶל. וְשָׁקַט, מִמָּדַי. וְשָׁאַנַן, מִיָּוָן. וְאֵין מַחֲרִיד, מֵאֱדוֹם. כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֲפִצוֹתִיךְ שָׁם, בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁהֵן מְכַלִּין אֶת שְׁדוֹתֵיהֶן. אַבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין מְכַלִּין אֶת שְׁדוֹתֵיהֶן, וְאוֹתְךָ לֹא אֶעֱשֶׂה כָלָה, אֶלָּא מְיַסְּרְךָ בְּיִסּוּרִין בָּעוֹלָם הַזֶּה בִּשְׁבִיל לְנַקּוֹתְךָ מֵעֲוֹנוֹתֶיךָ לֶעָתִיד לָבוֹא. לְכָךְ נֶאֱמַר וַיַּחֲלֹם.

ג **וַיֵּצֵא** יַעֲקֹב. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ (תהלים צא, יא). אָמַר רַבִּי מֵאִיר, עָשָׂה אָדָם מִצְוָה אַחַת, מוֹסְרִין לוֹ מַלְאָךְ אֶחָד. עָשָׂה שְׁתֵּי מִצְוֹת, מוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי מַלְאָכִים. עָשָׂה מִצְוֹת הַרְבֵּה, מוֹסְרִין לוֹ מַלְאָכִים הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ וְגוֹ׳. וְלָמָּה, כְּדֵי לִשָּׁמְרוֹ מִן הַמַּזִּיקִין, שֶׁנֶּאֱמַר: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וְגוֹ׳. וּמַה הוּא יִפֹּל. מַשְׁלִימִין לוֹ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וּמְמַנְּשֶׁה נָפְלוּ עַל דָּוִד (דה״א יב, כ).

וּרְבָבָה מִימִינֶךָ. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לָמָּה מִן הַיָּמִין רְבָבָה וּמִן הַשְּׂמֹאל אֶלֶף. לְפִי שֶׁהַשְּׂמֹאל אֵינָהּ צְרִיכָה מַלְאָכִים הַרְבֵּה, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כָּתוּב בַּתְּפִלִּין וְנָתוּן בַּשְּׂמֹאל, שֶׁנֶּאֱמַר: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ (דברים ו, ח). אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ בַּר חֲנִינָא, לָא כְתִיב יְהֵא מִצִּדְּךָ אֶלָּא יִפֹּל. שְׂמֹאל שֶׁאֵינָהּ פְּשׁוּטָה כַּתּוּב בַּתְּפִלִּין וְנָתוּן בַּשְּׂמֹאל, שֶׁנֶּאֱמַר: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ (דברים ו, ח). אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ בַּר חֲנִינָא, לָא כְתִיב יְהֵא מִצִּדְּךָ אֶלָּא יִפֹּל. שְׂמֹאל שֶׁאֵינָהּ פְּשׁוּטָה בַּמִּצְוֹת כְּמוֹ הַיָּמִין, אֵינָהּ מַפֶּלֶת אֶלָּא אֶלֶף מַזִּיקִין. אֲבָל יָמִין שֶׁהִיא פְּשׁוּטָה בַּמִּצְוֹת, מַפֶּלֶת רִבּוֹא מַזִּיקִין. לְכָךְ כְּתִיב: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ.

וַיֵּלֶךְ חָרָנָה, זוֹ אַחַת מֵאַרְבַּע קְפִיצוֹת שֶׁקָּפְצָה הָאָרֶץ. אַחַת בִּימֵי אַבְרָהָם, וַיֶּחֱלַק עֲלֵיהֶם לַיְלָה (בראשית יד, טו). וְאַחַת לֶאֱלִיעֶזֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאָבֹא הַיּוֹם אֶל הָעַיִן (בראשית כד, מב). וְאַחַת בִּימֵי דָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהַצּוֹתוֹ אֶת אֲרַם נַהֲרַיִם וְאֶת אֲרַם צוֹבָא (תהלים ס, ב). וְזֹאת, וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר, הִרְעַשְׁתָּה אֶרֶץ פִּצַּמְתָּהּ רָפָה שְׁבָרֶיהָ כִּי מָטָה (תהלים ס, ד). מְלַמֵּד שֶׁהִקְפִּיץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָאָרֶץ לִיוֹאָב וְלַאֲבִישַׁי וְלִצְבָא הַמִּלְחָמָה.

וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים וְגוֹ׳, אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה, בְּכָל מַה שֶּׁתָּבַע יַעֲקֹב מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֱשִׁיבוֹ. אָמַר אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי, הֱשִׁיבוֹ וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ. אָמַר וּשְׁמָרַנִי, הֱשִׁיבוֹ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ. אָמַר וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם, הֱשִׁיבוֹ וַהֲשִׁיבֹתִיךָ. אָמַר וְנָתַן לִי לֶחֶם, וְלֹא הֱשִׁיבוֹ עַל הַפְּרָנָסָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם אֲנִי מַבְטִיחוֹ עַל הַלֶּחֶם, מַהוּ מְבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי עוֹד, לְפִיכָךְ לֹא הִבְטִיחוֹ עַל הַלֶּחֶם. וְרַבָּנָן אָמְרֵי, אַף עַל הַפְּרָנָסָה הֱשִׁיבוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ. וְאֵין כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ אֶלָּא לֶחֶם, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֵּשׁ לָחֶם (תהלים לז, כה).

ד **וַיֹּאמֶר** ה׳ כִּי שְׁנוּאָה לֵאָה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ שֶׁיְּבָרֵךְ אָדָם עַל רֵיחַ בְּשָׂמִים שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין מְבָרְכִין עַל הַנֵּר וְלֹא עַל הַבְּשָׂמִים וְלֹא עַל הָרֵיחַ שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה. אֲבָל אִם עָבַר בַּשּׁוּק עַל חֲנֻיּוֹת שֶׁל בְּשָׂמִים, חַיָּב לְבָרֵךְ. אֲבָל עַל רֵיחַ שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אַל תִּטְעוּ אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁאֵין בָּהּ מַמָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ וְגוֹ׳, כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עוֹשֵׂיהֶם (תהלים קטו, ה-ח).

אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָדָם מְלַחֵשׁ בְּתוֹךְ לִבּוֹ בַּתְּפִלָּה, מִיָּד הוּא שׁוֹמֵעַ. מִנַּיִן, מֵחַנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת וְגוֹ׳ (ש״א א, יג). תֵּדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי רָחֵל וְלֵאָה, לֵאָה לֹא הָיְתָה רְאוּיָה לְהִנָּשֵׂא אֶלָּא לְעֵשָׂו, וְרָחֵל לְיַעֲקֹב. וְהָיְתָה לֵאָה יוֹשֶׁבֶת בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים וְשׁוֹאֶלֶת עַל עֵשָׂו מַה מַּעֲשָׂיו. וְהָיוּ אוֹמְרִים לָהּ, אִישׁ רָע, שׁוֹפֵךְ דָּמִים, מְקַפֵּחַ עוֹבְרִים וְשָׁבִים, אַדְמוֹנִי כְּלוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר, רָשָׁע, כָּל תּוֹעֲבוֹת ה׳ עוֹשֶׂה. כֵּינוֹן שֶׁהָיְתָה שׁוֹמַעַת כָּךְ, הָיְתָה בוֹכָה וְאוֹמֶרֶת, אֲנִי וְרָחֵל אֲחוֹתִי מִבֶּטֶן אֶחָד יָצָאנוּ, רָחֵל תִּנָּשֵׂא לְיַעֲקֹב הַצַּדִּיק, וַאֲנִי לְעֵשָׂו הָרָשָׁע. וְהָיְתָה בוֹכָה וּמִתְעַנָּה עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ עֵינֶיהָ רַכּוֹת. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וְעֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת. וַיַּרְא ה׳ כִּי

שְׁנוּאָה לֵאָה, שְׁנוּאִין מַעֲשֶׂיהָ עֲשָׂו בְּפָנֶיהָ. אֲבָל רָחֵל שֶׁהָיְתָה שׂוֹמַעַת שֶׁהִיא תִּנָּשֵׂא לְיַעֲקֹב, הָיְתָה לְבָהּ שָׂמֵחַ וּמִתְגָּאָה. כֵּיוָן שֶׁנִּשְׂאוּ שְׁתֵּיהֶן לְיַעֲקֹב, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אוֹתָהּ שֶׁהָיְתָה בוֹכָה וּמִתְעַנָּה וְשָׂנְאָה מַעֲשֶׂיהָ עֲשָׂו וּמִתְפַּלֶּלֶת לְפָנַי, בַּדִּין שֶׁלֹּא תִּתְרַחֵק מִן אוֹתוֹ צַדִּיק, הֲרֵינִי נוֹתֵן לָהּ בָּנִים תְּחִלָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיַּרְא ה׳ כִּי שְׁנוּאָה לֵאָה.

ה **וַיַּרְא** ה׳ כִּי שְׁנוּאָה לֵאָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי הוּא יָדַע מְתֵי שָׁוְא וַיַּרְא אָוֶן וְלֹא יִתְבּוֹנָן (איוב יא, יא). הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּיִשְׁמָעֵאל. בְּשָׁעָה שֶׁאָמְרָה שָׂרָה לְאַבְרָהָם, גָּרֵשׁ הָאָמָּה הַזֹּאת וְגוֹ׳ (בראשית כא, י), כָּל אוֹתוֹ הָעִנְיָן, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְגוֹ׳.

כֵּיוָן שֶׁכָּלוּ הַמַּיִם מִן הַחֵמֶת וְהָיָה יִשְׁמָעֵאל מֵת בַּצָּמָא, מִיָּד וַתַּשְׁלֵךְ אֶת הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד הַשִּׂיחִים. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, זֶה הָרוֹתֵם הַגָּדֵל בַּמִּדְבָּר. רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲלַפְתָּא אוֹמֵר, מָקוֹם שֶׁהִסִּיחַ עִמּוֹ אֶחָד מִן הַמַּלְאָכִים. רַבִּי בֶּרֶכְיָה אוֹמֵר, שֶׁהִטִּיחָה דְּבָרִים קָשִׁים כְּלַפֵּי מַעְלָה. אָמְרָה לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כְּבָיְכוֹל אַתָּה דּוֹמֶה לִבְנֵי אָדָם, שֶׁהֵן אוֹמְרִים לִתֵּן דָּבָר וְחוֹזְרִים בָּהֶן. לֹא כָךְ אָמַרְתָּ לִי הַרְבֵּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֵךְ, הֲרֵי הוּא מֵת בַּצָּמָא. מִיָּד רָמַז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמַּלְאָךְ לְהַרְאוֹת לָהּ אֶת הַבְּאֵר. אָמַר אוֹתוֹ מַלְאָךְ, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לָרָשָׁע הַזֶּה שֶׁעָתִיד לְקַפֵּחַ אֶת הָעוֹבְרִים וְאֶת הַשָּׁבִים, אַתָּה מַעֲלֶה לוֹ אֶת הַבְּאֵר. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַהוּ עַכְשָׁו, לֹא צַדִּיק הוּא, אֵינִי דָן אֶת הָאָדָם אֶלָּא עַל שָׁעָה שֶׁעוֹמֵד בָּהּ בַּדִּין לְפָנָי. לְפִיכָךְ כְּתִיב: כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם. הֲרֵי אוֹמֵר, כִּי הוּא יָדַע מְתֵי שָׁוְא וַיַּרְא אָוֶן וְלֹא יִתְבּוֹנָן.

דָּבָר אַחֵר, כִּי הוּא יָדַע מְתֵי שָׁוְא, מְדַבֵּר בִּלְאָה, כְּשֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן לָהּ בָּנִים, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לָזוֹ אַתְּ נוֹתֵן בָּנִים, שֶׁעַל יְדֵי זִמְרֵי בֶּן בְּנָהּ יִפְּלוּ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַכְשָׁו זוֹ הַצַּדֶּקֶת אֵינִי מְקַפֵּחַ מִן הַבָּנִים. הֲרֵי אוֹמֵר: כִּי הוּא יָדַע מְתֵי שָׁוְא. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיַּרְא ה׳ כִּי שְׁנוּאָה לֵאָה.

ו **וַיִּזְכֹּר** אֱלֹהִים אֶת רָחֵל. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָרוֹאֶה אָדָם נָאֶה כֵּיצַד הוּא מְבָרֵךְ. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָרוֹאֶה בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת אוֹמֵר, בָּרוּךְ שֶׁכָּכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ. אֵין לְךָ נָאֶה מִן רָחֵל, וּבִשְׁבִיל נוֹיָהּ בִּקֵּשׁ יַעֲקֹב לִשָּׂא אוֹתָהּ, וְהָיָה מְשַׁלֵּחַ סְבָלוֹנוֹת לְתִנָּם לְרָחֵל, וְלָבָן נוֹתְנָן לְלֵאָה וְהָיְתָה רָחֵל שׁוֹתֶקֶת.

אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב אֶלָּא שְׁתִיקָה (משנה אבות א, יז). רָחֵל תָּפְשָׂה בִּשְׁתִיקָה, עָמְדָה זַרְעָהּ בִּשְׁתִיקָה, רָאֲתָה סִבְלוֹנוֹתֶיהָ בְּיַד אֲחוֹתָהּ וְשָׁתְקָה. בִּנְיָמִין בְּנָהּ, הָאֶבֶן שֶׁלּוֹ מִן הָאֵפוֹד יָשְׁפָּה, יוֹדֵעַ בְּמִכְירַת יוֹסֵף וְשׁוֹתֵק. וְזֶהוּ יָשְׁפֶּה, יֵשׁ לוֹ פֶּה וְשׁוֹתֵק. שָׁאוּל בֶּן בְּנָהּ, וְאֶת דְּבַר הַמְּלוּכָה לֹא הִגִּיד לוֹ (ש״א י, טז). אֶסְתֵּר, אֵין אֶסְתֵּר מַגֶּדֶת מוֹלַדְתָּהּ (אסתר ב, כ).

לֵאָה תָּפְשָׂה בְּהוֹדָיָה, עָמְדָה זַרְעָהּ בְּהוֹדָיָה אַחֲרֶיהָ. הִיא אָמְרָה, הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת ה׳. יְהוּדָה בְּנָהּ אַחֲרֶיהָ, יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ (בראשית מט, ח). דָּוִד, הוֹדוּ לַה׳ כִּי טוֹב (תהלים קיח, א). דָּנִיֵּאל, מְצֻלָּא וּמוֹדָא (דניאל ו, יא). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, גְּדוֹלָה שְׁתִיקָתָהּ, שֶׁבִּזְכוּת שְׁתִיקָתָהּ שֶׁל רָחֵל, זָכְתָה וְהֶעֱמִידָה שְׁנֵי שְׁבָטִים בְּיִשְׂרָאֵל אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יָתֵר עַל הַשְּׁבָטִים.

וְלָמָּה שָׁתְקָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, אָמְרָה אִם מְשֻׁלַּחַת אֲנִי וּמוֹדַעַת לְיַעֲקֹב שֶׁאָבָא נוֹתֵן לַאֲחוֹתִי מַה שֶּׁהוּא מְשַׁלֵּחַ לִי, אֵינוֹ נוֹטֵל אוֹתוֹ, וְאַבָּא אֵין מַשִּׂיאֵנִי לוֹ, וַאֲנִי מִתְרַחֶקֶת מִן הַגּוּף הַצַּדִּיק הַזֶּה.

אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתְּ שָׁתַקְתְּ, חַייֵךְ, בִּזְכוּת אוֹתָהּ שְׁתִיקָה אֲנִי זוֹכְרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל.

ז **וַיִּזְכֹּר** אֱלֹהִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לָעֲשׁוּקִים (תהלים קמו, ז), אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא, מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ בִּמְצָרִים מִשְׁבְּעִים אֻמּוֹת, וְלֹא הָיוּ מִשְׁתַּעְבְּדִין אֶלָּא בְּיִשְׂרָאֵל. וּמִי עָשָׂה דִּינָן, עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לָעֲשׁוּקִים.

דָּבָר אַחֵר, עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לָעֲשׁוּקִים, זֶה יוֹסֵף הַצַּדִּיק שֶׁעֲשָׁקוּהוּ אֲדוֹנָתוֹ וְאָמְרָה, בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי (בראשית לט, יז). אָמְרָה לוֹ: אִם אֵין אַתְּ שׁוֹמֵעַ לִי אֲנִי פּוֹסֶקֶת בְּלָאדִין שֶׁלָּךְ. אָמַר לָהּ: נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְאַכְּילֵנִי. אָמְרָה לוֹ: אֲנִי מַכְנִיסָךְ בַּכְּבָלִים. אָמַר לָהּ: ה׳ מַתִּיר אֲסוּרִים. אָמְרָה לוֹ: עֵינֵיךְ הַיָּפוֹת אֲנִי מְעַוֶּרְתָּן. אָמַר לָהּ: ה׳ פֹּקֵחַ עִוְרִים. אָמְרָה לוֹ: אֲנִי מַגְלָה אוֹתָךְ. אָמַר לָהּ: ה׳ שֹׁמֵר אֶת גֵּרִים.

דָּבָר אַחֵר, עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לָעֲשׁוּקִים, זוֹ רָחֵל שֶׁהָיְתָה עֲשׁוּקָה, שֶׁהוֹשִׁיבָהּ אָבִיהָ בְּאַפְרִיוֹן וְהִכְנִיס אֶת לֵאָה וְכִבָּה אֶת הַפָּנָסִין וְהוֹצִיא בְּיָדוֹ אֶת רָחֵל, יֵשׁ עֹשֶׁק גָּדוֹל מִזֶּה. וּמִי עָשָׂה דִּינָהּ, נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים. שֶׁהָיְתָה רְעֵבָה מִבָּנִים. ה׳ מַתִּיר אֲסוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל וְגוֹ׳. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל, לָמָּה נִתְעַקְּרוּ הָאִמָּהוֹת. רַבִּי הוֹנָא בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר, כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ הַשָּׁנִים בְּלֹא שִׁעְבּוּד.

ח **וַיִּזְכֹּר** אֱלֹהִים אֶת רָחֵל. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת מַהוּ שֶׁיִּתְפַּלֵּל יְהִי רָצוֹן שֶׁתֵּלֵד אִשְׁתִּי זָכָר. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת וְאָמַר יְהִי רָצוֹן שֶׁתֵּלֵד אִשְׁתִּי זָכָר, הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא.

רַבִּי הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁנִינוּ הָיְתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת וְאָמַר יְהִי רָצוֹן שֶׁתֵּלֵד אִשְׁתִּי זָכָר הֲרֵי זוֹ תְּפִלַּת שָׁוְא, אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא אֲפִלּוּ עַד שָׁעָה שֶׁתֵּשֵׁב עַל הַמַּשְׁבֵּר יִתְפַּלֵּל שֶׁתֵּלֵד זָכָר, לְפִי שֶׁאֵין קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת אֶת הַנְּקֵבוֹת זְכָרִים וְאֶת הַזְּכָרִים נְקֵבוֹת. וְכֵן מְפֹרָשׁ עַל יְדֵי יִרְמְיָה, וְאֵרֶד בֵּית הַיּוֹצֵר וְהִנֵּהוּ עֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאָבְנָיִם, וְנִשְׁחַת הַכְּלִי אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה וְגוֹ׳ וְשָׁב וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּלִי אַחֵר כַּאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינַי הַיּוֹצֵר לַעֲשׂוֹת (ירמיה יח, ג-ד). מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְיִרְמְיָה, הֲכַיּוֹצֵר הַזֶּה לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת לָכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם ה׳.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּלֵאָה, אַחַר שֶׁיָּלְדָה שִׁשָּׁה בָּנִים וְהָיְתָה רוֹאָה בִּנְבוּאָה שֶׁשְּׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים עֲתִידִין לַעֲמֹד מִיַּעֲקֹב, וּכְבָר יָלְדָה שִׁשָּׁה וְנִתְעַבְּרָה מִן הַשְּׁבִיעִי, וּמִן שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת שְׁנַיִם שְׁנַיִם הֲרֵי עֲשָׂרָה, עָמְדָה לְאָה וְהָיְתָה מִתְרַעֶמֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמְרָה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים עֲתִידִין לַעֲמֹד מִיַּעֲקֹב, הֲרֵי כְּבָר בְּיָדִי שִׁשָּׁה וּמֵעֻבֶּרֶת מִשְּׁבִיעִי וּבְיַד הַשְּׁפָחוֹת שְׁנַיִם שְׁנַיִם הֲרֵי עֲשָׂרָה. אִם זֶה זָכָר, לֹא תְהֵא רָחֵל אֲחוֹתִי כְּאַחַת מִן הַשְּׁפָחוֹת. מִיָּד שָׁמַע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תְּפִלָּתָהּ וְנִהְפַּךְ הָעֻבָּר שֶׁבְּמֵעֶיהָ לִנְקֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַחַר יָלְדָה בַּת וַתִּקְרָא אֶת שְׁמָהּ דִּינָה. וְאַחֶרֶת אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא וְאַחַר.

וְלָמָּה קָרָאָה לְאָה דִּינָה. לְפִי שֶׁעָמְדָה לְאָה הַצַּדֶּקֶת בַּדִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתְּ רַחֲמָנִית, וְאַף אֲנִי מְרַחֵם עָלַיִךְ. מִיָּד, וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל.

ט **וַיִּזְכֹּר** אֱלֹהִים אֶת רָחֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עֲשׂוּקִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יְהוּדָה יַחְדָּו וְכָל שׁוֹבֵיהֶם הֶחֱזִיקוּ בָּם מֵאֲנוּ שַׁלְּחָם, גֹּאֲלָם חָזָק ה׳ צְבָאוֹת שְׁמוֹ רִיב יָרִיב אֶת רִיבָם (ירמיה ג, לג-לד), הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׂוּקִים.

אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא, הָיוּ בְּמִצְרַיִם מִשְׁבְּעִים לְשׁוֹן, וְלֹא הָיוּ מְשַׁעְבְּדִין אֶלָּא בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה. מַהוּ וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה, אֶלָּא לְאַחַר שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין מְלַאכְתָּן בְּטִיט וּבִלְבֵנִים וּבְאִין לָנוּחַ לָעֶרֶב לְבָתֵּיהֶן, בָּא הַמִּצְרִי וְאוֹמֵר לוֹ: צֵא לַקֵּט לִי יָרָק מִן הַגִּנָּה, בַּקֵּעַ לִי אֶת הָעֵץ הַזֶּה, מַלֵּא לִי חָבִית זוֹ מִן הַמַּיִם. הֲרֵי, וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה.

מַהוּ אֵת כָּל עֲבֹדָתָם וְגוֹ׳, שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין עֲבוֹדַת הָאִישָׁה עַל הָאִישָׁה וַעֲבוֹדַת הָאִישָׁה עַל הָאִישׁ. אוֹמֵר לָאִישׁ, קוּם לוּשׁ וַאֲפֵה. אוֹמֵר לָאִשָּׁה, מַלְאִי חָבִית זוֹ, בַּקְּעִי הָעֵץ הַזֶּה, לְכִי לַגִּנָּה הָבִיאִי יְרָקוֹת. וּמִי עָשָׂה דִינָם, עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׂוּקִים. נִתַּן לֶחֶם לָרְעֵבִים (תהלים קמו, ז), שֶׁהָיוּ רְעֵבִים לַגְּאֻלָּה. ה׳ מַתִּיר אֲסוּרִים, שֶׁהִתִּיר אֲסוּרֵיהֶן וְגוֹאֲלָן, שֶׁנֶּאֱמַר: מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת (תהלים סח, ז). הֲרֵי אוֹמֵר, עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׂוּקִים, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל.

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים, מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת ה׳. לָמָּה לֹא אָמְרָה בִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וּבְכֻלָּם הוֹדָיָה אֶלָּא בִּיהוּדָה. מָשָׁל לְכֹהֵן שֶׁיָּצָא לַגֹּרֶן לִטֹּל תְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר, וּבָא בַּעַל הַגֹּרֶן נָתַן לוֹ תְּרוּמָה וְלֹא הֶחֱזִיק לוֹ טוֹבָה, נָתַן לוֹ מַעֲשֵׂר וְלֹא הֶחֱזִיק לוֹ טוֹבָה. לְאַחַר שֶׁנָּתַן לוֹ כָּל מַה שֶּׁהָיָה רָאוּי לַכֹּהֵן לִטֹּל, עָמַד בַּעַל הַגֹּרֶן וְהוֹסִיף לוֹ מִדָּה אַחַת שֶׁל חֻלִּין. הֶחֱזִיק לוֹ טוֹבָה וְנִתְפַּלֵּל עָלָיו. אָמְרוּ לוֹ: לָמָּה כְּשֶׁנָּתַן לְךָ בַּעַל הַגֹּרֶן הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר לֹא הֶחֱזַקְתָּ לוֹ טוֹבָה, וְעַכְשָׁו עַל מַעַט מִדָּה אַחַת שֶׁל חֻלִּין הֶחֱזַקְתָּ לוֹ טוֹבָה. אָמַר לָהֶן, הָרִאשׁוֹנוֹת הַתְּרוּמָה וְהַמַּעֲשֵׂר, שֶׁלִּי הֵן וְשֶׁלִּי לָקַחְתִּי. אֲבָל אוֹתָהּ הַמִּדָּה שֶׁהוֹסִיף לִי, מִשֶּׁלּוֹ, לְפִיכָךְ אֲנִי מַחֲזִיק לוֹ טוֹבָה. וְכָךְ אָמְרָה לֵאָה, שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים עֲתִידִין לַעֲמֹד מִיַּעֲקֹב, וַהֲרֵי אָנוּ אַרְבַּע נָשִׁים, אָנוּ רְאוּיוֹת לִילֹד שִׁשָּׁה לְכָל אַחַת וְאַחַת. שִׁשָּׁה שֶׁיָּלַדְתִּי כְּבָר, חֶלְקִי הֵן. עַכְשָׁו כְּשֶׁהוֹסִיף לִי בֵּן רְבִיעִי עַל חֶלְקִי, בְּוַדַּאי הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת ה׳. לְפִיכָךְ קָנְאָה רָחֵל בַּאֲחוֹתָהּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַד מָתַי תִּהְא הַצַּדֶּקֶת הַזּוֹ מִצְטַעֶרֶת, בַּדִּין הוּא שֶׁתִּפָּקֵד, לֹא תְהֵא כְּאַחַת מִן הַשְּׁפָחוֹת, מִיָּד וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל.

י **וַיֹּאמֶר** ה׳ אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, נֵר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו צוּרַת עֲבוֹדָה זָרָה, מַהוּ שֶׁיַּדְלִיק יִשְׂרָאֵל מִמֶּנּוּ אֶת הַנֵּר. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, נֵר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו צוּרַת עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהַדְלִיק בּוֹ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה וְגוֹ׳ (דברים ז, כו), שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּבֵית שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צוּרַת עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי וְגוֹ׳ (שמות כ, כא). תֵּדַע לְךָ, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהָיָה אַבְרָהָם דָּבוּק לְלוֹט, לֹא הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִגְלֶה עָלָיו. כֵּיוָן שֶׁפֵּרַשׁ מִמֶּנּוּ, נִגְלָה עָלָיו. מִנַּיִן, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי בֶּן זִמְרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ אָמַר אֶל אַבְרָם, אֲיֹמָתַי, אַחֲרֵי הִפָּרֶד לוֹט מֵעִמּוֹ (בראשית יג, יד).

וְכֵן יַעֲקֹב, כָּל זְמַן שֶׁהָיָה בְּבֵית לָבָן לֹא הָיָה הַדִּבּוּר נִגְלָה עָלָיו. אַף עַל פִּי שֶׁהִבְטִיחַ וְאָמַר לוֹ הִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵינִי יָכוֹל לְטַמֵּא אֶת כְּבוֹדִי בְּבֵית לָבָן הָרָשָׁע, אֶלָּא מָה אֲנִי עוֹשֶׂה, מִשְׁעָה שֶׁהוּא פּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ, אֲנִי מְקַיֵּם אֶת דְּבָרִי וְאֶהְיֶה עִמּוֹ. וְהָיָה יַעֲקֹב מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ וְאוֹמֵר: לֹא כָךְ אָמַר לִי, כִּי לֹא אֶעֶזָבְךָ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מְבַקֵּשׁ אַתָּה שֶׁאֶהְיֶה עִמָּךְ, צֵא מִבֵּית לָבָן וְשׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ.

יא **שׁוּב** אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְגוֹ׳. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעַתֻּדִים. מַה כְּתִיב שָׁם, וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה וְגוֹ׳, וַיֹּאמֶר לָהֶן רֹאֶה אָנֹכִי אֶת פְּנֵי אֲבִיכֶן וְגוֹ׳. לְלַמֶּדְךָ שֶׁלֹּא הָיָה מִתְעַצֵּל אֶלָּא מִתְיַגֵּעַ בְּכָל כֹּחוֹ.

וַאֲבִיכֶן הֵתֶל בִּי וְהֶחֱלֵף אֶת מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים. מַהוּ עֲשֶׂרֶת מֹנִים. עֶשֶׂר פְּעָמִים אֵינוֹ אוֹמֵר, אֶלָּא עֲשֶׂרֶת מֹנִים. אָמַר רַבִּי אַבָּא, עֲשֶׂרֶת מֹנִים, מֵאָה פְּעָמִים מִן עֶשֶׂר עֶשֶׂר. רַבִּי חִיָּא אָמַר, מֵאָה פְּעָמִים מִן מֵאָה מֵאָה.

כָּךְ הָיָה מִתְהַפֵּךְ עָלָיו, אִם כֹּה יֹאמַר עֲקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ וְגוֹ׳, וְאִם כֹּה יֹאמַר נְקֻדִּים. כֵּיוָן שֶׁהָיָה רוֹאֶה כָּךְ, הָיָה מִתְהַפֵּךְ עָלָיו מִן הָעֲקֻדִּים לִנְקֻדִּים וּמִן הַנְּקֻדִּים לַעֲקֻדִּים. אָמַר לָבָן, וְכִי אֱלָהָא אוֹ לָא. כְּלוֹמַר, הָיָה אוֹמֵר לָבָן, וְכִי הֶאֱלוֹהַּ עוֹשֶׂה אוֹ לֹא.

מֶה הָיָה לָבָן עוֹשֶׂה. מִשֶּׁהָיוּ הַצֹּאן מְעֻבָּרוֹת, הָיָה אוֹמֵר לוֹ כָּךְ. וּכְשֶׁם שֶׁהָיָה אוֹמֵר, כָּךְ הָיוּ יוֹלְדוֹת, שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַחֲלִיף אֶת הָעֲקֻדִּים לִנְקֻדִּים וְאֶת הַנְּקֻדִּים לַעֲקֻדִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֶחֱלֵף אֶת מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים. וּבַדַּעַת הַזּוֹ הָיָה מִתְהַפֵּךְ עָלָיו, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּיָדוֹ כְּלוּם. וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹאֶה בְּאֵיזוֹ דַּעַת הָאַחֲרוֹנָה עוֹמְדִין, וְהָיָה אוֹמֵר לַמַּלְאָךְ, צוֹר אוֹתָם כְּדַעַת הָאַחֲרוֹנָה. שֶׁכָּךְ אָמַר הַכָּתוּב, וְלֹא נָתַנוֹ אֱלֹהִים לְהָרַע עִמָּדִי.

כְּשֶׁאָמַר לָהֶן כָּךְ, מָה אָמְרוּ לוֹ: וַתַּעַן רָחֵל וְלֵאָה וַתֹּאמַרְנָה לוֹ הַעוֹד וְגוֹ׳, הֲלוֹא נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ וְגוֹ׳.

וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת לֵב לָבָן, שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ בּוֹ לָבָן. וַיָּקָם יַעֲקֹב וַיִּשָּׂא אֶת בָּנָיו וְגוֹ׳, וַיִּנְהַג אֶת כָּל מִקְנֵהוּ וְגוֹ׳, וַיֵּצֶד לְלָבָן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּקַּח אֶת אֶחָיו עִמּוֹ. מִיָּד נִגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל לָבָן וְצָרַם בְּאָזְנוֹ.

יב וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל לָבָן הָאֲרַמִּי בַּחֲלֹם הַלָּיְלָה. זֶה אֶחָד מִשְּׁנֵי מְקוֹמוֹת שֶׁטִּמֵּא הַשָּׂטָן כְּבוֹדוֹ בִּשְׁבִיל הַצַּדִּיקִים כָּאן. וּבְמָקוֹם אַחֵר, וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה (בראשית כ, ג), בִּשְׁבִיל שָׂרָה. הִתְחִיל לָבָן אוֹמֵר לְיַעֲקֹב, וְעַתָּה הָלוֹךְ הָלַכְתָּ וְגוֹ׳ לָמָּה גָנַבְתָּ אֶת אֱלֹהָי. הֱשִׁיבוֹ, עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִגְזַר עַל רָחֵל מִיתָה. וַיְמַשֵּׁשׁ לָבָן אֶת כָּל הָאֹהֶל וְלֹא מָצָא. וְרָחֵל לָקְחָה אֶת הַתְּרָפִים. לָמָּה גְּנָבָה אוֹתָם. כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ אוֹמְרִים לְלָבָן שֶׁיַּעֲקֹב בּוֹרֵחַ עִם נָשָׁיו וּבָנָיו וְצֹאנוֹ. וְכִי הַתְּרָפִים מְדַבְּרִים הֵם. כֵּן, דִּכְתִיב: כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ אָוֶן (זכריה י, ב). וְאַתָּה אוֹמֵר, עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ, כָּל אוֹתוֹ עִנְיָן.

אֶלָּא תְּרָפִים, לָמָּה נִקְרְאוּ תְּרָפִים. לְפִי שֶׁהֵן מַעֲשֵׂה תֹּרֶף, מַעֲשֶׂה טֻמְאָה. וְכֵיצַד הָיוּ עוֹשִׂין. מְבִיאִין אָדָם בְּכוֹר וְשׁוֹחֲטִים אוֹתוֹ וּמוֹלְחִים אוֹתוֹ בְּמֶלַח וּבְשָׂמִים, וְכוֹתְבִין עַל צִיץ זָהָב שֵׁם רוּחַ טֻמְאָה, וּמַנִּיחִין הַצִּיץ בַּמַּכְשֵׁפוּת תַּחַת לְשׁוֹנוֹ, וּמַנִּיחִין אוֹתוֹ בַּקִּיר, וּמַדְלִיקִין לְפָנָיו נֵרוֹת וּמִשְׁתַּחֲוִים לוֹ, וּמְדַבֵּר עִמָּם בְּלַחַשׁ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ אָוֶן, לְפִיכָךְ גְּנָבָה אוֹתָן רָחֵל. וְעוֹד, כְּדֵי לַעֲקֹב עֲבוֹדָה זָרָה מִבֵּית אָבִיהָ נִתְכַּוְּנָה, לְפִיכָךְ לֹא יָדַע יַעֲקֹב כִּי רָחֵל גְּנָבָתַם. וּכְתִיב: וַתִּגְנֹב רָחֵל.

יג הַשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תְּדַבֵּר עִם יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד רָע. מִכָּאן אָנוּ לְמֵדִין, שֶׁזְּכוּת מְלָאכָה עוֹמֶדֶת בְּמָקוֹם שֶׁאֵין יָכוֹל זְכוּת אָבוֹת לַעֲמֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: לוּלֵי אֱלֹהֵי אָבִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וְגוֹ׳. אִם כֵּן לֹא עָמְדָה לוֹ זְכוּת אֲבוֹתָיו אֶלָּא לִשְׁמִירַת מָמוֹנוֹ. אֶת עָנְיִי וְאֶת יְגִיעַ כַּפַּי רָאָה אֱלֹהִים וַיּוֹכַח אָמֶשׁ, שֶׁהִזְהִירוֹ מֵהָרַע לוֹ בִּזְכוּת יְגִיעַ כַּפָּיו.

לְמֵד, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם, אֹכַל וְאֶשְׁתֶּה וְאֶרְאֶה בְּטוּב וְלֹא אַטְרִיחַ עַצְמִי וּמִן הַשָּׁמַיִם יְרַחֲמוּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: וּמַעֲשֵׂה יָדָיו בֵּרַכְתָּ (איוב א, י), צָרִיךְ לָאָדָם לַעֲמֹל וְלַעֲשׂוֹת בְּשִׁתֵּי יָדָיו, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׁוֹלֵחַ אֶת בִּרְכָתוֹ.

וַיִּחַר לְיַעֲקֹב וַיָּרֶב בְּלָבָן וַיֹּאמֶר מַה פָּשָׁעִי מַה חַטָּאתִי. אָמְרוּ, קַפְּדָנוּתָם שֶׁל אָבוֹת וְלֹא פִּיּוּסָן שֶׁל בָּנִים. כְּתִיב: וַיִּחַר לְיַעֲקֹב וַיָּרֶב בְּלָבָן. רְאֵה מָה אָמַר לוֹ בַּחֲרוֹת אַפּוֹ, לֹא אָמַר לוֹ אֶלָּא מַה פָּשָׁעִי מַה חַטָּאתִי. וְאִלּוּ דָּוִד בְּפִיּוּסוֹ שֶׁלֹּא אָבָה לִשְׁלֹחַ יָד בְּשָׁאוּל, כְּתִיב: כִּי אִם ה׳ יְנַגָּפֵנוּ אוֹ יוֹמוֹ יָבֹא וָמֵת אוֹ בַּמִּלְחָמָה יֵרֵד וְנִסְפָּה (ש״א כו, י).

עַד הַגַּל הַזֶּה, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַתִּלְחַץ אֶת רֶגֶל בִּלְעָם אֶל הַקִּיר (במדבר כב, כה). הַגַּל הוּא הַקִּיר. לְפִי שֶׁעָבַר בִּלְעָם אֶת הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע לְיַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לֹא תַעֲבֹר אֶת הַגַּל הַזֶּה וְאֶת הַמַּצֵּבָה הַזֹּאת לְרָעָה, וּבִלְעָם זֶה לָבָן, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי (דברים כו, ה), וְעַל שֶׁבִּקֵּשׁ לְכַלּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל נִקְרָא אֲרַמִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְכָה זֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל, לְכָךְ נִפְרַע הַקִּיר מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁהוּא הָעֵד עַל הַשְּׁבוּעָה, כְּדִכְתִיב, יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָרִאשֹׁנָה (דברים יז, ז). וַיִּשָּׁבַע יַעֲקֹב בְּפַחַד אָבִיו יִצְחָק. חַס וְשָׁלוֹם שֶׁלֹּא נִשְׁבַּע אוֹתוֹ צַדִּיק בִּשְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ אֶלָּא בְּחַיֵּי אָבִיו, כְּאָדָם הָרוֹצֶה לְאַמֵּת דְּבָרָיו וְאוֹמֵר: חֵי אַבָּא אִם אֶעֱשֶׂה זֹאת. וְאַף אוֹתָהּ שְׁבוּעָה לֹא נִשְׁבַּע לוּלֵי הַפַּחַד, כְּדִכְתִיב, בֵּן יְכַבֵּד אָב (מלאכי א, ו).

וישלח

א עִם לָבָן גַּרְתִּי. אָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁיָּשַׁבְתִּי עִם לָבָן שֶׁהוּא אַב הָרַמָּאִים זֶה עֶשְׂרִים שָׁנָה, יֶשׁ לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר וְעֶשֶׂר גְּדוֹל. לְכָךְ הוֹדִיעוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּהַרְהֵר בְּלִבּוֹ וְיֹאמַר, יַעֲקֹב לֹא עָבַר כִּי אִם בְּמַקְלוֹ וְעָשָׂה עִמּוֹ עֶשְׂרִים שָׁנָה, וְלָבָן אַב הָרַמָּאִין הוּא, וְזֶה נִתְעַשֵּׁר אֶצְלוֹ וְשָׁב בְּשָׁלוֹם, וַאֲנִי אֵיךְ אוּכַל לוֹ.

וַיְהִי לִי שׁוֹר, אֵין לִי לִירֹא מִמְּךָ, שֶׁחֲרֵי נוֹלַד יוֹסֵף שֶׁנִּקְרָא שׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ (דברים לג, יז). וַחֲמוֹר, זֶה מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר (זכריה ט, ט). צֹאן, אֵלּוּ זְכוּתָן שֶׁל שְׁבָטִים שֶׁנִּקְרְאוּ בָּנֶיהָם צֹאן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתֶּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם וְגוֹ' (יחזקאל לד, לא).

גַּם יְהוּדָה שִׁטְנוֹ שֶׁל עֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן (ישעיה יא, ז). פְּרוּשׁ, אַרְיֵה שֶׁהוּא יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה (בראשית מט, ט), כַּבָּקָר זֶה יוֹסֵף, יֹאכַל תֶּבֶן, כְּלוֹמַר זֶה יוֹסֵף שֶׁיָּדִין עֵשָׂו שֶׁהוּא תֶּבֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ (עובדיה א, יח). וּמְנַיִן שֶׁאַף כֻּלָּם יְדִינוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: מָה אִמְּךָ לְבִיָּא (יחזקאל יט, א), מִכָּאן שֶׁכֻּלָּם יְדִינוּהוּ.

וְעֶבֶד זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: מֹשֶׁה עֶבֶד ה' (דברים לד, ה). וְשִׂפְחָה, זוֹ רוּת שֶׁעָתִיד דָּוִד לָצֵאת מִמֶּנָּה, וְכָתוּב עָלֶיהָ, אֲנִי עַבְדֶּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ (תהלים קטז, טז), בֶּן אוֹתָהּ שֶׁהִנִּיחָה לִהְיוֹת גְּבֶרֶת וּמַלְכָּה, לָבֹא וְלַחֲסוֹת תַּחַת כַּנְפֵי הַשְּׁכִינָה.

ב וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַה' נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ כִּי רַב מְאֹד וְגוֹ' (יואל ב, יא). הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּמַתַּן תּוֹרָה. כְּשֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, יָרְדוּ עִמּוֹ רֶכֶב רִבּוֹתַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן (תהלים סח, יח).

רַבִּי אַבְדִּימִי אָמַר, עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אֶלֶף מַרְכְּבוֹת מַלְאָכִים יָרְדוּ עִמּוֹ לְסִינַי. וּמַה נָּתַן תְּחִלָּה, קוֹלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְגוֹ' (שמות יט, טז). מִשֶּׁנָּתַן אֶת הַקּוֹלוֹת, נָתַן אֶת הַתּוֹרָה. תֵּדַע, וַה' נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ.

דָּבָר אַחֵר, וַה' נָתַן קוֹלוֹ, אֵלּוּ הָרַעֲמִים שֶׁקּוֹלָן הוֹלֵךְ לִפְנֵי חֵילוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שֶׁכֵּיוָן שֶׁהָרַעַם יוֹצֵא, הוּא מַרְעִים, וְהַבְּרִיּוֹת יוֹדְעִים שֶׁהַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין. וּכְשֶׁהָרַעַם יוֹצֵא, הַבָּרָק בָּא אַחֲרָיו. דָּבָר אַחֵר, ה' נָתַן קוֹלוֹ, זֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁבּוֹ תְּקִיעַת שׁוֹפָר. לִפְנֵי חֵילוֹ, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵן מִזְדַּעְזְעִין וַחֲרֵדִין מִקּוֹל הַשּׁוֹפָר וְחוֹזְרִין בִּתְשׁוּבָה כְּדֵי לְזְכוֹת בַּדִּין בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים.

כִּי גְּדוֹל יוֹם ה' וְנוֹרָא מְאֹד וּמִי יְכִילֶנּוּ, זֶה יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁבּוֹ סִפְרֵי חַיִּים וְסִפְרֵי מֵתִים נֶחְתָּמִים. וּמִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁבְּהַלֵּלוּ עֲשֶׂרֶת יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁבָּהֶן הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁכֵּן יְשַׁעְיָה מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל וְאוֹמֵר לָהֶן, רַחֲצוּ הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם וְגוֹ', לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט וְגוֹ' (ישעיה א, טז-יז), חֲרֵי תְשׁוּבָה. וְאַחַר כָּךְ לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה, זֶה יוֹם הֶעָשׂוֹר שֶׁהוּא יוֹם תּוֹכָחָה, שֶׁבּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַלְבִּין עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יִהְיוּ חַטָּאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ (ישעיה א, יח). כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ, אֵלּוּ הַמַּלְאָכִים שֶׁמְּלַמְּדִין זְכוּת וְחוֹבָה. כִּי עָצוּם עֹשֵׂה דְבָרוֹ, מִי עָצוּם מֵהֶם, עוֹשֵׂה דְבָרוֹ.

אָמַר רַבִּי הוּנָא בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּא, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁהִקְדִּימוּ עֲשֵׂיָה לִשְׁמִיעָה וְאָמְרוּ, כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (שמות כד, ז). בָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁגְּדוֹלִים הַצַּדִּיקִים יוֹתֵר מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. תֵּדַע לְךָ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר יְשַׁעְיָה כִּי אִישׁ טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יֹשֵׁב (ישעיה ו, ה), אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יְשַׁעְיָה, בְּעַצְמְךָ אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר אִישׁ טְמֵא שְׂפָתַיִם. אֲבָל לְיִשְׂרָאֵל אַתָּה אוֹמֵר בְּתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם, שֶׁהֵם הִקְדִּימוּ עֲשֵׂיָה לִשְׁמִיעָה וּמְיַחֲדִין אֶת שְׁמִי פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם, וְאַתָּה קוֹרֵא אוֹתָן עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם. מַה כְּתִיב שָׁם, וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן הַשָּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה. מַהוּ רִצְפָּה, רוּץ פֶּה שֶׁל מִי שֶׁאוֹמֵר לָשׁוֹן הָרַע עַל בָּנַי. בְּמֶלְקָחַיִם מַהוּ. מִלַּמֵּד שֶׁהָיוּ שְׁתֵּי מֶלְקָחוֹת. הָלַךְ הַמַּלְאָךְ לִטֹּל אֶת הַגַּחֶלֶת וְנִכְוָה, נָטַל מֶלְקַחַת אַחַת לִטֹּל אֶת הַגַּחֶלֶת וְנִכְוָה, חָזַר וְהֵבִיא מֶלְקַחַת שְׁנִיָּה וְנָתַן מֶלְקַחַת אַחַת לְתוֹךְ מֶלְקַחַת אַחַת וְנָטַל אֶת הַגַּחֶלֶת וּנְתָנָהּ עַל פִּי יְשַׁעְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגַּע עַל פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה עַל שְׂפָתֶיךָ וְסָר עֲוֹנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר (ישעיה ו, ז), עַל שֶׁאָמַר בְּתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם. נָטַל בְּמֶלְקָחַיִם גַּחֶלֶת שֶׁלֹּא יָכוֹל הַשָּׂרָף לִטֹּל בְּיָדוֹ אֶלָּא בִּשְׁתֵּי מֶלְקָחוֹת, נָתַן עַל פִּי יְשַׁעְיָה וְלֹא נִכְוָה. תֵּדַע, כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ. וּמִי עָצוּם מֵהֶן, עֹשֵׂה דְבָרוֹ, אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּמֹשֶׁה כְּשֶׁיָּרְדָה אֵשׁ בְּמִתְאוֹנְנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל (במדבר יא, א).

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, הָיָה עוֹמֵד מֹשֶׁה רַבֵּנוּ וּמַשְׁקִיעַ צִיפֵּי צֶמֶר בְּאוֹתָהּ הָאֵשׁ וְהִיא מִשְׁתַּקַּעַת בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ. לְלַמֶּדְךָ שְׁגְּדוֹלִים הַצַּדִּיקִים יוֹתֵר מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. וְכֵן יַעֲקֹב נָטַל לְשֵׂר הַגָּדוֹל וְרִפְּשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ. וּכְשֶׁהֵצָרַךְ, נָטַל מַחֲנוֹת שֶׁל מַלְאָכִים וּשְׁלָחָן בִּשְׁלִיחוּתוֹ אֵצֶל עֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו.

ג וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר. רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן פָּתַח, מַעְיָן נִרְפָּשׁ וּמָקוֹר מָשְׁחָת צַדִּיק מָט לִפְנֵי רָשָׁע (משלי כה, כו). כְּמַעְיָן נִרְפָּשׁ וּכְמָקוֹר מָשְׁחָת כֵּן צַדִּיק מָט לִפְנֵי רָשָׁע. כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו, יַעֲקֹב קוֹרֵא לְעַשָּׂו אֲדוֹנִי, לְמִדָּה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ לַחֲלוֹק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, רְאֵה מַה כְּתִיב: וַיְדַבֵּר ה' אֶל

מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פַּרְעֹה (שמות ו, יג), לִמְּדָם לַחֲלוֹק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת.

וְכֵן רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ הָיָה כּוֹתֵב לְאַנְטוֹנִינוֹס, יְהוּדָה עַבְדְּךָ שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמֶךָ, לַחֲלוֹק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת. וְכָךְ עָשָׂה יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו.

וְיַעֲקֹב הָיָה יָשֵׁן וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְהַמַּלְאָכִים מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְגוֹ' (בראשית כח, יב). וּכְתִיב: וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו, וְהוּא הָיָה מְשַׁלֵּחַ כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו. הֲוֵי אוֹמֵר, מַעֲיָן נִרְפָּשׁ וְגוֹ'.

וּמֵהֵיכָן הָיוּ הַמַּלְאָכִים. רְאֵה מַה כְּתִיב לְמַעְלָה, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה. מַהוּ מַחֲנָיִם, שְׁתֵּי מַחֲנוֹת, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָלַךְ יַעֲקֹב לַאֲרַם נַהֲרַיִם הָיוּ מַלְאֲכֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ וּמְלַוִּין אוֹתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לְחוּצָה לָאָרֶץ, נִסְתַּלְּקוּ וְיָרְדוּ אֲחֵרִים וְנִתְלַווּ לוֹ. כֵּיוָן שֶׁחָזַר מִן לָבָן, הָיוּ אוֹתָן מַלְאָכִים שֶׁנִּמְסְרוּ לוֹ מְלַוִּין אוֹתוֹ עַד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כְּשֶׁהִרְגִּישׁוּ מַלְאֲכֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲקֹב בָּא, יָצְאוּ לִקְרָאתוֹ לְהִתְלַווֹת לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים. הִתְחִילוּ שְׁתֵּי מַחֲנוֹת עוֹמְדִין אֵצֶל יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: מַחֲנָיִם.

מֶה עָשָׂה, שָׁלַח מֵהֶן בִּשְׁלִיחוּתוֹ. מִיָּד הָלְכוּ וְקִדְּמוּ לְעֵשָׂו וְעָשׂוּ עַצְמָן כִּשְׁנֵי רָאשֵׁי גְיָסוֹת. פָּגְעָה בוֹ כַּת רִאשׁוֹנָה שֶׁהָיוּ בָהּ אַרְבַּע כִּתּוֹת, נָפְלוּ עָלָיו, הִכּוּהוּ וְשִׁבְּרוּהוּ. אָמַר לָהֶם: הַנִּיחוּנִי, שֶׁאֲנִי בֶּן בְּנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. הוֹסִיפוּ לְהַכּוֹתוֹ. אָמַר לָהֶם: הַנִּיחוּנִי שֶׁאֲנִי בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, הוֹסִיפוּ לְהַכּוֹתוֹ. אָמַר לָהֶם: הַנִּיחוּנִי, שֶׁאֲנִי אָחִיו שֶׁל יַעֲקֹב שֶׁבָּא מִפַּדַּן אֲרָם. הִתְחִיל מְבַקֵּשׁ מֵהֶם וְלוֹמֵר לָהֶם, יַעֲקֹב אָחִי בָּא לִכְלָל עֶשְׂרִים שָׁנָה וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִרְאוֹתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּיר לָהֶם יַעֲקֹב, הִנִּיחוּהוּ. אָמְרוּ לוֹ: אַתָּה הוּא אָחִיו שֶׁל יַעֲקֹב אֹהֲבֵנוּ, חֲרִי אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתְךָ לִכְבוֹדוֹ וּלְאַהֲבָתוֹ, שְׁאַל לָנוּ בִּשְׁלוֹמוֹ.

כְּשֶׁפֵּרְשָׁה מֵהֶם כַּת רִאשׁוֹנָה, פָּגְעָה בוֹ הַכַּת הַשְּׁנִיָּה וְעָשׂוּ בוֹ כְּמוֹ שֶׁעָשְׂתָה הַכַּת הָרִאשׁוֹנָה. וְכֵן הַשְּׁלִישִׁית וְכֵן הָרְבִיעִית. וּמִנַּיִן, שֶׁכֵּן עֵשָׂו אוֹמֵר לְיַעֲקֹב, מִי לְךָ כָּל הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי.

כְּשֶׁהָלְכוּ הַמַּלְאָכִים מֶה עָשָׂה יַעֲקֹב, אָמַר לָהֶם שֶׁיֹּאמְרוּ לְעֵשָׂו, וְיִהְיֶה לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר. וְכִי לֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא שׁוֹר וַחֲמוֹר בִּלְבָד. מִן דּוֹרוֹן שֶׁלּוֹ אַתָּה יוֹדֵעַ מֶה הָיָה אֶצְלוֹ, עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים וְגוֹ'. אֶלָּא שֶׁהַצַּדִּיקִים מְמַעֲטִין אֶת עַצְמָן, וְהָרְשָׁעִים מְרוֹמְמִים אֶת עַצְמָן. שֶׁכֵּן עֵשָׂו אוֹמֵר, יֶשׁ לִי רָב. עָלֶיהָן נֶאֱמַר, יֵשׁ מִתְעַשֵּׁר וְאֵין כֹּל, מִתְרוֹשֵׁשׁ וְהוֹן רָב (משלי יג, ז).

ד **וַיִּשָּׁבוּ** הַמַּלְאָכִים אֶל יַעֲקֹב לֵאמֹר. מִיָּד וַיֵּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר. לָמָּה שְׁנֵי פְעָמִים. וַיֵּירָא, שֶׁלֹּא יַהֲרֹג. וַיֵּצֶר, שֶׁלֹּא יֵהָרֵג. שֶׁהָיָה יַעֲקֹב גִּבּוֹר. תֵּדַע, שֶׁלְּשֵׁר הַגָּדוֹל רָפַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּשָׂר אֶל מַלְאָךְ וַיֵּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֵּן לוֹ (הושע יב, ה). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִתְחִיל מְבַקֵּשׁ רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי.

רְאֵה גְּבוּרָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, מַה כְּתִיב בּוֹ, וַיִּזַּק יַעֲקֹב אֶבֶן וַיְרִמֶהָ מַצֵּבָה. וְכַמָּה שִׁעוּרָהּ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שִׁעוּרָהּ כְּשִׁנְּהּ שֶׁל טְבֶרְיָה.

הִתְחִיל לָבָן אוֹמֵר לְיַעֲקֹב, וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם אֶמֶשׁ אָמַר אֵלַי לֵאמֹר הִשָּׁמֶר לְךָ וְגוֹ', יֵשׁ לְאֵל יָדִי. אָמַר לוֹ יַעֲקֹב, אִלּוּלֵי שֶׁאָמַר לְךָ הִשָּׁמֶר, יֵשׁ לְאֵל יָדְךָ שֶׁתְּהַרְגֵנִי. בֹּא אַתָּה וְכָל אֲכְלוֹסֶיךָ, אִם יֵשׁ בָּהֶן כֹּחַ, יִתְגּוֹשְׁשׁוּ עִם אֶבֶן הַזּוֹ וִירִימוּהָ. וְהוּא הֵרִימָהּ מֵצֵבָה, כְּאָדָם שֶׁמַּעֲבִיר פְּקָק צְלוֹחִית מִן הַצְּלוֹחִית. וְאַף בְּנֵי יַעֲקֹב גִּבּוֹרִים כְּמוֹתוֹ הָיוּ, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר לָהֶם, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאֶחָיו לִקְטוּ. וְכִי אֶחָיו הָיוּ, חַד חָוָה לֵהּ וּלְרֵי קַבְּרֵהּ. אֶלָּא בָּנָיו הָיוּ וְהָיוּ גִּבּוֹרִין כְּמוֹתוֹ.

כֵּיוָן שֶׁפָּגַע בְּעֵשָׂו מַה כְּתִיב בּוֹ, וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ, בִּקֵּשׁ עֵשָׂו לְנַשְּׁכוֹ וְנֶעֱשָׂה צַוָּארוֹ שֶׁל שַׁיִשׁ. לְכָךְ נָקוּד וַיִּשָּׁקֵהוּ, שֶׁלֹּא הָיְתָה נְשִׁיקָה שֶׁל אֱמֶת.

וַיִּבְכּוּ, לָמָּה בָכוּ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְזָאֵב שֶׁבָּא לַחֲטֹף אֶת הָאַיִל, הִתְחִיל הָאַיִל לְנַגְּחוֹ, נִכְנְסוּ שְׁנֵי הַזְּאֵב בְּקַרְנֵי הָאַיִל, זֶה בוֹכֶה וְזֶה בוֹכֶה. הַזְּאֵב בּוֹכֶה, שֶׁלֹּא יָכוֹל לַעֲשׂוֹת לוֹ כְּלוּם. וְהָאַיִל בּוֹכֶה, שֶׁלֹּא יַחֲזֹר וְיַהַרְגֶנּוּ. אַף כָּךְ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב. עֵשָׂו בּוֹכֶה, עַל שֶׁנַּעֲשָׂה צַוָּאר יַעֲקֹב כַּשַּׁיִשׁ. וְיַעֲקֹב בּוֹכֶה, שֶׁמָּא יַחֲזֹר עֵשָׂו וְיִנַּשְּׁכֶנּוּ. עַל יַעֲקֹב הַכָּתוּב אוֹמֵר, צַוָּארְךָ כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן (שה"ש ז, ה). וְעַל עֵשָׂו נֶאֱמַר, שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ (תהלים ג, ח). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה הִפַּלְתִּי שׂוֹנְאֵיכֶם, וְלֶעָתִיד אֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ (ישעיה מג, ד).

ה **וַתֵּצֵא** דִּינָה בַּת לֵאָה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ שֶׁתֵּצֵא אִשָּׁה בְּעִיר שֶׁל זָהָב בְּשַׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, לֹא תֵצֵא אִשָּׁה בְּעִיר שֶׁל זָהָב וְלֹא בְּטַבַּעַת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חוֹתָם וְלֹא בְּמַחַט שֶׁאֵינָהּ נְקוּבָה. וְאִם יָצְאָה בָּהֶן לִרְשׁוּת הָרַבִּים, חַיֶּבֶת חַטָּאת. אֲבָל לְתוֹךְ חֲצֵרָהּ, פְּטוּרָה.

רַבָּנָן אָמְרֵי, אַף בַּחוֹל אָסוּר לָצֵאת בָּהֶן לִרְשׁוּת הָרַבִּים, מִפְּנֵי שֶׁהָעָם מִסְתַּכְּלִין בָּהּ וּפְגָם הוּא לְאִשָּׁה. שֶׁלֹּא נִתְּנוּ תַכְשִׁיטִין לְאִשָּׁה אֶלָּא שֶׁתְּהֵא מִתְקַשְּׁטֶת בָּהֶן לְתוֹךְ בֵּיתָהּ, שֶׁאֵין נוֹתְנִין פִּרְצָה לִפְנֵי הַכָּשֵׁר, בְּיוֹתֵר לִפְנֵי הַגַּנָּב. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, רְאֵה מַה כְּתִיב בְּאִיּוֹב, בְּרִית כָּרַתִּי לְעֵינָי וּמָה אֶתְבּוֹנֵן עַל בְּתוּלָה (איוב לא, א). רְאֵה צַדִּיקְתּוֹ שֶׁל אִיּוֹב, וּמָה בְּתוּלָה שֶׁאָדָם רַשַּׁאי לְהִסְתַּכֵּל בָּהּ שֶׁמָּא יִשָּׁאֶנָּה לְעַצְמוֹ אוֹ יִשָּׂאֶנָּה לְבְנוֹ אוֹ לְאָחִיו, לֹא נִסְתַּכֵּל בָּהּ. בְּאֵשֶׁת אִישׁ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכָךְ צְרִיכָה אִשָּׁה לִהְיוֹת יוֹשֶׁבֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת וְלֹא תֵצֵא לָרְחוֹב, שֶׁלֹּא תִכָּשֵׁל עַצְמָהּ וְלֹא תָּבִיא מִכְשׁוֹל לִבְנֵי אָדָם וְנִמְצְאוּ מִסְתַּכְּלִין בְּאֵשֶׁת אִישׁ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, תֵּדַע לְךָ שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ (בראשית א, כח). וְכָבְשָׁהּ

כְּתִיב, הָאִישׁ כּוֹבֵשׁ הָאִשָּׁה, וְאֵין הָאִשָּׁה כּוֹבֶשֶׁת הָאִישׁ. הָאִישׁ כּוֹבֵשׁ אֶת הָאָרֶץ, וְאֵין הָאִשָּׁה כּוֹבֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ, שֶׁלֹּא תֵּצֵא וְתִגְרֹם תַּקָּלָה לְעַצְמָהּ, שֶׁהֲרֵי דִּינָהּ בַּת יַעֲקֹב בִּשְׁבִיל שֶׁהָיְתָה רְגִילָה פַּרְהֶדְנִית, גָּרְמָה תַּקָּלָה לְעַצְמָהּ. מִנַּיִן, מִמַּה שֶּׁקָּרְאוּ בְּעִנְיַן וַתֵּצֵא דִּינָה.

ו **וַתֵּצֵא** דִּינָה בַּת לֵאָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כָּל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה (תהלים מה, יד). אָמַר רַבִּי יוֹסִי, כְּשֶׁהָאִשָּׁה מַצְנַעַת אֶת עַצְמָהּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, רְאוּיָה לְהִנָּשֵׂא לְכֹהֵן גָּדוֹל וְתַעֲמִיד כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל כְּבוּדָּה וְגוֹ'. אִם תְּכַבֵּד עַצְמָהּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ, תְּנַשֵּׂא לְמִי שֶׁכָּתוּב בָּהֶן וְשִׁבַּצְתָּ הַכְּתֹנֶת שֵׁשׁ.

אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא, בִּזְמַן שֶׁהִיא צְנוּעָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת, כְּשֵׁם שֶׁהַמְּזִבֵּחַ מְכַפֵּר, כָּךְ הִיא מְכַפֶּרֶת עַל בֵּיתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ (תהלים קכח, ג). וְאֵין יַרְכָּתֵי אֶלָּא מִזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ (ויקרא א, יא).

דָּבָר אַחֵר, אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה, אִימָּתַי הִיא כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה, בִּזְמַן שֶׁהִיא בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ. וְאִם עָשְׂתָה כֵּן, בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים, תַּעֲמִיד בָּנִים נִמְשָׁחִין בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה סָבִיב.

ז **וַתֵּצֵא** דִּינָה בַּת לֵאָה. וְלֹא בַת יַעֲקֹב הִיא, תְּלָאָה הַכָּתוּב בְּאִמָּהּ. מָה לֵאָה יַצָּאנִית, אַף זוֹ יַצָּאנִית. וּמִנַּיִן, דִּכְתִיב: וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ (בראשית ל, טז). אָמַר יְחֶזְקֵאל, הִנֵּה כָּל הַמֹּשֵׁל עָלַיִךְ יִמְשֹׁל לֵאמֹר כְּאִמָּה בִּתָּהּ, בַּת אִמֵּךְ אַתְּ וְגוֹ' (יחזקאל טז, מד-מה). לִרְאוֹת, לֵרָאוֹת. בִּקְשָׁה לִרְאוֹת וְנִרְאֵית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר.

וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל חֲמוֹר אָבִיו קַח לִי אֶת הַיַּלְדָּה. הָלַךְ לוֹ אֵצֶל יַעֲקֹב, אָמַר לוֹ: הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן, אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁאַבְרָהָם וְקָנָה נָשִׂיא הָיָה, וַאֲנִי נָשִׂיא הָאָרֶץ. אָמַר לוֹ: לֹא נָשִׂיא נִקְרָא אֶלָּא שׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם (בראשית יח, ז), וְרֶב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר. וַאֲתָּה חֲמוֹר. וְאִי אֶפְשָׁר לַחֲרוֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר, דִּכְתִיב: לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר יַחְדָּו (דברים כב, י). וְהַנָּבִיא צוֹוֵחַ לְרָעָתְךָ אַתְּ מְבַקֶּשֶׁת, שֶׁנֶּאֱמַר: הַחוֹסֵן אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן שָׁלַח אֶל הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן לֵאמֹר תְּנָה אֶת בִּתְּךָ לִבְנִי לְאִשָּׁה וַתַּעֲבֹר חַיַּת הַשָּׂדֶה וַתִּרְמֹס אֶת הַחוֹסֵן (מלכים ב יד, ט).

הַחוֹסֵן, זֶה חֲמוֹר. שָׁלַח אֶל הָאֶרֶז אֲשֶׁר בַּלְּבָנוֹן, זֶה יַעֲקֹב שֶׁנִּמְשַׁל כָּאֶרֶז, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה (תהלים צב, יג). תְּנָה אֶת בִּתְּךָ לִבְנִי לְאִשָּׁה, שֶׁאָמַר לוֹ: שְׁכֶם בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם וְגוֹ'.

וַתַּעֲבֹר חַיַּת הַשָּׂדֶה, אֵלּוּ בְּנֵי יַעֲקֹב שֶׁנִּמְשְׁלוּ כְּחַיּוֹת, גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה (בראשית מט, ט), דָּן גּוּר אַרְיֵה (דברים יג, כב), כְּלָבִיא שָׂכָר, נַפְתָּלִי אַיָּלָה, וְכֵן כֻּלָּם. וַתִּרְמֹס אֶת הַחוֹסֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר.

כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב, וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד וְגוֹ', וַיֹּאמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת אֶת אֲחֹתֵנוּ וְגוֹ', לְכוּ וּמוֹלוּ עַצְמְכֶם. הָלְכוּ וּמָלוּ עַצְמָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמְעוּ אֶל חֲמוֹר. וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים. הַנָּבִיא צוֹוֵחַ (הושע ו, ט), וּכְחַכֵּי אִישׁ גְּדוּדִים חֶבֶר כֹּהֲנִים דֶּרֶךְ יִרְצְחוּ שֶׁכְמָה כִּי זִמָּה עָשׂוּ. וּכְחַכֵּי אִישׁ גְּדוּדִים, זֶה יַעֲקֹב שֶׁנִּקְרָא אִישׁ תָּם, שֶׁהָיָה מְחַכֶּה בָּנָיו הַבָּאִין מִן הַגְּדוּד.

חֶבֶר כֹּהֲנִים, זֶה בָּנָיו שֶׁנִּקְרְאוּ מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים. דֶּרֶךְ יִרְצְחוּ שֶׁכְמָה, לָמָּה, כִּי זִמָּה עָשׂוּ. כְּשֶׁבָּאוּ, הִתְחִיל יַעֲקֹב לוֹמַר לְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי, עֲכַרְתֶּם אֹתִי וְגוֹ'. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תִּירָא, כִּי אֵין בְּרִיָּה מַזִּיקָךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים.

ח **וַיֹּאמֶר** אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית אֵל. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת פִּנְקְסוֹ שֶׁל אָדָם נִפְתָּחַת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת פִּנְקְסוֹ שֶׁל אָדָם נִפְתָּחַת. הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ יְחִידִי, וְהַיּוֹשֵׁב בְּבֵית הַמְּרוֹעָע, וְהַנּוֹדֵר וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם. רַבִּי אָחָא בַּר יַעֲקֹב מַיְתֵי לֵיהּ הַטַּעַם מִן הֶדְיֵן קְרָא, וְקָרֵהוּ אָסוֹן (בראשית מד, כט). רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, אִם רָאִיתָ צַדִּיק יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, הַקְדֵּם עַל יָדְךָ שְׁלֹשָׁה יָמִים אוֹ הֶאָחֵר עַל יָדְךָ שְׁלֹשָׁה יָמִים כְּדֵי לָצֵאת עִמּוֹ. וְאִם רָאִיתָ רָשָׁע יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, הַקְדֵּם עַל יָדְךָ אוֹ הֶאָחֵר שְׁלֹשָׁה יָמִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא לָצֵאת עִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהַשָּׂטָן מְזַדַּוֵּג לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הַפְקֵד עָלָיו רָשָׁע וְשָׂטָן יַעֲמֹד עַל יְמִינוֹ (תהלים קט, ו). אָבָל צַדִּיק, מַלְאָכֵי שָׁלוֹם מְלַוִּין לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ (תהלים צא, יא).

הַיּוֹשֵׁב בְּבֵית הַמְּרוֹעָע, הַשָּׂטָן מְקַטְרְגוֹ וּפִנְקְסוֹ נִפְתָּחַת, מִן הַמִּשְׁנָה. וְהַנּוֹדֵר וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם מִנַּיִן, דִּכְתִיב: כִּי תִדֹּר נֶדֶר לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ וְגוֹ' (דברים כג, כב). וּכְתִיב: מוֹקֵשׁ אָדָם יָלַע קֹדֶשׁ וְאַחַר נְדָרִים לְבַקֵּר (משלי כ, כה). וְאַחַר נְדָרִים לְבַקֵּר, פִּנְקְסוֹ מִתְבַּקֶּרֶת וּמַלְאָכִים מְלַמְּדִין עָלָיו חוֹבָה וּמַזְכִּירִין עֲוֹנוֹתָיו. אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, כָּל הַנּוֹדֵר וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, גּוֹרֵם לְאִשְׁתּוֹ שֶׁתָּמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם אֵין לְךָ לְשַׁלֵּם לָמָּה יִקַּח מִשְׂכָּבְךָ מִתַּחְתֶּיךָ (משלי כב, כז). הוּא שֶׁמֹּשֶׁה מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: כִּי תִדֹּר נֶדֶר וְגוֹ'. כִּי דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ (דברים כג, כב), שְׁנֵי פְּעָמִים לָמָּה. אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, דּוֹרְשׁוֹ וְדוֹרֵשׁ עֲוֹנוֹת אֲחֵרִים עִמּוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְאַחַר נְדָרִים לְבַקֵּר.

וְאָמַר רַבִּי יַנַּאי, הַנּוֹדֵר וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, פְּנָקָסוֹ מִתְבַּקֵּרֶת לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאוֹמֵר: הֵיכָן פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי שֶׁנָּדַר נֶדֶר בְּיוֹם פְּלוֹנִי. בֹּא וּרְאֵה, כְּשֶׁהָלַךְ יַעֲקֹב לַאֲרַם נַהֲרַיִם מַה כְּתִיב שָׁם, וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר וְגוֹ׳ (בראשית כח, כ). הֱשִׁיבוֹ עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר. הָלַךְ וְנִתְעַשֵּׁר וּבָא וְיָשַׁב לוֹ וְלֹא שִׁלֵּם אֶת נִדְרוֹ, הֲבִיא עָלָיו עֲשָׂו וּבִקֵּשׁ לְהָרְגוֹ. נָטַל מִמֶּנּוּ כָּל אוֹתוֹ דּוֹרוֹן, עִזִּים מָאתַיִם, וְלֹא הִרְגִּישׁ. הֲבִיא עָלָיו הַמַּלְאָךְ וְרָפַשׁ עִמּוֹ וְלֹא הִרְגִּישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ, זֶה סַמָּאֵל שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו שֶׁבִּקֵּשׁ לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ, וְנַעֲשָׂה צוֹלֵעַ. כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִרְגִּישׁ, בָּאת עָלָיו צָרַת דִּינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּצֵא דִינָה. כֵּיוָן שֶׁלֹּא הִרְגִּישׁ, בָּאת עָלָיו צָרַת רָחֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר. מְסַיֵּעַ לֵהּ לְרַב שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן דְּאָמַר, כָּל הַנּוֹדֵר וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם גּוֹרֵם לְאִשְׁתּוֹ שֶׁתָּמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם אֵין לְךָ לְשַׁלֵּם וְגוֹ׳.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַד מָתַי יְהֵא הַצַּדִּיק הַזֶּה לוֹקֶה וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ בְּאֵיזֶה חֵטְא לוֹקֶה, חֲרִינִי מוֹדִיעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית אֵל וְשֶׁב שָׁם (בראשית לה, א). אָמַר רַבִּי אִיבוֹ, מְהוֹלְתַךְ טַרְשָׁא אַקִּישׁ עֲלָהּ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא הִגִּיעוּךְ הַצָּרוֹת הָאֵלּוּ אֶלָּא עַל שֶׁאִחַרְתָּ אֶת נִדְרֶךָ. אִם אַתָּה מְבַקֵּשׁ שֶׁלֹּא יַגִּיעֲךָ עוֹד צָרָה, קוּם עֲלֵה בֵית אֵל וַעֲשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁנָּדַרְתָּ לִי שָׁם נֶדֶר, אָנֹכִי הָאֵל בֵּית אֵל אֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ שָׁם מַצֵּבָה אֲשֶׁר נָדַרְתָּ לִי שָׁם נֶדֶר (בראשית לא, יג). אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב, בְּשָׁעַת עֲקֹתָא נִדְרָא, בְּשָׁעַת רְוָחָא שַׁמְטֵי. כְּשֶׁהָיִיתָ בְּצָרָה נָדַרְתָּ, וּכְשֶׁאַתָּה בְּרֶוַח שָׁכַחְתָּ. מִיָּד, וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל אֲשֶׁר עִמּוֹ וְגוֹ׳, וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵּית אֵל וְגוֹ׳,

מַהוּ כָּאן. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנָּדַר מַה הוּא אוֹמֵר, אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי, שֶׁלֹּא נִטְעֶה אַחַר עֲבוֹדָה זָרָה. וּשְׁמָרַנִי, מִגִּלּוּי עֲרָיוֹת. בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה, מִשְּׁפִיכוּת דָּמִים. וְעַל שֶׁאַחַר אֶת נִדְרוֹ, לָקָה בִּשְׁלָשְׁתָּן. עֲבוֹדָה זָרָה מִנַּיִן, דִּכְתִיב: הָסִירוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֵּכָר. גִּלּוּי עֲרָיוֹת, מִדִּינָה. שְׁפִיכוּת דָּמִים, וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר. לְלַמֶּדְךָ שֶׁאִחוּר נֶדֶר קָשֶׁה מִשְּׁלָשְׁתָּן, שֶׁעַל שֶׁאִחַר אֶת נִדְרוֹ לָקָה בִּשְׁלָשְׁתָּן.

טוֹב אֲשֶׁר לֹא תִדֹּור מִשֶּׁתִּדּוֹר וְלֹא תְשַׁלֵּם (קהלת ה, ד). רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, טוֹב מִשְּׁנֵיהֶם שֶׁאֵינוֹ נוֹדֵר כָּל עִקָּר, אֶלָּא מֵבִיא אָדָם כִּבְשָׁתוֹ לָעֲזָרָה וְשׁוֹחֲטָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, טוֹב מִשְּׁנֵיהֶם שֶׁנּוֹדֵר וּמְשַׁלֵּם, שֶׁנֶּאֱמַר: נִדְרוּ וְשַׁלְּמוּ לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם (תהלים עו, יב), שֶׁהוּא נוֹטֵל שָׂכָר עַל הַנֶּדֶר וְעַל הַשְּׁלוּם.

אָמַר רַב הוּנָא, מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁנָּדַר וְלֹא שִׁלֵּם, וְיָצָא לִפְרוֹשׁ בַּיָּם וְשָׁקְעָה סְפִינָתוֹ וָמֵת. וְרַבִּי אָמִי אָמַר, הַנּוֹדֵר וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, גּוֹרֵם לְעַצְמוֹ מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי דָרֹשׁ יִדְרְשֻׁנוּ ה׳ אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ (דברים כג, כב), מִמֶּנּוּ וְלֹא מִן מָמוֹנוֹ. דְּאָמַר בֶּן סִירָא, בְּטֶרֶם תִּדּוֹר הָכֵן נִדְרֶיךָ בַּל תִּהְיֶה כְּמַתְעֶה. אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ (קהלת ה, ה), רַבִּי אָחָא פָּתַר קְרָא בְּנוֹדֵר, אַל תִּתֵּן רְשׁוּת לְפִיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ. וְאַל תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא, זֶה חַנָּן, שֶׁלֹּא תֹאמַר לֵהּ, אֲנָא לָא נַדְרִית כְּלוּם. לָמָּה יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלֶךָ וְחִבֵּל אֶת מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ (קהלת ה, ה), אֲלוּ מְעַט מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁבְּיָדֶךָ.

ט **וַיֹּאמֶר** אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה לֹא יְגָרְךָ רָע (תהלים ה, ה).

מַהוּ לֹא יְגָרְךָ רָע. אֵין דְּבַר טֻמְאָה יוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אִמְרוֹת ה׳ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת (תהלים יב, ז). תֵּדַע לְךָ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנֹחַ מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וְגוֹ׳ וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהֹרָה הִוא, וּמִן הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהֹרָה הִוא. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, עִקֵּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ תֵּבוֹת בַּתּוֹרָה, שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דְּבַר טֻמְאָה מִפִּיו. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁבָּא לִפְרָסוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַזְכִּיר עַל בְּהֵמָה טְמֵאָה, אֵינוֹ מַזְכִּיר תְּחִלָּה אֶלָּא סִימָן טָהֳרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת הַגָּמָל כִּי מַעֲלֵה גֵרָה (ויקרא יא, ד), שֶׁהוּא סִימָן טָהֳרָה. וְאֶת הַחֲזִיר כִּי מַפְרִיס פַּרְסָה שֶׁהוּא סִימָן טָהֳרָה. כָּל כָּךְ לָמָּה, שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דְּבַר טֻמְאָה מִפִּיו. וֶהָוֵי, לֹא יְגָרְךָ רָע.

דָּבָר אַחֵר, כִּי לֹא אֵל חָפֵץ וְגוֹ׳, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ לְחַיֵּב בְּרִיָּה, אֶלָּא מְבַקֵּשׁ שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ בְּרִיּוֹת לְפָנָיו וִיקַבְּלֵם. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, עַכְשָׁו אֵין לָנוּ לֹא נָבִיא לֹא כֹהֵן לֹא קָרְבָּן לֹא מִקְדָּשׁ לֹא מִזְבֵּחַ, מִי מְכַפֵּר עָלֵינוּ. אַף עַל פִּי שֶׁחֻרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, לֹא נִשְׁתַּיֵּר בְּיָדֵינוּ אֶלָּא הַתְּפִלָּה הַזּוֹ. לְפִיכָךְ אֲדֹנָי שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה וְגוֹ׳ (דניאל ט, יט). לֹא כָךְ אָמַרְתָּ, וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים (מלכים א ט, ג).

רְאֵה מַה כְּתִיב: חוּלִי וָגַחִי בַּת צִיּוֹן כַּיּוֹלֵדָה כִּי עַתָּה תֵּצְאִי מִקִּרְיָה וְשָׁכַנְתְּ בַּשָּׂדֶה (מיכה ד, י). וְשָׁכַנְתְּ כְּתִיב, אַף עַל פִּי שֶׁגְּלִיתִיךְ מִתּוֹכָהּ, אֵין שְׁכִינָתִי זָזָה מִמֶּנָּה. וְאֵין שָׂדֶה אֶלָּא צִיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: צִיּוֹן שָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ (מיכה ג, יב). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, תִּהְיוּ מִתְפַּלְּלִים לְפָנַי כְּנֶגֶד אוֹתָהּ הָעִיר וַאֲנִי אֶשְׁמַע מִן הַשָּׁמַיִם וַאֲרַפֵּא אֶת אַרְצְכֶם. לְפִיכָךְ אָמַר יַעֲקֹב לְבָנָיו, וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵּית אֵל. אָמְרוּ לוֹ: מַה נַּעֲשֶׂה שָּׁם. אָמַר לָהֶן, כָּךְ אָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, קוּם עֲלֵה בֵית אֵל וְגוֹ׳.

י **וַיָּרָא** אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ אֶת הֶעָנִי לְלָקוֹט בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ מַהוּ עוֹנְשׁוֹ, כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ מִי שֶׁאֵינוֹ מֵנִיחַ אֶת הָעֲנִיִּים לְלָקֹט בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, אוֹ מִי שֶׁמַּנִּיחַ אֶחָד וְאֶחָד אֵינוֹ מַנִּיחַ לְלָקוֹט, אוֹ מִי שֶׁמְּסַיֵּעַ אֶחָד מֵהֶן בְּשָׁעַת הַקָּצִיר אוֹ בְּשָׁעַת הַבָּצִיר, חֲרֵי זֶה גּוֹזֵל אֶת הָעֲנִיִּים. עַל זֶה נֶאֱמַר, אַל תַּסֵּג גְּבוּל עוֹלָם (משלי כב, כח), גְּבוּל עוֹלִים.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי עָשִׂיתִי אוֹתְךָ לְמַעְלָה וְהֶעֱנִי לְמַטָּה, יָכוֹל אֲנִי לַעֲשׂוֹתְךָ לְמַטָּה וְלֶעָנִי לְמַעְלָה, לָמָּה, כִּי דַיָּן אָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֱלֹהִים שֹׁפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (תהלים עה, ח).

שָׁאֲלָה מַטְרוֹנָא אֶת רַבִּי יוֹסִי בֶּן חֲלַפְתָּא, לְכַמָּה יָמִים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ. אָמַר לָהּ: לְשִׁשָּׁה יָמִים, דִּכְתִיב: כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה׳ אֶת הַשָּׁמַיִם (שמות כ, יא). אָמְרָה לוֹ: וּמִן אוֹתָהּ שָׁעָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה מַה הוּא עוֹשֶׂה. אָמַר לָהּ: עוֹשֶׂה סֲלָמוֹת, מַעֲלֶה לָזֶה מוֹרִיד לָזֶה, מַעֲשִׁיר לָזֶה מוֹרִישׁ לָזֶה. תֵּדַע, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁיָּצָא יַעֲקֹב לַאֲרַם נַהֲרַיִם, כְּתִיב בּוֹ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי, וְלֹא עוֹד אֶלָּא וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו. אִלּוּ הָיָה לוֹ כַּר אוֹ כֶּסֶת, הָיָה מַנִּיחַ שָׁם אֶת רֹאשׁוֹ. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס בְּבֵיתוֹ שֶׁל לָבָן הֶעֱשִׁיר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד (בראשית ל, מג). מִנַּיִן, מִכֹּחַ הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרְכוֹ אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִתֶּן לְךָ אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם (בראשית כח, ד). וּמֶה הָיְתָה בִּרְכַּת אַבְרָהָם, וַה׳ בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (בראשית כד, א). כֵּיוָן שֶׁחָזַר מִבֵּית לָבָן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, צָרִיךְ אֲנִי לְבָרְכוֹ. מִיָּד נִגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּבֵרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ (בראשית לה, ט).

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כָּל אָרְחוֹת ה׳ חֶסֶד וֶאֱמֶת (תהלים כה, י). בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ (דברים יג, ה), וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו (דברים ח, ו), אָמְרוּ לוֹ: מִי יוּכַל לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו, וְהָכְתִיב, ה׳ בְּסוּפָה וּבִשְׂעָרָה דַּרְכּוֹ וְעָנָן אֲבַק רַגְלָיו (נחום א, ג), וּכְתִיב: בַּיָּם דַּרְכֶּךָ וּשְׁבִילְךָ בְּמַיִם רַבִּים וְעִקְּבוֹתֶיךָ לֹא נֹדָעוּ (תהלים עז, כ), וּכְתִיב: אֵשׁ לְפָנָיו תֹּאכֵל וּסְבִיבָיו נִשְׂעָרָה מְאֹד (תהלים נ, ג). אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, לֹא אָמַרְתִּי לָכֶם כָּךְ, אֶלָּא דְּרָכָיו חֶסֶד וֶאֱמֶת וּגְמִילוּת חֲסָדִים, דִּכְתִיב: כָּל אָרְחוֹת ה׳ חֶסֶד וֶאֱמֶת.

וּגְמִילוּת חֲסָדִים, שֶׁתְּחִלַּת הַתּוֹרָה גְּמִילוּת חֲסָדִים, וְאֶמְצָעִיתָהּ גְּמִילוּת חֲסָדִים, וְסוֹפָהּ גְּמִילוּת חֲסָדִים. תְּחִלָּתָהּ הִלְבִּישׁ עֲרֹמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ ה׳ אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּישֵׁם (בראשית ג, כא). אֶמְצָעִיתָהּ בִּקּוּר חוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֵלָיו ה׳ בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא (בראשית יח, א). וְסוֹפָהּ, קְבוּר מֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי (דברים לד, ו). אַף אַתֶּם תֵּלְכוּ אַחַר מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה אַתֶּם חוֹטְאִים עַל יְדֵי יֵצֶר הָרַע וְאַתֶּם מְשֻׁעְבָּדִים תַּחַת הָאֻמּוֹת, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין שִׂכְיָנְתִי זָזָה מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר (ישעיה סג, ט). וּבְשֶׁמְּחָתָם שִׂמְחָה לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ (ש״א ב, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַגַּלְתִּי בִירוּשָׁלַיִם וְשַׂשְׂתִּי בְעַמִּי (ישעיה סה, יט). וְאוֹמֵר: וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ (ישעיה סב, ה). הֱוֵי, כָּל אָרְחוֹת ה׳ חֶסֶד וֶאֱמֶת.

וישב

א **כָּל** מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר וַיֵּשֶׁב, לְשׁוֹן צַעַר הוּא. וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וְגוֹ', וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת (בראשית מז, כט). וַיֵּשֶׁב הָעָם לְאֶכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק וְגוֹ', וַיִּפֹּל מִן הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא (שמות לב, כח). וַיִּשְׁבוּ לְאֶכָל לֶחֶם, וְהִנֵּה אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים (בראשית לז, כה). וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח (מלכים א ה, ה), וַיָּקֶם ה' שָׂטָן לִשְׁלֹמֹה (מלכים א יא, יד). וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים, וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת (במדבר כה, א). וְכֵן אַתָּה פּוֹתֵר אֶת כֻּלָּם בָּרָעָה הַזּוֹ. וְאַף כָּאן וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב, וַיַּבֵּא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה.

מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי עֵשָׂו אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם. כֵּיוָן שֶׁרָאָה יַעֲקֹב אַלּוּפֵי בְנֵי עֵשָׂו נִתְיָרֵא, אָמַר מִי יוּכַל לַעֲמֹד כְּנֶגֶד אַלּוּפִים אֵלּוּ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לִגְמַלִּים הַרְבֵּה שֶׁהָיוּ טְעוּנִין פִּשְׁתָּן, הָיָה עוֹמֵד הַנַּפָּח וְתָמֵהּ וְאָמַר הֵיכָן יִכָּנֵס כָּל הַפִּשְׁתָּן הַזֶּה. פִּקֵּחַ אֶחָד הָיָה שָׁם, אָמַר לוֹ מַה לְךָ לְתָמוֹהַ, נִיצוֹץ אֶחָד יֵצֵא מִמַּפּוּחַ שֶׁלְּךָ וִיכַלֶּה אוֹתוֹ. אַף כָּךְ, כְּשֶׁרָאָה יַעֲקֹב אָבִינוּ עֲשָׂו וְאַלּוּפָיו, נִתְיָרֵא. אָמַר, מִי יוּכַל לַעֲמֹד לִי כְּנֶגֶד אֵלּוּ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, גֵּץ שֶׁלְּךָ יְכַלֶּה אוֹתָם וְזֶה יוֹסֵף, דִּכְתִיב: וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וְגוֹ' (עובדיה א, יח), לְכָךְ כְּתִיב וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב וְגוֹ', אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף.

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִתְעַסֵּק הַכָּתוּב לִכְתֹּב יִחוּסֵיהֶם. וְכִי לֹא הָיָה לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַה שֶּׁיִּכְתֹּב אֶלָּא אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף לוֹטָן. אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁמִּתְחִלַּת בְּרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְעַסֵּק וּמִתְיַחֵס בְּיִחוּסֵיהֶן שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם פִּתְחוֹן פֶּה, לְהוֹדִיעַ לַבְּרִיּוֹת עִקָּרֵיהֶן וְנִוּוּלֵיהֶם. כֵּיצַד, כְּשֶׁבָּא לְיַחֵס אֶת בְּנֵי חָם, וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם, וְכוּשׁ יָלַד אֶת נִמְרוֹד, עָמַד לְהַכְעִיס, שֶׁנֶּאֱמַר: הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבּוֹר (בראשית י, ח). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת לוּדִים וְגוֹ' אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם וְגוֹ', אֵינוֹ אוֹמֵר אֲשֶׁר הוֹלִידוּ אֶלָּא אֲשֶׁר יָצְאוּ, לְהוֹדִיעַ שֶׁהֵן כֻּלָּן בְּנֵי זִמָּה.

וְכֵן נִתְעַסֵּק בְּיִחוּס בְּנֵי עֵשָׂו, וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת עֵשָׂו, לְהוֹדִיעַ נִוּוּלָן. שֶׁאַתְּ מוֹצֵא שֶׁהֵן בְּנֵי זִמָּה, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, בְּנֵי אֱלִיפַז תֵּימָן וְאוֹמָר צְפִי וְגַעְתָּם קְנַז וְתִמְנַע וַעֲמָלֵק (דה״א א, לו). וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז (בראשית לו, יב), מְלַמֵּד שֶׁנָּשָׂא אֶת בִּתּוֹ. כֵּיצַד, הָיָה בָּא אֶל אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׂעִיר וְעִבְּרָהּ וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ תִּמְנָע וּנְשָׂאָהּ כְּנוֹשֵׂא בִתּוֹ שֶׁל שֵׂעִיר, וְהָיְתָה בִתּוֹ.

וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֵלֶּה בְּנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְגוֹ'. וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע, מִן הָאֵם וְלֹא מִן הָאָב, שֶׁהָיְתָה מִן אֱלִיפַז, וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן עֵשָׂו. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא שׁוּב שֵׁאִין קַלְקָלָה אֶלָּא בְּנֵי שֵׂעִיר, דִּכְתִיב: אֵלֶּה בְּנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה (בראשית לו, כא). וּלְהַלָּן עוֹשֶׂה עֲנָה בֶּן צִבְעוֹן, הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא וְגוֹ' (בראשית לו, כד). מְלַמֵּד שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל אִמּוֹ וְיָלְדָה מִמֶּנּוּ אֶת עֲנָה, נִמְצָא שֶׁהָיָה אָחִיו וּבְנוֹ. שׁוּב בָּא אֶל כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת עֲנָה וְיָצְתָה אָהֳלִיבָמָה מִבֵּין שְׁנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו (בראשית לו, יד), וּנְשָׂאָהּ עֵשָׂו לְאִשָּׁה. וּלְפִי שֶׁהָיוּ כֻּלָּם בְּנֵי זִמָּה, פֵּרְשָׁם הַכָּתוּב לְהוֹדִיעַ נִוּוּלָם.

אֲבָל יִשְׂרָאֵל, קָרְבָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּקְרָאָן חֶבֶל וְנַחֲלָה וָחֵלֶק, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ (דברים לב, ט). וּכְתִיב: וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים (שמות יט, ה). וּכְתִיב: וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךָ שׂוֹרֵק כֻּלּהּ זֶרַע אֱמֶת (ירמיה ב, כא). וְלָמָּה נִתְעַסֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְחִלָּה בְּיִחוּסֵיהֶן שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ מַרְגָּלִית מֻשְׁלֶכֶת בְּתוֹךְ הֶעָפָר וּבְתוֹךְ הַצְּרוֹרוֹת. הֶצְרִךְ הַמֶּלֶךְ לְפַשְׁפֵּשׁ בְּעָפָר וּבִצְרוֹרוֹת לְהוֹצִיא אֶת הַמַּרְגָּלִית מִתּוֹכָן. כְּשֶׁהִגִּיעַ הַמֶּלֶךְ לַמַּרְגָּלִית, הִנִּיחַ אֶת הֶעָפָר וְאֶת הַצְּרוֹרוֹת וְנִתְעַסֵּק בַּמַּרְגָּלִית.

כָּךְ נִתְעַסֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּדוֹרוֹת לְשֶׁעָבַר וּכְלָלָן וּמִנִּיתָן, אָדָם שֵׁת אֱנוֹשׁ, קֵינָן מַהֲלַלְאֵל יֶרֶד וְגוֹ' (דה״א א, א-ב). וְכֵן בַּעֲשָׂרָה דוֹרוֹת הַשְּׁנִיִּים, שֵׁם אַרְפַּכְשַׁד שֶׁלַח וְגוֹ'. וְהַתִּינוֹק נוֹטֵל אֶת הַסֵּפֶר וְקוֹרֵא עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם עַד נֹחַ בְּבַת אֶחָת. כְּשֶׁהִגִּיעַ לַעֲשָׂרָה דוֹרוֹת שֶׁמִּנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם, כְּמוֹ כֵן קוֹרְאָם בְּבַת אֶחָת. כְּשֶׁהִגִּיעַ לַמַּרְגָּלִיּוֹת, אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, הִתְחִיל מִתְעַסֵּק בָּהֶן. לְכָךְ נִסְמְכָה פָּרָשַׁת אַלּוּפֵי בְנֵי עֵשָׂו לְפָרָשָׁה זוֹ.

דָּבָר אַחֵר, אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף, וַהֲלֹא רְאוּבֵן הוּא הַבְּכוֹר. אֶלָּא, וּבְחַלְלוֹ יְצוּעֵי אָבִיו נִתְּנָה בְּכֹרָתוֹ לִבְנֵי יוֹסֵף בֶּן יִשְׂרָאֵל וְלוֹ לְהִתְיַחֵשׂ לַבְּכֹרָה (דה״א ה, א). דָּבָר אַחֵר, אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף, אַתָּה מוֹצֵא שֶׁהָיָה יוֹסֵף דּוֹמֶה לְאָבִיו בְּכָל דָּבָר, וְכָל מַה שֶּׁעָבַר עַל יַעֲקֹב כָּךְ עָבַר עַל יוֹסֵף. יַעֲקֹב קִנֵּא בוֹ עֶשָׂו אֶחָיו, וְיוֹסֵף קִנְּאוּ בוֹ אֶחָיו. יַעֲקֹב גָּלָה לְחָרָן, יוֹסֵף גָּלָה לְמִצְרַיִם. יַעֲקֹב אָמַר, גְּנֵבְתִּי יוֹם וּגְנֵבְתִּי לָיְלָה, וְיוֹסֵף אָמַר, כִּי גֹנֹב גֻּנַּבְתִּי.

ב **וְיִשְׂרָאֵל** אָהַב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בָּנָיו כִּי בֶן זְקֻנִים, בֶּן אִיקוֹנִים, שֶׁהָיָה דּוֹמֶה לוֹ. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אָמַר, לְכָךְ נִקְרָא בֶּן זְקֻנִים, עַל שֵׁם וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת אֲבִיו וְאֶת אֶחָיו (בראשית מז, יב), בֶּן זְקֻנָתוֹ שֶׁל אָבִיו. וּלְפִי שֶׁרָאָה בַּחֲלוֹמוֹ שֶׁעָתִיד לִמְלֹךְ וְהִגִּיד לְאָבִיו, קִנְּאוּ בוֹ אֶחָיו.

וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה. אָמַר לְאָבִיו, אַחַי אוֹכְלִין אֵבֶר מִן הֶחָי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייִךְ, בְּדָבָר שֶׁיָּצָא מִפִּיךָ, בּוֹ אַתָּה נֶחְשָׁד, וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם (בראשית מג, לב). וּלְפִי שֶׁסִּפֵּר עֲלֵיהֶם לָשׁוֹן הָרַע, לְפִיכָךְ קִנְּאוּ בוֹ אֶחָיו וְנִתְגַּלְגֵּל הַדָּבָר וְיָרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ לְמִצְרַיִם וְנִשְׁתַּעְבְּדוּ שָׁם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה.

אָמַר יַעֲקֹב לְיוֹסֵף, לְךָ נָא רְאֵה אֶת שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְגוֹ׳ וַיָּבֵא שְׁכֶמָה, מָקוֹם מְזֻמָּן לַפֻּרְעָנוּת. בִּשְׁכֶם עִנּוּ אֶת דִּינָה, בִּשְׁכֶם מָכְרוּ אֶת יוֹסֵף, בִּשְׁכֶם נֶחְלְקָה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, וַיֵּלֶךְ יָרָבְעָם אֶת שְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם (מלכים א יב, כה). וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ, אֵין אִישׁ הָאָמוּר כָּאן אֶלָּא גַּבְרִיאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל (דניאל ט, כא). וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וְגוֹ׳, וַיִּקָּחֵהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְגוֹ׳, מַיִם אֵין בּוֹ, נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים הָיוּ בוֹ. מֶה עָשָׂה רְאוּבֵן, הָלַךְ וְיָשַׁב בְּאֶחָד מִן הֶהָרִים לְיַרֵּד בַּלַּיְלָה לְהַעֲלוֹת אֶת יוֹסֵף, וְתִשְׁעָה אֶחָיו יוֹשְׁבִין בְּמָקוֹם אֶחָד כְּאִישׁ אֶחָד בְּעֵצָה אַחַת לַהֲמִיתוֹ.

עָבְרוּ עֲלֵיהֶם יִשְׁמְעֵאלִים. אָמְרוּ, לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים, הֵן מוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְקֻצּוֹת הַמִּדְבָּר. עָמְדוּ מְכָרוּהוּ בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף, לְכָל אֶחָד מֵהֶם שְׁנֵי כֶסֶף לְקָנוֹת מִנְעָלִים לְרַגְלֵיהֶם. וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁנַּעַר יָפֶה כְּמוֹתוֹ נִמְכָּר בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהִשְׁלִיךְ לַבּוֹר, מִתּוֹךְ פַּחַד נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים שָׁבוּ, נִשְׁתַּנָּה זִיו פָּנָיו וּבָרַח מִמֶּנּוּ דָּמוֹ וְנַעֲשׂוּ פָּנָיו יְרַקּוֹת. לְפִיכָךְ מְכָרוּהוּ בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף בַּעֲבוּר נַעֲלַיִם.

אָמְרוּ, נַחֲרִים בֵּינֵינוּ שֶׁלֹּא יַגִּיד אֶחָד מִמֶּנּוּ לְיַעֲקֹב אָבִינוּ. אָמַר לָהֶם יְהוּדָה, רְאוּבֵן אֵינוֹ כָאן וְאֵין הַחֵרֶם מִתְקַיֵּם אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה. מֶה עָשׂוּ, שִׁתְּפוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּאוֹתוֹ הַחֵרֶם, שֶׁלֹּא יַגִּיד לַאֲבִיהֶם.

כֵּיוָן שֶׁיָּרַד רְאוּבֵן בַּלַּיְלָה לְאוֹתוֹ הַבּוֹר לְהַעֲלוֹתוֹ וְלֹא מְצָאוֹ, קָרַע אֶת בְּגָדָיו וּבָכָה. חָזַר לְאֶחָיו אָמַר לָהֶם: הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ וַאֲנִי אָנָה אֲנִי בָא. הִגִּידוּ לוֹ אֶת הַמַּעֲשֶׂה וְאֶת הַחֵרֶם וְשָׁתַק. וְאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בּוֹ מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב (תהלים קמז, יט), דָּבָר זֶה לֹא הִגִּיד, מִפְּנֵי הַחֵרֶם. לְפִיכָךְ אָמַר יַעֲקֹב, טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף. רַבִּי מָנָא אוֹמֵר, בְּמִכִירַת יוֹסֵף לָקוּ הַשְּׁבָטִים וְלֹא הִתְכַּפֵּר לָהֶם עֲוֹנָם עַד שֶׁמֵּתוּ. וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר, אִם יְכֻפַּר הֶעָוֹן הַזֶּה לָכֶם עַד תְּמֻתוּן (ישעיה כב, יד).

וּלְפִיכָךְ בָּא רָעָב בְּאֶרֶץ כְּנַעַן שֶׁבַע שָׁנִים, וְיָרְדוּ אֲחֵי יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בָּר מִמִּצְרַיִם וּמָצְאוּ יוֹסֵף חַי וְהִתִּירוּ אֶת הַחֵרֶם, וְשָׁמַע יַעֲקֹב שֶׁהוּא חָי, וּכְתִיב בּוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם. וְכִי מֵתָה הָיְתָה, אֶלָּא שֶׁחָיְתָה מִן הַחֵרֶם וְשָׁרְתָה בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁנִּסְתַּלְּקָה הֵימֶנּוּ.

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, הַחֵרֶם הִיא הַשְּׁבוּעָה, וְהַשְּׁבוּעָה הִיא הַחֵרֶם. צֵא וּלְמַד מִיהוֹשֻׁעַ שֶׁהֶחֱרִים אֶת יְרִיחוֹ, וְנִשְׁרַף עָכָן עַל שֶׁפָּשַׁט יָדוֹ בַּחֵרֶם וְלָקַח אֶת הָאַדֶּרֶת וְאֶת לְשׁוֹן הַזָּהָב שֶׁהָיָה בְּאוֹתָן תְּרָפִים שֶׁל יְרִיחוֹ וְשָׁם טָמְאָה חָקוּק עָלָיו, וְהָלַךְ וְהִטְמִינָם בְּתוֹךְ אָהֳלוֹ. וְעַל שֶׁמָּעַל בַּחֵרֶם, נָפַל מִיִּשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ, וְקָרַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת בְּגָדָיו וְנָפַל עַל פָּנָיו אַרְצָה לִפְנֵי הָאָרוֹן. וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל יְהוֹשֻׁעַ קֻם לָךְ וְגוֹ׳, חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן הַחֵרֶם וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כִּחֲשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בִכְלֵיהֶם (יהושע ז, י-יא). לָמָּה כְּתִיב כָּאן גַּם חָמֵשׁ פְּעָמִים. לַלַּמֶּדְךָ שֶׁכָּל הָעוֹבֵר עַל הַחֵרֶם, כְּעוֹבֵר עַל חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. וְכָל עֲבֵרוֹת נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ, וְחֵרֶם נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ וּמִכָּל הַבְּרִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹה וְכַחֵשׁ וְגוֹ׳, עַל כֵּן תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְאָמְלַל כָּל יוֹשֵׁב בָּהּ בְּחַיַּת הַשָּׂדֶה וְגוֹ׳ (הושע ד, ב-ג). וְאוֹמֵר: עַל כֵּן אָלָה אָכְלָה אֶרֶץ וַיֶּאְשְׁמוּ יֹשְׁבֵי בָהּ עַל כֵּן וְגוֹ׳ (ישעיה כד, ו). וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא, בְּעָכָן נֶאֱמַר, הֲלוֹא עָכָן בֶּן זֶרַח מָעַל מַעַל בַּחֵרֶם וְעַל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל הָיָה קֶצֶף וְהוּא אִישׁ אֶחָד לֹא גָוַע בַּעֲוֹנוֹ (יהושע כב, כ).

כֵּיוָן שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיהוֹשֻׁעַ, חָטָא יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ, מִי חָטָא. אָמַר לוֹ: וְכִי דֶּלְטוֹר אָנִי, הַשֵּׂל גּוֹרָלוֹת וְתֵדַע. הָלַךְ וְהִטִּיל גּוֹרָלוֹת, נָפַל הַגּוֹרָל עַל עָכָן. אָמַר לוֹ עָכָן, בַּגּוֹרָל אַתָּה בָא עָלַי, הַשֵּׂל הַגּוֹרָל בֵּינְךָ וּבֵין אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְיִפֹּל עַל אַחַד מִכֶּם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, נִסְתַּכֵּל יְהוֹשֻׁעַ בְּשִׁתִּים עֶשְׂרֵה אַבָנִים שֶׁבַּאַבְנֵי אֵפוֹד שֶׁהָיוּ עַל לִבּוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל וְרָאָה אֶבֶן שֵׁבֶט יְהוּדָה שֶׁכָּהָה אוֹרָהּ. שֶׁכָּךְ הָיָה מִשְׁפַּט הַחֹשֶׁן, כָּל שֵׁבֶט שֶׁעוֹשֶׂה מִצְוָה, מַגִּיהַּ אַבְנוֹ וּמַבְהִיק אוֹרָהּ. וְכָל שֵׁבֶט שֶׁעוֹבֵר עֲבֵרָה, אַבְנוֹ כֵּהָה. כֵּיוָן שֶׁרָאָה יְהוֹשֻׁעַ כָּךְ, אָמַר לוֹ בְּנִי שִׂים נָא כָבוֹד לַה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (יהושע ז, יט). מִיָּד אָמַר עָכָן, אָנֹכִי חָטָאתִי. אָמַר לוֹ יְהוֹשֻׁעַ, מָה עָכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ ה׳ בַּיּוֹם הַזֶּה, הַיּוֹם הַזֶּה אַתָּה עָכוּר וְיֵשׁ לְךָ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

תֵּדַע לְךָ כֹּחַ הַחֵרֶם, שֶׁחֲרֵי הַשְּׁבָטִים שֶׁקִּנְּאוּ עַל פִּילֶגֶשׁ בַּגִּבְעָה וְלֹא קִנְּאוּ עַל פֶּסֶל מִיכָה, הָרְגוּ בָהֶן בְּנֵי בִנְיָמִין פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית כַּמָּה אֲלָפִים, וּלְבַסּוֹף עָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְנָפְלוּ לִפְנֵי הָאָרוֹן וְנִתְרַצָּה לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהֶחֱרִימוּ שֶׁיָּבְאוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מִקָּטֹן וְעַד גָּדוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הַשְּׁבוּעָה הַגְּדוֹלָה הָיְתָה לַאֲשֶׁר לֹא עָלָה אֶל ה׳ הַמִּצְפָּה לֵאמֹר מוֹת יוּמָת (שופטים כא, ה). וְכִי שְׁבוּעָה הָיְתָה שָׁם, אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַחֵרֶם הִיא הַשְּׁבוּעָה. אַנְשֵׁי יָבֵשׁ גִּלְעָד לֹא עָלוּ וְנִתְחַיְּבוּ מִיתָה.

וְעוֹד לָמוּד הוּא מִשָּׁאוּל בֶּן קִישׁ שֶׁאָמַר, אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יֹאכַל לֶחֶם עַד הָעֶרֶב וְנִקַּמְתִּי מֵאֹיְבַי וְלֹא טָעַם כָּל הָעָם לֶחֶם, וְיוֹנָתָן לֹא שָׁמַע בְּהַשְׁבִּיעַ אָבִיו אֶת הָעָם וַיִּשְׁלַח אֶת קְצֵה הַמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַיִּטְבֹּל אוֹתָהּ בְּיַעֲרַת הַדְּבָשׁ וְגוֹ׳ (ש״א יד, כד-כז). רָאָה שָׁאוּל פְּלִשְׁתִּים מִתְגַּבְּרִין עַל יִשְׂרָאֵל וְיָדַע שֶׁמְּעָלוּ בַּחֵרֶם. הִגִּישׁ

הָאֵפוֹד וְרָאָה שֶׁאֵבֶן שֵׁבֶט בִּנְיָמִין מַכָּהָה אוֹרָהּ. הִפִּיל גּוֹרָל בֵּינוֹ וּבֵין יוֹנָתָן בְּנוֹ וְנִלְכַּד יוֹנָתָן. נָטַל עָלָיו חֶרֶב לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל כֹּה יַעֲשֶׂה אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִף כִּי מוֹת תָּמוּת יוֹנָתָן. וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל שָׁאוּל הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל וְגוֹ'.

הַכּוּתִיִּים לֹא נֶחְשְׁבוּ מִשְׁבְּעִים לָשׁוֹן אֶלָּא מֵיֶּתֶר חֲמִשָּׁה גּוֹיִם שֶׁשָּׁבָה מֶלֶךְ אַשּׁוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֵא מֶלֶךְ אַשּׁוּר מִבָּבֶל וּמִכּוּתָה וּמֵעַוָּא וּמֵחֲמָת וּמִסְפַרְוַיִם וַיֹּשֶׁב בְּעָרֵי שֹׁמְרוֹן (מלכים ב יז, כד). רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, הוֹסִיף עֲלֵיהֶן אַרְבָּעָה וְנַעֲשׂוּ תִּשְׁעָה, דִּינָיֵא וַאֲפַרְסַתְכָיֵא טַרְפֶּלָיֵא אֲפָרְסָיֵא אַרְכְּוָיֵי בַּבְלָיֵא שׁוּשַׁנְכָיֵא דֶּהָוֵא עֵילָמָיֵא (עזרא ד).

כְּשֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל מִשֹּׁמְרוֹן, שָׁלַח סַנְחֵרִיב אֶת עַבָדָיו וְהוֹשִׁיבָן בְּשֹׁמְרוֹן לְהַעֲלוֹת מַס לַמַּלְכוּת. שִׁלַּח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּהֶן אֶת הָאֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בִּתְחִלַּת שִׁבְתָּם שָׁם לֹא יָרְאוּ אֶת ה' וַיְשַׁלַּח ה' בָּהֶם אֶת הָאֲרָיוֹת. שָׁלְחוּ וְאָמְרוּ לוֹ: הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִגְלִיתָ וְגוֹ' וַיְשַׁלַּח בָּם אֶת הָאֲרָיוֹת וְהִנָּם מְמִיתִים אוֹתָם וְגוֹ' (מלכים ב יז, כה-כו). שָׁלַח וְקָרָא לְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל, אָמַר לָהֶם כָּל הַשָּׁנִים שֶׁהֱיִיתֶם בְּאַרְצְכֶם לֹא שְׁכָלָה אֶתְכֶם חַיַּת הַשָּׂדֶה וּמָה עָסְקָה עַכְשָׁו. אָמְרוּ נֶאֱמַר לוֹ דָּבָר אֶחָד, אוּלַי יָשִׁיב אוֹתָנוּ לְאַרְצֵנוּ. אָמְרוּ לוֹ: הָאָרֶץ אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת גּוֹי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְלֹא נִמּוֹל. אָמַר לָהֶן, תְּנוּ לִי שְׁנַיִם מִכֶּם שֶׁיֵּלְכוּ לְשָׁם וִילַמְּדוּ אוֹתָם, וּדְבַר הַמֶּלֶךְ אֵין לְהָשִׁיב. מִיָּד שָׁלְחוּ לְשָׁם אֶת רַבִּי דּוֹסְתַּאי בַּר יַנַּאי וְאֶת רַבִּי סָבְיָא, וְלִמְּדוּ אוֹתָם בִּכְתַב סֵפֶר תּוֹרָה נוֹטָרִיקוֹן וּבוֹכִין.

וְאַף עַל פִּי כֵן, אֶת ה' הָיוּ יְרֵאִים וְאֶת אֱלֹהֵיהֶם הָיוּ עֹבְדִים. עַד שֶׁעָלָה עֶזְרָא מִבָּבֶל וּזְרֻבָּבֶל וִיהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק וְהִתְחִילוּ בוֹנִין בַּהֵיכָל, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאַדִּין קָמוּ זְרֻבָּבֶל בַּר שַׁלְתִּיאֵל וְיֵשׁוּעַ בַּר יוֹצָדָק וְשָׁרְיוּ לְמִבְנֵא בֵּית אֱלָהָא וְגוֹ' (עזרא ה, ב). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בָּאוּ עֲלֵיהֶן הַשֹּׁמְרוֹנִים לַמִּלְחָמָה מֵאָה וּשְׁמוֹנִים אֶלֶף. וְכִי שֹׁמְרוֹנִים הָיוּ, וַהֲלֹא כּוּתִיִּים הָיוּ. אֶלָּא עַל שֵׁם הָעִיר שֹׁמְרוֹן נִקְרְאוּ שֹׁמְרוֹנִים. וְעוֹד בִּקְּשׁוּ לַהֲרֹג אֶת נְחֶמְיָה בְּמִרְמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לָכָה וְנִוָּעֲדָה יַחְדָּו בַּכְּפָרִים בְּבִקְעַת אוֹנוֹ וְגוֹ' (נחמיה ו, ב). וּבִטְּלוּ מְלֶאכֶת בֵּית ה' שְׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאַדִּין בְּטֵלַת עֲבִידַת בֵּית אֱלָהָא דִּי בִירוּשְׁלֶם וַהֲוַת בָּטְלָא עַד שַׁנַת תַּרְתֵּין לְמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ מֶלֶךְ פָּרָס (עזרא ד, כד).

מָה עָשָׂה עֶזְרָא וּזְרֻבָּבֶל וְיהוֹשֻׁעַ. קִבְּצוּ אֶת כָּל הַקָּהָל אֶל הֵיכַל ה', וְהֵבִיאוּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֹּהֲנִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שׁוֹפָרוֹת וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת סִפְרֵי תוֹרָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת תִּינוֹקוֹת, וְהָיוּ תוֹקְעִין וְהַלְוִיִּם הָיוּ מְשׁוֹרְרִין וּמְזַמְּרִין וּמְשַׁמְּתִין וּמְנַדִּין אֶת הַכּוּתִיִּים בְּסוֹד שֵׁם הַמְפֹרָשׁ וּבִכְתַב הַנִּכְתָּב עַל הַלּוּחוֹת, וּבְחֶרֶם בֵּית דִּין הָעֶלְיוֹן וּבְחֶרֶם בֵּית דִּין הַתַּחְתּוֹן, שֶׁלֹּא יֹאכַל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל פַּת כּוּתִי. מִכָּאן אָמְרוּ, הָאוֹכֵל פַּת כּוּתִי, כְּאוֹכֵל בְּשַׂר חֲזִיר. וְאַל יִתְגַּיֵּר כּוּתִי בְּיִשְׂרָאֵל, וְאַל יְהֵא לָהֶם חֵלֶק בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא לָכֶם וָלָנוּ לִבְנוֹת בַּיִת לֵאלֹהֵינוּ (עזרא ד, ג). וּכְתִיב: וְלָכֶם אֵין חֵלֶק וּצְדָקָה וְזִכָּרוֹן בִּירוּשָׁלָיִם (נחמיה ב, כ). וְכָתְבוּ יְהֵא לָהֶם חֵלֶק בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא לָכֶם וָלָנוּ לִבְנוֹת בַּיִת לֵאלֹהֵינוּ (עזרא ד, ג). וּכְתִיב: וְלָכֶם אֵין חֵלֶק וּצְדָקָה וְזִכָּרוֹן בִּירוּשָׁלָיִם (נחמיה ב, כ). וְחָתְמוּ וְשָׁלְחוּ אֶת הַחֶרֶם לְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּבָבֶל, וְהֵם הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם חֵרֶם עַל חֵרֶם. וְהַמֶּלֶךְ כּוֹרֶשׁ קָבַע עֲלֵיהֶם חֵרֶם עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וֵאלָהָא דִּי שַׂכִּן שְׁמֵהּ תַּמָּה יְמַגַּר כָּל מֶלֶךְ וְעַם דִּי יִשְׁלַח יְדֵהּ לְהַשְׁנָיָא וְגוֹ' (עזרא ו, יב).

ג **וְיוֹסֵף** הוֹרֵד מִצְרַיְמָה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ לְהַבְדִּיל עַל נֵר שֶׁל גּוֹי בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אָסוּר לְהַבְדִּיל עַל הַנֵּר שֶׁל גּוֹי בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. לָמָּה, שֶׁלֹּא שָׁבַת מִמְּלָאכָה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא אִם אַתָּה מַבְדִּיל עַל נֵרוֹ שֶׁל גּוֹי, אַתָּה עוֹשֶׂה הַגּוֹי כְּאִלּוּ הוּא סָפוּן. וְהַכָּתוּב אוֹמֵר, כָּל הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ (ישעיה מ, יז).

מַעֲשֶׂה בְּאַנְטוֹנִינוּס שֶׁבָּא לְקִסְרִין וְשָׁלַח אַחַר רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, וְהָלַךְ עִמּוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּנוֹ וְרַבִּי חִיָּא הַגָּדוֹל. רָאָה רַבִּי שִׁמְעוֹן שָׁם לִגְיוֹן אֶחָד נָאֶה וּמְשֻׁבָּח, רָאשׁוֹ מַגִּיעַ לְקַפָּאלִירָס שֶׁל עַמּוּדִים. אָמַר לוֹ לְרַבִּי חִיָּא, רְאֵה כַּמָּה פְּטוּמִין עֲגָלִין שֶׁל עֵשָׂו. נְטָלוֹ רַבִּי חִיָּא וְהוֹלִיכוֹ לַשּׁוּק וְהֶרְאָהוּ סַל שֶׁל עֲנָבִים וְשֶׁל תְּאֵנִים וְהַזְּבוּבִין עֲלֵיהֶם. אָמַר לוֹ רַבִּי חִיָּא, זְבוּבִין אֵלּוּ וְאוֹתוֹ לִגְיוֹן שָׁוִין. כְּשֶׁעָלָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אֵצֶל אָבִיו, אָמַר לוֹ כָּךְ אָמַרְתִּי לְרַבִּי חִיָּא וְכָךְ הֵשִׁיב לִי. אָמַר לוֹ: כָּל כָּךְ נָתַן רַבִּי חִיָּא הַבַּבְלִי מַמָּשׁ שֶׁהִשְׁוָה אוֹתָן לִזְבוּבִין, לְפִי שֶׁלִּגְיוֹנִים אֵלּוּ אֵינָן סְפוּנִין לְכְלוּם. אֲבָל זְבוּבִין, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁרֹק ה' לַזְּבוּב אֲשֶׁר בִּקְצֵה יְאֹרֵי וְגוֹ' (ישעיה ז, יח). וְכֵן, וְשָׁלְחָתִי אֶת הַצְּרָעָה (שמות כג, כח), וּבְכִנִּים וּצְפַרְדְּעִים. תֵּדַע, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְקַיֵּם גְּזֵרַת יָדַע תֵּדַע, בַּקֵּטֶן שֶׁבַּשְּׁבָטִים עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ, וְנִמְכַּר יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם, וְיָרְדוּ יַעֲקֹב וּבָנָיו וּפָרְעוּ אֶת הַשֶּׁטֶר. לְכָךְ כְּתִיב: וַיּוֹסֵף הוֹרַד מִצְרָיְמָה.

וַיּוֹסֵף הוֹרַד מִצְרָיְמָה, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ ה' מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ (תהלים צב, ו). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, יֵשׁ לְךָ בְּרִיּוֹת שֶׁהֵן גְּדוֹלוֹת בַּיָּם וְאֵינָן גְּדוֹלוֹת בַּיַּבָּשָׁה וְאֵינָן גְּדוֹלוֹת בַּיָּם. אִם יַעֲלוּ אוֹתָן שֶׁבַּיָּם לַיַּבָּשָׁה, אֵין לָהֶם חַיִּים. וְאִם יֵרְדוּ אוֹתָן שֶׁבַּיַּבָּשָׁה לַיָּם, אֵין לָהֶם חַיִּים. וְיוֹנָה יָרַד לַיָּם וְחָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׂאוּ אֶת יוֹנָה וַיְטִלֻהוּ אֶל הַיָּם (יונה א, טו). וְהַדָּג עָלָה לַיַּבָּשָׁה וְחָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' לַדָּג וַיָּקֵא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבָּשָׁה. נִמְצָא, מָקוֹם מִיתָתוֹ שֶׁל זֶה חַיָּיו שֶׁל זֶה, וּמָקוֹם מִיתָתוֹ שֶׁל זֶה חַיָּיו שֶׁל זֶה. לְכָךְ נֶאֱמַר: מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ ה'.

יֵשׁ לְךָ בְּרִיּוֹת שֶׁהֵן גְּדוֹלוֹת בָּאֲוִיר וְאֵין גְּדוֹלוֹת בָּאוּר, יֵשׁ לְךָ בְּרִיּוֹת בָּאוּר וְאֵינָן גְּדוֹלוֹת בָּאֲוִיר. אִם עוֹלוֹת שֶׁבָּאֲוִיר לָאוּר, אֵין לָהֶם חַיִּים. וְאוֹתָן שֶׁבָּאוּר אִם עוֹלוֹת לָאֲוִיר, אֵין לָהֶם חַיִּים. וַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה הָשְׁלְכוּ לְתוֹךְ הַכִּבְשָׁן וְעָלוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן נָפְקִין שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ מִן גּוֹא נוּרָא (דניאל ג, כו).

בְּרִיּוֹת הַגְּדֹלוֹת בָּאוּר וְאֵינָן גְּדֹלוֹת בָּאֲוִיר, וְאֵיזוֹ, זוֹ סַלָּמַנְדְּרָא. כֵּיצַד, הַזַּגְּגִין הָעוֹשִׂין אֶת הַזְּכוּכִית, כְּשֶׁהֵן מַסִּיקִין אֶת הַכִּבְשָׁן שִׁבְעָה יָמִים וְשִׁבְעָה לֵילוֹת רְצוּפִין, מִכֵּבֶד הָאוּר יוֹצֵא מִשָּׁם בְּרִיָּה הַדּוֹמָה לַעַכְבָּר (ס״א: לְעַכְבִּישׁ), וְהַבְּרִיּוֹת קוֹרִין אוֹתָהּ סַלָּמַנְדְּרָא. אָדָם סָךְ יָדוֹ מִדָּמָהּ אוֹ אֶחָד מֵאֲבָרֶיהָ, אֵין הָאוּר שׁוֹלֵט בְּאוֹתוֹ מָקוֹם. לָמָּה, עַל שֶׁתְּחִלַּת בְּרִיאָתָהּ מִן הָאוּר. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין אוּר שֶׁל גֵּיהִנֹּם שׁוֹלֵט בָּהֶן, קַל וָחֹמֶר מִסַּלָּמַנְדְּרָא. וּמָה סַלָּמַנְדְּרָא עַל שֶׁתְּחִלַּת בְּרִיאָתָהּ מִן הָאוּר, הַסָּךְ מִדָּמָהּ אֵין הָאוּר שׁוֹלֵט בּוֹ, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שׁוֹמְרֵי תוֹרָה שֶׁהִיא דַּת אֵשׁ וְנִתְּנָה מִיַּד אֵשׁ אוֹכְלָה וְלוֹמְדֶיהָ בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ ה׳.

מַהוּ מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַחֲשָׁבָה עֲמֻקָּה נְטַלְתָּ עִם אַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים כְּשֶׁאָמַרְתָּ לוֹ יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, שֶׁיִּהְיוּ גֵּרִים וְתוֹשָׁבִים בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם מִשְׁתַּעְבְּדִין אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, וְהָיוּ חַיָּבִין לֵירֵד מְכֻפָּתִין בְּקוֹלָרִין. וְלֹא עָשָׂה כָךְ, אֶלָּא חָשַׁב הֵיאַךְ לְהוֹרִידָן בְּכָבוֹד, וְהֵבִיא עָלֶיהָ שֶׁיֶּאֱהַב יַעֲקֹב לְיוֹסֵף וְיִשְׁנְאוּהוּ אֶחָיו וְיִמְכְּרוּהוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיוֹרִידוּהוּ לְמִצְרַיִם וְיֵרֵד יַעֲקֹב וּבָנָיו בִּשְׁבִילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה.

ד **וְיוֹסֵף** הוּרַד מִצְרָיְמָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לְכוּ חֲזוּ מִפְעֲלוֹת אֱלֹהִים נוֹרָא עֲלִילָה עַל בְּנֵי אָדָם (תהלים סו, ה). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, אַף הַנּוֹרָאוֹת שֶׁאַתָּה מֵבִיא עָלֵינוּ, בַּעֲלִילָה אַתְּ מְבִיאָן. בֹּא וּרְאֵה כְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם, מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן בָּרָא מַלְאַךְ הַמָּוֶת. מִנַּיִן, אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם (בראשית א, ב), זֶה מַלְאַךְ הַמָּוֶת הַמַּחְשִׁיךְ פְּנֵיהֶם שֶׁל בְּרִיּוֹת.

וְאָדָם נִבְרָא בַּשִּׁשִּׁי וַעֲלִילָה נִתְלָה בּוֹ שֶׁהוּא הֵבִיא אֶת הַמִּיתָה לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת (בראשית ב, יז). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְמִי שֶׁמְּבַקֵּשׁ לִגְרֹשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, כְּשֶׁבִּקֵּשׁ לֵילֵךְ לְבֵיתוֹ כָּתַב גֵּט, נִכְנַס לְבֵיתוֹ וְהִגִּיד בְּיָדוֹ, מְבַקֵּשׁ עֲלִילָה לִתְּנוֹ לָהּ. אָמַר לָהּ: מִזֶּה לִי אֶת הַכּוֹס שֶׁאֶשְׁתֶּה. מָזְגָה לוֹ. כֵּיוָן שֶׁגָּמַל הַכּוֹס מִיָּדָהּ, אָמַר לָהּ: חֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ. אָמְרָה לוֹ: מַה פִּשְׁעִי. אָמַר לָהּ: צְאִי מִבֵּיתִי שֶׁמָּזַגְתְּ לִי כּוֹס פָּשׁוּר. אָמְרָה לוֹ: כְּבָר הָיִיתָ יוֹדֵעַ שֶׁאֲנִי עֲתִידָה לִמְזֹג לְךָ כּוֹס פָּשׁוּר, שֶׁכָּתַבְתָּ הַגֵּט וַהֲבֵאתוֹ בְּיָדֶךָ. אַף כָּךְ, אָמַר אָדָם לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַל שֶׁלֹּא בָרָאתָ עוֹלָמְךָ קֹדֶם שְׁנֵי אַלְפִים שָׁנָה, הָיְתָה תּוֹרָה אֶצְלְךָ אָמוֹן, שֶׁכָּתוּב: וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן וָאֶהְיֶה שַׁעֲשׁוּעִים יוֹם יוֹם (משלי ח, ל), שְׁנֵי אַלְפִים שָׁנָה, וּכְתִיב בָּהּ, זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל (במדבר יט, יד). אִלּוּלֵי שֶׁהִתְקַנָּתָ מָוֶת לַבְּרִיּוֹת, הָיִיתָ כּוֹתֵב בָּהּ כָּךְ. אֶלָּא בָּאתָ לִתְלוֹת בִּי אֶת הָעֲלִילָה. הֲוֵי, נוֹרָא עֲלִילָה עַל בְּנֵי אָדָם.

וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אִם יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרָע הַזֶּה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה וְגוֹ׳ (דברים א, לה). אִישׁ, זֶה מֹשֶׁה, דִּכְתִיב: וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו (במדבר יב, ג), הָאִישׁ הַמְסֻיָּם בָּאֲנָשִׁים. וְכֵן אַתָּה אוֹמֵר, וְהָאִישׁ בִּימֵי שָׁאוּל זָקֵן בָּא בַאֲנָשִׁים (ש״א יז, יב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, עַתָּה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה (שמות ו, א), בְּמִלְחֶמֶת פַּרְעֹה אַתָּה רוֹאֶה וְאֵין אַתָּה רוֹאֶה בְּמִלְחֶמֶת שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים. וְכֵיוָן שֶׁאָמַר לָהֶם: שִׁמְעוּ נָא הַמֹּרִים (במדבר כ, י), אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לָכֵן לֹא תָּבִיאוּ אֶת הַקָּהָל הַזֶּה. הֲוֵי, נוֹרָא עֲלִילָה.

וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּיוֹסֵף, וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם, עַל יְדֵי לָשׁוֹן שֶׁל אַרְגָּמָן שֶׁעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים, נִכְתַּב עָלָיו אַרְבַּע אוֹנָאוֹת. פַּסִּים, פ׳ פּוֹטִיפַר, ס׳ סוֹחֲרִים, י׳ יִשְׁמְעֵאלִים, מ׳ מִדְיָנִים. בִּשְׁבִיל כְּתֹנֶת פַּסִּים גָּרַם לָכָל הַשְׁבָטִים לֵירֵד לְמִצְרַיִם. וְאָמַר רַבִּי יוּדָן, הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ לְקַיֵּם גְּזֵרַת יָדֹעַ תֵּדַע, וְהֵבִיא עָלֶיהָ לְכָל דְּבָרִים אֵלּוּ, כְּדֵי שֶׁיֶּאֱהַב יַעֲקֹב אֶת יוֹסֵף וְיִשְׁנְאוּהוּ אֶחָיו וְיִמְכְּרוּהוּ אוֹתוֹ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיוֹרִידוּהוּ לְמִצְרַיִם וְיִשְׁמַע יַעֲקֹב שֶׁיוֹסֵף חַי בְּמִצְרַיִם וְיֵרֵד עִם הַשְׁבָטִים וְיִשְׁתַּעְבְּדוּ שָׁם. הֲוֵי, וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה, אַל תִּקְרֵי הוּרַד אֶלָּא הוֹרִיד אֶת אָבִיו וְהַשְׁבָטִים לְמִצְרַיִם.

אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא, לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְפָרָה שֶׁמְּבַקְּשִׁין לִתֵּן עֹל בְּצַוָּארָהּ, וְהִיא מוֹנַעַת הָעוֹל מִן צַוָּארָהּ. מֶה עָשׂוּ. נָטְלוּ אֶת בְּנָהּ מֵאֲחֶרֶיהָ וּמָשְׁכוּ אוֹתָהּ לְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁמְּבַקְּשִׁין בּוֹ לַחֲרוֹשׁ, וְהָיָה הָעֵגֶל גּוֹעֶה. שָׁמְעָה הַפָּרָה בְּנָהּ גּוֹעֶה, הָלְכָה שֹׁלֵא בְּטוֹבָתָהּ בִּשְׁבִיל בְּנָהּ. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ לְקַיֵּם גְּזֵרַת יָדֹעַ תֵּדַע, וְהֵבִיא עָלֶיהָ לְכָל דְּבָרִים אֵלּוּ וְיֵרְדוּ לְמִצְרַיִם וּפָרְעוּ אֶת הַשֶּׁטֶר. לְכָךְ נֶאֱמַר: וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה, הֲוֵי, נוֹרָא עֲלִילָה וְגוֹ׳.

ה **וַיְהִי** אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, גָּדוֹל שֶׁבַּנֶּאֱמָנִים אִיזֶהוּ. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שְׁלֹשָׁה נֶאֱמָנִים הֵן. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁמַּפְרִישׁ מַעֲשְׂרוֹתָיו כָּרָאוּי וְאֵינוֹ נֶחְשָׁד עַל הַתְּרוּמָה וּמַעֲשֵׂר, אֵין נֶאֱמָן גָּדוֹל מִזֶּה. וְעָנִי שֶׁהִפְקִידוּ פִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ וְלֹא נֶחְשָׁד עַל הַפִּקָּדוֹן, אֵין נֶאֱמָן גָּדוֹל מִזֶּה. וְרָזֵק הַדָּר בַּכְּפָר בִּשְׁכוּנַת זוֹנוֹת וְאֵינוֹ חוֹטֵא, אֵין נֶאֱמָן גָּדוֹל מִזֶּה. אֵין אַתְּ מוֹצֵא נֶאֱמָן גָּדוֹל כְּיוֹסֵף שֶׁהָיָה בְּמִצְרַיִם, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן, אֲשֶׁר בֵּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם (יחזקאל כג, כ), וְהוּא בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְלֹא נֶחְשַׁד עַל הָעֲרָיוֹת, בְּיוֹתֵר שֶׁהָיְתָה אֲדוֹנָתוֹ עִמּוֹ בַּבַּיִת וְהָיְתָה מְשַׁדֶּלְתּוֹ בְּכָל יוֹם וְיוֹם בִּדְבָרִים. וְהָיְתָה מַחֲלֶפֶת שָׁלֹשׁ חֲלִיפוֹת בְּגָדִים בְּכָל יוֹם וְיוֹם. כֵּלִים שֶׁלָּבְשָׁה בְּשַׁחֲרִית לֹא לָבְשָׁה אוֹתָם בַּחֲצִי הַיּוֹם, וּבַחֲצִי הַיּוֹם לֹא לָבְשָׁה בֵּין הָעַרְבַּיִם. כָּל כָּךְ לָמָּה. כְּדֵי לִתֵּן עֵינָיו בָּהּ.

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: פַּעַם אַחַת נִתְקַבְּצוּ הַמְּצָרִיּוֹת וּבָאוּ לִרְאוֹת יָפְיוֹ שֶׁל יוֹסֵף. מֶה עָשְׂתָה אֶשֶׁת פּוֹטִיפַר, נָטְלָה אֶתְרוֹגִים וְנָתְנָה לְכָל אַחַת וְאַחַת מֵהֶן וְנָתְנָה סַכִּין לְכָל אַחַת וְאַחַת, וְקָרְאָה לְיוֹסֵף וְהֶעֱמִידָתוּ לִפְנֵיהֶן. כֵּיוָן שֶׁהָיוּ מִסְתַּכְּלוֹת בְּיָפְיוֹ שֶׁל יוֹסֵף, הָיוּ חוֹתְכוֹת אֶת יְדֵיהֶן. אָמְרָה לָהֶן, וּמָה אַתֶּן

בְּשָׁעָה אַחַת כָּךְ. אֲנִי שֶׁבְּכָל שָׁעָה רוֹאָה אוֹתוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וּבְכָל יוֹם וָיוֹם מְשַׁדֵּלְתּוֹ בִּדְבָרִים, וְעָמַד בְּיִצְרוֹ. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעִנְיַן וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו.

ו **וַיְהִי** אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים וְגוֹ' (קהלת ז, כו). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, אֵין לְךָ קָשֶׁה מִן הָאִשָּׁה. תֵּדַע לְךָ, שֶׁכְּשֶׁעָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל, כְּתִיב: וַיִּפֹּל מִן הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ (שמות לב, כח). וְעַל יְדֵי אִשָּׁה בַּשִּׁטִּים נָפְלוּ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף. תֵּדַע מִמַּה שֶׁכָּתוּב בָּהּ אֲסוּרִים יָדֶיהָ. אִלּוּלֵי שֶׁכָּתוּב בָּהּ אֲסוּרִים יָדֶיהָ, הָיְתָה תּוֹפֶסֶת לָאָדָם בַּשּׁוּק.

בֹּא וּרְאֵה כְּשֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹא אֶת חַוָּה, הָיָה מְחַשֵּׁב מֵאֵיזֶה מָקוֹם לִבְרֹאתָהּ. אָמַר, אִם אֶבְרָא אוֹתָהּ מִן הָרֹאשׁ, תִּהְיֶה רוֹחָהּ גַּסָּה. מִן הָעַיִן, תִּהְיֶה סַקְרָנִית. מִן הַפֶּה, תִּהְיֶה פַּטְפְּטָנִית. מִן הָאֹזֶן, תִּהְיֶה צַיְתָנִית. מִן הַיָּדַיִם, תִּהְיֶה גּוֹנֶבֶת. מִן הָרַגְלַיִם, תִּהְיֶה פַּרְדָּנִית. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. בְּרָאָהּ מִן הַצֶּלַע מִמָּקוֹם צָנוּעַ, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה צְנוּעָה יוֹשֶׁבֶת בַּבַּיִת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו (בראשית ב, כב). וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא יָצְאוּ יְדֵיהֶן מֵאֵלּוּ הַמּוּמִין. לֹא בְרָאָהּ מִן הָרֹאשׁ שֶׁלֹּא תְּהֵא רוֹחָהּ גַּסָּה, עָמְדוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וְהָיְתָה רוּחָן גַּסָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה' יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וְגוֹ' (ישעיה ג, טז). לֹא בְרָאָהּ מִן הָעַיִן שֶׁלֹּא תְּהֵא סַקְרָנִית, עָמְדָה חַוָּה וְהָיְתָה סַקְרָנִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ וְגוֹ' (בראשית ג, ו). לֹא בְרָאָהּ מִן הַפֶּה שֶׁלֹּא תְּהֵא פַּטְפְּטָנִית, עָמְדָה לֵאָה וְהָיְתָה פַּטְפְּטָנִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְעַט קַחְתֵּךְ אֶת אִישִׁי (בראשית ל, טו). וְכֵן, וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה (במדבר יב, א). לֹא בְרָאָהּ מִן הָאֹזֶן שֶׁלֹּא תְּהֵא צַיְתָנִית, עָמְדָה שָׂרָה וְהָיְתָה צַיְתָנִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל (בראשית יח, י). לֹא בְרָאָהּ מִן הַיָּד שֶׁלֹּא תְּהֵא גּוֹנֶבֶת, וְרָחֵל הָיְתָה גּוֹנֶבֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּגְנֹב רָחֵל אֶת הַתְּרָפִים (בראשית לא, יט). לֹא בְרָאָהּ מִן הָרֶגֶל שֶׁלֹּא תְּהֵא פַּרְדָּנִית, עָמְדָה לֵאָה וְהָיְתָה פַּרְדָּנִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּצֵא לֵאָה (בראשית ל, טז). וְכֵן וַתֵּצֵא דִינָה (בראשית לד, א).

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, וְזוֹ שֶׁאָמְרָנוּ, בִּכְשֵׁרוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּשְׁאָר הַנָּשִׁים. אֲבָל בִּצְנוּעוֹת שֶׁבְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם מַה כְּתִיב: וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר שִׁכְבָה עִמִּי. טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים יִמָּלֵט מִמֶּנָּה, זֶה יוֹסֵף, וְחוֹטֵא יִלָּכֵד בָּהּ, זֶה זִמְרִי שֶׁנִּלְכַּד בָּהּ בַּשִּׁטִּים.

וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: תְּחִשַּׁכְנָה עֵינֵיהֶם מֵרְאוֹת וְגוֹ' (תהלים סט, כד). אַתָּה מוֹצֵא שֶׁהַצַּדִּיקִים מִתְרוֹמְמִין בְּעֵינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים (בראשית יח, ב). בִּיצְחָק, וַיְהִי יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְגוֹ' (בראשית כד, סג). בְּיַעֲקֹב, וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֶשָׂו בָּא וַיַּחַץ אֶת הַיְלָדִים (בראשית לג, א). אֲבָל הָרְשָׁעִים, נוֹפְלִים בְּעֵינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת כָּל כִּכַּר הַיַּרְדֵּן (בראשית יג, י), זֶה סְדוֹם, שֶׁהִנִּיחַ לְאַבְרָהָם וְהָלַךְ לִסְדוֹם לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂיהֶן. לְכָךְ קָרָא שְׁמוֹ לוֹט, שְׁמוֹ גָּרַם לוֹ. וַיַּרְא בָּלָק בֶּן צִפּוֹר (במדבר כב, ב). וְכֵן אַתָּה פּוֹתֵר אֶת כֻּלָּם.

ז **וַתִּשָּׂא** אֵשֶׁת אֲדֹנָיו. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן וְאֹהֲבֶיהָ יֹאכַל פִּרְיָהּ (משלי יח, כא). אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, כַּלְכָּלָה שֶׁל תְּאֵנִים לְפָנָיו, אִם אָכַל מִמֶּנָּה עַד שֶׁלֹּא בֵּרַךְ, מָוֶת בְּיַד לָשׁוֹן. בֵּרַךְ וְאַחַר כָּךְ אָכַל, חַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן. וְכֵן בְּיוֹסֵף לֹא הִגִּיעוּהוּ כָּל אוֹתָן הַצָּרוֹת אֶלָּא עַל לָשׁוֹן הָרַע שֶׁסִּפֵּר עַל אֶחָיו. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם.

וּמָה אָמַר לוֹ. רַבָּנָן אָמְרֵי, אָמַר לְאָבִיו, שֶׁהֵן נוֹהֲגִין בִּבְנֵי בִלְהָה וְזִלְפָּה מִנְהָג עֲבָדִים וְקוֹרִין אוֹתָן עֲבָדִים, וַאֲנִי נוֹהֵג בָּהֶן מִנְהָג אַחְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה וְגוֹ'. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, בּוֹ בַּדָּבָר תִּקָּלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: לְעֶבֶד נִמְכַּר יוֹסֵף (תהלים קה, יז).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אָמַר לוֹ: אַחַי אוֹכְלִין אֹכֶל מִן הֶחָי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַפִּלּוּ בִּשְׁעַת קַלְקָלָה לֹא יַעֲשׂוּ אֶלָּא בִּשְׁחִיטָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ.

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יוֹסֵף הָיָה אוֹמֵר לוֹ: שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין עֵינֵיהֶן בִּבְנוֹת הָאָרֶץ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, בּוֹ בַּדָּבָר תִּקָּלֶה, חַיֵּי אֲדוֹנָתְךָ נוֹתֶנֶת עֵינֶיהָ בָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו.

ח **וַיְמָאֵן** וַיֹּאמֶר אֶל אֵשֶׁת אֲדֹנָיו. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה' (ירמיה יז, ז). אַתְּ מוֹצֵא כֵּיוָן שֶׁהָיָה בְּבֵית רַבּוֹ, וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ וְגוֹ'. וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ וְגוֹ'. וְכִי פּוֹטִיפַר רָשָׁע הָיָה רוֹאֶה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ, וּמַה הוּא כִּי ה' אִתּוֹ. אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא זָז מִפִּיו. הָיָה נִכְנָס לְשַׁמְּשׁוֹ, וְהוּא הָיָה מְלַחֵשׁ וְאוֹמֵר: רִבּוֹן הָעוֹלָם, אַתָּה הוּא בּוֹטְחוֹנִי, אַתָּה הוּא פַּטְרוֹנִי, תְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָּל רוֹאַי וּבְעֵינֵי פּוֹטִיפַר אֲדוֹנִי. וּפוֹטִיפַר אוֹמֵר לוֹ: מָה אַתָּה מְלַחֵשׁ, שְׁמָא כְּשָׁפִים אַתָּה עוֹשֶׂה לִי. וְהוּא מְשִׁיבוֹ, לֹא, אֶלָּא אֲנִי מִתְפַּלֵּל שֶׁאֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ.

לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ. וּמַהוּ וְכֹל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה ה' מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ, הָיָה מוֹזֵג לְרַבּוֹ קוֹנְדִּיטוֹן, וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: מַה מָּזַגְתָּ לִי. הוּא אוֹמֵר, קוֹנְדִּיטוֹן. אוֹמֵר לוֹ: פְּסִינְתָּטוֹן אֲנִי רוֹצֶה, וְהָיָה פְּסִינְתָּטוֹן. הוּא אוֹמֵר, יַיִן אֲנִי רוֹצֶה, וְהָיָה יַיִן. הוּא אוֹמֵר, יַיִן מְבֻשָּׁל אֲנִי רוֹצֶה, וְהָיָה מְבֻשָּׁל. וְכֵן עַל הַמַּיִם.

וְכֵן עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה ה׳ מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ.

כֵּיוָן שֶׁרָאָה רַבּוֹ כֵּן, מָסַר לוֹ אֶת כָּל הַמַּפְתֵּחוֹת וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ אַחֲרָיו כְּלוּם, שֶׁכֵּן אוֹמֵר, הֵן אֲדֹנִי לֹא יָדַע אִתִּי מַה בַּבָּיִת. כֵּיוָן שֶׁרָאָה יוֹסֵף אֶת עַצְמוֹ בְּכָךְ, הִתְחִיל אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה, מְסַלְסֵל בְּשַׂעְרוֹ, וְאוֹמֵר בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁהִשְׂכִּיחַנִי בֵּית אָבִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָבִיךָ מִתְאַבֵּל עָלֶיךָ בְּשַׂק וָאֵפֶר, וְאַתָּה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמְסַלְסֵל בְּשַׂעְרְךָ, חַיֵּי אֲדוֹנָתְךָ מְזַדְּוֶגֶת לְךָ וּמְצָרָה לָךְ. לָכֵן כְּתִיב: וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו. וַיְמָאֵן,

לָמָּה מֵאֵן. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, שֶׁרָאָה אִיקוֹנִין שֶׁל אָבִיו, וְאָמַר לוֹ: יוֹסֵף יוֹסֵף, עֲתִידִין אַחֶיךָ לִכָּתֵב בְּאַבְנֵי אֵפוֹד, תִּרְצָה שֶׁתְּהֵא חָסֵר מִכְּלָלָן וְתִהְיֶה רוֹעֶה זוֹנוֹת, לְכָךְ מֵאֵן. וַיֹּאמֶר אֶל אֵשֶׁת אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי. אָמַר לָהּ: חֲרִי בַּעְלִיךְ לָפָנַיִךְ, לְפִי שֶׁכָּל בְּנֵי אָדָם שָׁוִין הֵן, אֵינָנוּ גָּדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְגוֹ׳. וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים, נִשְׁבַּע אֲנִי לֵאלֹהִים שֶׁאֵינִי עוֹשֶׂה הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת.

וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ אֶל יוֹסֵף יוֹם יוֹם. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, יוֹם יוֹם, שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ הָיְתָה מִתְגָּרָה בּוֹ. וְאֵין יוֹם יוֹם אֶלָּא שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ שְׁנַיִם עָשָׂר (אסתר ג, ז). כְּשֶׁהָיְתָה בָאָה לְהָסִיחַ עִמּוֹ, הָיָה מַרְכִּין פָּנָיו לְמַטָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַבִּיט בָּהּ. מֶה עָשְׂתָה. אָמַר רַב הוּנָא בַּר אִידִי, עָשְׂתָה לוֹ שַׂרְתּוּעַ שֶׁל בַּרְזֶל מִתַּחַת זְקָנוֹ, שֶׁאִם יַרְכִּין פָּנָיו, יְהֵא הַשַּׂרְתּוּעַ מַכֶּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: עִנּוּ בַכֶּבֶל רַגְלוֹ וְגוֹ׳ (תהלים קה, יח). אַף עַל פִּי כֵן לֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ.

אָמְרָה לוֹ: לָמָּה אֵין אַתָּה שׁוֹמֵעַ לִי, הֲלֹא אֵשֶׁת אִישׁ אָנִי, אֵין אָדָם יוֹדֵעַ בָּנוּ. אָמַר לָהּ: הַשְׁתָּא הַפְנוּיוֹת שֶׁלָּכֶם אֲסוּרוֹת לָנוּ, בְּיוֹתֵר שֶׁאַתְּ אֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם (דברים ז, ג). וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר נַחְמָן, מָשָׁל לְגוֹי שֶׁאָמַר לְיִשְׂרָאֵל, יֶשׁ לִי מַאֲכָל טָעֵם לְהַאֲכִילְךָ. אָמַר לוֹ: מַהוּ. אָמַר לוֹ: בְּשַׂר חֲזִיר. אָמַר לוֹ: רֵיקָה, אֲפִלּוּ שְׁחוּטָה שֶׁלָּכֶם בִּבְהֵמָה טְהוֹרָה אֲסוּרָה לָנוּ, וְכָל שֶׁכֵּן בְּשַׂר חֲזִיר. וְכָךְ אָמַר לָהּ יוֹסֵף, אֲפִלּוּ פְּנוּיוֹת שֶׁלָּכֶם אֲסוּרוֹת לָנוּ, כָּל שֶׁכֵּן אֵשֶׁת אִישׁ. וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב בִּבְהֵמָה טְהוֹרָה אֲסוּרָה לָנוּ, וְכָל שֶׁכֵּן בְּשַׂר חֲזִיר. וְכָךְ אָמַר לָהּ יוֹסֵף, אֲפִלּוּ פְּנוּיוֹת שֶׁלָּכֶם אֲסוּרוֹת לָנוּ, כָּל שֶׁכֵּן אֵשֶׁת אִישׁ. וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ. לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ, בָּעוֹלָם הַזֶּה. לִהְיוֹת עִמָּהּ, לָעוֹלָם הַבָּא בְּגֵיהִנֹּם. מִמַּה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב לִהְיוֹת עִמָּהּ, אַתְּ לָמֵד שֶׁהַבָּא עַל הַגּוֹיָה, קְשׁוּרָה בּוֹ כַּכֶּלֶב. וְאֵית דְּאָמְרֵי לָהּ מֵהָכָא, יִלָּקְחוּ אָרְחוֹת דַּרְכָּם יַעֲלוּ בַתֹּהוּ וְיֹאבֵדוּ (איוב ו, יח), שֶׁמְּלַפַּפְתּוּ וּמוֹלִיכָתוּ לַגֵּיהִנֹּם.

ט **וַיְהִי** כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה וְגוֹ׳. רַבּוֹתֵינוּ חוֹלְקִין בַּדָּבָר. יֵשׁ אוֹמְרִים: לַעֲשׂוֹת צָרְכּוֹ נִכְנַס וּבִקֵּשׁ עַצְמוֹ וְלֹא מָצָא, דִּכְתִיב: וְאֵין אִישׁ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ, מִלְּאכָה שֶׁעָלָיו מִן הַבָּיִת.

וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אוֹתוֹ הַיּוֹם יוֹם זִבּוּחוֹ שֶׁל נִילוֹס הָיָה וְיָצְאוּ כֻלָּם, וְנִשְׁתַּיְּרָה הִיא וְהוּא עִמָּהּ בַּבָּיִת. וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בִּבְגָדוֹ, וְעָלָה עִמָּהּ לַמִּטָּה וּבִקֵּשׁ עַצְמוֹ וְלֹא מָצָא, שֶׁרָאָה דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו, וְהִפִּיל עַצְמוֹ בַּקֶּרְקַע וְנָעַץ עֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתָיו בַּקַּרְקַע. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר בְּבִרְכָתוֹ, וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ, לָשׁוֹן נָקִי דִּבְּרָה תוֹרָה. וַיָּפֻזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו, שֶׁנָּעַץ יָדָיו בַּקַּרְקַע. לָמָּה, מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב. מִיָּד וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה נַסְתָּ וְיָצָאתָ חוּצָה, חַיֶּיךָ, הַיָּם יָנוּס מִפְּנֵי אֲרוֹנֶךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס (תהלים קיד, ג).

כֵּיוָן שֶׁרָאָתָה שֶׁלֹּא שָׁמַע לָהּ, הִתְחִילָה קוֹבֶלֶת עָלָיו לְרַבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר הֵבֵאתָ. מִיָּד וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִים שְׁתִּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה.

וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע רַבּוֹ כָּךְ, רָצָה לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּחַר אַפּוֹ. כְּתִיב הָכָא, וַיִּחַר אַפּוֹ. וּכְתִיב הָתָם, וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי (שמות כב, כג). אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ, אַל תַּפְסִיד מָמוֹנֵךְ. וְכָל זֶה לֹא עָשְׂתָה אֶלָּא שֶׁמָּא יִתְרַצֶּה בָהּ. וּבְכָל יוֹם וָיוֹם הוֹלֶכֶת אֶצְלוֹ וְאוֹמֶרֶת לוֹ הִתְרַצֵּה לִי, וְהוּא אוֹמֵר כְּבָר נִשְׁבַּעְתִּי. וְהִיא אוֹמֶרֶת לוֹ, אֲנִי מְעַוֶּרֶת עֵינֶיךָ. וְהוּא אוֹמֵר, ה׳ פּוֹקֵחַ עִוְרִים. כָּאן תְּהֵא מִיתָתְךָ בִּכְבָלִים. וְהוּא אוֹמֵר, ה׳ מַתִּיר אֲסוּרִים. אֲנִי מוֹלֶכֶת אוֹתְךָ בְּאֶרֶץ רְחוֹקָה. וְהוּא אוֹמֵר, ה׳ שֹׁמֵר אֶת גֵּרִים (תהלים קמו, ז-ט).

וְלֹא הָיָה צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת שָׁם אֶלָּא עֶשֶׂר שָׁנִים. וְלָמָּה נִתּוֹסְפוּ לוֹ שָׁם שְׁתֵּי שָׁנִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה הִשְׁלַכְתָּ בִּטְחוֹנִי וּבָטַחְתָּ בְּשַׂר הַמַּשְׁקִים וְאָמַרְתָּ לוֹ שְׁתֵּי זְכִירוֹת, כִּי אִם זְכַרְתַּנִי וְהִזְכַּרְתַּנִי, תִּשְׁתַּכַּח שְׁתֵּי שָׁנִים בְּבֵית הַסֹּהַר. לְכָךְ כְּתִיב: וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים, שְׁתֵּי שָׁנִים לִיצִיאַת שַׂר הַמַּשְׁקִים מִבֵּית הַסֹּהַר.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בֹּא וּרְאֵה, שֶׁלֹּא כְּמִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מִדַּת בָּשָׂר וָדָם, מַכֶּה בְּאִזְמֶל וּמְרַפֵּא בִּרְטִיָּה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּמַה שֶׁהוּא מַכֶּה הוּא מְרַפֵּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אַעֲלֶה אֲרֻכָה לָךְ וּמִמַּכּוֹתַיִךְ אֶרְפָּאֵךְ (ירמיה ל, יז). יוֹסֵף לֹא נִמְכַּר אֶלָּא עַל יְדֵי חֲלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא, לְכוּ וְנַמְכְּרֶנּוּ וְגוֹ׳. וְלֹא מָלַךְ אֶלָּא עַל יְדֵי חֲלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם.

מקץ

א **יְלַמְּדֵנוּ** רַבֵּנוּ, הָרוֹאֶה אֶת הַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין בִּזְמַן שֶׁהַבְּרִיּוֹת צְרִיכִין לָהֶן, כֵּיצַד הוּא מְבָרֵךְ. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַל הַגְּשָׁמִים הוּא אוֹמֵר, בָּרוּךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב. וְהַגְּשָׁמִים מֵהֵיכָן יוֹרְדִין. רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר, הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מִמֵּימֵי אוֹקְיָנוֹס הוּא שׁוֹתֶה. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וַהֲלֹא מֵי אוֹקְיָנוֹס מְלוּחִין הֵן. אָמַר לוֹ: מִתְמַתְּקִין מִן הָעֲבִים שֶׁבָּרָקִיעַ, דְּאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, לָמָּה נִקְרָא שְׁמָן שְׂחָקִים, שֶׁהֵן שׂוֹחֲקִין אֶת הַמַּיִם וּמַמְתִּקִין אוֹתָם וְאַחַר כָּךְ הֵן יוֹרְדִין, וּבִקְּצָבָה הֵן יוֹרְדִין, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹצֵב לַבְּרִיּוֹת כַּמָּה גְּשָׁמִים יוֹרְדִין מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד סוֹף הַשָּׁנָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי, כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל זוֹכִין, יוֹרְדִין עַל הַצְּמָחִים וְעַל הָאִילָנוֹת וְעַל הַזְּרָעִים וְהָעוֹלָם מִתְבָּרֵךְ. וּכְשֶׁהֵן חוֹטְאִין, יוֹרְדִין בַּיָּמִים וּבַנְּהָרוֹת. מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ פּוֹחֵת מִקְּצָבָה שֶׁפָּסַק, מִפְּנֵי שֶׁכָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁיּוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּקִצְבָה הוּא נוֹתֵן.

לַחַמָּה נָתַן קֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ (תהלים יט, ז). לַשָּׁמַיִם נָתַן קֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קְצֵה הַשָּׁמָיִם (דברים ד, לב). לָאָרֶץ נָתַן קֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ (ישעיה מ, כח). לִיצִיאַת מִצְרַיִם נָתַן קֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה (שמות יב, מא). לַחֹשֶׁךְ נָתַן קֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר: קֵץ שָׂם לַחֹשֶׁךְ וּלְכָל תַּכְלִית הוּא חוֹקֵר (איוב כח, ג). וְאַף כְּשֶׁנִּחְבַּשׁ יוֹסֵף קֵץ שָׂם לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים.

ב **וְהִנֵּה** מִן הַיְאֹר עֹלֹת וגו׳. וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ. וּבְנְבוּכַדְנֶצַּר כְּתִיב: וַתִּתְפָּעֶם (דניאל ב, א). פַּרְעֹה שֶׁיָּדַע הַחֲלוֹם וְלֹא יָדַע פִּתְרוֹנוֹ, נִטְרַף טֵרוּף אֶחָד. נְבוּכַדְנֶצַּר שֶׁשָּׁכַח הַחֲלוֹם וּפִתְרוֹנוֹ, נִטְרַף שְׁנֵי טֵרוּפִין. לְכָךְ כְּתִיב בּוֹ וַתִּתְפָּעֶם. חָלַם נְבֻכַדְנֶצַּר חֲלֹמוֹת (דניאל ב, א). רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר, חֲלֹמוֹת שְׁתַּיִם חָלַם, אַחַת שֶׁל צֶלֶם וְאַחַת שֶׁל אִילָן. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לִקְרֹא לַחַרְטֻמִּים, חָסֵר כְּתִיב: אֵלּוּ שֶׁשּׁוֹאֲלִין בְּטִימֵי מֵתִים. לָאַשָּׁפִים, אֵלּוּ שֶׁדּוֹחֲקִין בַּמַּזָּל, שֶׁכֵּן אַשָּׁפִים לְשׁוֹן דְּחָק, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁמְעוּ זֹאת הַשֹּׁאֲפִים אֶבְיוֹן (עמוס ח, ד). וְלַמְכַשְּׁפִים, שֶׁמַּכְחִישִׁין פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה.

לְהַגִּיד לַמֶּלֶךְ חֲלֹמֹתָיו וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. וַיֹּאמֶר לָהֶם הַמֶּלֶךְ חֲלוֹם חָלַמְתִּי וַתִּפָּעֶם רוּחִי לָדַעַת אֶת הַחֲלוֹם. וַיְדַבְּרוּ הַכַּשְׂדִּים לַמֶּלֶךְ אֲרָמִית, מַלְכָּא לְעָלְמִין חֱיִי אֱמַר חֶלְמָא לְעַבְדָּיךְ וּפִשְׁרָא נְחַוֵּא. אָמַר לָהֶם נְבוּכַדְנֶצַּר, אֲנִי יוֹדֵעַ אִם אֲנִי אֹמַר לָכֶם הַחֲלוֹם, אַתֶּם בּוֹדִים לִי דְּבָרִים וְאוֹמְרִים זֶה פִּתְרוֹנוֹ. לָהֵן חֶלְמָא אֱמַרוּ לִי וְאִנְדַּע דִּי פִשְׁרֵהּ תְּהַחֲוָנַנִי.

עֲנוֹ תִנְיָנוּת וְאָמְרִין, מַלְכָּא חֶלְמָא יֵאמַר לְעַבְדּוֹהִי וּפִשְׁרָה נְהַחֲוֵה. אָמַר לָהֶם: אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם אִמְרוּ לִי, וְאַתֶּם אוֹמְרִים לִי אֱמֹר לָנוּ, מָה אַתֶּם סְבוּרִים, שֶׁתִּהְיוּ מְסִיחִים עִמִּי עַד הַצָּהֳרַיִם בְּדְבָרִים בְּטֵלִים וְהוֹלְכִים לָכֶם. דִּי הֵן חֶלְמָא לָא תְהוֹדְעֻנַנִי חֲדָה הִיא דָתְכוֹן, שֶׁתִּהְיוּ כֻלְּכֶם נֶהֱרָגִין. וּמִלָּה כְדָבָה וּשְׁחִיתָה הֱזַדְמִנְתּוּן לְמֵאמַר קֳדָמַי עַד דִּי עִדָּנָא יִשְׁתַּנֵּא, לָהֵן חֶלְמָא אֱמַרוּ לִי וְאִנְדַּע דִּי פִשְׁרֵהּ תְּהַחֲוֻנַנִי. עֲנוֹ כַשְׂדָּאֵי קֳדָם מַלְכָּא וְאָמְרִין, לָא אִיתַי אֱנָשׁ עַל יַבֶּשְׁתָּא דִּי מִלַּת מַלְכָּא יוּכַל לְהַחֲוָיָה כָּל קֳבֵל דִּי כָּל מֶלֶךְ רַב וְשַׁלִּיט מִלָּה כִדְנָה לָא שְׁאֵל לְכָל חַרְטֹם וְאָשַׁף וְכַשְׂדִּי. וּמִלְּתָא דִּי מַלְכָּא שָׁאֵל יַקִּירָה. וְנִבְוּאָה הִיא צְרִיכָה. שֶׁכֵּן יַקִּירָה לְשׁוֹן נְבוּאָה, כְּמָה דְאָמַר, וּדְבַר ה׳ הָיָה יָקָר בַּיָּמִים הָהֵם אֵין חָזוֹן נִפְרָץ (ש״א ג, א).

וְאָחֳרָן לָא אִיתַי, וְאֱלָהִין לָא אִיתַי. כְּשֶׁהָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, הָיָה אָדָם הוֹלֵךְ אֵצֶל בְּנֵי אַהֲרֹן וְשׁוֹאֵל בְּאוּרִים וְתֻמִּים וּמַגִּיד לוֹ אֶת הַדָּבָר. וְעַכְשָׁו אֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם וְאֵין שׁוֹאֲלִין בְּאוּרִים וְתֻמִּים.

אָמַר לָהֶם: וְכָךְ הָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ יָפֶה וּנְתָתָם לִי עֵצָה שֶׁאַחֲרִיבֶנּוּ. מִיָּד כָּעַס וַאֲמַר לְהוֹבָדָה לְכֹל חַכִּימֵי בָבֶל. וְדָתָא נָפְקַת וַחַכִּימַיָּא מִתְקַטְלִין, וּבְעוֹ דָּנִיֵּאל וְחַבְרוֹהִי לְהִתְקַטָּלָה. הִתְחִיל דָּנִיֵּאל לוֹמַר לְאַרְיוֹךְ, עַל מָה דָתָא מְהַחְצְפָה מִן קֳדָם מַלְכָּא, אֱדַיִן מִלְּתָא הוֹדַע אַרְיוֹךְ לְדָנִיֵּאל, וְדָנִיֵּאל עַל וּבְעָה קֳדָם מַלְכָּא. וְכֵן אֲמַר לֵהּ דִּי הַשְׁכַּחַת גְּבַר מִן בְּנֵי גָלוּתָא דִּי יְהוּד דִּי פִשְׁרָא לְמַלְכָּא יְהוֹדַע. אֲמַר לֵהּ דָּנִיֵּאל. וְכִי לֹא הָיָה מַכִּירוֹ. אֶלָּא אֲמַר לוֹ: יֶשׁ בְּךָ כֹּחַ לְסַפֵּר לִי אֶת הַחֲלוֹם וּפִתְרוֹנוֹ. אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: אֵימָתַי. אָמַר לוֹ: אֲנִי אֵינִי מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ זְמָן לֹא לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא לְאַחַר עֶשְׂרִים יוֹם, אֶלָּא הַמְתֵּן לִי הַלַּיְלָה וְלַבֹּקֶר אֲנִי אֹמַר לָךְ.

אֱדַיִן דָּנִיֵּאל לְבֵיתֵהּ אֲזַל וְלַחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה חַבְרוֹהִי מִלְּתָא הוֹדַע. לָמָּה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מִתְפַּלְּלִין עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרַחֲמִין לְמִבְעֵא מִן קֳדָם אֱלָהּ שְׁמַיָּא עַל רָזָא דְּנָה דִּי לָא יְהוֹבְדוּן דָּנִיֵּאל וְחַבְרוֹהִי עִם שְׁאָר חַכִּימֵי בָבֶל. אֱדַיִן לְדָנִיֵּאל בְּחֶזְוָא דִּי לֵילְיָא רָזָא גְלִי, אֱדַיִן דָּנִיֵּאל בָּרַךְ לֶאֱלָהּ שְׁמַיָּא (דניאל ב, יח-יט). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה הָיְתָה הַנְּבוּאָה בַיְחִידִים. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, עַל כָּל אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה אַחֲרֵי כֵן אֶשְׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם חֲלֹמוֹת יַחֲלֹמוּן בַּחוּרֵיכֶם חָזְיֹנוֹת יִרְאוּ (יואל ג, א).

ג **וְהִנֵּה** מִן הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע. כֵּינִן שֶׁחָלַם, שָׁלַח וְקָרָא לְכָל הַחַרְטֻמִּים. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת, אַיִם אֶפוֹא חַכְמֶיךָ (ישעיה יט, יב). כֵּינִן שֶׁלֹּא יָדְעוּ, בָּא שֹׂר הַמַּשְׁקִים וְאָמַר, אֶת חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם, פַּרְעֹה קָצַף עַל עֲבָדָיו וגו׳. וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד וגו׳. אֲרוּרִים הָרְשָׁעִים, שֶׁאָפְלוּ הַטּוֹבָה שֶׁעוֹשִׂים, מִתְכַּוְּנִים לְרָעָה, שֶׁאָמַר שַׂר הַמַּשְׁקִים. נַעַר, שֶׁאֵינוֹ בַר דַּעַת. עִבְרִי, עֶבֶד, לְשׁוֹן גְּנַאי, שֶׁכָּךְ כְּתִיב בִּסְפָרָיו שֶׁל פַּרְעֹה, שֶׁלֹּא יִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם עֶבֶד.

כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע פַּרְעֹה, וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא אֶת יוֹסֵף. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מִתּוֹךְ צָרָה, רְוָחָה. מִתּוֹךְ אֲפֵלָה, אוֹרָה. מִתּוֹךְ נִבּוּלָן שֶׁל צַדִּיקִים, רוֹמְמוּתָן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אִם נָבַלְתָּ בְהִתְנַשֵּׂא וְאִם זַמּוֹתָ יָד לְפֶה (משלי ל, לב).

חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה, מִתּוֹךְ נִבּוּלָן רוֹמְמוּתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן גַּבְרַיָּא אִלֵּךְ כְּפִתוּ בְּסַרְבָּלֵיהוֹן כַּתְּפָטֵיהוֹן וְכַרְבְּלָתְהוֹן וּלְבֻשֵׁיהוֹן וּרְמִיו לְגוֹא אַתּוּן נוּרָא יָקְדְתָּא (דניאל ג, כא). וְנִתְרוֹמְמוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּאדַיִן מַלְכָּא הַצְלַח לְשַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ בִּמְדִינַת בָּבֶל (דניאל ג, ל). וְדָנִיֵּאל הֶשְׁלַךְ לְגֹב אַרְיָוָתָא וְנִתְרוֹמֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדָנִיֵּאל דְּנָה הַצְלַח בְּמַלְכוּת דַּרְיָוֶשׁ וּבְמַלְכוּת כּוֹרֶשׁ פַּרְסָאָה (דניאל ו, כט). מָרְדְּכַי, כְּתִיב: וַיִּלְבַּשׁ שַׂק וָאֵפֶר (אסתר ב, א). וְנִתְרוֹמֵם, דִּכְתִיב וּמָרְדְּכַי יָצָא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת. וְיוֹסֵף, עִנּוּי בַּכֶּבֶל רַגְלוֹ בַּרְזֶל בָּאָה נַפְשׁוֹ (תהלים קה, יח). וְנִתְרוֹמֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ.

אָמַר לוֹ פַּרְעֹה, חֲלוֹם חָלַמְתִּי. אָמַר יוֹסֵף, בִּלְעָדַי אֱלֹהִים יַעֲנֶה וְגוֹ', תָּלָה הַגְּדֻלָּה בִּבְעָלֶיהָ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה לֹא רָצִיתָ לְהִתְגַּדֵּל בְּעַצְמְךָ, חַיֶּיךָ, שֶׁעַל יְדֵי כָךְ תַּעֲלֶה לִגְדֻלָּה וְלִמְלוּכָה.

אָמַר פַּרְעֹה, חֲלוֹם חָלַמְתִּי. כְּשֶׁבָּא לוֹמַר לוֹ אֶת הַחֲלוֹם, בִּקֵּשׁ לְבָדְקוֹ וְהָיָה מְהַפֵּךְ לוֹ אֶת הַחֲלוֹם. אָמַר לוֹ: וְהִנֵּה מִן הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת וְגוֹ' (בראשית מא, יח). אָמַר לוֹ יוֹסֵף, לֹא כָךְ רָאִיתָ, אֶלָּא יְפוֹת מַרְאֶה וּבְרִיאוֹת בָּשָׂר (בראשית מא, ב). אָמַר לוֹ: הִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת דַּלּוֹת וְרָעוֹת (בראשית מא, יט). אָמַר לוֹ: לֹא כָךְ רָאִיתָ, אֶלָּא רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר (בראשית מא, ג). אָמַר לוֹ: הִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים מְלֵאוֹת וְטוֹבוֹת (בראשית מא, כב). אָמַר לוֹ: לֹא כָךְ רָאִיתָ, אֶלָּא בְּרִיאוֹת וְטוֹבוֹת (בראשית מא, ח). אָמַר לוֹ: וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים צְנֻמוֹת דַּקּוֹת (בראשית מא, כג). אָמַר לוֹ: לֹא כָךְ רָאִיתָ, אֶלָּא דַּקּוֹת שְׁדֻפוֹת קָדִים (בראשית מא, ו). הִתְחִיל פַּרְעֹה תָּמֵהּ בְּעַצְמוֹ. אָמַר לוֹ: אַחֲרֵי הֱיוֹתְךָ כְּשֶׁחָלַמְתִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת כָּל זֹאת.

הוּא שֶׁאָבִיו מְבָרְכוֹ, בֶּן פֹּרָת יוֹסֵף (בראשית מט, כב), אַל תִּקְרָא בֵּן פֹּרָת אֶלָּא בֵּן הַפָּרוֹת יוֹסֵף. הֵשִׁיב פַּרְעֹה, אַתָּה תִּהְיֶה עַל בֵּיתִי.

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: תַּחַת אֲבֹתֶיךָ יִהְיוּ בָנֶיךָ (תהלים מה, יז). אַתְּ מוֹצֵא כָּל מַה שֶּׁהִגִּיעַ לְיַעֲקֹב הִגִּיעַ לְיוֹסֵף. יַעֲקֹב נוֹלַד מָהוּל, וְיוֹסֵף כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף. זֶה נִקְרָא בְּנֵי בְכוֹרִי יִשְׂרָאֵל, וְזֶה הַבְּכוֹרָה לְיוֹסֵף. זֶה גְּלָה לְחָרָן, וְזֶה לְמִצְרַיִם. זֶה נִתְרוֹמֵם בַּחֲלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם (בראשית כח, כב), וְזֶה וּפַרְעֹה חֹלֵם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, יוֹסֵף מִשֶּׁלּוֹ נָתְנוּ לוֹ. הַפֶּה שֶׁלֹּא נָשַׁק לָעֲבָרָה, וְעַל פִּיךָ יִשַּׁק כָּל עַמִּי וְכוּ'.

ד **וַיְהִי** יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, אֲבֵל עַד כַּמָּה יָמִים הוּא אָסוּר בַּעֲשַׂיַּת מְלָאכָה. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֲבֵל כָּל שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוֹ אָסוּר בַּעֲשַׂיַּת מְלָאכָה. וְאִם הָיָה עָנִי מְדֻקְדָּק, יַעֲשֶׂה מְלָאכָה לְאַחַר שִׁלְשָׁה יָמִים לְפַרְנָסָתוֹ וּלְפַרְנָסַת אַנְשֵׁי בֵיתוֹ.

וְלָמָּה אַחַר שִׁלְשָׁה יָמִים. אָמַר רַב כַּהֲנָא, אַחַר שִׁלְשָׁה יָמִים הַבָּשָׂר נִסְרָח וּפָנָיו מִשְׁתַּנּוֹת וְנַפְשׁוֹ מִתְאַבֶּלֶת עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב (איוב יד, כב).

בֹּא וּרְאֵה, שֶׁחֲרֵי אֲבֵל הִתִּירָה לוֹ הַתּוֹרָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ וּלְהִתְנַחֵם אַחַר שְׁלֹשָׁה יָמִים. וְיַעֲקֹב אָבִינוּ לֹא קִבֵּל תַּנְחוּמִים עַל יוֹסֵף, דִּכְתִיב: וַיִּקָּמוּ כָל בָּנָיו וְכָל בְּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ וְגוֹ' (בראשית לז, לה). וְכָל כָּךְ לָמָּה, שֶׁהֶעֱלִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְקֵיִם גְּזֵרַת יָדֵעַ תֵּדַע. אִלּוּלֵי כֵן, לֹא הָיָה נָבִיא יִצְחָק אָבִיו, וְהָיָה קַיָּם אוֹתָהּ שָׁעָה וְהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיּוֹסֵף חַי, וְהָיָה אוֹמֵר, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֶעֱלִים מִמֶּנּוּ, אֲנִי אוֹדִיעֶנּוּ. כֵּיוָן שֶׁנִּצְנְצָה בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, הָיוּ הַשְּׁבָטִים מְהַלְכִין בַּשּׁוּק וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין וְלֹא הָיוּ שׁוֹמְעִין, וְיַעֲקֹב אָבִינוּ יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַבַּיִת וְיוֹדֵעַ מַה בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם.

ה **וַיַּרְא** יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ (תהלים קמו, ה). לָמָּה לֹא נֶאֱמַר שֶׁאֵל אַבְרָהָם אוֹ שֶׁאֵל יִצְחָק אֶלָּא אֵל יַעֲקֹב. אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁלֹּא נִצַּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא עַל אַבְרָהָם לֹא עַל יִצְחָק אֶלָּא עַל יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו (בראשית כח, יג).

אָמַר רַבִּי סִימוֹן, אֵין הַמֶּלֶךְ עוֹמֵד עַל שֻׁלְחָנוֹ, לֹא כְּשֶׁנִּתְחָרְשָׁה וְלֹא כְּשֶׁנִּעְדְּרָה. וְאֵימָתַי עוֹמֵד עָלֶיהָ, כְּשֶׁהִיא עוֹמֶדֶת כְּרִי. כָּךְ אַבְרָהָם עָדַר, שֶׁנֶּאֱמַר: קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ (בראשית יג, יז). יִצְחָק זָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּזְרַע יִצְחָק (בראשית כו, יב). לֹא עָמַד הַמֶּלֶךְ עָלֶיהָ עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב שֶׁהָיָה כְּרִי שֶׁל תְּבוּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתָהּ (ירמיה ב, ג). וְעָמַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו. חֲוֵי, אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ. שִׁבְרוֹ עַל ה' אֱלֹהָיו, אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, זֶה יוֹסֵף שִׁבְרוֹ שֶׁל עוֹלָם שֶׁהָיָה בְּמִצְרַיִם, וְהֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב שֶׁסִּבְרוֹ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר וְגוֹ'.

ו **וַיַּרְא** יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם (תהלים לז, כה). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, פָּסוּק זֶה שֹׁר הָעוֹלָם אָמְרוֹ. נַעַר הָיִיתִי, מִימוֹת אָדָם. גַּם זָקַנְתִּי, עַד יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְלֹא רָאִיתִי, שֶׁעָזַב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם מִן הַצַּדִּיקִים, אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר מַעֲמִיד צַדִּיקִים, דְּאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בְּשֵׁם רַבִּי אָחָא, אֵין הָעוֹלָם חָסֵר שְׁלֹשִׁים צַדִּיקִים כְּאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲבִרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל (בראשית יח, יח). יִהְיֶה בְּגִימַטְרִיָּא שְׁלֹשִׁים.

דָּבָר אַחֵר, נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹזֵב אֶת הַצַּדִּיקִים בִּשְׁעַת הָרָעָב לֹא לָהֶם וְלֹא לִבְנֵיהֶם, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁבַּצָּרָת בָּאָה לָעוֹלָם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתְקִין לָהֶם מֵהֵיכָן יִחְיוּ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאֵלְיָהוּ, שֶׁהִתְקִין לוֹ מֵהֵיכָן יִחְיֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: קוּם לֵךְ צָרְפָתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וְגוֹ׳ (מלכים א יז, ט). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, וּפָנֶיךָ לְךָ קֵדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הַיַּרְדֵּן, וְהָיָה מֵהַנַּחַל תִּשְׁתֶּה וְאֶת הָעֹרְבִים צִוִּיתִי לְכַלְכֶּלְךָ שָׁם (מלכים א יז, ג-ד). וְכֵן וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה וְגוֹ׳ (בראשית יב, י). וְכֵן וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן וְגוֹ׳ וַיֵּלֶךְ יִצְחָק וְגוֹ׳ (בראשית כו, א). וְכֵן יַעֲקֹב, כְּשֶׁבָּא הָרָעָב, הִתְקִין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לוֹ יוֹסֵף שֶׁיְכַלְכְּלֵנוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת אָבִיו (בראשית מז, יב). חֲוֵי, וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר.

מַה כְּתִיב לְמַעְלָה, וְכָל הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר אֶל יוֹסֵף, לְפִי שֶׁהוּא נָתַן עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף בָּר. וַתִּכְלֶינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע וְגוֹ׳, וַתְּחִלֶּינָה שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב לָבוֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף.

מַהוּ כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁל רָעָב הָיוּ רְאוּיִין לָבֹא. שֶׁכֵּן יוֹסֵף אוֹמֵר, שֶׁבַע פָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הָרַקּוֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה, חֲרֵי אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה. אֶלָּא שֶׁגָּזַר יוֹסֵף וְנַעֲשׂוּ שֶׁבַע שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב. לְפִיכָךְ כְּתִיב: כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף.

מִיָּד שָׁמַע יַעֲקֹב שֶׁהָיָה שֶׁבֶר בְּמִצְרַיִם, וְאָמַר לְבָנָיו רְדוּ שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ וְגוֹ׳. וַיֵּרְדוּ אֲחֵי יוֹסֵף עֲשָׂרָה. וְלָמָּה עֲשָׂרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן כֹּחַ לִדְחוֹת הַפַּרְעָנוּת, שֶׁכֵּן כְּשֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲרִיב אֶת סְדוֹם וְהָיָה אַבְרָהָם אָבִינוּ מְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶן רַחֲמִים מִן הַשָּׁמַיִם, הִתְחִיל מְסַפֵּר מִן חֲמִשִּׁים עַד עֲשָׂרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה (בראשית יח, לב), כִּי עֲשָׂרָה הִיא עֵדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד מָתַי לָעֵדָה וְגוֹ׳ (במדבר יד, כז), וּכְתִיב: אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל (תהלים כב, א). לְכָךְ נֶאֱמַר וַיֵּרְדוּ אֲחֵי יוֹסֵף עֲשָׂרָה, שֶׁכֵּן בִּסְדוֹם אָמַר עַד עֲשָׂרָה. וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים, שֶׁלֹּא יַכִּירֵם אָדָם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם אֲמַרְתֶּם וְנִרְאֶה מַה יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו, הֵיכָן הַחֲלוֹם מִתְקַיֵּם. וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וְהֵם לֹא הִכִּירֻהוּ, שֶׁלֹּא רִחֲמוּ עָלָיו. אֲבָל יוֹסֵף וַיַּכִּרֵם, שֶׁרִחֵם עֲלֵיהֶם.

ז **וַיַּרְא** יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מֹנֵעַ בָּר יִקְּבֻהוּ לְאוֹם וּבְרָכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר (משלי יא, כו). מֹנֵעַ בָּר יִקְּבֻהוּ לְאוֹם, זֶה פַּרְעֹה. לְכָךְ יִקְּבֻהוּ לְאוֹם, שֶׁהָיוּ הַבְּרִיּוֹת מְקַלְלִין אוֹתוֹ עַל שֶׁגָּנַז אֶת הַתְּבוּאוֹת בִּשְׁנֵי רָעָבוֹן. וּבְרָכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר, זֶה יוֹסֵף שֶׁזָּן אֶת הָעוֹלָם בִּשְׁנֵי רָעָבוֹן, כְּרוֹעֶה הַזֶּה שֶׁמְּנַהִיג אֶת צֹאנוֹ. עָלָיו אָמַר דָּוִד: רֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה נֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף יֹשֵׁב הַכְּרוּבִים הוֹפִיעָה (תהלים פ, ב). כְּשֶׁהָיָה רָעָב בִּימֵי דָוִד, בִּקֵּשׁ רַחֲמִים מִלִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאָמַר: רִבּוֹן הָעוֹלָם, נְהֹג אֶת צֹאנְךָ כְּיוֹסֵף שֶׁזָּן אֶת הָעוֹלָם בִּשְׁנֵי רָעָבוֹן.

כֵּיוָן שֶׁחָזַק עֲלֵיהֶם הָרָעָב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, נִתְקַבְּצוּ הַמִּצְרִים וּבָאוּ אֶצֶל יוֹסֵף, אָמְרוּ לוֹ תֵּן לָנוּ לֶחֶם. אָמַר לָהֶם: אֱלֹהֵי אֵינוֹ זָן אֶת הָעֲרֵלִים, לְכוּ וּמוֹלוּ עַצְמְכֶם וְאֶתֵּן לָכֶם לֶחֶם. הָלְכוּ לָהֶם אֶצֶל פַּרְעֹה וְהָיוּ צוֹעֲקִין וּבוֹכִין לְפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּרְעַב כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְעַק הָעָם אֶל פַּרְעֹה לַלָּחֶם וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל מִצְרַיִם לְכוּ אֶל יוֹסֵף. אָמְרוּ לוֹ: הָלַכְנוּ אֶצְלוֹ וּמְדַבֵּר לָנוּ דְּבָרִים רֵיקִים, שֶׁאוֹמֵר מוֹלוּ עַצְמְכֶם. אָמַר לָהֶם שׁוֹטִים, לֹא כָךְ אָמַרְתִּי לָכֶם מִתְּחִלָּה, עִבְדוּהוּ וּקְנוּ לְעַצְמְכֶם תְּבוּאָה. וְכִי לֹא הָיָה קוֹרֵא לָכֶם כָּל אוֹתָן שְׁנֵי הַשָּׂבָע וְצוֹוֵחַ לָכֶם וֶהְיוּ יוֹדְעִים שֶׁרָעָב בָּא לָעוֹלָם. אִם אַתֶּם פְּשַׁעְתֶּם בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם, מַה תִּצְעָקוּ אֵלַי, מִפְּנֵי מָה לֹא הִנַּחְתֶּם בְּבָתֵּיכֶם תְּבוּאָה שֶׁל שְׁתַּיִם שֶׁל שָׁלֹשׁ שֶׁל אַרְבַּע שָׁנִים. אָמְרוּ לוֹ: כָּל תְּבוּאָה שֶׁהָיְתָה בְּבָתֵּינוּ כְּבָר הִרְקִיבָה. אָמַר לָהֶם: לֹא נִשְׁתַּיֵּר לָכֶם קֶמַח מֵאֲתְמוֹל. אָמְרוּ לוֹ: פַּת שֶׁהָיָה בְּסַלֵּינוּ עִפְּשָׁה. אָמַר לָהֶן, לְכוּ אֶל יוֹסֵף וַאֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. וּמָה אִם שֶׁגָּזַר עַל הַתְּבוּאָה וְהִרְקִיבָה, מִתְיָרְאִין אָנוּ שֶׁאִם יִגְזֹר עָלֵינוּ שְׁנָמוּת, כֻּלָּנוּ מֵתִים, אֶלָּא כָּל אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. וְהָרָעָב הָיָה עַל כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ. רָאוּי הָיָה לִמְקֻרָא לוֹמַר עַל הָאָרֶץ. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: עַל כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, בָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁלֹּא הִתְחִיל הָרָעָב אֶלָּא בַּעֲשִׁירִים, שֶׁאֵין פְּנֵי הָאָרֶץ אֶלָּא עֲשִׁירִים. לְכָךְ נֶאֱמַר מֹנֵעַ בָּר.

ח **וַיֹּאמֶר** יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ. אָמַר יַעֲקֹב לְבָנָיו, אַתֶּם נָאִים, אַל תִּבָּנְסוּ בְּשַׁעַר אֶחָד וְאַל תַּעַמְדוּ בְּמָקוֹם אֶחָד, שֶׁלֹּא יִשְׁלֹט בָּכֶם עַיִן רָע. הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר בְּמִצְרַיִם רְדוּ שָׁמָּה. מַה רְּדוּ, שֶׁרָאָה שֶׁיֵּרְדוּ שָׁמָּה וְיִשְׁתַּעְבְּדוּ בְּמִצְרַיִם כְּמִנְיַן רְד״ו. רְדוּ שָׁמָּה, שֶׁכָּל הַלּוֹקֵחַ תְּבוּאָה מִן הַשּׁוּק, יְרִידָה הִיא לוֹ. וַיֵּרְדוּ אֲחֵי יוֹסֵף וְגוֹ׳. הָיָה לוֹ לִכְתֹּב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אֶלָּא שֶׁבַּתְּחִלָּה לֹא נָהֲגוּ בוֹ אַחֲוָה וּמְכָרוּהוּ, וּלְבַסּוֹף, הָיוּ מִתְחָרְטִין וְאוֹמְרִים מָתַי נֵרֵד לְמִצְרַיִם וְנַחֲזִיר אָחִינוּ לְאָבִינוּ. וּכְשֶׁאָמַר לָהֶם אֲבִיהֶם לְיֵרֵד לְמִצְרַיִם, נָתְנוּ כֻּלָּם דֵּעָה אַחַת לְהַחֲזִירוֹ.

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן, אַף יוֹסֵף יוֹדֵעַ הָיָה שֶׁאֶחָיו יוֹרְדִין לְמִצְרַיִם לִשְׁבָּר אֹכֶל. מֶה עָשָׂה הוֹשִׁיב שׁוֹמְרִים עַל כָּל הַפְּתָחִים וְאָמַר לָהֶן, רְאוּ, כָּל מִי שֶׁיִּכָּנֵס לִשְׁבָּר אֹכֶל, כִּתְבוּ שְׁמוֹ וְשֵׁם אָבִיו וְלָעֶרֶב הָבִיאוּ לִי פִּתְקֵכֶם. עָשׂוּ כֵּן. כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ בְּנֵי יַעֲקֹב, כָּל אֶחָד וְאֶחָד נִכְנַס בַּשַּׁעַר שֶׁלּוֹ, וְכָתְבוּ אֶת שְׁמוֹתָם וְשֶׁל אֲבִיהֶם. לָעֶרֶב הֵבִיאוּ פִּתְקֵם לִפְנֵי יוֹסֵף. זֶה קוֹרֵא רְאוּבֵן בֶּן יַעֲקֹב, וְאֶחָד קוֹרֵא שִׁמְעוֹן בֶּן יַעֲקֹב, וְאֶחָד לֵוִי, וְכֵן הַשּׁוֹעֲרִים כָּל אֶחָד וְאֶחָד אֶת שֶׁלּוֹ. מִיָּד אָמַר לָהֶן יוֹסֵף, סִתְמוּ אֶת הָאוֹצָרוֹת וּפִתְחוּ אוֹצָר אֶחָד, וְנָתַן שְׁמוֹתָם לְבַעַל הָאוֹצָר וְאָמַר לוֹ: רְאֵה כְּשֶׁיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים אֵלּוּ לְיָדֶךָ, תִּפֹּשׁ אוֹתָם וְשַׁגֵּר אוֹתָם לְפָנָיו. עָבְרוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים וְלֹא בָאוּ. מִיָּד נָטַל יוֹסֵף שִׁבְעִים גִּבּוֹרִים מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וְשִׁגֵּר בִּשְׁבִילָם לְבַקֵּר אוֹתָם בַּשּׁוּק. הָלְכוּ מָצְאוּ אוֹתָם בְּשׁוּק שֶׁל זוֹנוֹת. אֶלָּא אָמְרוּ, יוֹסֵף אָחִינוּ יָפֶה תֹּאַר וְיָפֶה מַרְאֶה, שֶׁמָּא הוּא בְּקֶבָּה שֶׁל זוֹנוֹת. מִיָּד תָּפְשׂוּ אוֹתָם וֶהֱבִיאוּם לִפְנֵי יוֹסֵף.

וַיִּכְרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם וגו׳, מְלַמֵּד שֶׁנַּעֲשָׂה לָהֶם כַּנָּכְרִי. נָטַל הַגָּבִיעַ וְהִקִּישׁ בּוֹ. אָמַר לָהֶם: אֲנִי רוֹאֶה בַּגָּבִיעַ שֶׁלִּי כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם. אָמְרוּ לוֹ: כְּנִים אֲנַחְנוּ, אֶלָּא כְּךָ צִוָּנוּ אַבָּא, אַל תִּכָּנְסוּ בְּשַׁעַר אֶחָד. אָמַר לָהֶם: בְּשׁוּק שֶׁל זוֹנוֹת מַה טִּיבְכֶם, לֹא הֱיִיתֶם מִתְיָרְאִין מִן הָעַיִן, הֵיכָן צַוָּאַת אֲבִיכֶם. אָמְרוּ לוֹ: אֲבָדָה נֶאֱבָדָה לָנוּ וְהָיִינוּ מְבַקְּשִׁין אוֹתָהּ שָׁם. אָמַר לָהֶן, אִי זוֹ אֲבֵדָה. אֲנִי רוֹאֶה בַּגָּבִיעַ שְׁתֵּנַיִם מִכָּם הֶחֱרִיבוּ כְּרַךְ גָּדוֹל שֶׁל שְׁכֶם. אָמְרוּ לוֹ: וּמִי הֵן. הִקִּישׁ בַּגָּבִיעַ, אָמַר לָהֶן, שִׁמְעוֹן וְלֵוִי שְׁמָם. מִיָּד נִזְדַּעְזְעוּ וְאָמְרוּ לוֹ: שְׁנַיִם עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים אֲנַחְנוּ. אָמַר לָהֶן, וְהֵיכָן הַשְּׁנַיִם. אָמְרוּ לוֹ: הַקָּטֹן אֶת אָבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ. אָמַר לָהֶן, אֶת אֲחִיכֶם הַקָּטֹן תָּבִיאוּ אֵלַי וְיֵאָמְנוּ דִּבְרֵיכֶם. לָקַח אֶת שִׁמְעוֹן וְאָסַר אוֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם וְאָמַר לָהֶן, זֶה יְהֵא חָבוּשׁ עַד שֶׁתָּבִיאוּ אֲחִיכֶם וְיֵאָמְנוּ דִּבְרֵיכֶם. וְכֵיוָן שֶׁהָלְכוּ, הוֹצִיא אוֹתוֹ וְהֶאֱכִילָהוּ וְהִשְׁקָהוּ.

מִיָּד וַיְצַו יוֹסֵף, וַיְמַלְאוּ אֶת כְּלֵיהֶם בָּר וגו׳. הָלְכוּ אֵצֶל אֲבִיהֶם וְסִפְּרוּ לוֹ אֶת כָּל הַמְּאֹרָע. הֵשִׁיב אֲבִיהֶם וְאָמַר לָהֶם: הֵיכָן שִׁמְעוֹן. אָמְרוּ לוֹ, אוֹתוֹ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ תְּפָשׂוֹ בִּשְׁבִיל שֶׁנִּבְיא אֶת אֲחִינוּ הַקָּטָן. אָמַר לָהֶם: אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם, יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן וגו׳. וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל אָבִיו לֵאמֹר אֶת שְׁנֵי בָנַי תָּמִית וגו׳. אָמַר לוֹ שׁוֹטֶה, וְכִי בָּנֶיךָ אֵינָן בָּנָי. אָמַר לָהֶם יְהוּדָה, הַנִּיחוֹ לוֹ לַזָּקֵן הַזֶּה עַד שֶׁתִּכְלֶה הַפַּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל וגו׳. אָמַר לוֹ יְהוּדָה, אַבָּא, אִם יֵלֵךְ בִּנְיָמִין עִמָּנוּ, סָפֵק נִתְפָּס סָפֵק אֵינוֹ נִתְפָּס. וְאִם לֹא יֵלֵךְ עִמָּנוּ, כֻּלָּנוּ מֵתִים. מוּטָב תַּנִּיחַ אֶת הַסָּפֵק וְתִטֹּל אֶת הַוַּדַּאי. אָנֹכִי אֶעֶרְבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְּשֶׁנּוּ. מִיָּד שְׁלָחוֹ עִמָּהֶם וְאָמַר לָהֶם: קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה וגו׳. לְכָךְ כְּתִיב: וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם.

ט **וְאֵל** שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, עַד כַּמָּה תְּפִלּוֹת חַיָּב אָדָם לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין מִתְפַּלְּלִין יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת שֶׁתִּקְּנוּ אָבוֹת הָעוֹלָם. אַבְרָהָם תִּקֵּן תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם (בראשית יט, כז). וְאֵין עֲמִידָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל (תהלים קו, ל). יִצְחָק תִּקֵּן תְּפִלַּת מִנְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ (בראשית כד, סג). וְאֵין שִׂיחָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעֲטֹף וְלִפְנֵי ה׳ יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ (תהלים קב, א). יַעֲקֹב תִּקֵּן תְּפִלַּת עַרְבִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם (בראשית כח, יא). וְאֵין פְּגִיעָה אֶלָּא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל וְגוֹ׳ וְאַל תִּפְגַּע בִּי (ירמיה ז, טז). וְאַף דָּנִיֵּאל כְּתִיב בֵּהּ, וְזִמְנִין תְּלָתָא בְיוֹמָא הוּא בָּרֵךְ עַל בִּרְכּוֹהִי וגו׳ (דניאל ו, יא), וְלֹא פָּרַשׁ בְּאֵי זוֹ שָׁעָה. עָמַד דָּוִד וּפָרַשׂ: עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי (תהלים נה, יח). לְפִיכָךְ אֵין אָדָם רַשַּׁאי לְהִתְפַּלֵּל יוֹתֵר מִשָּׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת בַּיּוֹם.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, וּלְוַאי יִתְפַּלֵּל אָדָם וְהוֹלֵךְ כָּל הַיּוֹם. שָׁאַל אַנְטוֹנִינוֹס אֶת רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, מַהוּ לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל שָׁעָה. אָמַר לוֹ: אָסוּר. אָמַר לוֹ: לָמָּה. אָמַר לוֹ: שֶׁלֹּא יִנְהַג קַלּוּת רֹאשׁ בַּגְּבוּרָה. לֹא קִבֵּל מִמֶּנּוּ. מֶה עָשָׂה רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ. הִשְׁכִּים אֶצְלוֹ וְאָמַר לוֹ: קִירִי בְּרָא. לְאַחַר שָׁעָה נִכְנַס אֶצְלוֹ אָמַר לוֹ: אִמְפָּרְטוֹר. וּלְאַחַר שָׁעָה אָמַר לוֹ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ הַמֶּלֶךְ. אָמַר לוֹ: מָה אַתָּה מְבַזֶּה בַּמַּלְכוּת. אָמַר לוֹ: יִשְׁמְעוּ אָזְנֶיךָ מַה שֶּׁפִּיךָ אוֹמֵר. וּמָה, אַתָּה שֶׁאַתָּה בָּשָׂר וָדָם, הַשּׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמְךָ בְּכָל שָׁעָה, אַתָּה אוֹמֵר מְבַזֶּה. מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם מַטְרִיחוֹ בְּכָל שָׁעָה.

רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲלַפְתָּא אוֹמֵר, עִתִּים הֵם לַתְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲנִי תְּפִלָּתִי לְךָ ה׳ עֵת רָצוֹן (תהלים סט, יד). אֵימָתַי עֵת רָצוֹן, בְּשָׁעָה שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין.

לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהַשְׁכִּים לַתְּפִלָּה, שֶׁאֵין לְךָ גְּדוֹלָה מִן הַתְּפִלָּה. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה נִגְזַר עָלָיו שֶׁלֹּא לִכָּנֵס לָאָרֶץ וְלֹא לִרְאוֹתָהּ, וְעַל שֶׁהִרְבָּה בַּתְּפִלָּה, כְּתִיב בּוֹ, וַיַּרְאֵהוּ ה׳ אֶת כָּל הָאָרֶץ (דברים לד, א). וְכֵן חִזְקִיָּה נִתְפַּלֵּל וּבָטְלָה הַגְּזֵרָה. וְאַף יַעֲקֹב כְּשֶׁשָּׁלַח אֶת בָּנָיו לְמִצְרַיִם נִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים.

י **וְאֵל** שַׁדַּי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא (תהלים לב, ו). מַהוּ לְעֵת מְצֹא. אָמַר רַבִּי אַבָּא, לְעֵת מְצוּי הַזְּקָנָה. צָרִיךְ אָדָם לְהִתְפַּלֵּל עַל זְקָנָתוֹ, שֶׁתְּהֵא עֵינָיו רוֹאוֹת וּפִיו אוֹכֵל וְרַגְלָיו מְהַלְּכוֹת. שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם יָזְקִין, הַכֹּל מִסְתַּלֵּק מִמֶּנּוּ. בְּיִצְחָק מַה כְּתִיב: וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיןָ עֵינָיו מֵרְאֹת (בראשית כז, א). בְּיַעֲקֹב כְּתִיב: וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן (בראשית מח, י). וּפִיו אֵינוֹ אוֹכֵל, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּרַזְלַי אוֹמֵר לְדָוִד, אִם יִטְעַם עַבְדְּךָ אֶת אֲשֶׁר אֹכַל וְאֶת אֲשֶׁר אֶשְׁתֶּה אִם אֶשְׁמַע עוֹד בְּקוֹל שָׁרִים וְשָׁרוֹת וְלָמָּה יִהְיֶה עַבְדְּךָ עוֹד לְמַשָּׂא אֶל אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ (ש״ב יט, לו).

דָּבָר אַחֵר, לְעֵת מְצֹא, זוֹ מִיתָה, דְּאָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, תִּשַׁע מֵאוֹת וּשְׁלֹשָׁה מִינֵי מִיתָה הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: לַמָּוֶת תּוֹצָאוֹת (תהלים סח, כא). תּוֹצָאוֹת בְּגִימַטְרִיָּא הָכִי הֲוֵי. קָשָׁה שֶׁבְּכֻלָּן אַסְכָּרָה, וְטוֹבָה שֶׁבְּכֻלָּן נְשִׁיקָה.

דָּבָר אַחֵר, לְעֵת מְצֹא, יִתְפַּלֵּל עַל מְצוּי הַנֶּפֶשׁ, דְּאָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אֵין לְךָ קָשֶׁה מִיצִיאַת הַנֶּפֶשׁ. הֵיאַךְ יוֹצְאָה. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, כְּקַפּוֹטוֹרִין יוֹצְאָה מִתּוֹךְ הַוֵּשֶׁט, כָּךְ הַנֶּפֶשׁ יוֹצְאָה מִן הַגּוּף. רַבִּי חֲנַנְיָא אָמַר, כְּצִפּוֹר בְּתוֹךְ הַוֵּשֶׁט. שְׁמוּאֵל אָמַר, כְּסֵלָם הָפוּךְ, כָּךְ הַנְּשָׁמָה יוֹצְאָה מִן הַגּוּף. רְאֵה כַּמָּה קָשֶׁה יְצִיאַת הַנֶּפֶשׁ.

דָּבָר אַחֵר, וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֲיַעֲרֹךְ שׁוּעֲךָ לֹא בְצָר וְכֹל מַאֲמַצֵּי כֹחַ (איוב לו, יט). אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לֹא תְהֵא בוֹסֶר בְּשַׁעַת הָרְוָחָה שֶׁלֹּא לְהִתְפַּלֵּל.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי זָקוּק לְהוֹרִיד גְּשָׁמִים וּטְלָלִים וּלְגַדֵּל צְמָחִים לְהַחַיּוֹת הַבְּרִיּוֹת, כָּךְ תְּהֵא זָקוּק לְהִתְפַּלֵּל לְפָנַי וּלְבָרֵךְ אוֹתִי מֵעֵין מַעֲשָׂי, וְלֹא תֹאמַר אֲנִי בְּרוּחַ, מָה אֲנִי מִתְפַּלֵּל, וּכְשֶׁתַּגִּיעַ לְךָ צָרָה תָּבֹא וְתִתְפַּלֵּל, אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא תָּבֹא לְךָ הַצָּרָה, הֱוֵי מַקְדִּים וּמִתְפַּלֵּל. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּתוּב בְּסֵפֶר בֶּן סִירָא, אוֹקִיר לְאָסְיָאךְ עַד שֶׁלֹּא תִצְטָרֵךְ לֵהּ.

מַהוּ וְכָל מַאֲמַצֵּי כֹּחַ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁכָּךְ הָיוּ עוֹשִׂין הַצַּדִּיקִים מְאַמְּצֵי כֹּחַ הַגְּבוּרָה. תֵּדַע, שֶׁהֲרֵי יַעֲקֹב אָבִינוּ עֲדַיִן הָיָה בִּנְיָמִין אֶצְלוֹ וְהִקְדִּים לְהִתְפַּלֵּל עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים.

וְאֵל שַׁדַּי, מָה רָאָה יַעֲקֹב לְבָרְכָם בְּאֵל שַׁדַּי. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַרְבֵּה יִסּוּרִין עָבְרוּ עַל יַעֲקֹב. עַד שֶׁהָיָה בִּמְעֵי אִמּוֹ, הָיָה עֲשָׂו מֵרִיב עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְרוֹצְצוּ הַבָּנִים (בראשית כה, כב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, עַל רָדְפוֹ בַחֶרֶב אָחִיו וְשִׁחֵת רַחֲמָיו (עמוס א, יא). בָּרַח מִפְּנֵי עֲשָׂו לְלָבָן וְהָיָה שָׁם עֶשְׂרִים שָׁנָה בְּצָרוֹת רַבּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב וְגוֹ' (בראשית לא, מ). וְאִם שֶׁיָּצָא, רָדַף לָבָן אַחֲרָיו לְהָרְגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁלְשֶׁת יָמִים. נִמְלַט מִמֶּנּוּ, בָּא עֵשָׂו בְּקֶשֶׁת עוֹד לְהָרְגוֹ וְהִפְסִיד עָלָיו כָּל אוֹתוֹ הַדּוֹרוֹן עִזִּים מְאתַיִם וְגוֹ'.

יָצָא מֵעֵשָׂו, בָּאָה עָלָיו צָרַת דִּינָה. יָצָא מִצָּרַת דִּינָה, בָּאָה עָלָיו צָרַת רָחֵל. אַחַר כָּל הַצָּרוֹת בְּקֶשׁ לָנוּחַ קִמְעָא, בָּאָה עָלָיו צָרַת יוֹסֵף. וְהַכָּתוּב צוֹוֵחַ, לֹא שָׁלַוְתִּי וְלֹא שָׁקַטְתִּי וְלֹא נָחְתִּי (איוב ג, כו). אַחַר כָּךְ בָּאָה עָלָיו צָרַת שִׁמְעוֹן. אַחַר כָּךְ צָרַת בִּנְיָמִין. לְפִיכָךְ הָיָה מִתְפַּלֵּל בְּאֵל שַׁדַּי וְאוֹמֵר: מִי שֶׁאָמַר לַשָּׁמַיִם וָאֶרֶץ דַּי, יֹאמַר לְיִסּוּרַי דַּי. לְפִי שֶׁכְּשֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ הָיוּ נִמְתָּחִין וְהוֹלְכִין, עַד שֶׁאָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דַּיְכֶן. לְפִיכָךְ כְּתִיב וְאֵל שַׁדַּי.

כֵּיוָן שֶׁהָלְכוּ אֶחָיו אֵצֶל יוֹסֵף, וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת בִּנְיָמִן אָחִיו בֶּן אִמּוֹ, שָׁמַח בּוֹ, שֶׁרָאָה בּוֹ דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו. מִיָּד וַיְצַו אֶת אֲשֶׁר עַל בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל וְגוֹ'. אָמַר לְמְנַשֶּׁה, מַלֵּא אֶת אַמְתְּחֹת וְגוֹ'. וְאֶת גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים בְּפִי וְגוֹ'. הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ. אָמַר יוֹסֵף, אִם אֲנִי מְשַׁלֵּחַ אוֹתָם בַּלַּיְלָה, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לָהֶן, לְפִי שֶׁנִּמְשְׁלוּ כַּחַיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה (בראשית מט, ט). וּלְדָן אָמַר, דָּן גּוּר אַרְיֵה (דברים לג, כב). יְהִי דָן נָחָשׁ עֲלֵי דָרֶךְ (בראשית מט, יז). נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה (בראשית מט, כא). הֵם יָצְאוּ אֶת הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ. אָמַר יוֹסֵף, אִם יַרְחִיקוּ, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לָהֶן. קוּם רְדֹף, כָּל זְמַן שֶׁאֵימַת הָעִיר עֲלֵיהֶן. וְהִשַּׂגְתֶּם, הֱוֵי שׁוֹגֵג אוֹתָם בִּדְבָרִים, אַחַת קָשָׁה וְאַחַת רַכָּה, הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְגוֹ'.

וַיִּקְרְעוּ שִׂמְלֹתָם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם גְּרַמְתֶּם לְקֹרַע בִּגְדֵי אֲבִיכֶם בְּדָבָר שֶׁל חִנָּם, כָּךְ תִּקָּרְעוּ אַתֶּם עַל דָּבָר שֶׁל חִנָּם. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, הַשְּׁבָטִים קָרְעוּ עַל בִּנְיָמִין. לְפִיכָךְ יָצָא מִמֶּנּוּ מָרְדְּכַי שֶׁקָּרַע עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָרְדְּכַי יָדַע וְגוֹ' (אסתר ד, א). וַיַּצְמֵס אִישׁ עַל חֲמֹרוֹ, לֹא הֲצָרְכוּ אַחַד מֵהֶן לְסַיֵּעַ לַחֲבֵרוֹ. וְהָיוּ עוֹמְדִין וּמְחַבְּטִין לְבִנְיָמִין עַל כְּתֵפָיו וְאוֹמְרִין לוֹ, אִי גַּנָּבָא, בְּרָא דְּגַנְבְתָּא, בִּישְׁתָּנוּ, בֶּן אִמְּךָ אַתְּ, כָּךְ בִּישָׁה אִמְּךָ אֶת אָבִינוּ. וּבִשְׁבִיל אוֹתָן הַמַּכּוֹת שֶׁהִכּוּהוּ בִּכְתֵפָיו, זָכָה שֶׁתִּשָּׁרֶה שְׁכִינָה בֵּין כְּתֵפָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: חֹפֵף עָלָיו כָּל הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן (דברים לג, יב).

וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף. מַהוּ בֵּיתָה יוֹסֵף, וַהֲלֹא כָּל יוֹם וְיוֹם יוֹצֵא לָדוּן בַּבֵּימָה. אֶלָּא אוֹתוֹ הַיּוֹם לֹא יָצָא, אָמַר אֵינִי מְבַיֵּשׁ אֶת אַחַי בִּפְנֵי הַמִּצְרִים. וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אַרְצָה וְגוֹ', הִנֶּנּוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה הַשֵּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ (בראשית לז, ט). וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ וְגוֹ'. אָמַר לָהֶם: אֲנִי אֹמַר לָכֶם מִפְּנֵי מָה גְּנָבוֹ הַנַּעַר הַזֶּה, לְקַסֵּם בּוֹ וְלִידַע הֵיכָן אֲחִיו. וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה נֹּאמַר לַאדֹנִי, מַה נְּאמַר עַל הַכֶּסֶף הָרִאשׁוֹן. מַה נְּדַבֵּר, עַל הַכֶּסֶף הַשֵּׁנִי. וּמַה נִּצְטַדָּק, עַל הַגְּבִיעַ. הָאֱלֹהִים מָצָא אֶת עֲוֹן עֲבָדֶיךָ, אַל תִּקְרָא מָצָא אֶלָּא מוֹצֵא.

לְעוֹלָם אֵין שְׁנֵי אַחִים נִכְנָסִין לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה בְּיַחַד, וְאָנוּ נִמְצֵאנוּ כֻּלָּנוּ בַּעֲרוּגָה אַחַת, בְּעָוֹן אֶחָד שֶׁהָיָה בְּיֶדֵינוּ. אָמַר לָהֶם: אֲחֵיכֶם זֶה לֹא הָיָה עִמָּכֶם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. אָמְרוּ לוֹ: כָּל הַנִּתְפָּשׂ נִתְפָּשׂ עִמּוֹ. אָמַר לָהֶם: וּמָה אֲחֵיכֶם הָרִאשׁוֹן שֶׁלֹּא גָּנַב וְלֹא צִעֵר אֶתְכֶם, אֲמַרְתֶּם לְאָבִיו טָרַף טֹרַף. זֶה שֶׁגָּנַב וְצִעֵר אֶתְכֶם, צְאוּ אִמְרוּ לְאָבִיו טָרַף טֹרַף, הָלַךְ הַחֵבֶל אַחַר הַדְּלִי.

וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמָה, תַּקָּלָה שֶׁבָּאָה עַל יְדֵי צַדִּיק זֶה, הָיָה מְחַיֶּה לְכָל בָּאֵי עוֹלָם. זְכוּת שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יְדֵיהֶם, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

ויגש

א **יְלַמְּדֵנוּ** רַבֵּנוּ, אִי זֶה הוּא עֶרֶב שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס אוֹמֵר, אִי זֶה הוּא עֶרֶב שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם. הָאוֹמֵר הַלְוֵהוּ וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ וְנָשָׂא וְנָתַן בְּיָד, הֶעָרֵב חַיָּב.

וּמִי הָיָה זֶה הֶעָרֵב, זֶה יְהוּדָה שֶׁאָמַר תְּנָה אוֹתוֹ עַל יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ. וַיֹּאמֶר לֹא יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם וְגוֹ' וּקְרָאָהוּ אָסוֹן. מִכָּאן אַתְּ לָמֵד, שֶׁהַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, הַשָּׂטָן מְקַטְרְגוֹ.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, לְפִי שֶׁשָּׁנִינוּ, עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בִּשְׁעַת לֵידָתָם. לָמָּה בִּשְׁעַת לֵידָתָן, שֶׁהַשָּׂטָן מְקַטְרֵג בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה.

יָרַד בְּנֵימִין עִם אֶחָיו וְלָקְחוּ שֶׁבֶר, צְוָה יוֹסֵף וְנָתְנוּ אֶת הַגְּבִיעַ בְּשַׂקּוֹ. עַד שֶׁלֹּא הִרְחִיקוּ, שָׁלַח אַחֲרֵיהֶן, אָמַר לָהֶם: הֲרֵעוֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם. אָמַר, מִי שֶׁיִּמְצָא הַגְּבִיעַ בְּיָדוֹ, יִהְיֶה לִי עָבֶד. כְּשֶׁנִּמְצָא בְשַׂקּוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין, כָּל אֶחָד וְאֶחָד הָפַךְ פָּנָיו. וּמִי עָמַד כְּנֶגְדּוֹ, הֱעָרֵב. הֲוֵי, וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה.

ב **וַיִּגַּשׁ** אֵלָיו יְהוּדָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בְּנִי אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ תָּקַעְתָּ לַזָּר כַּפֶּיךָ (משלי ו, א).

בְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן אֶת הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, אָמַר לָהֶם: תְּקַבְּלוּ תוֹרָתִי. אָמְרוּ לוֹ: הֵן. אָמַר לָהֶם תְּנוּ לִי עֵרֵב שֶׁתְּקַיְּמוּ אוֹתָהּ. אָמְרוּ לוֹ: אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב יִהְיוּ עֲרֵבִים. אָמַר לָהֶן. אֲבוֹתֵיכֶם הֵן בְּעַצְמָם צְרִיכִים עֲרֵבִים. אַבְרָהָם אָמַר, בַּמָּה אֵדַע (בראשית טו, ח). יִצְחָק אָהַב אֶת שׂוֹנְאַי, דִּכְתִיב: וְאֶת עֵשָׂו שָׂנֵאתִי (מלאכי א, ג). יַעֲקֹב אָמַר, נִסְתָּרָה דַרְכִּי (ישעיה מ, כח). אָמְרוּ לוֹ: בָּנֵינוּ יִהְיוּ עֲרֵבִים שֶׁלָּנוּ. מִיָּד קִבְּלָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנָתַן אֶת הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז (תהלים ח, ג). לְפִיכָךְ כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל מְבַטְּלִין אֶת הַתּוֹרָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹרֵעַ מִן הָעֲרֵבִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֶשְׁכַּח בָּנֶיךָ גַּם אָנִי (הושע ד, ו).

מַהוּ גַּם אָנִי. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף אֲנִי מְצַטַּעֵר עֲלֵיהֶם שֶׁאֲנִי מַפְסִידָן, שֶׁהֵן אוֹמְרִים בְּכָל יוֹם, בָּרוּךְ ה׳ הַמְבוֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד. הֲוֵי, אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ. אַף יְהוּדָה לְפִי שֶׁהָיָה עָרֵב שֶׁל בִּנְיָמִין, לְפִיכָךְ לֹא עָמַד מִכָּל הַשְּׁבָטִים כְּנֶגֶד יוֹסֵף אֶלָּא יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה.

ג **וַיִּגַּשׁ** אֵלָיו יְהוּדָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לַיִשׁ גִּבּוֹר בַּבְּהֵמָה וְלֹא יָשׁוּב מִפְּנֵי כֹל (משלי ל, ל).

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, שֶׁרָאָה אֶת הָאֲרִי וְאָמַר לוֹ: אֵי מֶלֶךְ חַלָּשׁ, לֹא הִשְׁבַּעְתִּיךָ שֶׁלֹּא תֵרָאֶה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. מִיָּד בָּרַח. רָץ אַחֲרָיו רַבִּי חֲנִינָא, אָמַר לוֹ: נַעֲנֵיתִי לְךָ שֶׁקְּרָאתִיךָ חַלָּשׁ, וּמִי שֶׁבְּרָאֲךָ קָרָאֲךָ גִּבּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: לַיִשׁ גִּבּוֹר בַּבְּהֵמָה.

אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר נְחֶמְיָה, מִי הוּא שָׁרוֹ שֶׁל שׁוֹר, אֲרִי. כָּךְ יוֹסֵף שׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ (דברים לג, יז). וִיהוּדָה אֲרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה (בראשית מט, ט). מִי עָמַד כְּנֶגֶד הַשּׁוֹר, הָאֲרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה.

אָמַר רַבִּי יוּדָן, כְּשֶׁהָיְתָה חָמָתוֹ שֶׁל יְהוּדָה עוֹלָה, הָיוּ שִׁתֵּי שְׁעָרוֹת יוֹצְאוֹת מִתּוֹךְ לִבּוֹ וְקוֹרְעוֹת אֶת בְּגָדָיו. וּכְשֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ שֶׁתַּעֲלֶה חֲמָתוֹ, הָיָה מְמַלֵּא אֲפֻנְדָּתוֹ אֲפוּנִין שֶׁל נְחֹשֶׁת וְנוֹטֵל מֵהֶן וּמְכַסְכֵּס בְּשִׁנָּיו וַחֲמָתוֹ עוֹלָה.

רְאֵה גְּבוּרָתוֹ שֶׁל יְהוּדָה, עָלָיו נֶאֱמַר, חֲמַת מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי מָוֶת וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה (משלי טז, יד). חֲמַת מֶלֶךְ, זֶה יְהוּדָה. וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה, זֶה יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: אֵין נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה יוֹסֵף שֶׁעָלְתָה חֲמָתוֹ שֶׁל יְהוּדָה, אָמַר, עַכְשָׁו תֹּאבַד מִצְרַיִם.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מָשָׁל לִשְׁנֵי אַטְלִיטִין תְּפוּשִׁים זֶה בָּזֶה, כֵּיוָן שֶׁהִרְגִּישׁ אַחַד מֵהֶן שֶׁהוּא בָּא לְהַנָּצֵחַ, אָמַר, עַכְשָׁו יְנַצְּחֵנִי וַאֲנִי נִתְבַּיֵּשׁ בִּפְנֵי הַכֹּל. מָה עָשָׂה. נָשַׁקּוֹ עַל יָדָיו וְשָׁכְכָה חֲמָתוֹ שֶׁל אַטְלִיטְיָה הַגְּדוֹל. אַף יוֹסֵף כֵּיוָן שֶׁהִרְגִּישׁ שֶׁעָלְתָה חֲמָתוֹ שֶׁל יְהוּדָה, נִתְיָרֵא שֶׁלֹּא יִתְבַּיֵּשׁ לִפְנֵי הַמִּצְרִים. מִיָּד אָמַר לְאֶחָיו אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם, וְלֹא יָכְלוּ לַעֲנוֹת אֹתוֹ.

ד **וַיִּגַּשׁ** אֵלָיו יְהוּדָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם (ישעיה יא, יג). כְּנֶגֶד מִי אָמַר יְשַׁעְיָה מִקְרָא זֶה. לֹא אָמְרוֹ אֶלָּא כְּנֶגֶד יְהוּדָה וְיוֹסֵף,

דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ יְהוּדָה וְיוֹסֵף מִתְוַכְּחִין זֶה עִם זֶה, אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת זֶה לָזֶה, בּוֹאוּ נֵרֵד לְמַטָּה וְנִרְאֶה שׁוֹר וַאֲרִי מִתְנַגְּחִין זֶה עִם זֶה. בְּנוֹהֵג שֶׁבָּעוֹלָם שׁוֹר מִתְיָרֵא מִפְּנֵי אֲרִי, וְעַכְשָׁו שׁוֹר וַאֲרִי מִתְנַגְּחִין וְעוֹמְדִין וְהַקְּנָאָה בֵּינֵיהֶן עַד שֶׁבָּא מָשִׁיחַ. לְפִיכָךְ וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם.

וְהַחָכְמָה תָּעוֹז לֶחָכָם מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר (קהלת ז, יט), זֶה חָכְמָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף. וּמָה חָכְמָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף. שֶׁלֹּא רָצָה לְהִלָּחֵם עִם אֶחָיו, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁרָאָה עֲשָׂרָה גִּבּוֹרִין עוֹמְדִין לְפָנָיו שֶׁאַחַד מֵהֶן יָכוֹל לְהַחֲרִיב עֶשֶׂר מְדִינוֹת, נִזְדַּעְזַע. וְחָכְמָתוֹ הִצִּילַתּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחָכְמָה תָּעוֹז לֶחָכָם.

מָה עָשָׂה יוֹסֵף? הוֹשִׁיב שׁוֹמְרִין עַל הַשַּׁעֲרִים (וכו׳, מקץ ח). מָה עָשָׂה וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת שִׁמְעוֹן וַיֶּאְסֹר אֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דְחָפוֹ לַבּוֹר. וְעוֹד פֵּרֵשׁ אוֹתוֹ מִלְּוִי, שֶׁלֹּא יִטְלוּ עָלָיו עֵצָה לְהָרְגוֹ. מִיָּד אָמַר שִׁמְעוֹן לְאֶחָיו, כָּךְ עֲשִׂיתֶם לְיוֹסֵף וְכָךְ אַתֶּם מְבַקְּשִׁין לַעֲשׂוֹת לִי. אָמְרוּ לוֹ וּמַה נַּעֲשֶׂה, יָמוּתוּ אַנְשֵׁי בֵיתֵנוּ בָּרָעָב. אָמַר לָהֶם עֲשׂוּ מַה שֶּׁתִּרְאוּ, עַכְשָׁו אֶרְאֶה מִי יַכְנִיס אוֹתִי לְבֵית הָאֲסוּרִים.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שָׁלַח יוֹסֵף אֵצֶל פַּרְעֹה וְאָמַר לוֹ: שְׁלַח לִי שִׁבְעִים גִּבּוֹרִים מֵאֶצְלְךָ, שֶׁמָּצָאתִי לִסְטִים וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִתֵּן עֲלֵיהֶם כְּבָלִים. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שָׁלַח לוֹ. וְהָיוּ מִסְתַּכְּלִין אֲחֵי יוֹסֵף מֶה הָיָה מְבַקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת. אָמַר יוֹסֵף לְאוֹתָן גִּבּוֹרִים, הַכְנִיסוּ אֶת זֶה בְּבֵית הָאֲסוּרִים וּתְנוּ כְּבָלִים בְּרַגְלָיו. כֵּיוָן שֶׁקָּרְבוּ אֶצְלוֹ, צָוַח בָּהֶן. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ קוֹלוֹ, נָפְלוּ עַל פְּנֵיהֶם וְנִשְׁתַּבְּרוּ שִׁנֵּיהֶם, שַׁאֲגַת אַרְיֵה וְקוֹל שָׁחַל וְשִׁנֵּי כְפִירִים נִתָּעוּ (איוב ד, י).

וְהָיָה מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף יוֹשֵׁב לִפְנֵיהֶם. אָמַר לוֹ אָבִיו, קוּם אָתָּה. מִיָּד קָם מְנַשֶּׁה וְהִכְנִיסוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִים וְנָתַן עָלָיו כֶּבֶל. אָמַר שִׁמְעוֹן לְאֶחָיו, אַתֶּם אוֹמְרִים מַכָּה שֶׁל מִצְרַיִם הוּא זֶה, אֵינָהּ אֶלָּא שֶׁל בֵּית אַבָּא. כֵּיוָן שֶׁרָאוּ אֲחֵי יוֹסֵף שֶׁהִכְנִיס מְנַשֶּׁה אֶת שִׁמְעוֹן לְבֵית הָאֲסוּרִים וְשָׁלַח יָדוֹ בּוֹ וְנָתַן אוֹתוֹ בַּכֶּבֶל, נָפְלָה אֵימָה עֲלֵיהֶם

וְהָלְכוּ אֵצֶל אֲבִיהֶם עַד שֶׁהֵבִיאוּ אֶת בִּנְיָמִין וְהֶעֱמִידוּהוּ לִפְנֵי יוֹסֵף. אָמַר לָהֶם יוֹסֵף, הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי. אָמְרוּ לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ יוֹסֵף לְבִנְיָמִין, יֶשׁ לְךָ אִשָּׁה. אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: יֶשׁ לִי עֲשָׂרָה. וּמַה שְׁמָם. אָמַר לוֹ: בֶּלַע וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל וְגוֹ׳. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, מִי שָׁמַע שֵׁמוֹת כָּאֵלֶּה. אָמַר לוֹ: כֻּלָּם עַל שֵׁם אָחִי בֶּן אִמִּי שֶׁהָיָה גָּדוֹל מִמֶּנִּי, קָרָאתִי לָהֶם אֵלּוּ הַשֵּׁמוֹת. בָּלַע, שֶׁנִּבְלַע בֵּין הָאֻמּוֹת. וָבֶכֶר, שֶׁהָיָה בְּכוֹר. וְאַשְׁבֵּל, שֶׁנִּשְׁבָּה. גֵּרָה, שֶׁנַּעֲשָׂה גֵּר. וְנַעֲמָן, שֶׁהָיָה נָעִים. אֵחִי, עַל שֵׁם שֶׁהָיָה אָחִי בֶּן אִמִּי. רֹאשׁ, שֶׁהָיָה רֹאשׁ וְגָדוֹל עָלַי. מֻפִּים, שֶׁהָיָה יָפֶה וּמְיֻפֶּה. וְחֻפִּים, שֶׁלֹּא רָאָה בְּחֻפָּתִי וַאֲנִי לֹא רָאִיתִי בְּחֻפָּתוֹ. וָאָרְדָּ, שֶׁיָּרַד בַּגּוֹלָה, וְשָׁהָיוּ פָּנָיו דּוֹמִים לְוֶרֶד.

וּמִיּוֹם שֶׁגָּלָה יוֹסֵף אָחִי, יָרַד אָבִי מֵעַל הַמִּטָּה וְיָשַׁב עַל גַּבֵּי קַרְקַע שׁוֹכֵב. וְלֹא עוֹד אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁאֲנִי רוֹאֶה אֶת אַחַי, כָּל אֶחָד וְאֶחָד יוֹשֵׁב לוֹ אֵצֶל אָחִיו וַאֲנִי יוֹשֵׁב לְבַדִּי, זוֹלְגִין עֵינַי דְּמָעוֹת. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמֵי יוֹסֵף עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמַּהֵר יוֹסֵף כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמָיו. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה זִמְּנָם לִסְעוּדָה, הָיָה מְבַקֵּשׁ לְהָסֵב לִבְנְיָמִין אֶצְלוֹ וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ כֵּיצַד לַעֲשׂוֹת. נָטַל אֶת הַגָּבִיעַ וְהִקִּישׁ בּוֹ. אָמַר לָהֶם: הָיִיתִי סָבוּר שֶׁיְּהוּדָה הוּא הַבְּכוֹר שֶׁהוּא מְדַבֵּר תְּחִלָּה, אֲנִי רוֹאֶה שֶׁרָאוּבֵן הוּא הַבְּכוֹר וְיהוּדָה הוּא פַּטְיט. הֵסֵב רְאוּבֵן בְּרֹאשׁ הַמְּסֻבִּין. שׁוּב נָטַל אֶת הַגָּבִיעַ וְהִקִּישׁ בּוֹ. אָמַר, שִׁמְעוֹן עָלֶה וְהֵסֵב אֶצְלוֹ שֶׁאַתָּה שֵׁנִי לוֹ. וְכֵן לְלֵוִי, וְכֵן לִיהוּדָה, וְכֵן כֻּלָּם דֶּרֶךְ לֶדֶתָם. שׁוּב נָטַל אֶת הַגָּבִיעַ וְהִקִּישׁ בּוֹ. אָמַר לָהֶם: אֲנִי רוֹאֶה בַּגָּבִיעַ שֶׁכֻּלְּכֶם אַתֶּם בְּנֵי אָב אֶחָד, אֲבָל אֲבִיכֶם נָשִׂים הִרְבֶּה הָיוּ לוֹ. הִתְחִיל קוֹרֵא לְדָן וּלְנַפְתָּלִי, וְאָמַר לָהֶם עָלוּ הֻסְבּוּ, עַד שֶׁהֻסְבּוּ כֻּלָּם כְּסִדְרָן דֶּרֶךְ לֶדֶתָן. נִשְׁתַּיֵּר בִּנְיָמִין. אָמַר רוֹאֶה אֲנִי לָזֶה שֶׁהָיָה לוֹ אָח וּפֶרֶשׁ מִמֶּנּוּ וְאֵין לוֹ אֵם, וְאַף אֲנִי הָיָה לִי אָח וּפֶרֶשׁ מִמֶּנִּי וְאֵין לִי אֵם, יָבֹא וְיֵשֵׁב אֶצְלִי. יָשַׁב אֶצְלוֹ. הָדָא הוּא דִכְתִיב, וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ.

וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת, הֵבִיא מָנוֹת בִּסְעוּדָה. נָתַן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן מָנָה שֶׁלּוֹ. נָתַן לְבִנְיָמִין מָנָה שֶׁלּוֹ. נָתַן יוֹסֵף מָנָה שֶׁלּוֹ וּנְתָנָהּ לְבִנְיָמִין. נָטְלָה אָסְנָת מָנָה שֶׁלָּהּ, נָתְנָה לְבִנְיָמִין. נָטְלוּ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה מְנוֹתֵיהֶם וּנְתָנוּם לְבִנְיָמִין. נִמְצְאוּ בְיַד בִּנְיָמִין חֲמֵשׁ מָנוֹת. לְכָךְ כְּתִיב: וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן.

ה **דָּבָר** אַחֵר, וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה, שְׁנִגַּשׁ בְּתוֹכָחוֹת. בִּי אֲדֹנִי, אַל תַּעֲבוֹר עָלֵינוּ מִדַּת הַדִּין, יְדַבֵּר נָא עַבְדְּךָ דָּבָר בְּאָזְנֵי אֲדוֹנִי רָאוּי הָיָה לוֹמַר לִפְנֵי אֲדוֹנִי, אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מְדַבֵּר אַחַת קָשָׁה וְאַחַת רַכָּה.

כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה, כְּשֵׁם שֶׁפַּרְעֹה רַבְּךָ אוֹהֵב נָשִׁים וּמְחַמְּדָן, כָּךְ אַתָּה רָאִיתָ לִבְנְיָמִין שֶׁהוּא יָפֶה תֹּאַר וְאַתָּה מְחַמְּדוֹ לִהְיוֹת לְךָ לְעֶבֶד.

דָּבָר אַחֵר, כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה וּפַרְעֹה גְּדוֹלִים בְּמִקּוֹמְכֶם, כָּךְ אָנוּ גְּדוֹלִים בְּמִקּוֹמֵנוּ.

אֲדֹנִי שָׁאַל אֶת עֲבָדָיו, אָמַר לוֹ: מִתְּחִלָּה בַּעֲלִילָה בָּאתָ עָלֵינוּ, מִכַּמָּה מְדִינוֹת יָרְדוּ לְמִצְרַיִם לִשְׁבֹּר אֹכֶל וְלֹא שָׁאַלְתָּ אַחַד מֵהֶן, שֶׁמָּא בְּתוֹךְ בָּאנוּ לִקַּח אוֹ אֲחוֹתֵנוּ אַתָּה סָבוּר לִשָּׂא, אַף עַל פִּי כֵן לֹא כִסִּינוּ מִמְּךָ דָּבָר.

אָמַר לוֹ יוֹסֵף, יְהוּדָה, לָמָּה אַתָּה דַבָּרָן מִכָּל אַחֶיךָ, וַאֲנִי רוֹאֶה בַּגָּבִיעַ שֶׁיֵּשׁ בְּאַחֶיךָ גְּדוֹלִים מִמְּךָ וְאַתָּה פַּטְיט. אָמַר לוֹ: כָּל זֹאת שֶׁאַתָּה רוֹאֶה, בִּשְׁבִיל הָעַרְבוּת שֶׁעָרַבְתִּי אוֹתוֹ. אָמַר לוֹ: מִפְּנֵי מָה לֹא עָרַבְתָּ אֶת אָחִיךָ כְּשֶׁמְּכַרְתֶּם אוֹתוֹ לַיִּשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף, וְצִעַרְתָּ אֶת אָבִיךָ הַזָּקֵן וְאָמַרְתָּ לוֹ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף, וְהוּא לֹא חָטָא לָךְ. אֲבָל זֶה שֶׁחָטָא וְגָנַב הַגָּבִיעַ, אֱמֹר לְאָבִיךָ, הָלַךְ הַחֶבֶל אַחַר הַדְּלִי.

כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע יְהוּדָה כָּךְ, צָעַק וּבָכָה בְּקוֹל גָּדוֹל וּבִמֵּר נַפְשׁוֹ. אָמַר, כִּי אֵיךְ אֶעֱלֶה אֶל אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ אִתִּי וְגוֹ׳. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, בֹּא וְנִתְוַכֵּחַ שְׁנֵינוּ, אֱמֹר מִלְּךָ וּסְדֹר דִּינֶךָ.

מִיָּד אָמַר יְהוּדָה לְנַפְתָּלִי, לְךָ וּרְאֵה כַּמָּה שְׁוָקִים יֵשׁ בְּמִצְרַיִם. קָפַץ וְחָזַר, אָמַר לוֹ שְׁנַיִם עָשָׂר. אָמַר יְהוּדָה לְאֶחָיו, אֲנִי אַחֲרִיב מֵהֶן שְׁלֹשָׁה, וּטְלוּ כָּל אֶחָד מִכֶּם אֶחָד וְלֹא נַשְׁאִיר בָּהֶם אִישׁ. אָמְרוּ לוֹ אֶחָיו, יְהוּדָה, מִצְרַיִם אֵינָהּ כְּשֶׁכֶם. אִם אַתָּה מַחֲרִיב מִצְרַיִם, תַּחֲרִיב אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְלֹא יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, לְסַכָּנָה גְּדוֹלָה יָרַד יוֹסֵף, שֶׁאִם הֶרְגִּזוּהוּ אֶחָיו, אֵין בְּרִיָּה בָּעוֹלָם מַכִּירוֹ. וְלָמָּה אָמַר הוֹצִיאוּ כָל אִישׁ מֵעָלַי. אֶלָּא כָּךְ אָמַר יוֹסֵף בְּלִבּוֹ, מוּטָב שֶׁאֶהֱרֹג וְלֹא אֲבַיֵּשׁ אֶת אַחַי בִּפְנֵי הַמִּצְרִים.

אָמַר לוֹ יְהוּדָה לְיוֹסֵף, תֵּדַע שֶׁמִּתְחִלָּה לֹא בָאתָ עָלֵינוּ אֶלָּא בַּעֲלִילוֹת. בַּתְּחִלָּה אָמַרְתָּ לָנוּ מְרַגְּלִים אַתֶּם. שְׁנִיָּה, אָמַרְתָּ לִרְאוֹת אֶת עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם. שְׁלִישִׁית, גְּבִיעִי גְּנַבְתֶּם. אָנִי נִשְׁבָּע בְּחַיֵּי אָבִי הַצַּדִּיק, וְאַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בְּחַיֵּי פַּרְעֹה הָרָשָׁע. אִם אֲנִי אוֹצִיא אֶת חַרְבִּי מְנַרְתִּיקָהּ, אֲמַלֵּא כָּל מְצָרִים הֲרוּגִים. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, אִם תּוֹצִיא חַרְבְּךָ מִנַּרְתִּיקָהּ, אֲנִי כּוֹרְכָהּ עַל צַוָּארֶךָ. אָמַר לוֹ יְהוּדָה, אִם אֶפְתַּח אֶת פִּי אֶבְלַע אוֹתָךְ. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, אִם תִּפְתַּח פִּיךָ אֲנִי סוֹתְמוֹ בָּאָבָן. אָמַר יְהוּדָה לְיוֹסֵף, מַה נֹּאמַר לַאדֹנִי. אָמַר לוֹ: אֱמֹר לְאָבִיךָ, הָלַךְ הַחֶבֶל אַחַר הַדְּלִי.

אָמַר לוֹ יְהוּדָה, דִּין שֶׁקֶר אַתָּה דָּן אוֹתָנוּ. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, אֵין לְךָ דִּין שֶׁקֶר כְּמִכְירַת אַחֵיכֶם. אָמַר לוֹ יְהוּדָה, נוֹרָא דִּשְׁכֶם דָּלִיק בְּלִבִּי. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, נוֹרָא דְּתָמָר כַּלָּתְךָ אֲנָא מַטְפֵּי. אָמַר לוֹ יְהוּדָה, רָתָח אֲנָא וְלִית דְּמְהֵימַן לִי. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, רְתָחָא דִידָךְ אֲנָא מְתַבַּר. אָמַר לוֹ יְהוּדָה, עַכְשָׁו אֲנִי אֵצֵא וְאֶצְבַּע כָּל שְׁוָקִים שֶׁבְּמִצְרַיִם בַּדָּם. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, צַבָּעִים הֱיִיתֶם מִימֵיכֶם, שֶׁצְּבַעְתֶּם כְּתֹנֶת אֲחִיכֶם בַּדָּם וַאֲמַרְתֶּם לַאֲבִיכֶם טָרֹף טֹרַף.

כֵּיוָן שֶׁרָאָה יוֹסֵף שֶׁהִסְכִּימָה דַּעְתָּם לְהַחֲרִיב אֶת מִצְרַיִם, אָמַר יוֹסֵף בְּלִבּוֹ, מוּטָב שֶׁאֶתְוַדֵּע לָהֶן וְאַל יַחֲרִיבוּ אֶת מִצְרַיִם. אָמַר לָהֶן יוֹסֵף, לֹא כָךְ אֲמַרְתֶּם שֶׁאָחִיו שֶׁל זֶה מֵת. אֲנִי קְנִיתִיו, אֶקְרָאֶנּוּ וְיָבֹא אֶצְלְכֶם. הִתְחִיל קוֹרֵא, יוֹסֵף בֶּן יַעֲקֹב בֹּא אֶצְלִי, יוֹסֵף בֶּן יַעֲקֹב בֹּא אֶצְלִי וְדִבֵּר עִם אַחֶיךָ שֶׁמִּכָּרוּךָ, וְהָיוּ נוֹשְׁאִין עֵינֵיהֶם בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת הַבַּיִת. אָמַר לָהֶם יוֹסֵף, לָמָּה אַתֶּם מִסְתַּכְּלִין לְכָאן וּלְכָאן, אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם. מִיָּד פָּרְחָה נִשְׁמָתָן וְלֹא יָכְלוּ לַעֲנוֹת אֹתוֹ.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, יַי לָנוּ מִיּוֹם הַדִּין, יַי לָנוּ מִיּוֹם תּוֹכָחָה. וּמָה, יוֹסֵף כְּשֶׁאָמַר לְאֶחָיו אֲנִי יוֹסֵף, פָּרְחָה נִשְׁמָתָן. כְּשֶׁעוֹמֵד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדִין דִּכְתִיב בֵּיהּ (מלאכי ג, ב) וּמִי מְכַלְכֵּל אֶת יוֹם בּוֹאוֹ וּמִי הָעוֹמֵד בְּהֵרָאוֹתוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי (שמות לג, כ) עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, וּמַה זֶּה נִבְהֲלוּ אֶחָיו מִפָּנָיו כְּשֶׁיָּבוֹא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְתָבֵעַ עֶלְבּוֹן הַמִּצְוֹת וּפִשְׁעָהּ שֶׁל תּוֹרָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָהֶם נֵס וְחָזְרָה נִשְׁמָתָן. אָמַר לָהֶם יוֹסֵף, וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רֹאוֹת וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִין כִּי פִי בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אֲנִי מְדַבֵּר. וְלֹא הָיוּ מַאֲמִינִים בּוֹ, עַד שֶׁפָּרַע אֶת עַצְמוֹ וְהֶרְאָה לָהֶם חוֹתַם בְּרִית. וְכָל כָּךְ לָמָּה. מִפְּנֵי שֶׁיָּצָא מֵאֶצְלָם בְּלֹא חֲתִימַת זָקָן, וְעַכְשָׁו הָיָה עוֹמֵד כְּמֶלֶךְ בַּחֲתִימַת זָקָן.

כֵּיוָן שֶׁהִכִּירוּהוּ, בִּקְשׁוּ לְהָרְגוֹ. יָרַד מַלְאָךְ וּפִזְּרָם בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת הַבַּיִת. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה צָוַח יְהוּדָה בְּקוֹל גָּדוֹל וְנָפְלוּ כָּל חוֹמוֹת שֶׁבְּמִצְרַיִם וְהִפִּילוּ כָּל הַחַיּוֹת שֶׁבְּמִצְרַיִם וְנָפַל יוֹסֵף מִכִּסְאוֹ וְיָרַד פַּרְעֹה מִכִּסְאוֹ, וְנָפְלוּ שִׁנֵּיהֶם. וְכָל הַגִּבּוֹרִים שֶׁהָיוּ עוֹמְדִין לִפְנֵי יוֹסֵף, נָהֶפְכוּ פְּנֵיהֶם לַאֲחוֹרֵיהֶם וְלֹא הֶחֱזִירוּ עַד יוֹם מוֹתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: שַׁאֲגַת אַרְיֵה וְקוֹל שְׁחַל וְשִׁנֵּי כְפִירִים נִתָּעוּ (איוב ד, י). לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, וְהַקֹּל נִשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה. וְאֵין קוֹל זֶה אֶלָּא קוֹל יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁמַע ה׳ קוֹל יְהוּדָה (דברים לג, ז).

כֵּיוָן שֶׁרָאָה יוֹסֵף שֶׁהָיְתָה לָהֶם בּוּשָׁה גְּדוֹלָה, אָמַר לָהֶן, גְּשׁוּ נָא אֵלַי, וַיִּגָּשׁוּ. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד הָיָה מְנַשְּׁקוֹ וּבוֹכֶה עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְנַשֵּׁק לְכָל אֶחָיו וַיֵּבְךְּ עֲלֵיהֶם. וּכְשֶׁם שֶׁלֹּא פִּיֵּס יוֹסֵף אֶת אֶחָיו אֶלָּא מִתּוֹךְ בְּכִיָּה, כָּךְ כְּשֶׁיִּגְאַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל, מִתּוֹךְ בְּכִיָּה הוּא גּוֹאֲלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּבֶכִי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם אֶל נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ בָהּ כִּי הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם בְּכֹרִי הוּא (ירמיה לא, ח).

ו **וְאֶת** יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, אֵימָתַי מְבָרְכִין עַל הַנֵּר בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין מְבָרְכִין עַל הַנֵּר עַד שֶׁיֵּאוֹתוּ לְאוֹרוֹ. וּמִנַּיִן לָמְדוּ, מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב, וְאַחַר כָּךְ וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ (בראשית א, ד). רַבִּי זְעִירָא בַּר אַבָּהוּ אָמַר, מִכָּאן שֶׁמְּבָרְכִין עַל הַנֵּר בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת מִשֶּׁיֵּאוֹתוּ לְאוֹרוֹ.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הֱיוּ מְכַבְּדִין אֶת הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵן שְׁלוּחַי, וּשְׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ. אִם כִּבַּדְתָּ אוֹתָן, כְּאִלּוּ לִי כִּבַּדְתָּנִי. וְאִם בָּזִיתָ אוֹתָן, כְּאִלּוּ לִכְבוֹדִי בָּזִיתָ. אֵין לְךָ אָדָם שֶׁכִּבֵּד אֶת הַמִּצְוֹת וְעָשָׂה אֶת הַתּוֹרָה כְּיַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים (בראשית כה, כז), וְנִתְיַסֵּר בִּבְנוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, אִבַּדְתָּ אֶחָד, תִּמְצָא שְׁלֹשָׁה, יוֹסֵף מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם. כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ, בִּשְּׂרוּ אוֹתוֹ שֶׁיּוֹסֵף חָי. שָׁלַח יְהוּדָה פְּרוֹזְבָּטִים אֶצְלוֹ.

וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַמְּשֹׁל וָפַחַד עִמּוֹ עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו (איוב כה, ב). הַמְּשֹׁל, זֶה מִיכָאֵל. וָפַחַד, זֶה גַּבְרִיאֵל. מִיכָאֵל מִן הַמַּיִם וְגַבְרִיאֵל מִן הָאֵשׁ, וְהֵן עוֹמְדִין לִפְנֵי הַשְּׁכִינָה וְאֵינָן מַזִּיקִין זֶה אֶת זֶה. הֱוֵי אוֹמֵר, עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, כָּל הָרָקִיעַ שֶׁל מַיִם וְהַמַּלְאָכִים שֶׁל אֵשׁ וּמְשָׁרְתָיו אֵשׁ לוֹהֵט, וְאֵין הַמַּיִם מְכַבִּין אֶת הָאֵשׁ וְלֹא הָאֵשׁ שׂוֹרֵף אֶת הַמָּיִם. יְהוּדָה וְיוֹסֵף, זֶה אֲרִי וְזֶה שׁוֹר. אֶתְמוֹל מִתְנַגְּחִין זֶה עִם זֶה, וְעַכְשָׁו הוּא מְשַׁלְּחוֹ אֶצְלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו. הֱוֵי, עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו.

ז **וַיֶּאֱסֹר** יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ. אָמַר רַבִּי יוּדָן בְּשֵׁם רַבִּי אִיבוֹ, שְׁנֵי בְנֵי אָדָם רָאוּ כָּבוֹד גָּדוֹל מַה שֶּׁלֹּא רָאָה בְרִיָּה בָּעוֹלָם, וְאֵלּוּ הֵן, יִתְרוֹ וְיַעֲקֹב. יִתְרוֹ כְּשֶׁבָּא אֵצֶל מֹשֶׁה, כְּתִיב בּוֹ, וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ (שמות יח, ז). מִי הָיָה רוֹאֶה מֹשֶׁה יוֹצֵא וְאֵינוֹ יוֹצֵא. שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת יוֹצְאִין וְאֵינוֹ יוֹצֵא. שִׁבְעִים זְקֵנִים וְלֹא

הָיָה יוֹצֵא. אַהֲרֹן כֹּהֵן גָּדוֹל יוֹצֵא וְלֹא הָיָה יוֹצֵא. הִתְחִילוּ כָּל יִשְׂרָאֵל יוֹצְאִין לִקְרַאת יִתְרוֹ. וְאַף יַעֲקֹב כְּשֶׁבָּא אֵצֶל יוֹסֵף מַה כְּתִיב בּוֹ, וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ וַיַּעַל. מִי הָיָה רוֹאֶה לְיוֹסֵף יוֹצֵא וְלֹא הָיָה יוֹצֵא לִקְרַאת אָבִיו. עַבְדֵי פַרְעֹה וְזִקְנֵי בֵיתוֹ יוֹצְאִין וְלֹא הָיָה יוֹצֵא. זִקְנֵי אֶרֶץ מִצְרַיִם יוֹצְאִין וְלֹא הָיָה יוֹצֵא. לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: כָּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ (משלי ג, לה).

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה חָלַקְתִּי כָּבוֹד לַזְּקֵנִים. וְלֶעָתִיד לָבֹא, נֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד (ישעיה כד, כג).

ח **וְאֶת** יְהוּדָה שָׁלַח. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: זְאֵב וְטָלֶה יִרְעוּ כְאֶחָד (ישעיה סה, כה). בֹּא וּרְאֵה, כֹּל מַה שֶּׁהִכָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה, הוּא מְרַפֵּא אוֹתוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. הָעִוְרִים, שֶׁכָּתוּב: אָז תִּפָּקַחְנָה עֵינֵי עִוְרִים, וְאָזְנֵי חֵרְשִׁים תִּפָּתַחְנָה (ישעיה לה, ה). וְאוֹמֵר: אָז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ, וְתָרֹן לְשׁוֹן אִלֵּם. הַכֹּל מִתְרַפְּאִין.

וּכְשֵׁם שֶׁאָדָם הוֹלֵךְ כָּךְ הוּא בָא. הוֹלֵךְ חִגֵּר בָּא חִגֵּר, חֵרֵשׁ וּבָא חֵרֵשׁ, עִוֵּר וּבָא עִוֵּר. וְכָךְ הֵן חוֹזְרִין כֻּלָּם.

כְּשֵׁם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ מְלֵבָשׁ כָּךְ הוּא חוֹזֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם וְיִתְיַצְּבוּ כְּמוֹ לְבוּשׁ (איוב לח, יד). צֵא וּלְמַד מִשְּׁמוּאֵל כְּשֶׁהֶעֱלָה אוֹתוֹ שָׁאוּל. מָה שָׁאוּל אוֹמֵר לָאִשָּׁה, מַה תָּאֳרוֹ. וַתֹּאמֶר, אִישׁ זָקֵן עֹלֶה וְהוּא עֹטֶה מְעִיל (ש״א כח, יד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּמְעִיל קָטֹן תַּעֲשֶׂה לּוֹ אִמּוֹ (ש״א ב, יט). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁהוֹלֵךְ כָּךְ הוּא בָא. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הָרְשָׁעִים, אֲחֵרִים הֵמִית וַאֲחֵרִים הֶחֱיָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יַעַמְדוּ כְּמוֹ שֶׁהָלְכוּ, וְאַחַר כָּךְ אֲנִי מְרַפֵּא אוֹתָן. לָמָּה, שֶׁכָּתוּב: לְפָנַי לֹא נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה (ישעיה מג, י).

וְאַחַר כָּךְ הַחַיּוֹת מִתְרַפְּאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: זְאֵב וְטָלֶה יִרְעוּ כְאֶחָד וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן וְנָחָשׁ עָפָר לַחְמוֹ (ישעיה סה, כה), שֶׁאֵינוֹ מִתְרַפֵּא. לָמָּה, שֶׁהוּא הוֹרִיד הַבְּרִיּוֹת לֶעָפָר.

דָּבָר אַחֵר, זְאֵב וְטָלֶה. זְאֵב, זֶה בִּנְיָמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף (בראשית מט, כז). וְטָלֶה, אֵלּוּ הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׂה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל (ירמיה נ, יז).

יִרְעוּ כְאֶחָד, אֵימָתַי, כְּשֶׁיֵּרֵד בִּנְיָמִין עִם אֶחָיו, וְהָיָה יַעֲקֹב אוֹמֵר לֹא יָרַד בְּנֵי עִמָּכֶם. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעָה הַשָּׁעָה וְיָרַד עִמָּהֶם, הָיוּ מְמַצְּעִין אוֹתוֹ וּמְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ. וְכֵן יוֹסֵף, וַיֹּשֶׁא אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן אִמּוֹ.

וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן, זֶה יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה. כַּבָּקָר, זֶה יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכוֹר שׁוֹרוֹ (דברים לג, יז). נִמְצְאוּ אוֹכְלִין כְּאֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ. וּכְתִיב: וַיֹּשֶׁא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו. הֲוֵי אוֹמֵר, וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל תֶּבֶן.

ט **וְאֶת** יְהוּדָה וְגוֹ׳. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם (ישעיה יא, יג). לְפִי שֶׁהָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ סָבוּר שֶׁיְּהוֹדָה הָרַג אֶת יוֹסֵף בְּשָׁעָה שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ אֶת הַכְּתֹנֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּכִּירָהּ וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ (בראשית לז, לג). וְאֵין חַיָּה אֶלָּא יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה (בראשית מט, ט). וְהָיָה אוֹמֵר יַעֲקֹב לִיהוּדָה, אַתָּה הוּא שֶׁטָּרַפְתָּ אוֹתוֹ. לְפִיכָךְ וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו. וַיָּקֻמוּ כָל בָּנָיו וְכָל בְּנֹתָיו וְגוֹ׳.

מַהוּ כִּי אֵרֵד אֶל בְּנִי אָבֵל שְׁאֹלָה. אָמַר אֲנִי מֵת עִם מִיתַת הָרְשָׁעִים לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁהִבְטִיחַנִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים, וַהֲרֵי נִטְרַף אֶחָד מֵהֶן, שֶׁמָּא לֹא זָכִיתִי בָהֶן וַאֲנִי מֵת בִּשְׁנֵי עוֹלָמוֹת. לָכֵךְ אָמַר, כִּי אֵרֵד אֶל בְּנִי אָבֵל שְׁאֹלָה. רְצוֹנְךָ לֵידַע לְךָ, כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתוֹ חָי, אָמַר לוֹ אָמוּתָה הַפַּעַם. לָמָּה אָמַר אָמוּתָה הַפַּעַם. אָמַר, כְּשֶׁבָּאוּ בָנַי וְאָמְרוּ לִי יוֹסֵף מֵת, הָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁאֲנִי מֵת שְׁנֵי פְעָמִים. עַכְשָׁו שֶׁרָאִיתִי אוֹתְךָ חָי, מְבֻשָּׂר אֲנִי שֶׁאֵינִי מֵת אֶלָּא עַכְשָׁו בִּלְבָד. לְכָךְ אָמַר אָמוּתָה הַפַּעַם.

וַיִּבְךְּ אֹתוֹ אָבִיו, מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וְהַמְּדָנִים מָכְרוּ וְגוֹ׳. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיהוּדָה, אֵין לְךָ בָּנִים עַד עַכְשָׁו וְאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ צַעַר בָּנִים. אַתָּה טִנַּפְתָּ אֶת אָבִיךָ וְהִטְעִיתָ אוֹתוֹ בְּטָרֹף טֹרַף יוֹסֵף, חַיֶּיךָ, תִּשָּׂא אִשָּׁה וְתִקְבֹּר אֶת בָּנֶיךָ וְתֵדַע צַעַר בָּנִים. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו, מְלַמֵּד שֶׁנִּתְנַדָּה מֵאֶחָיו. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לָהֶם לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ, אִם אָמַר לָהֶם לְכוּ וְנַחֲזִירֶנּוּ, הָיוּ שׁוֹמְעִין לוֹ. לְפִיכָךְ וַיֵּרֶד יְהוּדָה וְגוֹ׳, שֶׁהוֹרִידוּהוּ מִגְּדֻלָּתוֹ.

וַיַּרְא שָׁם יְהוּדָה וְגוֹ׳, וְיִלְדָה עֵר וְאוֹנָן, וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן. וְכָל אוֹתָן הַשָּׁנִים שֶׁהָיָה יוֹסֵף חוּץ לְאָבִיו, הָיָה בְּלִבּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב שֶׁיְּהוּדָה הֲרָגוֹ. מִנַּיִן אַתָּה לָמֵד, מִבִּנְיָמִין, שֶׁכָּךְ אָמַר יְהוּדָה לְיוֹסֵף, כִּי עַבְדְּךָ עָרַב אֶת הַנַּעַר. כֵּיוָן שֶׁנִּתַּן נַפְשׁוֹ עַל בִּנְיָמִין וְנִתְוַדַּע יוֹסֵף, נִמְצָא יְהוּדָה נָקִי מִכָּל אוֹתָן הַדְּבָרִים. הֲוֵי, וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם. לְכָךְ כְּתִיב: וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו.

י **וְאֶת** יְהוּדָה שָׁלַח. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי וּפִנָּה וְגוֹ׳ (מלאכי ג, א). בֹּא וּרְאֵה, כָּל צָרוֹת שֶׁאֵרַע לְיוֹסֵף, אֵרַע לְצִיּוֹן. בְּיוֹסֵף כְּתִיב: וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף. בְּצִיּוֹן כְּתִיב: אֹהֵב ה׳ שַׁעֲרֵי צִיּוֹן (תהלים פז, ב). בְּיוֹסֵף כְּתִיב: וַיִּשְׁנָאוּ אוֹתוֹ. בְּצִיּוֹן, נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל כֵּן שְׂנֵאתִיהָ (ירמיה יב, ח). בְּיוֹסֵף, וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים. בְּצִיּוֹן, בֹּא יָבֹא בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו (תהלים קכו, ו). בְּיוֹסֵף, הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ. בְּצִיּוֹן, אוֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ (ישעיה נב, ז). בְּיוֹסֵף, וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם, בְּצִיּוֹן, בְּשׁוּב ה׳ אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחֹלְמִים (תהלים קכו, א). בְּיוֹסֵף, הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְגוֹ׳. בְּצִיּוֹן, אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ לָךְ (ישעיה

מט, כג). בְּיוֹסֵף, וַיְקַנְאוּ בוֹ אֶחָיו. בְּצִיּוֹן, קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה (זכריה ח, ב). בְּיוֹסֵף, לְךָ נָא רְאֵה אֶת שְׁלוֹם אַחֶיךָ. בְּצִיּוֹן, וְדִרְשׁוּ אֶת שְׁלוֹם הָעִיר (ירמיה כט, ז). בְּיוֹסֵף, וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק. בְּצִיּוֹן, זִכְרוּ מֵרָחוֹק אֶת ה׳ (ירמיה נא, נ). בְּיוֹסֵף, וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ. בְּצִיּוֹן, עַל עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד (תהלים פג, ד). בְּיוֹסֵף, וַיַּפְשִׁיטוּ אֶת כְּתֹנֶת הַפַּסִּים. בְּצִיּוֹן, וְהִפְשִׁיטוּךְ אֶת בְּגָדַיִךְ (יחזקאל כג, כו). בְּיוֹסֵף, וַיַּשְׁלִיכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה. בְּצִיּוֹן, צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי (איכה ג, נג). בְּיוֹסֵף, וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם. בְּצִיּוֹן, וּבַבּוֹר אֵין מַיִם כִּי אִם טִיט (ירמיה לח, ו). בְּיוֹסֵף, וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל לֶחֶם. בְּצִיּוֹן, אַשּׁוּר לִשְׂבַּע לָחֶם (איכה ה, ו). בְּיוֹסֵף, וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף. בְּצִיּוֹן, וַיִּמְשְׁכוּ אֶת יִרְמְיָהוּ בַּחֲבָלִים וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ מִן הַבּוֹר (ירמיה לח, יג). בְּיוֹסֵף, וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו. בְּצִיּוֹן, לִבְכִּי וּמִסְפֵּד (ישעיה כב, יב). בְּיוֹסֵף, וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם. וּבְצִיּוֹן, אַל תָּאִיצוּ לְנַחֲמֵנִי (ישעיה כב, ד). בְּיוֹסֵף, וְהַמְּדָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל מִצְרָיִם. וּבְצִיּוֹן, וּבְנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יְרוּשָׁלַיִם מְכַרְתֶּם לִבְנֵי הַיְוָנִים (יואל ד, ו).

וּמַה שֶּׁאֵרַע לְיוֹסֵף טוֹבוֹת, אֵרַע לְצִיּוֹן טוֹבוֹת. בְּיוֹסֵף, וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה. וְצִיּוֹן, יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ (תהלים מח, ג). בְּיוֹסֵף, אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי. בְּצִיּוֹן, גָּדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה (חגי ב, ט). בְּיוֹסֵף, וַיְהִי ה׳ אֶת יוֹסֵף. בְּצִיּוֹן, וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם (דה״ב ז, טז). בְּיוֹסֵף, וַיֵּט אֵלָיו חָסֶד. וּבְצִיּוֹן, זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד (ירמיה ב, ב). בְּיוֹסֵף, וַיִּגַּלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו. וּבְצִיּוֹן, אִם רָחַץ אֲדֹנָי אֶת צֹאַת בְּנוֹת צִיּוֹן (ישעיה ד, ד). בְּיוֹסֵף, רַק הַכֹּפֵא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ. וּבְצִיּוֹן, בָּעֵת הַהִיא יִקְרְאוּ לִירוּשָׁלַיִם כִּסֵּא ה׳ (ירמיה ג, יז). בְּיוֹסֵף כְּתִיב: וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי שֵׁשׁ. וּבְצִיּוֹן, עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי עֻזֵּךְ צִיּוֹן לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ (ישעיה נב, א). בְּיוֹסֵף כְּתִיב: וְאֶת יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו. וּבְצִיּוֹן הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי (מלאכי ג, א).

יא **וְאֶת** יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו, לְהַתְקִין לוֹ בֵּית תַּלְמוּד, שֶׁיְּהֵא מוֹרֶה שָׁם הוֹרָאָה, שֶׁיְּהֵא מְלַמֵּד אֶת הַשְּׁבָטִים. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵן. כֵּיוָן שֶׁהָלַךְ יוֹסֵף מֵאֶצְלוֹ, הָיָה יוֹדֵעַ בְּאֵיזֶה פֶּרֶק פֵּרַשׁ מִמֶּנּוּ, שֶׁהָיָה מַשְׁנֶה אוֹתוֹ. כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וְאָמְרוּ לוֹ עוֹד יוֹסֵף חַי, וַיָּפֹג לִבּוֹ כִּי לֹא הֶאֱמִין לָהֶם. נִזְכַּר יַעֲקֹב בְּאֵיזֶה פֶּרֶק פֵּרַשׁ מִמֶּנּוּ, וְאָמַר בְּלִבּוֹ, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁבְּפֶרֶק עֶגְלָה עֲרוּפָה פֵּרַשׁ יוֹסֵף מִמֶּנִּי. וְאָמַר לָהֶן, יִתֵּן לָכֶם סִימָן בְּאֵיזֶה פֶּרֶק פֵּרַשׁ מִמֶּנִּי וַאֲנִי מַאֲמִין לָכֶם. וְאַף יוֹסֵף נִזְכַּר בְּאֵיזֶה פֶּרֶק פֵּרַשׁ מֵאֲבִיו. מָה עָשָׂה יוֹסֵף, נָתַן לָהֶם עֲגָלוֹת. כֵּיוָן שֶׁרָאָה יַעֲקֹב אֶת הָעֲגָלוֹת, מִיָּד וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ, הָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה כְּשֵׁם שֶׁעָשׂוּ אֲבוֹתָיו. וְעַד עַכְשָׁו לֹא נִתְּנָה הַתּוֹרָה, וְהֲרֵי כְּתִיב בְּאַבְרָהָם, עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי (בראשית כו, ה).

וּמֵהֵיכָן לָמַד אַבְרָהָם אֶת הַתּוֹרָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי אוֹמֵר, נַעֲשׂוּ שְׁתֵּי כְלִיוֹתָיו כִּשְׁנֵי כַדִּים שֶׁל מַיִם וְהָיוּ נוֹבְעִין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַף לֵילוֹת יִסְּרוּנִי כִלְיוֹתָי (תהלים טז, ז). רַבִּי לֵוִי אָמַר, מֵעַצְמוֹ לָמַד אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: מִדְּרָכָיו יִשְׂבַּע סוּג לֵב וּמֵעָלָיו אִישׁ טוֹב (משלי יד, יד). וְהָיָה מְלַמֵּד לְבָנָיו תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה (בראשית יח, יט).

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה לִמַּדְתָּ בָּנֶיךָ תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא אֲנִי מְלַמְּדָם תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה׳ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ (ישעיה נד, יג).

ויחי

א **וַיִּקְרְבוּ** יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי גֵרִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ וְתוֹשָׁבִים כְּכָל אֲבוֹתֵינוּ כַּצֵּל יָמֵינוּ עַל הָאָרֶץ וְאֵין מִקְוֶה (דה״א כט, טו). כַּצֵּל יָמֵינוּ, הַלְוַאי כְּצִלּוֹ שֶׁל כֹּתֶל אוֹ כְּצֵל הָאִילָן, אֶלָּא כְּצִלּוֹ שֶׁל עוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר: יָמֵינוּ כְּצֵל עוֹבֵר.

וְאֵין מִקְוֶה, אֵין מִי יְקַוֶּה שֶׁלֹּא יָמוּת, אֶלָּא הַכֹּל יוֹדְעִים וְאוֹמְרִים בְּפִיהֶם שֶׁהֵן מֵתִים. אַבְרָהָם אוֹמֵר, וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי (בראשית טו, ב). יִצְחָק, בַּעֲבוּר תִּבָּרֵכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת (בראשית כז, ד). יַעֲקֹב, וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי. אִימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁנָּטָה לָמוּת. לְכָךְ כְּתִיב: וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת.

ב **וַיִּקְרְבוּ** יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֵין אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלוֹא אֶת הָרוּחַ וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה וְלֹא יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת בְּעָלָיו (קהלת ח, ח). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, חֲצוֹצְרוֹת שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לָמוּת, גִּנְזָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא יְהֵא תוֹקֵעַ אָדָם אַחֵר בָּהֶן וְהֵן בָּאִין אֶצְלוֹ, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת.

דָּבָר אַחֵר, אֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת, כְּשֶׁעָשָׂה זִמְרִי אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֻּבָּה (במדבר כה, ח). וְהֵיכָן הָיָה מֹשֶׁה, וַהֲלֹא פִּינְחָס הָיָה מְדַבֵּר לִפְנֵי מֹשֶׁה. אֶלָּא לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: אֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת. וְאֵין מָוֶת אֶלָּא לְשׁוֹן הַשְׁפָּלָה, נִתְּנָה הַיְשׁוּעָה לְפִינְחָס וְהִשְׁפִּיל מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹ.

וְאַף דָּוִד כְּתִיב בּוֹ, וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן (מלכים א א, א). כֵּיוָן שֶׁנָּטָה לָמוּת, וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת (מלכים א ב, א).

וְאַף יַעֲקֹב כְּשֶׁנָּטָה לָמוּת, הִתְחִיל מַשְׁפִּיל עַצְמוֹ לִפְנֵי יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ. אֵימָתַי, כְּשֶׁקָּרַב לַמִּיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ אַתָּה נִטְמָן וְאֵין אַתָּה מֵת.

וַיִּקְרְבוּ. מַהוּ וַיִּקְרְבוּ, אָמַר לֵהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַיּוֹם קוֹבֵל עָלֶיךָ לוֹמַר כִּי הוּא יָקוּם, כְּאָדָם שֶׁהוּא אוֹמֵר, פְּלוֹנִי קָרֵב עַל חֲבֵרוֹ. הֶוֵי, וַיִּקְרְבוּ.

וַיִּקְרְבוּ, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כָּל מִי שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ קְרִיבָה לָמוּת, לֹא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו. דָּוִד כְּתִיב בּוֹ קְרִיבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרְבוּ יְמֵי דָוִד לָמוּת, לֹא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו בֹּעַז וְעוֹבֵד וְיִשָׁי. וְעוֹבֵד, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: יוֹתֵר מֵאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה חָיָה. וְדָוִד לֹא חָיָה אֶלָּא שִׁבְעִים, לֹא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו, לְפִיכָךְ כְּתִיב בּוֹ וַיִּקְרְבוּ.

עַמְרָם חָיָה מֵאָה שְׁלֹשִׁים וְשֶׁבַע שָׁנִים, וּמֹשֶׁה לֹא חָיָה אֶלָּא מֵאָה וְעֶשְׂרִים. לְפִיכָךְ כְּתִיב בּוֹ, הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת (דברים לא, יד). יַעֲקֹב כְּתִיב בּוֹ קְרִיבָה, שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לִימֵי אֲבוֹתָיו. אַבְרָהָם חָיָה מֵאָה שִׁבְעִים וְחָמֵשׁ. יִצְחָק, מֵאָה וּשְׁמוֹנִים. יַעֲקֹב, מֵאָה אַרְבָּעִים וָשֶׁבַע. לְפִיכָךְ כְּתִיב בּוֹ קְרִיבָה, וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל.

ג **וַיִּקְרָא** לִבְנוֹ לְיוֹסֵף. לָמָּה לֹא קָרָא לְרָאוּבֵן וְלֹא לִיהוּדָה. רְאוּבֵן בְּכוֹר וִיהוּדָה מֶלֶךְ וְהִנִּיחָן וְקָרָא לְיוֹסֵף. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַכֹּל מְכַבְּדִין לְמִי שֶׁהַשָּׁעָה עוֹמֶדֶת לוֹ. וְעוֹד, שֶׁהָיְתָה סִפֵּק בְּיָדוֹ לַעֲמֹד בְּצַוָּאָתוֹ. וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם, בִּשְׁבִילְךָ יָרַדְתִּי לְמִצְרַיִם, בִּשְׁבִילְךָ אָמַרְתִּי אָמוּתָה הַפָּעַם. וְעָכְשָׁו אֲפִלּוּ אָדָם מֵת בִּסְפִינָה, הַנֶּפֶשׁ הוֹלֶכֶת אֵצֶל אֲבוֹתָיו. וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בְּקִבְרָתָם, שֶׁהָיוּ מְחַבְּבִין אֶת הַקְּבוּרָה. בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי (בראשית נ, ה). וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת. וְכִי יֵשׁ חֶסֶד שֶׁל שֶׁקֶר, שֶׁהוּא אוֹמֵר חֶסֶד וֶאֱמֶת. מְשַׁל הֶדְיוֹט אוֹמֵר, מֵת בְּרֵהּ דְּרַחֲמָךְ, טְעֹן. מֵת רַחֲמָךְ, פְּרֹק. אָמַר לוֹ: אִם תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי חֶסֶד אַחַר מִיתָתִי, הוּא חֶסֶד שֶׁל אֱמֶת. אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם, שֶׁסּוֹפָהּ לִלָּקוֹת בְּכִנִּים וְיִהְיוּ מְרַחֲשׁוֹת תַּחְתַּי. לְפִיכָךְ אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם.

דָּבָר אַחֵר, לָמָּה לֹא רָצָה יַעֲקֹב לְהִקָּבֵר בְּמִצְרַיִם, שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּהוּ מִצְרַיִם עֲבוֹדָה זָרָה. שֶׁכְּשֵׁם שֶׁנִּפְרָעִין מִן הָעוֹבֵד, כָּךְ נִפְרָעִין מִן הַנֶּעֱבָד, דִּכְתִיב: וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים (שמות יב, יב). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּדָנִיֵּאל, כֵּיוָן שֶׁפָּתַר חֲלוֹמוֹ שֶׁל נְבוּכַדְנֶצַּר, מַה כְּתִיב: בֵּאדַיִן מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר נְפַל עַל אַנְפּוֹהִי וּלְדָנִיֵּאל סְגִד וּמִנְחָה וְנִיחֹחִין אֲמַר לְנַסָּכָא לֵהּ (דניאל ב, מו). אֲבָל דָּנִיֵּאל לֹא קִבֵּל. לָמָּה, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁנִּפְרָעִין מֵעוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, כָּךְ נִפְרָעִין מִמְּנַּנָּה. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בְּחִירָם, כֵּיוָן שֶׁעָשָׂה עַצְמוֹ אֱלוֹהַּ, מַה כְּתִיב בּוֹ, יַעַן גָּבַהּ לִבְּךָ וַתֹּאמֶר אֵל אָנִי וְגוֹ' (יחזקאל כח, ב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִנֵּה חָכָם אַתָּה מִדָּנִיֵּאל וְגוֹ', שֶׁנְּבוּכַדְנֶצַּר בִּקֵּשׁ לְקָרֵב לוֹ וְלֹא קִבֵּל, וְאַתָּה עוֹשֶׂה עַצְמְךָ אֱלוֹהַּ. מַה כְּתִיב שָׁם, עַל אֶרֶץ הִשְׁלַכְתִּיךָ לִפְנֵי מְלָכִים נְתַתִּיךָ לְרַאֲוָה בָּךְ.

דָּבָר אַחֵר, אָמַר יַעֲקֹב שֶׁלֹּא יִפְּדוּ בִי הַמִּצְרִים, שֶׁהֵן מְשׁוּלִין לַחֲמוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם (יחזקאל כג, כ). וְאֲנִי מָשׁוּל בְּשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׂה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל (ירמיה נ, יז). וּכְתִיב: וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה (שמות לד, כ), שֶׁלֹּא יִפָּדוּ בִי הַמִּצְרִים. הֶוֵי, אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם.

וְלָמָּה הָאָבוֹת תּוֹבְעִין וּמְחַבְּבִין קְבוּרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, דְּבָרִים בְּגוֹ. אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָה, דְּבָרִים בְּגוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דְּבָרִים בְּגוֹ. מַהוּ דְּבָרִים בְּגוֹ. כְּתִיב: אָתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה׳ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים (תהלים קטז, ט). אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שְׁנֵי דְבָרִים, אֶחָד בְּשֵׁם רַבִּי חֲלָבוֹ, לָמָּה הָאָבוֹת מְחַבְּבִין קְבוּרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. שֶׁמִּתֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חַיִּין תְּחִלָּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ וְאוֹכְלִין שְׁנוֹת הַמָּשִׁיחַ.

וְרַבִּי חֲנַנְיָה אָמַר, מִי שֶׁמֵּת בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְנִקְבַּר שָׁם, שְׁתֵּי מִיתוֹת יֵשׁ בְּיָדוֹ, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְאַתָּה פַּשְׁחוּר וְכֹל יִשְׁבֵי בֵיתֶךָ תֵּלְכוּ בַּשֶּׁבִי וּבָבֶל תָּבוֹא וְשָׁם תָּמוּת וְשָׁם תִּקָּבֵר (ירמיה כ, ו). הֶוֵי, יֵשׁ בְּיָדוֹ שְׁתֵּי מִיתוֹת. לְפִיכָךְ אָמַר יַעֲקֹב, אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם. אָמַר לוֹ רַבִּי סִימוֹן, אִם כֵּן הִפְסִידוּ הַצַּדִּיקִים הַקְּבוּרִין בְּחוּצָה לָאָרֶץ. אֶלָּא מַה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה, עוֹשֶׂה לָהֶם מְחִילוֹת בָּאָרֶץ וְעוֹשֶׂה אוֹתָן כִּמְעָרוֹת הַלָּלוּ וְהֵן מִתְגַּלְגְּלִין וּבָאִין עַד שֶׁמַּגִּיעִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כֵּיוָן שֶׁמַּגִּיעִים לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן בָּהֶם רוּחַ שֶׁל חַיִּים וְהֵן עוֹמְדִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִקִּבְרוֹתֵיכֶם עַמִּי וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל (יחזקאל לז, יב). וְאַחַר כָּךְ וְנָתַתִּי רוּחִי בָכֶם וִחְיִיתֶם. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מִקְרָא מָלֵא הוּא, שֶׁכֵּיוָן שֶׁמַּגִּיעִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן בָּהֶם נְשָׁמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ (ישעיה מב, ה).

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי וְרַבִּי אֶלְעָזָר שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בְּפִילֵי שֶׁחוּץ לְטַבֶּרְיָא. רָאוּ אָרוֹן שֶׁל מֵת שֶׁבָּא מְחוּצָה לָאָרֶץ לְהִקָּבֵר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ רַבִּי לְרַבִּי אֶלְעָזָר, מָה הוֹעִיל זֶה שֶׁיָּצָאָה נִשְׁמָתוֹ בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּבָא לְהִקָּבֵר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אֲנִי קוֹרֵא עָלָיו, וְנִחַלְתִּי שַׁמְתֶּם לְתוֹעֵבָה (ירמיה ב, ז). בְּחַיֵּיכֶם לֹא עֲלֵיתֶם, וַתְּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת הָאָרֶץ בְּמִיתָתְכֶם. אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר, כֵּיוָן שֶׁנִּקְבַּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְכַפֵּר לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ (דברים לב, מג).

רַבִּי יוֹחָנָן כְּשֶׁהָיָה מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם, אָמַר לְאוֹתָן שֶׁהָיוּ צְרִיכִין לְהִטַּפֵּל בִּקְבוּרָתוֹ, קִבְּרוּ אוֹתִי בְּכֵלִים צְבוּעִים, לֹא לְבָנִים וְלֹא שְׁחוֹרִים. שֶׁאִם עָמַדְתִּי בֵּין הַצַּדִּיקִים, לֹא אֵבוֹשׁ. וְאִם עָמַדְתִּי בֵּין הָרְשָׁעִים, לֹא אֶכָּלֵם. רַבִּי יֹאשִׁיָּה כְּשֶׁהָיָה נִפְטָר מִן הָעוֹלָם, אָמַר לְמִי שֶׁהוּא עוֹמֵד עָלָיו, קִרְאוּ לִי לְתַלְמִידַי. אָמַר לָהֶם: קִבְּרוּ אוֹתִי בְּכֵלִים לְבָנִים. לָמָּה, שֶׁאֵינִי בוֹשׁ בְּמַעֲשַׂי לְהַקְבִּיל פְּנֵי בוֹרְאִי. מַעֲשֶׂה בְּרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ כְּשֶׁהָיָה מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם, צִוָּה שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים. אָמַר לָהֶם: אַל תְּזוּז אַלְמָנָתִי מִתּוֹךְ בֵּיתִי, וְאַל תַּסְפִּידוּנִי בַּעֲיָרוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאַל תַּנִּיחוּ לְנָכְרִי שֶׁיִּגַּע בְּמִטָּתִי, אֶלָּא מִי שֶׁנִּטְפַּל בִּי בְּחַיַּי יִטַּפֵּל בִּי בְּמוֹתִי. בְּחַיָּיו הָיָה דָּר בְּצִפּוֹרִי שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה. וְקָרָא עַל עַצְמוֹ, וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וְחָיָה יְהוּדָה בְּצִפּוֹרִי שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה.

רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ חָשַׁשׁ בְּשָׁנָיו שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה. וְכָל אוֹתָן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, לֹא מֵתָה חַיָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הִפִּילָה אִשָּׁה עֻבָּרָהּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. בְּסוֹף שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, כָּעַס רַבִּי עַל רַבִּי חִיָּא הַגָּדוֹל. נִכְנַס אֵלָיְהוּ זְכוּרוֹנוֹ לִבְרָכָה אֵצֶל רַבֵּנוּ בִּדְמוּתוֹ שֶׁל רַבִּי חִיָּא וְנָתַן יָדוֹ עַל שִׁנּוֹ, וּמִיָּד נִתְרַפֵּא. לְמָחָר נִכְנַס רַבִּי חִיָּא אֶצְלוֹ. אָמַר לוֹ: רַבִּי, אוֹתָהּ שִׁנָּךְ מָה הִיא עוֹשָׂה. אָמַר לוֹ: מִשָּׁעָה שֶׁנִּתַּתָּ יָדְךָ עָלֶיהָ אֶתְמוֹל, נִתְרַפְּאת. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר רַבִּי חִיָּא, אִי לָכֶם חַיּוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אִי לָכֶם עֻבָּרוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ רַבִּי חִיָּא לֹא הָיִיתִי אֲנִי שֶׁנָּתַתִּי יָדִי עַל שִׁנָּךְ, יָדַע רַבִּי שֶׁאֵלָיְהוּ זָכוּר לַטּוֹב הָיָה. מֵאוֹתָהּ שָׁעָה הִתְחִיל לְנַהֵג בְּרַבִּי חִיָּא כָּבוֹד.

וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי, אָמַר לוֹ יַעֲקֹב לְיוֹסֵף, אִם אַתָּה עוֹשֶׂה לִי כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ, יָפֶה. וְאִם לָאו, נַפְשִׁי יוֹצֵאת מִמֶּנִּי מִיָּד. אָמַר לוֹ: כְּךָ אֲנִי עוֹשֶׂה לָךְ. אָמַר לוֹ: הִשָּׁבְעָה לִי. וַיִּשָּׁבַע לוֹ. וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל לַשְּׁכִינָה שֶׁעוֹמֶדֶת עָלָיו. כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּלֵּק, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵין הַמָּוֶת מַנִּיחַ לָאָדָם שֶׁיִּשְׂמַח. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, וּבִלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח (ישעיה כה, ח). וְכֵיוָן שֶׁיְּבַלַּע הַמָּוֶת, וְגַלְתִּי בִירוּשָׁלַיִם וְשָׂשְׂתִּי בְעַמִּי וְלֹא יִשָּׁמַע בָּהּ עוֹד קוֹל בְּכִי וְקוֹל זְעָקָה (ישעיה סה, יט).

ד **וַיֹּאמֶר** לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חוֹלֶה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ לְבָרֵךְ עַל הַנֵּר וְעַל הַבְּשָׂמִים שֶׁל מֵתִים. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין מְבָרְכִין לֹא עַל הָאוֹר וְלֹא עַל הַבְּשָׂמִים שֶׁל מֵתִים. מַאי טַעְמָא. שֶׁכָּתוּב, לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ יָהּ (תהלים קטו, יז).

אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מֵתֵי עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, מֵתִין. אֲבָל מֵתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינָן מֵתִים, מִפְּנֵי שֶׁבִּזְכוּתָן הַחַיִּים עוֹמְדִין. שֶׁכֵּן אַתָּה מוֹצֵא, כְּשֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, אִלּוּלֵי שֶׁהִזְכִּיר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ זְכוּת הָאָבוֹת, כְּבָר הָיוּ אֲבוּדִין יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ (שמות לב, יג). לְפִיכָךְ קָשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִגְזֹר מִיתָה עַל הַצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יָקָר בְּעֵינֵי ה' הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו (תהלים קטז, טו). מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה, מַרְאֶה לָהֶם מַתַּן שְׂכָרָן, כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּעוּ מִיתָה בְּפִיהֶן. רַבִּי אַבָּהוּ כְּשֶׁנָּטָה לָמוּת, הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתַּן שְׂכָרוֹ. וְתָמַהּ וְאָמַר, כָּל אֵלֶּה לְאַבָּהוּ. קָרָא עַל עַצְמוֹ, וַאֲנִי אָמַרְתִּי לְרִיק יָגַעְתִּי לְתֹהוּ וְהֶבֶל כֹּחִי כִלֵּיתִי אָכֵן מִשְׁפָּטִי אֵת ה' (ישעיה מט, ד). מִיָּד נִתְאַוָּה לַמִּיתָה.

וְאַף אַבְרָהָם תָּבַע מִיתָה בְּפִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי (בראשית טו, ב). לְכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם (בראשית טו, טו). יִצְחָק תָּבַע מִיתָה בְּפִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲבָרְכָךְ לִפְנֵי ה' לִפְנֵי מוֹתִי (בראשית כז, ז). לְכָךְ כְּתִיב: וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת (בראשית לה, כט). יַעֲקֹב תָּבַע מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אָמוּתָה הַפָּעַם (בראשית מו, ל). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה אָמַרְתָּ אָמוּתָה הַפָּעַם, תֵּשֵׁב שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה. וְחָלָה וְנֶאֱסָף.

ה **וַיְהִי** אַחֲרֵי הַדְּבָרִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי מְבֹרָכָיו יִירְשׁוּ אָרֶץ וּמְקֻלָּלָיו יִכָּרֵתוּ (תהלים לז, כב). אָמַר רַבִּי מֵאִיר, כָּל הַמְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל כְּאִלּוּ מְבָרֵךְ אֶת הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מְבָרְכִיהֶן לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא כִּי מְבָרָכָיו. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, כָּל הָעוֹזֵר אֶת יִשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ עוֹזֵר אֶת הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא בָאוּ לְעֶזְרַת ה' (שופטים ה, כג). וְכִי צָרִיךְ הוּא לְסִיּוּעַ. אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הָעוֹזֵר לְיִשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ עוֹזֵר אֶת הַשְּׁכִינָה. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אַתָּה מוֹצֵא שֶׁהַצַּדִּיקִים מְבָרְכִין לִבְנֵיהֶם בִּשְׁעַת מִיתָתָן. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר יִצְחָק לְעֵשָׂו, וַאֲבָרֶכְךָ לִפְנֵי ה' לִפְנֵי מוֹתִי. לְפִיכָךְ כְּשֶׁחָלָה יַעֲקֹב, נָטַל יוֹסֵף שְׁנֵי בָנָיו וְהִכְנִיסָן אֶל אָבִיו שֶׁיְּבָרְכֵם.

ו **וַיְהִי** אַחֲרֵי הַדְּבָרִים. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף, לְמִי שֶׁהַשָּׁעָה עוֹמֶדֶת לוֹ.

וְהַנָּבִיא צוֹוֵחַ, לֵךְ עֲמֹד בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וְגוֹ' (ישעיה כו, כ). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי לָכֶם שֶׁתִּהְיוּ מַטְמִינִים עַצְמְכֶם וְתִתְּנוּ מָקוֹם לַשָּׁעָה. נָבוֹת לֹא נָתַן מָקוֹם לַשָּׁעָה, לְכָךְ כְּתִיב בֵּהּ, כִּי סָקֹל נָבוֹת וַיָּמֹת (מלכים א ראי, טו). מָרְדְּכַי עָמַד כְּנֶגֶד הַשָּׁעָה, וְהָיָה לוֹ לְהַחֲנִיף לָרָשָׁע. וּלְפִי שֶׁעָמַד כְּנֶגֶד הָמָן הָרָשָׁע קִמְעָא, כְּבָר הָיוּ יִשְׂרָאֵל כָּלִים מִן הָעוֹלָם.

דָּוִד בָּרַח וַיִּמָּלֵט מִפְּנֵי שָׁאוּל, וְכֵן בָּרַח מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם בְּנוֹ. וְכֵן מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַּרְעֹה (שמות ב, טו). וְכֵן יַעֲקֹב בָּרַח מִפְּנֵי עֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם (הושע יב, יג). וְאַף אֻמּוֹת הָעוֹלָם נָתְנוּ מָקוֹם לַשָּׁעָה וְהֶחֱנִיפוּ לְמִי שֶׁהַשָּׁעָה בְּיָדוֹ. אַבְרָהָם נִטְפַּל בְּשָׂרָה, לְמַעַן יִיטַב לִי בַּעֲבוּרֵךְ. יִצְחָק הֶחֱנִיף לְעֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו. וְאַף כָּאן יַעֲקֹב קָרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף,

וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי. אָמַר לוֹ: בְּאֵיזֶה מָקוֹם. אָמַר לוֹ: בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר כָּרִיתִי. וְכִי חוֹפֵר קְבָרוֹת הָיָה יַעֲקֹב. אֶלָּא לְמַדְּךָ, כְּשֶׁמֵּת יִצְחָק, אָמַר יַעֲקֹב, אֶפְשָׁר שֶׁיִּקָּבֵר עֵשָׂו הָרָשָׁע בְּקִבּוּרַת צַדִּיקִים. מֶה עָשָׂה. הֵבִיא כָּל כַּסְפּוֹ וּזְהָבוֹ וְעָשָׂה מֵהֶן כֵּרִי. אָמַר לְעֵשָׂו, מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ הַכֵּרִי הַזֶּה אוֹ הַקֶּבֶר הַזֶּה. נָטַל עֵשָׂו אֶת הַכֵּרִי, וְיַעֲקֹב נָטַל אוֹתָהּ מְעָרָה.

וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: אֶפְרַיִם אָמַר לוֹ: שֶׁהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה עִמּוֹ. וְלָמָּה וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב. אָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּנִי, מֶלֶךְ הוּא וְאֵחַלֵּק לוֹ כָּבוֹד.

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל יוֹסֵף אֵל שַׁדַּי וְגוֹ', וַיֹּאמֶר הִנְנִי מַפְרְךָ וְהִרְבִּיתִךָ. הִתְחִיל עוֹשֶׂה אֶת בְּנֵי יוֹסֵף שְׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי.

וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שַׁלּוּם, וְכִי לֹא הָיָה מַכִּירָן, וַהֲלֹא בְּכָל יוֹם וָיוֹם יוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה לְפָנָיו, וְעַכְשָׁו הוּא אוֹמֵר מִי אֵלֶּה. לְאַחַר שֶׁשִּׁמְּשׁוּ אוֹתוֹ שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁעָמַד בְּמִצְרַיִם, לֹא הִכִּירָן. אֶלָּא שֶׁרָאָה לְיֶרֶבְעָם בֶּן נְבָט וּלְאַחְאָב בֶּן עָמְרִי שֶׁעוֹמְדִין מֵאֶפְרַיִם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, וְנִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מִמֶּנּוּ. כְּשֶׁרָאָה יוֹסֵף כָּךְ, מִיָּד נִשְׁתַּטַּח בַּקַּרְקַע וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאָמַר, רִבּוֹן הָעוֹלָם, אִם הֵן רְאוּיִן לִבְרָכָה, אַל תַּחֲזִירֵנִי הַיּוֹם בְּבֹשֶׁת פָּנִים. מִיָּד הִכְנִיס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ בְּיַעֲקֹב וְחָזַר וּבֵרַכָן. וּמִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְאָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל זְרוֹעֹתָיו (הושע יא, ג), תִּרְגַּלְתִּי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ לְיַעֲקֹב בִּשְׁבִיל אֶפְרַיִם.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, שְׁנֵי פְּעָמִים נִסְתַּלְּקָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מִיַּעֲקֹב בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. אֶחָד כְּשֶׁבִּקֵּשׁ לְבָרֵךְ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה, וְאֶחָד כְּשֶׁבָּא לְגַלּוֹת הַקֵּץ. וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם, הִתְחִיל מְבָרְכָן, וְיִדְּגוּ לָרֹב, בְּשָׁרָן שֶׁעֲתִידִים בְּנֵי אֶפְרַיִם לִהְיוֹת נִצּוֹדִים כַּדָּגִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר נָא שִׁבֹּלֶת וַיֹּאמֶר סִבֹּלֶת (שופטים יב, ו). וַיַּרְא יוֹסֵף כִּי יָשִׁית אָבִיו וְגוֹ' וַיִּתְמֹךְ יַד אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ. אָמַר לוֹ: יָדֵי אַתְּ מְבַקֵּשׁ לְהָסִיר שֶׁרְפָּשָׁה לְשֹׁר הַמַּלְאָכִים. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּשְׁנֵי עַמּוּדִים שֶׁבְּתוֹךְ דְּמוֹסִין שֶׁבְּטְבֶרְיָא, כָּךְ הָיוּ זְרוֹעוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב. וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָבִיו לֹא כֵן אָבִי כִּי זֶה וְגוֹ'. וַיְמָאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי, שֶׁרָאָה לְגִדְעוֹן עוֹמֵד מִמְּנַשֶּׁה. וְאוֹלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל, זֶה יְהוֹשֻׁעַ שֶׁעָמַד מֵאֶפְרַיִם. וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּךָ וְגוֹ', עָשָׂה אֶפְרַיִם רִאשׁוֹן לִמְנַשֶּׁה. וְאֵימָתַי נִתְקַיְּמָה בִרְכָתוֹ, בַּחֲנֻכַּת הַנְּשִׂיאִים, שֶׁהִקְרִיב אֶפְרַיִם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּמְנַשֶּׁה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, לָקַיִם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ וַעֲצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים (ישעיה עד, כו).

ז **וַיִּקְרָא** יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה, מַהוּ שֶׁיַּעֲנֶה אַחַר הַכֹּהֲנִים אָמֵן. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה, לֹא יַעֲנֶה אַחַר הַכֹּהֲנִים אָמֵן. רְאֵה כַּמָּה חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָעוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה, שֶׁאֵינוֹ עוֹנֶה אַחַר הַכֹּהֲנִים אָמֵן. אָמַר רַבִּי חָנִין, עֲשָׂרָה נִכְנָסִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְאֶחָד מֵהֶן עוֹבֵר לִפְנֵי הַתֵּבָה וּפוֹרֵס עַל שְׁמַע, עָלָיו נֶאֱמַר, כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים (שה״ש ב, ב).

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְשֶׁעָבַר הָיִיתִי צָרִיךְ לְבָרֵךְ אֶת בְּרִיּוֹתַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ (בראשית ט, א), וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (בראשית כד, א), וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ, וְיֵרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ. מִכָּאן וָאֵילָךְ, יְהוּ הַכֹּהֲנִים וְהַצַּדִּיקִים מְבָרְכִין אֶתְכֶם.

מִנַּיִן זָכוּ הַכֹּהֲנִים לְבָרְכוֹת שֶׁיְּהוּ מְבָרְכִין אֶת יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה: מִיִּצְחָק, שֶׁכָּתוּב בּוֹ נִלְקָה עַד כֹּה (בראשית כב, ה), וְאֵין כֹּה אֶלָּא בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה תְבָרְכוּ (במדבר ו, כג). וְרַבָּנָן אָמְרֵי: מִמַּתַּן תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגִּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות יט, ג).

ח **וַיִּקְרָא** יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מֵסִיר שָׂפָה לְנֶאֱמָנִים וְטַעַם זְקֵנִים יִקָּח (איוב יב, כא). הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּיִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁשְּׁנֵיהֶם בִּקְּשׁוּ לְגַלּוֹת מִסְטוֹרִין שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. יִצְחָק כְּתִיב בּוֹ, וַיִּקְרָא אֶת עֵשָׂו בְּנוֹ הַגָּדֹל. בִּקֵּשׁ לְגַלּוֹת לוֹ אֶת הַקֵּץ, וְהֶעֱלִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ. יַעֲקֹב בִּקֵּשׁ לְגַלּוֹת לְבָנָיו אֶת הַקֵּץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו וְגוֹ'.

לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְעֶבֶד שֶׁהֶאֱמִינוֹ הַמֶּלֶךְ כָּל מַה שֶּׁבְּיָדוֹ. בָּא הָעֶבֶד לָמוּת, קָרָא לְבָנָיו לַעֲשׂוֹתָן בְּנֵי חוֹרִין, וְלוֹמַר לָהֶם הֵיכָן הִיכָּן דִּיתֵּיקֵי שֶׁלָּהֶן וְהָאוֹנֵי שֶׁלָּהֶן. יָדַע הַמֶּלֶךְ הַדָּבָר, עָמַד לוֹ לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ. רָאָהוּ אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ וְהִפְלִיג אֶת הַדָּבָר שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ לְגַלּוֹת לָהֶם. הִתְחִיל מְדַבֵּר הָעֶבֶד לִבְנָיו, בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם אַתֶּם עַבָדַיו שֶׁל מֶלֶךְ, חֲווּ מְכַבְּדִין אוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁהָיִיתִי אֲנִי מְכַבְּדוֹ כָּל יָמַי. כָּךְ וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו לְגַלּוֹת לָהֶן אֶת הַקֵּץ, נִגְלָה עָלָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לוֹ: לְבָנֶיךָ אַתָּה קוֹרֵא וְלִי לָאו. שֶׁכֵּן יְשַׁעְיָה אוֹמֵר, וְלֹא אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל (ישעיה מג, כב). כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתוֹ יַעֲקֹב, הִתְחִיל אוֹמֵר לְבָנָיו, בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם חֲווּ מְכַבְּדִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֵׁם שֶׁכִּבְּדוּהוּ אֲנִי וַאֲבוֹתַי, שֶׁנֶּאֱמַר: הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ אֲבֹתַי לְפָנָיו. אָמְרוּ לוֹ: יוֹדְעִין אָנוּ מַה בְּלִבֶּךָ. עָנוּ כֻּלָּם, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (דברים ו, ד). כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע מֵהֶם כָּךְ, מִיָּד וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה. הִתְחִיל אוֹמֵר בְּלַחַשׁ, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּבַד אֱלֹהִים הַסְתֵּר דָּבָר וּכְבֹד מְלָכִים חֵקֶר דָּבָר (משלי כה, ב). אֵין הַמִּדָּה הַזּוֹ שֶׁלְּךָ, הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סוֹד וְנֶאֱמָן רוּחַ מְכַסֶּה דָּבָר (משלי יא, יג).

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֶקְרָא לֵאלֹהִים עֶלְיוֹן וְגוֹ' (תהלים נז, ג). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים גָּזְרוּ בֵּית דִּין שֶׁל מַטָּה. וְאֵלּוּ הֵן, אֶחָד בִּימֵי עֻזִּיָּא בְּשָׁעָה שֶׁעָלוּ מִבָּבֶל, בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַתִּיר לָהֶם אֶת הַמַּעֲשְׂרוֹת. מֶה עָשׂוּ. עָמְדוּ וְגָזְרוּ עַל עַצְמָן שֶׁיִּהוּ מְעַשְּׂרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת רֹאשִׁית עֲרִיסֹתֵינוּ וּתְרוּמֹתֵינוּ וּפְרִי כָל עֵץ תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר נָבִיא לַכֹּהֲנִים אֶל לִשְׁכוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ וּמַעְשַׂר אַדְמָתֵנוּ לַלְוִיִּם (נחמיה י, לח). מֶה עָשׂוּ. כָּתְבוּ בַּסֵּפֶר וְחָתְמוּ אוֹתוֹ וְנָתְנוּ אוֹתוֹ בַּהֵיכָל. לְמָחָר נִכְנְסוּ וּמָצְאוּ אוֹתוֹ חָתוּם. וּמִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וּבְכָל זֹאת אֲנַחְנוּ כֹּרְתִים אֲמָנָה וְכֹתְבִים וְעַל הֶחָתוּם (נחמיה י, א). מִכָּאן שֶׁהַסְּכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּהֶם.

וְאֶחָד בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר. מַה כְּתִיב שָׁם, קִיְּמוּ וְקִבְּלוּ הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל זַרְעָם (אסתר ט, יז). וּמִנַּיִן שֶׁהַסְּכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּהֶם. דִּכְתִיב: וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים, קִבֵּל רַבָּן שֶׁל יְהוּדִים.

וְאֶחָד בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ. בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, אָמַר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ, וְהָיְתָה הָעִיר חֵרֶם הִיא וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ (יהושע ו, יז). וְאֵין אַתְּ מוֹצֵא שֶׁנִּצְטַוּוּ עַל כָּךְ, אֶלָּא יְהוֹשֻׁעַ מֵעַצְמוֹ אָמַר. וּמִנַּיִן שֶׁהַסְּכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּהֶן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ וְגוֹ' (יהושע ז, יא). חֲוֵי, שֶׁהַסְּכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ. חֲוֵי, אֶקְרָא לֵאלֹהִים עֶלְיוֹן לָאֵל גֹּמֵר עָלַי.

דָּבָר אַחֵר, אֶקְרָא לֵאלֹהִים עֶלְיוֹן, מְדַבֵּר בְּיַעֲקֹב. בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנְסוּ בָּנָיו, בֵּרְכָן, הִתְחִיל מְחַלֵּק לָהֶן פְּרוֹקְפָּאוֹת. וּמִנַּיִן שֶׁהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ. אַתְּ מוֹצֵא כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה שֶׁבֵּרַךְ יַעֲקֹב אֶת הַשֵּׁבֶט, כָּךְ בֵּרְכָן מֹשֶׁה, שֶׁהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ עַל כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה. אִימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם. חֲוֵי, וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו. הֶאֱסְפוּ וַאֲגִידָה לָכֶם.

אָמַר רַבִּי פִּנְחָס הַכֹּהֵן בַּר חָמָא וְרַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, מַהוּ הֶאֱסְפוּ, הִשְׁתַּהֲרוּ. כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: תִּסָּגֵר שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תֵּאָסֵף (במדבר יב, יד). דָּבָר אַחֵר, הֶאֱסְפוּ, מִנָּה מֶהֶם זְקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָה לִי וְגוֹ' (במדבר יא, טז).

לָמָּה אָמַר הֶאֱסְפוּ הַקָּבְצוּ, הוֹדִיעָם שֶׁהֵן גּוֹלִין שְׁתֵּי פְּעָמִים. מְשֻׁמָּנָה מֵהֶן זְקֵנִים, הִתְחִיל מוֹכִיחָן, רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה. וּמֵאוֹתָהּ שָׁעָה, זָכוּ יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת קוֹרִין שְׁמַע. כֵּיצַד, כְּשֶׁהָיָה יַעֲקֹב מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם, הִרְהֵר בְּלִבּוֹ וְאָמַר, אַבְרָהָם אָבִי הוֹלִיד יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל, יִצְחָק אָבִי הוֹלִיד אוֹתִי וְעֵשָׂו, שֶׁמָּא אֲנִי יֵשׁ בְּמִטָּתִי פְּסֹלֶת. כֵּינָן שֶׁשָּׁמְעוּ כָּךְ, אָמְרוּ כֻּלָּן בְּפֶה אֶחָד, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה׳ אֱלֹהֵינוּ ה׳ אֶחָד (דברים ו, ד). הָדָא הוּא דִכְתִיב, וְשִׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם.

ט **רְאוּבֵן** בְּכֹרִי אַתָּה. אַתָּה בְּכוֹרִי, טְפָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלִּי. שֶׁעָשִׂיתִי שְׁמוֹנִים שָׁנָה וַאֲפִלּוּ קֶרִי לֹא רָאִיתִי. בְּכֹרִי אַתָּה, דּוֹמֶה לִי. יֶתֶר שְׁאֵת וְיֶתֶר עָז, שְׁלֹשָׁה כְּתָרִים הָיוּ בְיָדְךָ, כְּהֻנָּה מַלְכוּת וּבְכוֹרָה. שְׁאֵת, זוֹ כְּהֻנָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָיו (ויקרא ט, כב). עָז, זוֹ מַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִתֶּן עֹז לְמַלְכּוֹ (ש״א ב, י). יֶתֶר, בְּכוֹרָה שֶׁהִיא שְׁנֵי חֲלָקִים. שֶׁנֶּאֱמַר: לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם (דברים כא, יז). וְאַבַּדְתָּ אוֹתָם. מִי גָּרַם לְךָ, פַּחַז כַּמַּיִם. לְפִיכָךְ אַל תּוֹתַר.

מַהוּ פַּחַז, נוֹטָרִיקוֹן. רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר, פָּחַזְתָּ, חָטָאתָ, זָנִיתָ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, פָּחַזְתָּ, חָסַכְתָּ עֹל מִצְוָתְךָ, זַעְתָּ מִן הַחֵטְא.

רַבִּי יְהוּדָה מְסָרֵס אֶת הַתֵּבָה, זַעְתָּ, חָרַדְתָּ, פָּרַח חֻטְאָךְ. דָּבָר אַחֵר, פַּחַז, פָּסַעְתָּ עַל דָּת, חִלַּלְתָּ בְּכוֹרָתְךָ, זָר נַעֲשֵׂיתָ. כַּמַּיִם, מַהוּ כַּמַּיִם. אָדָם אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ קִיתוֹן שֶׁל מַיִם וְנִשְׁפַּךְ, אֵין מְשַׁיֵּר בּוֹ כְּלוּם. אֲבָל יֵשׁ בּוֹ שָׁמֶן אוֹ דְבַשׁ, מְשַׁיֵּר בּוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר: כַּמַּיִם אַל תּוֹתַר.

כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ, עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ. אֵימָתַי, בִּשְׁעַל דּוּדָאִים, הַמְעַט קַחְתֵּךְ אֶת אִישִׁי וְגוֹ' לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ (בראשית ל, טו),

אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי. עָלָה, תִּהְיֶה מְרֻחָק עַד שֶׁיָּבֹא מֹשֶׁה שֶׁכָּתוּב בּוֹ וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים (שמות יט, ג), וְיִקָּרֶבְךָ וְיֹאמַר לְךָ יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמֹת (דברים לג, ו). יָצָא רְאוּבֵן וְאָזְנָיו מְקַשָּׁפוֹת. הִתְחִיל קוֹרֵא לְשִׁמְעוֹן וּלְלֵוִי אַחִים. אֲחֵי דִינָה וְלֹא אֲחֵי יוֹסֵף, שֶׁהֵם מְכָרוּהוּ.

אָמַר רַבִּי שַׁמְלַאי, בְּרְאוּבֵן כְּתִיב: לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם (בראשית לו, כב). חֲבֵרַי אַתָּה לָמֵד, שֶׁלֹּא הָיָה בִּמְכִירַת יוֹסֵף. וְאַף יְהוּדָה אָמַר לָהֶם: מַה בֶּצַע כִּי נַהֲרוֹג. וְאַרְבָּעָה אֵלּוּ הָיוּ גְּדוֹלִים. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁשִּׁמְעוֹן וְלֵוִי מְכָרוּהוּ. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם, נָתַן יוֹסֵף עֵינָיו בְּשִׁמְעוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ (בראשית מב, כד). לְכָךְ קָרָא לִשְׁנֵיהֶם פֶּה אֶחָד, שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים.

כְּלֵי חָמָס. אָמַר לָהֶן, כֵּלִים שֶׁבְּיֵדְכֶם, חֲמוּסִין, גְּזוּלִין הֵן מֵעֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ: וְעַל חַרְבְּךָ תִּחְיֶה (בראשית כז, מ), כֵּלִים שֶׁל חָמָס. וְאֵין חָמָס אֶלָּא עֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה (עובדיה א, י).

מְכֵרֹתֵיהֶם, לְשׁוֹן יָנִי הוּא שֶׁקּוֹרְאִין לַחֲרָבוֹת, מְכֵרִין. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מְכֵרֹתֵיהֶם, מְגוּרוֹתֵיהֶם, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: מְכֹרֹתַיִךְ וּמֹלְדֹתַיִךְ (יחזקאל טז, ג).

י **בְּסָרָם** אַל תָּבֹא נַפְשִׁי. כְּשֶׁיַּעֲמֹד זִמְרִי וְיִזְנֶה עִם כָּזְבִּי, אַל יָזְכֹּר נַפְשִׁי בָּהֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמַּכֶּה זִמְרִי בֶּן סָלוּא (במדבר כה, יד). כִּנָּה שְׁמוֹ וְשֵׁם אָבִיו, וּבְכָל יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ שְׁמוֹת אֵלּוּ.

בִּקְהָלָם אַל תִּחַד כְּבֹדִי, כְּשֶׁיִּקָּהֵל קֹרַח אֶת כָּל הָעֵדָה לַחֲלֹק עַל מֹשֶׁה, אַל תִּחַד כְּבֹדִי, אַל תִּתְיַחֵד כְּבוֹדִי עִמָּהֶן, אֶלָּא וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי (במדבר טז, א), וְלֹא אָמַר בֶּן יַעֲקֹב. וְהֵיכָן יִזָּכֵר שְׁמִי, עַל הַדּוּכָן, דִּכְתִיב: וְאֵלֶּה הָעֹמְדִים וּבְנֵיהֶם הֵימָן, בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי בֶּן יִשְׂרָאֵל (דה״א ו, יח-כג).

כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ. וְכִי אִישׁ אֶחָד הָרְגוּ. וַהֲלֹא כְתִיב, וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר (בראשית לד, כו). אֶלָּא שֶׁנֶּחְשְׁבוּ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְלִפְנֵיהֶם כְּאִישׁ אֶחָד. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהִכִּיתָ אֶת מִדְיָן כְּאִישׁ אֶחָד (שופטים ו, טז). כַּיּוֹצֵא בוֹ, סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם (שמות טו, א).

אָרוּר אַפָּם, לֹא קִלֵּל אֶלָּא לְאַפָּם. הוּא שֶׁאָמַר בִּלְעָם, מָה אֶקֹּב לֹא קַבֹּה אֵל (במדבר כג, ח), וּבְעֵת הַכַּעַס לֹא קִלֵּל אֶלָּא אַפָּם, וְהֵיאַךְ אֲנִי אוּכַל לְקַלְלָם.

אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב, עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף נָפְלוּ מִשֵּׁבֶט שִׁמְעוֹן עַל מַעֲשֵׂה זִמְרִי, וְאַלְמְנוֹתֵיהֶם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף, וְחִלְּקֵם שְׁנֵי אֲלָפִים לְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב. וְכָל מִי שֶׁמְּסַבֵּב עַל הַפְּתָחִים, הוּא מִשֵּׁבֶט שִׁמְעוֹן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף לֵוִי יְהֵא מְסַבֵּב. מֶה עָשָׂה. הֶאֱכִילוֹ פְּרוּסְתּוֹ בִּנְקִיּוּת. וְנִתְקַיְּמָה נְבוּאַת יַעֲקֹב, שֶׁנָּתַן לוֹ אֶחָד מֵעֲשָׂרָה, וְהוּא מְסַבֵּב עַל הַגְּרָנוֹת וְאוֹמֵר תְּנוּ חֶלְקִי. לְפִיכָךְ אָמַר, אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב. חֲרִי שִׁמְעוֹן וְלֵוִי יָצְאוּ פְּנֵיהֶם מְכֻרָּכְמוֹת.

הִתְחִיל קוֹרֵא, יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ. אָמַר לוֹ: אַתָּה הוֹדֵיתָ בְּמַעֲשֵׂה תָמָר, יוֹדוּךָ אַחֶיךָ לְהְיוֹת עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ.

יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ, זֶה דָּוִד שֶׁעָמַד מִמֶּנּוּ, וְאֹיְבֵי תַּתָּה לִי עֹרֶף (ש״ב כב, מא).

יִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ. וְיִצְחָק אָמַר לְיַעֲקֹב, בְּנֵי אִמֶּךָ, שֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת אֶלָּא רִבְקָה. יַעֲקֹב שֶׁהָיוּ לוֹ נָשִׁים הַרְבֵּה, אָמַר לִיהוּדָה, בְּנֵי אָבִיךָ.

גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ, מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ, שֶׁאָמַרְתָּ מַה בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג (בראשית לו, כו).

מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ, מִטֶּרֶף תָּמָר הִצַּלְתָּ נְפָשׁוֹת אַרְבַּע מִן הַמִּיתָה, תָּמָר וּשְׁנֵי בָנֶיהָ וְעַצְמְךָ.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה הִצַּלְתָּ אַרְבַּע נְפָשׁוֹת מִן הַשְּׂרֵפָה וּמִן הַמִּיתָה, שֶׁכָּךְ פָּסַקְתָּ הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף, אֲנִי אַצִּיל מִבָּנֶיךָ אַרְבָּעָה, דָּנִיאֵל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מִן הַכִּבְשָׁן וּמִגֹּב הָאֲרָיוֹת. קָרָא לִיהוּדָה אַרְבָּעָה שֵׁמוֹת, גּוּר, אַרְיֵה, כְּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי, וּכְלָבִיא.

לֹא יָסוּר שֵׁבֶט, זֶה כִּסֵּא מַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּסְאֲךָ אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד שֵׁבֶט מִישׁוֹר שֵׁבֶט מַלְכוּתֶךָ (תהלים מה, ז).

וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו, כְּשֶׁיָּבֹא אוֹתוֹ מֶלֶךְ שֶׁהַמַּלְכוּת שֶׁלּוֹ, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, בְּרַגְלַיִם תֵּרָמַסְנָה עֲטֶרֶת גַּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם (ישעיה כח, ג).

עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה, שֶׁהַמַּלְכוּת שֶׁלּוֹ.

וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים, יַקְהֶה שִׁנֵּי עַמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: יָשִׂימוּ יָד עַל פֶּה וְאָזְנֵיהֶם תֶּחֱרַשְׁנָה (מיכה ז, טז).

דָּבָר אַחֵר, וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים, שֶׁעָתִיד מִתְקַהֲלִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: שֹׁרֶשׁ יִשַׁי אֲשֶׁר עֹמֵד לְנֵס עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ (ישעיה יא, י).

אִסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה, גֶּפֶן אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ (תהלים פ, ח), יֶאְסֹר לְעִירֹה עִיר הַקֹּדֶשׁ. וְלִשֹׂרֵקָה אִלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שׂוֹרֵק (ירמיה ב, כא). בְּנֵי אֲתֹנוֹ, יִבְנוּ שַׁעַר הָאֵיתוֹן (יחזקאל מ, ט).

דָּבָר אַחֵר, בְּנֵי אֲתֹנוֹ, עַל עִיר בֶּן אֲתֹנוֹת.

כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבֻשׁוֹ, מֹרֹב יָיִן.

וּבְדָם עֲנָבִים סוּתֹה, אֵין סוּתֹה אֶלָּא טָעוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ (דברים יג, ז), אִם יִטְעוּ בַּהֲלָכָה, תְּהֵא מִתְכַּבֶּסֶת בְּתִחוּמוֹ.

אֵין יַיִן אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי טוֹבִים דֹּדֶיךָ מְיָיִן (שה״ש א, ב), הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן (שה״ש ב, ד).

חַכְלִילִי עֵינַיִם מְיָיִן, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד שֶׁהַתּוֹרָה הַרְבֵּה אָצְלוֹ, חֵיךְ לִי לִי מְיֻינָהּ שֶׁל תּוֹרָה. וּלְבֶן שִׁנַּיִם, בְּזִכּוּת הַתּוֹרָה, אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ (ישעיה א, יח).

יא **זְבוּלֻן** לְחוֹף יַמִּים. קָדַם זְבוּלֻן לְיִשָּׂשכָר. וְלָמָּה, שֶׁזְּבוּלֻן עוֹסֵק בְּפַרְקְמַטְיָה, וְיִשָּׂשכָר עוֹסֵק בַּתּוֹרָה. עָשׂוּ שֻׁתָּפוּת בֵּינֵיהֶם שֶׁיְּהֵא פַּרְקְמַטְיָה שֶׁל זְבוּלֻן לְיִשָּׂשכָר, שֶׁכֵּן מֹשֶׁה בֵּרַכָן, שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאָהָלֶיךָ (דברים לג, יח), שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתְךָ לְפַרְקְמַטְיָא מִשּׁוּם דְּיִשָּׂשכָר בְּאָהָלֶיךָ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה. לָמָּה, עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ (משלי ג, יח). לְפִיכָךְ הַקְּדִים זְבוּלֻן לְיִשָּׂשכָר, שֶׁאִלְמָלֵא זְבוּלֻן, לֹא עָסַק יִשָּׂשכָר בַּתּוֹרָה. וּמִתּוֹךְ שֶׁנִּתְיַחֵד יִשָּׂשכָר בַּתּוֹרָה וְלֹא עָסַק בְּפַרְקְמַטְיָא וְלֹא הָיָה לוֹ עָמָל בְּדָבָר אַחֵר, לְפִיכָךְ כָּתוּב בּוֹ, וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים (דה״א יב, לג).

יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם, יִשָּׂשכָר נוֹתֵן עֵצָמוֹ עַל הַתּוֹרָה כַּחֲמוֹר לְמַשּׂוֹי, וּזְבוּלֵן מֵבִיא בָּאֳנִיּוֹת הַסְּחוֹרָה. רֹבֶץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם, אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים שֶׁלּוֹ שֶׁמַּרְבִּיצִין תּוֹרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי חֲכָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפָתַיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף וְגוֹ' (תהלים סח, יד). וַיַּרְא מְנֻחָה, זוֹ תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי וּמְנוּחָה לֹא מָצָאתִי (ירמיה מה, ג). כִּי טוֹב, זוֹ תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם (משלי ד, ב). וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל, עֻלָּהּ שֶׁל תּוֹרָה. וַיְהִי לְמַס עֹבֵד. מַס, זוֹ הֲלָכָה. כְּשֶׁהָיוּ טוֹעִין, הָיוּ שׁוֹאֲלִין וּמְבַקְּשִׁין מִיָּדָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם דְּבֹרָה וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק, בָּעֶמֶק שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו.

יב **דָּן** יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד, כִּיהוּדָה מְיֻחָד שֶׁבַּשְּׁבָטִים. דָּבָר אַחֵר, כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, כִּיחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לַאֲחֵרִים בַּמִּלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: פּוּרָה דָּרַכְתִּי לְבַדִּי וְגוֹ' (ישעיה סג, ג). כָּךְ שִׁמְשׁוֹן מִדָּן, אֵינוֹ צָרִיךְ לַאֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּלְחִי הַחֲמוֹר הִכֵּיתִי אֶלֶף אִישׁ (שופטים טו, טז).

יְהִי דָן נָחָשׁ עֲלֵי דָרֶךְ, כָּל הַחַיּוֹת מְהַלְכוֹת זוּגוֹת. וְנָחָשׁ, יְחִידִי. כְּנָחָשׁ נַקְמָן, כָּךְ שִׁמְשׁוֹן, וְאִנְקְמָה נְקָם אַחַת מִשְּׁתֵּי עֵינַי מִפְּלִשְׁתִּים. כֵּיוָן שֶׁרָאָהוּ יַעֲקֹב, אָמַר, לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה'.

גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֹד עָקֵב, זֶה שֶׁהוּא בָא בְּעָקֵב. הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא (מלאכי ג, כג), שֶׁהוּא מִשֵּׁבֶט גָּד. לְכָךְ נֶאֱמַר: יָגֹד עָקֵב.

יג **מֵאָשֵׁר** שְׁמֶנָה לַחְמוֹ, שֶׁבְּנוֹתָיו נָאוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאָשְׁרַי כִּי אִשְּׁרוּנִי בָּנוֹת (בראשית, יג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי רְצוּי אֶחָיו (דברים לג, כד), עַל יְדֵי בְּנוֹתָיו.

וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי מֶלֶךְ, שֶׁבְּנוֹתָיו רְאוּיוֹת לַמַּלְכוּת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הַמַּלְבִּשְׁכֶם שָׁנִי עִם עֲדָנִים (ש״ב א, כד).

נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה, זוֹ בְּקִעַת גִּינוֹסַר הַמְּבֻכֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ וּמְמֻהֶרֶת כָּאַיָּלָה.

הַנֹּתֵן אִמְרֵי שָׁפֶר, לְפִי שֶׁאַרְצוֹ מְבֹרֶכֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת ה' (דברים לג, כג), שֶׁמְּכַבְּדִין מִפֵּרוֹתֶיהָם לַמְּלָכִים וּמַשְׁפִּירִין דִּבְרֵיהֶם. וְאִם יֵשׁ בְּלִבָּם עֲלֵיהֶם, מִתְרַצִּין.

בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף, שֶׁעַל יְדֵי פֵּרוֹת נִתְגַּדֵּל.

יד **בִּנְיָמִין** זְאֵב יִטְרָף. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי אֱלֹהִים דָּבָר כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים (עמוס ג, ז). בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה הַסּוֹד לִירֵאָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: סוֹד ה' לִירֵאָיו (תהלים כה, ד). חָזַר וּנְתָנוֹ לַיְשָׁרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת יְשָׁרִים סוֹדוֹ (משלי ג, לב). חָזַר וּנְתָנוֹ לַנְּבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים.

כָּל מַה שֶּׁהָיוּ הַצַּדִּיקִים עוֹשִׂין, בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ עוֹשִׂין. יַעֲקֹב שֶׁבֵּרַךְ יְהוּדָה הִמְשִׁילוֹ כְּאַרְיֵה, שֶׁנֶּאֱמַר: גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה. וּמְזַוְּגוֹ כְּנֶגֶד מַלְכוּת בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: קַדְמָיְתָא כְּאַרְיֵה (דניאל ז, ד), וְדָנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מִזְדַּוְּגִין לָהּ. וּלְיוֹסֵף מִזְדַּוֵּג כְּנֶגֶד מַלְכוּת אֱדוֹם.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, מִסֹּרֶת אַגָּדָה הִיא, שֶׁאֵין עֵשָׂו נוֹפֵל אֶלָּא בְּיַד בְּנֵי בָנָיהּ שֶׁל רָחֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם לוֹא יִסְחֲבוּם צְעִירֵי הַצֹּאן (ירמיה מט, כ). מֹשֶׁה

זוֹג שֵׁבֶט לֵוִי כְּנֶגֶד מַלְכוּת יָוָן הַמַּקְדוֹנִי. בְּנֵי חַשְׁמוֹנָאִי שֶׁהֵן מִלֵּוִי, לֵוִי שֵׁבֶט שְׁלִישִׁי, וְזוֹ מַלְכוּת שְׁלִישִׁית. לֵוִי שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת, יָוָן שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת. זֶה מַקְרִיב פָּרִים, וְזוֹ כּוֹתֶבֶת בְּקֶרֶן הַשּׁוֹר, אֵין לָהֶם חֵלֶק בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. אֵלּוּ מְרֻבִּין, וְאֵלּוּ מְעוּטִין. מֹשֶׁה רָאָה אוֹתָן וּבֵרְכָן, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ (דברים לג, יא).

מֵקִישׁ לְבִנְיָמִין כְּנֶגֶד מַלְכוּת מָדַי, שֶׁמָּרְדְּכַי פּוֹרֵעַ מִמֶּנָּה, שֶׁהוּא מִשֵּׁבֶט בִּנְיָמִין. וּכְתִיב בְּמַלְכוּת מָדַי, וַאֲרוּ חֵיוָה אָחֳרִי תִנְיָנָה דָּמְיָה לְדֹב (דניאל ז, ה). שֶׁהֵקִישָׁהּ כְּנֶגֶד שֵׁבֶט בִּנְיָמִין שֶׁנִּמְשָׁל בִּזְאֵב, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף. מָה זְאֵב חוֹטֵף, כֵּן שִׁבְטוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין חוֹטֵף. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וּרְאִיתֶם וְהִנֵּה אִם יֹצְאוּ בְנוֹת שִׁילוֹ לָחוּל בַּמְּחֹלוֹת וִיצָאתֶם מִן הַכְּרָמִים וַחֲטַפְתֶּם (שופטים כא, כא). הֲרֵי כְּשֵׁם שֶׁהַזְּאֵב חוֹטֵף, כָּךְ בִּנְיָמִין.

וְכֵן בְּשׁוֹפְטִים בְּאֶהוּד, וַיַּעַשׂ לוֹ אֶהוּד חֶרֶב וְלָהּ שְׁנֵי פֵיוֹת (שופטים ג, טז), שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בִּשְׁנֵי עוֹלָמִים, שֶׁהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, שֶׁכָּתוּב בָּהּ, וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם (תהלים קמט, ו), שֶׁזּוֹכֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא.

נִכְנַס אֵצֶל עֶגְלוֹן, אָמַר לוֹ: דְּבַר אֱלֹהִים לִי אֵלֶיךָ וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חָלַקְתָּ לִי כָּבוֹד וְעָמַדְתָּ מֵעַל הַכִּסֵּא, חַיֶּיךָ, אֲנִי מַעֲמִיד מִבִּתְּךָ בֶּן שֶׁיֵּשֵׁב עַל כִּסְאִי. וְאֵיזוֹ, זוֹ רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה. כֵּיוָן שֶׁעָמַד שְׁלֹמֹה, וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא ה' לְמֶלֶךְ (דה״א כט, כג). מַה כְּתִיב בְּאֶהוּד, וַיִּקַּח אֶת הַחֶרֶב מֵעַל יֶרֶךְ יְמִינוֹ וַיִּתְקָעֶהָ בְּבִטְנוֹ. בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד, וַיִּתְקָעֶהָ בְּבִטְנוֹ. וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל, מְדַבֵּר בְּאַרְצוֹ.

בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף, מְדַבֵּר בְּאַרְצוֹ שֶׁהִיא מְבֻכֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ. לְפִיכָךְ בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד. וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל, זוֹ בֵּית אֵל הַמְּלֻקֶּשֶׁת פֵּרוֹתֶיהָ.

בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף, מְדַבֵּר בְּשָׁאוּל. בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁאוּל לָכַד הַמְלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּחֶם סָבִיב בְּכָל אֹיְבָיו בְּמוֹאָב וּבִבְנֵי עַמּוֹן וְגוֹ' (ש״א יד, מז). וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל, וַיָּמָת שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וְנָשָׂא כֵלָיו (ש״א לא, ו). וְגֵרִי, וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל.

דָּבָר אַחֵר, בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף, מְדַבֵּר בְּאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה. בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד, וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן לִשְׁתּוֹת (אסתר ז, א). וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל, וַיִּתְלוּ אֶת הָמָן. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, בַּיּוֹם הַהוּא נָתַן הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה אֶת בֵּית הָמָן.

דָּבָר אַחֵר, בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף, מְדַבֵּר בַּקָּרְבָּנוֹת. בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד, אֶת הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר (שמות כט, לט). וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל, וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי וְגוֹ'.

וּמְדַבֵּר בַּמִּזְבֵּחַ שֶׁהָיָה אַמָּה אַחַת מִן הַמִּזְבֵּחַ בְּתוֹךְ חֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא הָיְתָה הָאֵשׁ זָזָה מִתּוֹךְ חֶלְקוֹ, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: חֹפֵף עָלָיו כָּל הַיּוֹם (דברים לג, יב).

טו כָּל אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר. אֲבָל לְהַלָּן כְּתִיב: שְׁנַיִם עָשָׂר נְשִׂיאִם יוֹלִיד (בראשית יז, כ). וְאֵלּוּ שְׁבָטִים עַל סִדְרוֹ שֶׁל עוֹלָם, שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת בַּיּוֹם וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת בַּלָּיְלָה. וְכֵן הַמַּזָּלוֹת וְהֶחֳדָשִׁים, וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַבְנֵי הָאֵפוֹד. לְפִיכָךְ כָּל אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְכִי שְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים הֵן. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, וְהֵן אַרְבָּעָה עָשָׂר. אֶלָּא כְּשֶׁלְּוִי נִמְנֶה עִמָּהֶן, אֵינָן נִמְנִין עִמּוֹ. וּכְשֶׁאֵין לֵוִי נִמְנֶה עִמָּהֶן, אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה נִמְנִין שֵׁבֶט אֶחָד. מְנַיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע, לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל (במדבר א, י). וְגֵרִי, כָּל אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר, לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר.

וְאַף רִבְקָה רָאֲתָה אוֹתָן שְׁנֵים עָשָׂר, דִּכְתִיב: וַיֹּאמֶר ה׳ לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ (בראשית כה, כג), וְגֵרִי שְׁנַיִם. וּשְׁנֵי לְאֻמִּים, וְגֵרִי אַרְבָּעָה. וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאֱמָץ, וְגֵרִי שִׁשָּׁה. וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר, וְגֵרִי שְׁמוֹנָה. וְהִנֵּה תוֹמִים, וְגֵרִי עֲשָׂרָה. וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן, וְאַחֲרֵי כֵן יָצָא אָחִיו, וְגֵרִי שְׁנֵים עָשָׂר.

וְאִית דְּמֵימְרֵי לָהּ מֵהָכָא, לָמָּה זֶּה, בְּגִימַטְרִיָּא שְׁנֵים עָשָׂר. כֵּיוָן שֶׁנִּתְרוֹצְצוּ הַבָּנִים בְּמֵעֶיהָ, אָמְרָה, כָּךְ אֲנִי מִצְטַעֶרֶת בִּשְׁנֵים עָשָׂר, שֶׁאָמַר לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שְׁנֵים עָשָׂר עֲתִידִין לַעֲמֹד מִמֶּנִּי, וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי.

טז וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וְגוֹ'. בְּרַךְ אוֹתוֹ אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא בֵּרַךְ אֹתָם. לָמָּה, לְפִי שֶׁנָּתַן לִיהוּדָה גְּבוּרָתוֹ שֶׁל אֲרִי, וּלְיוֹסֵף גְּבוּרָתוֹ שֶׁל שׁוֹר, וּלְנַפְתָּלִי קַלּוּת אַיָּל, וּלְדָן נְשִׁיכָתוֹ שֶׁל נָחָשׁ, תֹּאמַר שֶׁזֶּה גָּדוֹל מִזֶּה, הֲרֵי כֻּלָּן כְּאַחֲרוֹנָה, אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ בֵּרַךְ אֹתָם.

לְפִי שֶׁחִלֵּק לָהֶם אֶת הָאָרֶץ, וְנָתַן לִיהוּדָה אֶרֶץ שֶׁהִיא עוֹשָׂה שְׁעוֹרִים, וּלְבִנְיָמִין אֶרֶץ שֶׁהִיא עוֹשָׂה חִטִּים, אַף עַל פִּי כֵן כֻּלָּן אִלּוּ בָאִלּוּ, שֶׁיִּהוּ אוֹכְלִין אִלּוּ מִשֶּׁל אִלּוּ. וְגֵרִי וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם. אֵלֵיהֶם אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא לָהֶם. וְזֹאת, עָתִיד נָבִיא לְבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּיּוֹצֵא בוֹ. בְּמָקוֹם שֶׁפָּסַקְתִּי אֲנִי, הוּא יַתְחִיל לְבָרֵךְ אֶתְכֶם. וְכֵן עָשָׂה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה (דברים לג, א). אָמַר לָהֶם: אוֹמֵר אֲנִי לָכֶם, אֵימָתַי מַגִּיעוֹת לָכֶם הַבְּרָכוֹת הָאֵלּוּ, מִשָּׁעָה שֶׁתִּתְקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה וְגוֹ' (דברים ד, מד).

וְאַף בְּמַה שֶׁחָתַם לָהֶם יַעֲקֹב, פָּתַח מֹשֶׁה. אָמַר מֹשֶׁה, מִזְקֵנִים אֶתְבּוֹנָן (תהלים קיט, ק). יִצְחָק כְּשֶׁבֵּרַךְ יַעֲקֹב, אָמַר לוֹ: וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ (בראשית כח, ג). בַּמָּה חָתַם בְּסוֹף בִּרְכָתוֹ, בִּקְרִיאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיְצַוֵּהוּ (בראשית כח, א). וְיַעֲקֹב בְּמַה שֶׁפָּסַק אָבִיו, מִשָּׁם הִתְחִיל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בָּנָיו, וְחָתַן וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר. וּמֹשֶׁה כְּשֶׁבֵּרַךְ אֶת הַשְּׁבָטִים, פָּתַח מִמָּקוֹם שֶׁפָּסַק יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת הַבְּרָכָה, וְחָתַם בְּאַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל. וְאַף דָּוִד כְּשֶׁהִתְחִיל בְּשִׁירָה, פָּתַח בְּמָקוֹם שֶׁפָּסַק מֹשֶׁה, בְּאַשְׁרֵי הָאִישׁ (תהלים א, א). וְגֵרִי, מִזְקֵנִים אֶתְבּוֹנָן.

יז דָּבָר אַחֵר, וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר וַיְצַו אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲנִי נֶאֱסָף. אָמַר לָהֶם: אִם זְכִיתֶם, נִטְפַּלְתֶּם בְּעַצְמִי. וְאִם לָאו, מִשֶּׁאֲנִי מִסְתַּלֵּק מִן הָעוֹלָם, אֵצֶל אֲבוֹתַי אֲנִי הוֹלֵךְ. וְכֵיוָן שֶׁנִּסְתַּלֵּק, מִיָּד וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם. מֶה עָשׂוּ. חָנְטוּ אוֹתָם וְהֶעֱלוּ אוֹתוֹ. מַה כְּתִיב שָׁם, וַיָּבֹאוּ עַד גֹּרֶן הָאָטָד. וְכִי יֵשׁ גֹּרֶן לָאָטָד. אֶלָּא אֵלּוּ הַכְּנַעֲנִיִּים שֶׁנָּטְלוּ כְּתָרֵיהֶן וְהִקִּיפוּ אֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, הִתִּירוּ אֲזוֹרֵי מָתְנֵיהֶם וְחָלְקוּ לוֹ כָּבוֹד.

רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן אָמַר, קִשְׁרֵי כִתְפֵּיהֶם הִתִּירוּ. רַבִּי אוֹמֵר, בָּאֶצְבַּע הֵרְאוּ אֶת הָאָרוֹן וְאָמְרוּ, אֲבָל כָּבֵד זֶה לְמַצָּרִים. לְפִיכָךְ נָתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גֹּרֶן בְּגֹרֶן הָאָטָד.

וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים, מִכָּאן שֶׁאֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מֵהָכָא, וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים (ויקרא ח, לג). וְלָמָּה אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים. כְּנֶגֶד שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה נִצְטַעַרְתֶּם עַל הַצַּדִּיק בְּאֵבְלוֹ שִׁבְעַת יָמִים. לָעָתִיד לָבֹא, וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם (ירמיה לא, יב). וַאֲנַחֵם צִיּוֹן וְחָרְבוֹתֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נִחַם ה׳ צִיּוֹן נִחַם כָּל חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן ה׳ שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה (ישעיה

נא, ג).

וַיִּרְאוּ אֲחֵי יוֹסֵף כִּי מֵת אֲבִיהֶם. וּמָה רָאוּ עַתָּה שֶׁפָּחֲדוּ. אֶלָּא בְּעֵת שֶׁחָזְרוּ מִקְּבוּרַת אֲבִיהֶם רָאוּ שֶׁהָלַךְ יוֹסֵף לְבָרֵךְ עַל אוֹתוֹ הַבּוֹר שֶׁהִשְׁלִיכוּהוּ אֶחָיו בְּתוֹכוֹ, וּבֵרֵךְ עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁחַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ עַל מָקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ נֵס, בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁעָשָׂה לִי נֵס בַּמָּקוֹם הַזֶּה. וְכֵיוָן שֶׁרָאוּ כָּךְ, אָמְרוּ, עַכְשָׁו מֵת אָבִינוּ, לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשֵׁב יָשִׁיב לָנוּ אֵת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אֹתוֹ. וַיְצַוּוּ אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה וְגוֹ', כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא וְגוֹ'. חִפַּשְׂנוּ וְלֹא מָצָאנוּ שֶׁצִּוָּה יַעֲקֹב דָּבָר זֶה. אֶלָּא בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחַ הַשָּׁלוֹם, שֶׁכָּתַב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּתוֹרָתוֹ עַל כֹּחַ הַשָּׁלוֹם אֲלוּ הַדְּבָרִים.